

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE’DE DIŞ POLİTİKA KARARLARININ
ŞEKİLLENMESİNDE KÜLTÜR OLGUSUNUN ETKİSİ:
KUZEY IRAK MESELESİ VE SURİYE İÇ SAVAŞI ÖRNEK
OLAYLARI (2005-2012)**

DOKTORA TEZİ

Murat BAYAR

Enstitü Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ertan EFEGİL

HAZİRAN– 2020

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TÜRKİYE’DE DIŞ POLİTİKA KARARLARININ
ŞEKİLLENMESİNDE KÜLTÜR OLGUSUNUN ETKİSİ:
KUZEY IRAK MESELESİ VE SURİYE İÇ SAVAŞI ÖRNEK
OLAYLARI (2005-2012)**

DOKTORA TEZİ

Murat BAYAR

Enstitü Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

“Bu tez sınavı 25/06/2020 tarihinde online olarak yapılmış olup aşağıda isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Prof. Dr. Ertan EFEGİL	BAŞARILI
Prof. Dr. Hayati BEŞİRLİ	BAŞARILI
Prof. Dr. Cahit GELEKÇİ	BAŞARILI
Doç. Dr. İsmail EDİZ	BAŞARILI
Doç. Dr. Osman ÖZKUL	BAŞARILI

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLIK BEYAN FORMU

Sayfa : 1/1

Öğrencinin

Adı Soyadı	:	Murat Bayar
Öğrenci Numarası	:	96007002
Enstitü Anabilim Dalı	:	Uluslararası İlişkiler
Enstitü Bilim Dalı	:	Uluslararası İlişkiler
Programı	:	☐ YÜKSEK LİSANS ☒ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	Türkiye'de Dış Politika Kararlarının Şekillenmesinde Kültür Ölgusunun Etkisi: Kuzey Irak Meselesi ve Suriye İç Savaşı Örnek Olayları (2005-2012)
Benzerlik Oranı	:	%9

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.

05/06/2020

İmza
M. Bayar

Sakarya Üniversitesi ..... Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciyeye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere .....@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

.../.../20...
İmza

Uygundur

Danışman
Unvanı / Adı-Soyadı: Prof. Dr. Ertan Efeçil

Tarih: 05/06/2020

İmza:

E. Efeçil

KABUL EDİLMİŞTİR

REDDEDİLMİŞTİR

EYK Tarih ve No:

Enstitü Birim Sorumlusu Onayı

ÖNSÖZ

Üniversite hayatımın ilk başladığı gün lisans danışman hocam olarak maddi manevi her an yanımda olduğunu hissettiren ve o günden beri ayak izlerini takip ederek ilerlemeyi ilke edindiğim Prof. Dr. Ertan EFEGİL'e şükranlarımı sunuyorum.

Lisansüstü hayatımın başlangıcında tanıştığım ve sadece üç yıl gibi kısa bir süre yanında olabilme ayrıcalığını yaşadığım ancak bu kısa sürede dahi kendisinden akademiye ve hayata dair çok şey öğrendiğim sevgili hocam Prof. Dr. M. Cihat ÖZÖNDER'i sevgi ve minnetle anıyorum.

Bu çalışmanın konusunun belirlenmesinden sonuçlanmasına kadar her aşamasında desteğini esirgemeyen, çalışma konuma getirdiği eleştiriler ve yeni bakış açılarıyla zenginleştirerek bu şekilde sonuçlanmasında en büyük paya sahip olan çok kıymetli hocam, tez danışmanım Prof. Dr. Ertan EFEGİL'e bir kere de çalışmama verdiği katkılar nedeniyle sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Çalışmamın başından beri tez izleme komitesi üyesi hocalarım Doç. Dr. İsmail EDİZ ve Doç. Dr. Osman ÖZKUL'a şükranlarımı sunuyorum. Ayrıca tez savunma jüri üyesi hocalarım Prof. Dr. Cahit GELEKÇİ ve Prof. Dr. Hayati BEŞİRLİ'ye çalışmama getirmiş oldukları yapıcı eleştirileri ve övgü dolu sözleri için çok teşekkür ediyorum.

Son olarak, her ihtiyacım olduğunda benimle mesai harcayan sevgili eşim Esra SOĞANCI'ya ve bütün akademik serüvenim boyunca desteklerini esirgemeyen anne ve babama sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Murat BAYAR

25.06.2020

İÇİNDEKİLER

SÖYLEM LİSTESİ	iii
ÖZET.....	V
ABSTRACT.....	vi
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: KAVRAMSAL ÇERÇEVE	18
1.1. Kültür Kavramının Tarihsel Gelişimi	18
1.2. Kültür Kavramının Tanımı.....	20
1.3. Stratejik Kültür Kavramının Tanımı.....	25
1.4. Dış Politika Kavramının Tanımı.....	27
1.5. Türk Kültürünün Temel Unsurları.....	30
1.5.1. Devlet Kavramı.....	30
1.5.2. Nizam Kavramı.....	32
1.5.3. Siyasal İktidarın Kaynağı: Yaratıcı.....	34
1.5.4. Cihan Hâkimiyeti Anlayışı.....	35
1.5.5. Kültürel ve Dini Hoşgörü	37
1.5.6. Adalet Anlayışı	38
1.5.7. Bağımsızlık Kavramı	39
1.5.8. Din Unsuru	40
1.6. AK Parti'nin Medeniyet Anlayışının Temel Unsurları.....	41
1.6.1. Muhafazakâr Demokrasi	42
1.6.2. Nizam-ı Âlem ve İmparatorluk Mirası.....	49
1.6.3. İslam ve Medeniyet Anlayışı.....	52
BÖLÜM 2: KURAMSAL ÇERÇEVE VE METODOLOJİ	58
2.1. İnşa Kuramı	58
2.1.1. Nicholas Onuf ve İnşa Kuramı	63
2.1.2. Alexander Wendt ve İnşa Kuramı	66
2.1.3. İnşa Kuramı Bağlamında Kültür ve Dış Politika İlişkisi	68

2.1.3.1. Kültür ve Siyaset Bilimi.....	68
2.1.3.2. Kültür ve Uluslararası İlişkiler	69
2.1.3.3. Dış Politika ve Kültür.....	72
2.2. Söylem Analizi	93
2.3. Türk Kültürü ve AK Parti Medeniyet Anlayışı Ortak Unsurları.....	97
2.3.1. Etnik Kimlik	99
2.3.2. Din.....	101
2.3.3. Tarihsel Miras ve Tarihsel Sorumluluk.....	103
2.3.4. Nizam-ı Alem	104

BÖLÜM 3: ÖRNEK OLAY I: IRAK KÜRT BÖLGESEL YÖNETİMİ TÜRKİYE İLİŞKİLERİ .....

107

3.1. AK Parti Dönemi Irak Kürt Bölgesel Yönetimi Politikasının Genel Çerçevesi	107
3.2. Kuzey Irak Üzerine Üretilen Söylemler	114
3.2.1. Türkiye-Kuzey Irak İlişkilerinde Çatışma Dönemi (2005-2006).....	116
3.2.2. Türkiye-Kuzey Irak İlişkilerinde İş-birliği Dönemi (2007-2008)	124
3.3. Söylem Analizlerinin Genel Değerlendirmesi	133

BÖLÜM 4: ÖRNEK OLAY II: SURİYE TÜRKİYE İLİŞKİLERİ.....

137

4.1. AK Parti Döneminde Suriye Türkiye İlişkilerine Genel Bakış.....	137
4.2. Suriye Üzerine Üretilen Söylemler.....	146
4.2.1. Türkiye-Suriye İlişkilerinde İş-birliği Dönemi (2009-2011)	148
4.2.2. Türkiye-Suriye İlişkilerinde Gerginlik ve Çatışma Dönemi (2011-2012)...	151
4.3. Söylem Analizlerinin Genel Değerlendirmesi	170

SONUÇ .....

172

KAYNAKÇA.....

184

ÖZGEÇMİŞ.....

199

SÖYLEM LİSTESİ

KUZEY IRAK ÜZERİNE ÜRETİLEN SÖYLEMLER

Türkiye-Kuzey Irak İlişkilerinde Çatışma Dönemi (2005-2006)

Söylem 1:.....	116
Söylem 2:.....	117
Söylem 3:.....	118
Söylem 4:.....	119
Söylem 5:.....	120
Söylem 6:.....	121
Söylem 7:.....	123

Türkiye-Kuzey Irak İlişkilerinde İyileşme Dönemi (2007-2008)

Söylem 8:.....	124
Söylem 9:.....	125
Söylem 10:.....	126
Söylem 11:.....	127
Söylem 12:.....	128
Söylem 13:.....	130
Söylem 14:.....	131
Söylem 15:.....	132

SURİYE ÜZERİNE ÜRETİLEN SÖYLEMLER

Türkiye-Suriye İlişkilerinde İş-birliği Dönemi (2009-2011)

Söylem 16:.....	148
Söylem 17:.....	149
Söylem 18:.....	150

Türkiye-Suriye İlişkilerinde Gerginlik ve Çatışma Dönemi (2011-2012)

Söylem 19:.....	151
Söylem: 20.....	152
Söylem 21:.....	153
Söylem 22:.....	155
Söylem 23:.....	156

Söylem 24:	157
Söylem 25:	158
Söylem 26:	160
Söylem 27:	161
Söylem 28:	162
Söylem 29:	163
Söylem 30:	164
Söylem 31:	165
Söylem 32:	166
Söylem 33:	167
Söylem 34:	169

Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özeti

Yüksek Lisans		Doktora	*
Tezin Başlığı: Türkiye’de Dış Politika Kararlarının Şekillenmesinde Kültür Olgusunun Etkisi: Kuzey Irak Meselesi ve Suriye İç Savaşı Örnek Olayları (2005-2012)			
Tezin Yazarı: Murat BAYAR		Danışman: Prof. Dr. Ertan EFEGİL	
Kabul Tarihi: 25.06.2020		Sayfa Sayısı: VI+199	
Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler			
<p>Soğuk Savaş Döneminin sona ermesi ile küresel siyasette yaşanan değişimler, Uluslararası İlişkiler literatüründe kültürün konu edinildiği yeni çalışmaların ortaya çıkmasına gerekli zemini oluşturmuştur. Nispeten yeni bir çalışma alanı olarak kültür ve dış politika ilişkisi, rasyonel bakış açısı ile anlaşılabilen kimi olay ya da sorunların anlaşılmasına yönelik gereken bakış açısını sağlamaktadır. Bu noktadan hareketle bu çalışmada, İnşa Kuramı bağlamında, Türk Dış Politika davranışlarının şekillenmesinde kültürün etkisi incelenmektedir. Kuramsal dayanak olarak Onuf’un İnşa Kuramı ve “söylemek yapmaktır (speech acts)” düsturu ile gerçekliğin sosyal olarak inşa edildiği kabulü yer almaktadır. Bu amaçla Türk Dış Politikası davranışında kültürün etkisini anlamaya ve anlamlandırmaya yönelik iki bağımsız örnek inceleme gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda, Türk Dış Politikası karar vericilerinin 2005-2008 yılları arasında Kuzey Irak Meselesi üzerine söylemleri ile 2009-2012 yılları arasında Suriye İç Savaşı’na yönelik söylemleri araştırma kapsamına dahil edilmiştir. Söylemlerin analizinde araştırmacı tarafından modellenen Türk Kültürü ve AK Parti medeniyet anlayışı ortak kültür unsurları-etnik kimlik, tarihsel miras ve sorumluluk, Nizam-ı Alem, din- kullanılmıştır. Kuzey Irak Meselesi ve Suriye İç Savaşları bağımsız örnekleri üzerinden yapılan analiz sonuçlarına göre i) Kültür, Türk Dış Politikası davranışlarını etkilemektedir. ii) Kuzey Irak Meselesi örneğinde hem çatışma hem de iş-birliği dönemlerinde aynı kültür unsurları etkidir. iii) Kuzey Irak Meselesi örneğinde, kültür unsurlarının çatışma ve iş-birliği dönemlerinde etki yönü değişmektedir. iv) Suriye İç Savaşı örneğinde; etkili olan kültür unsurları çatışma ve iş-birliği dönemlerine göre farklılaşmaktadır. v) Suriye İç Savaşı örneğinde, kültür unsurlarının çatışma ve iş-birliği dönemlerinde etki yönü değişmemektedir.</p>			
Anahtar Kelimeler: Kültür, Dış Politika, Söylem Analizi, Söz Eylemler, İnşa Kuramı			

Sakarya University
Institute of Social Sciences Abstract of Thesis

Master Degree	☐	Ph.D.	☒
Title of Thesis: Effect of Culture Phenomena in the Formation of Turkey's Foreign Policy Decisions: Northern Iraq Issue and Syria Civil War Case Studies (2005-2012)			
Author of Thesis: Murat BAYAR		Supervisor: Proffessor Ertan EFEGİL	
Accepted Date: 25.06.2020		Number of Pages: VI+ 199	
Department: International Relations			
<p>With the end of the Cold War period, the changes in global politics created the necessary ground for the emergence of new studies on the subject of culture in international relations literature. Culture as a relatively new field of study, the relationship between culture and foreign policy provides the necessary perspective for understanding some events or problems that cannot be understood from a rational point of view. In this study, the influence of Culture on the shaping of Turkish Foreign Policy behavior is examined in the context of Constructivist theory. As a theoretical basis, Onuf's theory of construction and the "speech acts" motto constitute the acceptance that reality is constructed socially. In this respect, two independent case studies were conducted to understand and make sense of the impact of Culture on Turkish Foreign Policy behavior. Accordingly, Turkish foreign policy decision makers' discourses on the Northern Iraq issue between 2005 and 2008 and their discourses on the Syrian Civil War between 2009 and 2012 have been included in the research scope. The researcher used Turkish Culture and AK Party civilization concept together with the elements of common culture (ethnic identity, historical heritage and responsibility, world order and religion) in the analysis of discourses. According to the results of the analysis conducted on independent examples of the Northern Iraq issue and the Syrian Civil Wars; i) culture influences Turkish foreign policy behavior. ii) in the case of the Northern Iraq issue, the same cultural elements are effective both in times of conflict and cooperation. iii) in the case of the Northern Iraq issue, the influence of cultural elements changes during times of conflict and cooperation. iv) in the case of the Syrian Civil War, the cultural elements that are effective differ according to periods of conflict and cooperation. v) in the case of the Syrian Civil War, the influence of cultural elements in times of conflict and cooperation does not change.</p>			
Keywords: Culture, Foreign Policy, Discourse Analysis, Speech Acts, Constructivist Theory			

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Uluslararası İlişkiler disiplini içinde bir alt disiplin ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu alt disiplin, Dış Politika Analizi (veya Karşılaştırmalı Dış Politika Analizi)dir. Bugün her ne kadar daha özerk bir alana sahip olsa da Dış Politika Analizi çalışmaları, Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde ele alınmaktadır. Bu anlamda, Dış Politika Analizi çalışmalarının, Uluslararası İlişkiler Disiplini ile iç içe geçmiş ve birbirini besleyen bir yapıda olduğu ancak yine de daha özerk bir niteliğe kavuştuğu söylenebilir.

Soğuk Savaş döneminde, Dış Politika üzerine yürütülen çalışmalar genel olarak Uluslararası İlişkiler disiplininin kuramsal yaklaşımları olan Realizm ve Liberalizmin etkisi altında kalmıştır. Öyle ki, bu dönemde dış politika incelemeleri, çoğunlukla Realist kuramın önermeleri ışığında gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, Liberalizm (İdealizm) ile bu yaklaşıma bağlı Demokratik Barış Teorisi gibi kuramsal yaklaşımların yine bu dönemin dış politika çalışmalarını etkilediği görülmektedir.

Realizm ve Liberalizmin kuramsal yaklaşımları ışığında, yani Rasyonel Tercih Paradigması üzerinden yapılan incelemeler, dönemin dünya politikasının temel işleyişi ile oldukça yakından ilişkilidir. Soğuk Savaş dönemi dünya politikalarında, makro konu ve problemler önemli bir yer tutmakta ve bu durum yani dönemin dünya politikasında etkin olan sorunlar, rasyonel bir ele alış şeklini gerektirmektedir. Soğuk Savaş süreci boyunca dünyada mikro problemler ve buna bağlı olarak mikro bazlı açıklamalar dikkate alınmamıştır. Örneğin mikro milliyetçilik, temel hak ve özgürlükler, kültürel açıklamalar gibi sorunlar, bunların yanı sıra karar vermenin özellikleri veya karar veren liderlerin özellikleri genel olarak görmezden gelinmiştir. Çünkü bu dönemde dış politikada hâkim olan kuramsal yaklaşımlar için düşünmeleri gereken çok daha makro sorunlar yani dünyanın tamamını ilgilendirdiği düşünülen sorunlar bulunmaktadır.

Realizmin temel varsayımı; devletlerin parçalara ayrılamaz bir bütünlük teşkil etmesi ve bu bağlamda dış politikada tek ve rasyonel hareket kabiliyeti olan yetkili aktör olarak görülmesinin gerekliliğidir (Hudson, 2005: 3). Bu doğrultuda, Realistler için olması gereken; devletin gücünü artırmaya yönelik hareketlerdir (Kesgin, 2011: 339, Viotti ve

Kauppi, 1999: 205). Çünkü uluslararası sistem, doğası gereği anarşik bir yapıya sahiptir ve bu anarşik yapı, devletin her daim tüm gerçekliklerinin üzerinde konumlanmasını zorunlu kılar. Bu durum Realistler tarafından bir doktrin olarak ortaya konulmaktadır. Bu doktrin; “raison d’ etat”, yani devletin var oluş gerekliliğidir (Fischer, 2006: 46).

Soğuk Savaş dönemi sosyo-politik ortamı göz önünde bulundurulduğunda, Realist kuramsal yaklaşımının belirleyiciliği görülmektedir. Ülkelerin dış politikalarında gözlenen iki kutuplu sistemin etkisi, Realist önermelerin geçerliliğini ortaya koymakta ve dönemin dünya politikasının işleyişini belirlemektedir. Soğuk Savaş dönemi dış politikalarında, daha çok makro sonuçlara odaklanılmakta ve rasyonel seçimlerin yapılmasını gerektiren sorun alanları devletlerin dış politikalarında genellikle Rasyonalist kuramsal yaklaşıma yer verilmesini gerektirmekteydi. Bu nedenle devletlerin dış politikalarını Realist yaklaşım açıkça yönlendirmekteydi.

Bu dönemde devletlerin dış politika süreçlerinin şekillenmesinde etkin olan bir diğer kuramsal yaklaşım ise, Liberalizmdir. Realizmden farklı olarak, özellikle faydacı liberalizmde, iş-birliği kavramı önemli bir yer tutmaktadır. Buna göre uluslararası sistemde anarşik bir yapıdan ziyade, iş-birliği temeline dayalı bir sistemin varlığı mevcuttur (Kesgin, 2011: 338). Liberal kuramsal yaklaşıma göre, devletlerarası oluşturulan iş-birlikleri, sadece ekonomi temelli değildir. Bunun yanı sıra, güvenlik alanında oluşturulan iş-birlikleri sayesinde dünyanın daha güvenli bir hale gelmesine katkı vermektedir (Fischer, 2006: 41).

Bu doğrultuda Liberal kuram; dış politikada temel aktörün devlet olduğu görüşünü reddetmektedir. Faydacı Liberaller açısından, dış politikanın belirlenme sürecindeki temel aktör; rasyonel faydayı elinde bulunduran bütün gruplar olabilmektedir. Bu gruplar arasında; çeşitli siyasi ve idari birimler, çıkar grupları, bölgesel ve uluslararası örgütler, yerel ve çok uluslu şirketler gibi çok farklı grup yapıları sayılabilir. Bunların yanı sıra Liberal kuramcılar açısından, dış politikanın belirlenme sürecinde devletlerin büyüklüğü ve etki alanları, temel insan hakları, bireysel özgürlükler, siyasi ve stratejik kültürler ve siyasi rejim yapıları gibi daha birçok unsur etkili olmaktadır (Efegil, 2012: 61).

Bu yaklaşımın önemli örneklerinden bir tanesi, Immanuel Kant'ın 1795 yılında yazmış olduğu "Ebedi Barış" isimli makalesidir. Makalenin ana önermesi dikkate alındığında, devletlerin birbiri ile olan ilişkilerinde, barış ve iş-birliklerinin öne çıkarıldığı görülmektedir. Kant, bu makalesinde, devletlerin farazi olarak imzalamaları gerektiğine inandığı üç önemli ve aynı zamanda vazgeçilmez maddeden bahsetmektedir. Çalışmasında bu maddelerin sırasıyla; her devletin esas teşkilatının cumhuriyetçi olması, devletler hukunun hür devletler tarafından kurulan bir federasyona dayalı olması üçüncü ve son madde ise dünya vatandaşlığı hukuku yani evrensel misafirlik kavramı olduğunu ifade etmektedir (Kant, 1960: 18, 22, 26). Kant'ın teorisine göre; devletler, kendi aralarında barışı tesis etmek ve oluşturulan barış durumunu istikrarlı şekilde sürdürebilmek için bu üç maddeyi kayıtsız ve şartsız uygulamalıdır. O'na göre, devletlerin dış politikaları belirlenirken bu üç maddeye uyulması gerekmektedir (Dolye, 2016: 68-69).

Aslında, Kant'ın 1795 yılında bahsettiği üç madde, bugün anladığımız şekliyle Liberal dış politikanın temel ilkelerini teşkil etmektedir. Liberal dış politikanın gerekliliklerinden olan temsili cumhuriyetçi hükümet; seçilmiş bir meclis, güçler ayrılığı ilkesi ve hukukun üstünlüğünün kabul edildiği hükümetler için kullanılan bir terimdir. Bu hükümetlerin, halka karşı sorumlu olmaları ihtiyatlı davranma zorunluluklarını da beraberinde getirmektedir. Liberal dış politikanın bir diğer gerekliliği de ayrımcılık yapılmadan bütün insanlığa karşı saygının duyulmasıdır. Bu madde, bütün Liberal Cumhuriyetlere saygı gösterilmesini salık vermektedir. Üçüncü ve son madde ise; ekonomik anlamda karşılıklı bağımlılığı içermektedir. Buna göre, ülkelerin birbirlerine karşı dürtüleri (motivasyonları), çatışmadan ziyade iş-birliği üzerine kurgulanmaktadır. Çünkü bütün devletler birbirlerine muhtaçtırlar. Sonuç olarak Kant, bahsedilen üç önemli özelliğin birlikte uygulandığı koşullarda, Liberal devletler arasında karşılıklı barışçıl ilişkilerin kurulabileceğini ifade etmektedir (Dolye, 2016: 68-69).

1990'a gelindiğinde, Sovyet blokundaki rejimlerin yıkılmasıyla birlikte, Soğuk Savaş dönemi sona ermiş ve buna bağlı olarak iki kutuplu uluslararası sistem yıkılmıştır. İki kutuplu sistemin bitmesi, Uluslararası İlişkiler ve dış politika çalışmalarına da yansımıştır. Diğer bir ifade ile Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte Rasyonel

yaklaşımın ve literatürde etkin olan Realizm ve Liberalizm gibi ana akım kuramsal yaklaşımların revize edilme gerekliliği ortaya çıkmıştır. Öncelikle bu kuramsal yaklaşımlar, Soğuk Savaş'ın bu şekilde sona ereceğini öngörememiştir. Ayrıca, dünya siyasetinde hâkim olan makro problemler, artık önemini kaybetmiş ve Soğuk Savaş dönemi yaygın sorunlarının yerini, mikro düzeyli ve bölgesel problemler almıştır. Çünkü Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte, bağımsızlığını yeni kazanan devletler, çok daha farklı ve çeşitli konularla meşguldüler. Bundan dolayı, bu dönemde Uluslararası İlişkiler, Siyaset Bilimi ve Dış politika alanlarında, Soğuk Savaş dönemi profilinden çok daha farklı çalışma alanlarının ortaya çıktığından bahsedilebilir.

Esasında, Hudson'ın (1997: 2) belirttiği gibi, Soğuk Savaş'ın barışçıl şekilde sona erme durumu, Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika alanlarında rasyonel kuramsal yaklaşımlarla açıklanamamıştır. Bu nedenle, ulusal karakter¹ çalışmaları, bu dönemde önem kazanmış ve Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ile ortaya çıkan yeni çalışma alanlarına, yine bu çalışmalar ışık tutmuştur (Feng, 2017: 2). 1990 sonrası dönemde yenedünya düzeni olarak ortaya çıkan dünyanın dış politika problemleri de çeşitlenmiştir. Daha önce de belirtildiği gibi dünyanın karşı karşıya kaldığı makro sorunlara artık mikro sorunlar da eklenmiştir. Bu mikro sorunların analiz edilmesi ve çözüm arayışları için bu yenedünyada farklılaşan dış politika etkenlerini göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Bu çalışmalar; kültür, kimlik, siyasi kültür, stratejik kültür, insan hakları ve dini inançlar gibi pek çok sosyolojik faktörün devletlerin dış politikalarını analiz edilmesinde gözden kaçırılmaması gereken unsurlar olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Kültür ve dış politika üzerine çalışan en önemli akademisyenlerden biri olan Hudson (1997: 2); yeni dönem çalışmalarının, genel itibari ile kültür olgusu üzerine odaklandığından bahsetmektedir. O'na göre, yukarıda da ifade edildiği üzere, Soğuk Savaş döneminde etkili olan Rasyonel yaklaşımlar hem Soğuk Savaşın bitişini hem de yeni dönemin kendisini açıklamakta başarısız olmuştur. Bu başarısızlığın etkisi ile dış

---

¹Uluslararası ilişkiler ve dış politika alanlarında yürütülen ulusal karakter çalışmaları arasında; Colin S. Gray'in 1981 yılında yayımladığı "National Sytle and Strategy: The American Example" isimli makalesi ile Frank A. Kierman ve Jr. John King Fairbank editörlüğünde yayımlanan "Chinise Ways in Warfare" isimli kitap önemli örneklerdir.

politika ve Uluslararası İlişkiler alanındaki birçok çalışmada, kültür konusuna odaklanıldığı görülmektedir. Çünkü dış politika ve güvenlik çalışmalarında karşılaşılan Çin Halk Cumhuriyeti'nin yükselişi, ABD'de yükselen Muhafazakârlık ve Küreselleşme-karşıtı gruplar, terörizm tehditleri gibi konuların anlaşılma gayesi kültür olgusunun çalışmalara dâhil edilmesini elzem kılmıştır. Bu doğrultuda, kültür olgusunun dış politika üzerindeki etkisinin dikkatli şekilde incelenme gerekliliği fark edilmiştir.

Yeni döneme damgasını vuran önemli çalışmalarda, kültür olgusunun etkin bir yere sahip olduğu görülmektedir. Kymlicka'nın 1995'te yazmış olduğu "Çokkültürlülük" isimli eseri, yine aynı yıl yayımlanan Fukuyama'nın "Post-Modern Toplumlarda Milliyetçilik" adlı çalışması, yeni dönem çalışmalarda, Soğuk Savaş döneminden farklı konuların odağa alınacağına habercisi olmuştur. Artık, etnik köken, milliyetçilik, yurttaşlık hakları, azınlıklar ve din gibi kültür ve toplum temelli yeni çalışma alanlarının ortaya çıktığı görülmektedir (Lane ve Erisson, 2005: 187).

Her ne kadar sosyolojik unsurlar dış politika çalışmalarına Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte girmişse de İkinci Dünya savaşı sırasında Amerika Birleşik Devletleri [ABD] kültürel unsurlara başvurulması gerekliliğini somut olarak göstermiştir. Bu kapsamda Japonya ile olan savaş sırasında, dönemin önemli kültürel antropologlarından Ruth Benedict'ten Japon kültürü hakkında çalışma yapılması istenmiştir. Bu çalışma günümüzde de hala Japon Kültürünü tanıma anlamında önemli kaynaklardan bir tanesidir. Bu çalışma, kültür olgusunun dünya siyaseti içerisinde bir etken olarak düşünüldüğü ilk çalışma olması bakımından oldukça önemlidir.

Savaş sonrası dönemde her ne kadar Realizm ve Liberalizm eksenli dış politikalar oluşturulmuş olsa da bir yandan kültürel çalışmaların da yapıldığı görülmektedir. Özellikle ABD üniversitelerinde kurulan bölgesel çalışma merkezleri, belirli bölgelerde dil, kültür ve tarihsel deneyim gibi konularda incelemeler yapmış ve bu özelliklere bağlı ulusal karakter çalışmaları yapılmıştır (Shaffer, 2006: 8). Tabii olarak bu tarz çalışmalar, Uluslararası İlişkiler ve dış politikanın hâkim Rasyonel kuramları karşısında, 1990'lara kadar literatürde çok fazla yer bulamamıştır.

Soğuk Savaş döneminin bitmesiyle birlikte, yukarıda da bahsedildiği gibi, toplumsal ve kültürel değerleri daha fazla hesaba katan yeni kuramsal yaklaşımlara ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyaca binaen sosyoloji kökenli İnşa Teorisi, 1990 öncesine kıyasla, Uluslararası İlişkiler ve dış politika literatüründe daha görünür hale gelmiştir.

Böylece Soğuk Savaş sonrası dönemde; kültür, etnik grup, dini inanç ve medeniyet anlayışları üzerine temellendirilen çalışmalar, Siyaset Bilimi içerisinde çokça yer almaya başlamıştır. Siyasette, kültürel yaklaşımlara artan bu ilgiyle birlikte, kültürel açıklamaların ihmal edildiği, çıkarların maksimize edilmesi üzerine temellenen rasyonel seçim yaklaşımı karşısında; bu yeni dönemin anlaşılma ve anlamlandırılma konusu ivme kazanmıştır (Lane ve Erisson, 2005: 2). Dünyanın karşı karşıya kaldığı yenedünya düzeninin tam anlamıyla anlaşılabilmesi için kültürel unsurlara yer verilme gerekliliği anlaşılmıştır. Bu doğrultuda, ana akım Uluslararası İlişkiler literatüründe, 1990'lı yıllardan itibaren uluslararası sistemde devletler ile diğer aktörlerin eylemlerinin açıklanmasında kültür ögesine yer veren birçok eser verilmiştir (Shaffer, 2006: 9). Dönemin en ses getiren çalışmalarından biri olan "The Clash of Civilization?" adlı çalışmasının daha ilk sayfasında Huntington (1993: 22); *"İnsanlık arasındaki büyük bölünme ve çatışmaların kaynağı kültürel olacaktır. Ulus devletler, uluslararası politikada en güçlü aktör olarak kalacaktır ama küresel çapta meydana gelecek olan çatışmalar farklı medeniyet anlayışına sahip grup ve devletlerarasında yaşanacaktır."* şeklinde bir ilanda bulunmuştur. Çalışmasının devamında ise; geleceğin en önemli çatışmalarının, bu medeniyetleri birbirinden ayıran kültürel fay hatları üzerinde olacağını belirtmiştir (Huntington, 1993: 25). Bu ve diğer çalışmalardan anlaşıldığı gibi kültür olgusu, ülkelerin dış politika karar ve davranışlarının incelenmesinde rasyonel kuramsal yaklaşımların yanında etkinlik kazanmaya başlamıştır.

Yukarıda, uluslararası siyaset ve dış politika alanlarında 1990 sonrası ortaya çıkan yeni sorun alanları ile bu sorunların gerektirdiği yaklaşımlar genel hatları ile özetlenmeye çalışılmıştır. Bütün bunlardan hareketle, bu çalışma kapsamında dış politika davranışının şekillenmesinde kültür olgusunun etkisine odaklanılmaktadır. Bu etkinin analiz edilebilmesi için; Türk Dış Politikasında birbirinden bağımsız iki örnek olay seçilmiş ve bu örnek olaylar dâhilinde karar vericilerin söylemleri ayrı ayrı irdelenmiştir.

Bu doğrultuda ilk olarak, çalışmanın araştırma nesnesini teşkil eden kültür olgusu derinlemesine incelenmiştir. Kültür, Uluslararası İlişkiler ve dış politika çalışmaları için görece yeni bir olgudur ve Sosyal Bilimler, özellikle Antropoloji ve Sosyoloji gibi alanlarda çalışan uzmanlarca incelenmektedir. Fakat diğer yandan bir toplumun kültürü, yani halkı tarafından yaygın olarak paylaşılan ve zaman içinde devam ettirilen değerler, o toplumun norm ve gelenekleri ile bağlantılıdır. Bu kalıcı özellikler, dış politika süreçlerinde ayırt edici bir durumu ortaya koymaktadır. Tam da bu noktada, kültürün dış politikayı etkilediğinden bahsedilebilir. Bunun bir örneği; rızaya dayalı karar almanın bir norm oluşturduğu kültürlerde, dış politika yapım sürecinin daha uzun sürmesidir. Çünkü bu kültürlerde birçok farklı birimle kararların istişare edilmesi en az nihai karar kadar önem arz etmektedir. Bu bağlamda, kültürel özelliklerin dış politikayı etkilediği genel kabul görmektedir. Fakat aynı zamanda kültürün etkisini değerlendirmenin genellikle zor ve meşakkatli bir süreç olduğu da vurgulanmaktadır (Kaarbo, Lantis ve Beasley, 2012: 15).

Bahsedilen bu zorluk, çalışmaya konu olan kültür olgusunun sınırlarının belirlenmesini gerektirmiştir. Bu doğrultuda, kültürün dış politika olayları üzerine üretilen söylemlerdeki etkisi incelenirken çalışma kapsamında belirli kavramların açıklamalarına yer verilmiş ve bu yolla kültür olgusunun bağlam içindeki muğlak sınırları belirginleştirilmeye çalışılmıştır. Yine aynı nedenle, kültür olgusunun tarihsel gelişimi ortaya konmuş ve Uluslararası İlişkiler ile dış politika literatüründe sıklıkla karşılaşılan stratejik kültür kavramı açıklanmıştır.

Çalışmanın kavramsal çerçevesinde dış politika kavramının farklı kuramsal bakış açıları üzerinden tanımlanmalarına yer verilmiştir. Ardından, Türk kültürünün temel unsurları açıklanmış ve yaklaşık 18 yıldır iktidarda bulunan AK Partinin kendi geleneğini ortaya koyabilmek için oluşturduğu medeniyet anlayışı aktarılmıştır. Bu çalışma kapsamında, Türk kültürünün temel unsurları ile AK Parti'nin medeniyet anlayışının ortaya konulma nedeni; yüzyıllardır süre gelen Türk kültür unsurlarının, AK Parti'nin medeniyet anlayışı ile nasıl yorumlandığının belirtilme ihtiyacıdır. Bu çabanın sonucunda hem Türk kültürünü hem de AK Parti'nin medeniyet anlayışlarını yansıtan kültür olgusu söylemlerinde daha görünür hale getirilmiştir. Bu aşamada ortaya konan yeni ve hem Türk

kültürünü hem de AK Parti medeniyet anlayışını temsil eden ortak kavramsallaştırmalar, Türk dış politikası karar vericilerinin söylemleri analiz edilirken de kullanılmıştır.

Bahsedilen kavramsallaştırmalar sırayla; etnik kimlik, din, tarihsel miras ve tarihsel sorumluluk ve son olarak Nizam-ı Alemdir. Dış politika söylemleri, bu dört unsur etrafında incelenmiş ve karar vericilerin söylemlerinde bu dört unsurun yansıması tespit edilmiştir.

Türk kültürü ile AK Parti medeniyet anlayışının ortak unsurlarından olan etnik kimlik; yani Türklüğün, dış politika davranışını etkileyip etkilememesi araştırılmıştır. Türk/Türkmen toplulukların dış politika konusunun tarafı olmaları halinde, karar vericiler tarafından etnik unsurların işe koşulup koşulmaması bu kapsamda analiz edilmektedir. Din unsuru ise; bir dış politika olayında İslamiyet mensubiyetinin karar verici söylemlerindeki etkisinin analizine olanak vermektedir. Üçüncü unsura gelindiğinde tarihsel olarak Türklerin yaşadığı/ hüküm sürdüğü coğrafyalar ele alındığında çok geniş bir bölgeden bahsedilmektedir. Bu coğrafyalardan herhangi biri dış politika olayına konu olduğu takdirde, karar vericinin davranışlarında, tarihsel miras ve tarihsel sorumluluğun etkisi bu kapsamda araştırılmaktadır. Dördüncü ve son unsur olarak Nizam-ı Alem kavramsallaştırmasına yer verilmiştir. Bu kapsamda, karar vericinin söylemlerinde hem Türk kültüründe önemli olan Nizam kavramı hem de AK Parti Medeniyet Anlayışında büyük bir yer kaplayan Nizam-ı Alem unsurları analiz edilmiştir.

Çalışma kapsamında, yukarıda belirtilen unsurlar üzerinden kültür olgusunun araştırılması, çalışmanın hem kuramsal boyutunu hem de metodolojik dayanağını doğrudan etkilemektedir. Daha önce de belirtildiği gibi, Uluslararası İlişkiler ve dış politika alanlarında, kültürün çalışma nesnesi olarak seçilmesi ana akım rasyonel kuramlardan yararlanmayı neredeyse imkânsız hale getirmektedir. Çünkü kültürün kendisi ve ortaya çıkaracağı sonuçlar, doğası gereği peşinen irrasyonel kabul edilmektedir. Bu nedenle, son otuz yıllık süreçte ana akım rasyonel kuramlara ek olarak İnşa Kuramı, Uluslararası İlişkiler ve dış politika çalışmalarında bir boşluğu doldurmaktadır.

İnşa kuramı, uluslararası ilişkiler ve dış politika çalışmaları için görece yeni bir kuramsal yaklaşımdır. Bu kuramsal yaklaşım ilk olarak; 1989 yılında Nicolas Onuf'un yazdığı "World of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations" isimli kitabı ile karşımıza çıkmaktadır. Literatürdeki bir diğer önemli çalışma ise, Alexander Wendt'in 1992 yılında kaleme aldığı makalesi, "Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics" dir. Bu iki çalışma, literatürde iki ayrı İnşa Kuramı geleneğini temsil etmektedir.

En yalın hali ile Onuf'un İnşa Kuramı, "Speech Act (Söz Eylem)" odağında yapılanmaktadır. Bu kavramlaştırmadan da anlaşılacağı gibi dünya; söylenenler aracılığı ile inşa edilmektedir. Yani; Onuf'un İnşa Kuramının merkezinde, konuşmalar yer almakta ve konuşmalara bağlı olarak inşa edilen bir dünyadan bahsedilmektedir. Wendt'in kuramsal yaklaşımında ise yapılanlar edilenler odağa alınmaktadır. Yani Onuf'tan farklı olarak konuşma ya da dil değil, maddi sonuçlar esas alınmaktadır.

Bu çalışmanın inceleme konusunu oluşturan kültürün, karar vericilerin söylemleri içerisinde analiz edilmesi, Onuf'un İnşa kuramına başvurmayı gerekli kılmıştır. Genelde dile, özelde ise konuşmaya atfedilen önem, söylemlerle inşa edilen bir gerçekliği ifade etmekte ve tam da bu nedenle çalışmanın kuramsal dayanağını sağlamaktadır. Diğer yandan dış politika çalışmalarının belki de en zor tarafını teşkil eden dış politika çıktılarının -yani dış politikada alınan kararların- kamuoyu ile paylaşılmaması; Wendt'in kuramını kullanmayı neredeyse imkânsız kılmaktadır. Araştırmacıların, bu kararların gerçekte neler olduğunu hiçbir zaman bilememesi ya da çok uzun yıllar sonra öğrenebilmesi nedeniyle bu çalışma kapsamında Wendt'in sonuçlara odaklanan İnşa kuramı yerine, Onuf'un konuşma ve konuşmaya bağlı kuralların oluşması ve inşa edilmesine odaklanan İnşa kuramı tercih edilmiştir. Sonuç olarak bu kuramsal dayanak hem kültür kavramının analizi noktasında hem de analizin bizatihi söylemler üzerinden yapılacak olmasından dolayı tercih edilmiştir.

Buraya kadar ana hatları ile ortaya konulan bu çalışma kapsamında analizler iki bağımsız örnek olay üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bu örnek olaylar, Türk dış politikasında hali hazırda vuku bulmuş, zamansal ve mekânsal açıdan birbiri ile ilişkili olmayan iki ayrı inceleme nesnesi olarak ele alınmaktadır. Yukarıda etraflıca değinilen kuramsal ve

kavramsal çerçeve, metodolojik olarak nitel modeli ve söylem analizi yöntemini gerektirmiştir.

Çalışmanın Konusu

Çalışmanın giriş bölümünde belirtildiği üzere Soğuk Savaş sonrası dönemde farklı parametrelerin dış politika çalışmalarına dâhil olduğu görülmektedir. 1990'larla beraber değişen dış politika dinamikleri, bütün ülkelerin dış politikalarında bu farklı parametrelerin göz önünde bulundurulmasını bir anlamda zorunlu hale getirmiştir. Benzer şekilde, Türk Dış Politikası alanında da bu unsurların dikkate alınması, yani geleneksel veya ana akım çalışmalara ek olarak değişen dünyanın yeni durumuna ayak uyduran ve bu değişimlerin açıklanmasına katkı sağlayan çalışmalar önem kazanmıştır. Türk Dış Politikasının kültür olgusu ile olan etkileşiminin örnek olaylar üzerinden irdelendiği bu çalışma da böyle bir sosyopolitik ve akademik zemine oturmaktadır.

Türk Dış Politikasında kültürün etkisini araştırmaya ve anlamlandırmaya yönelik teorik ve uygulama olmak üzere iki ana kısımda kurgulanan bu çalışmanın konusu; “Türk Dış Politika Davranışının Şekillenmesinde Kültürün Etkisi: Kuzey Irak Meselesi ve Suriye İç Savaşı Örnek Olayları”dır. Daha açık bir ifade ile; çalışmanın uygulama alanlarını teşkil eden Kuzey Irak ve Suriye İç Savaş örnek olayları karşısında, Türk Dış Politikası kararlarında kültürün etkisi incelenmiştir. Bu inceleme, Türk siyasi karar vericilerinin söylemleri üzerinden gerçekleştirilmiş ve söylemlerde etkili olan çeşitli kültür unsurları araştırılmıştır. Çalışma konusunun bu şekilde yapılandırılma nedeni; Türk Dış Politikasının, 1990 sonrası dönemde Amerika Birleşik Devletleri'nin Irak'ı işgali ile başlayan siyasi süreç ile 2010'lu yıllara geldiğinde Arap Baharı sonrası, Suriye'de meydana gelen iç savaşa karşı verilen tepkilerin anlamlandırılabilmesi için rasyonel kuramsal yaklaşımların tek başına yeterli olamaması ve kültür olgusunun da analizlere dâhil edilmesinin gerekliliği oluşturmaktadır.

Çalışmanın Amacı

Önceden de ifade edildiği üzere, Uluslararası İlişkiler ve dış politika alanında yapılan çalışmalarda, genel olarak rasyonel kuramlar hâkim olmuştur. Ancak dış politika kararlarının alınmasında karar vericilerin etkisi bu bakış açısında sıklıkla ihmal edilmiştir. Bu nedenle hâkim olan rasyonel kuramsal yaklaşımların yanı sıra kültür gibi rasyonel olmayan unsurların da bu çalışmaların kapsamına dâhil edilmesi gerekmektedir. Bu gerekliliğin temel gerekçesi, dış politika kararlarının karar vericiler tarafından alınması ve bu karar vericilerin de içinde bulunduğu kültürün bir ürünü olarak varlığını sürdürmesidir.

Bu doğrultuda, Soğuk Savaş döneminde sadece maddi, makro ve rasyonel unsurların dikkate alındığı analizlere karşıt olarak kültür gibi maddi olmayan unsurların da işe koşulduğu çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bahsedilen bu ihtiyaca yanıt vermek ise bu çalışmanın en temel amaçlarından biridir.

Ayrıca, aşağıda sıralanan çalışmanın sorularına yanıt aramak bu çalışmanın diğer amaçlarını teşkil etmektedir.

Çalışmanın Soruları

Çalışmanın konusu dâhilinde belirlenen kuramsal çerçeve ve literatür doğrultusunda aşağıda belirtilen sorulara yanıt aranmış ve bu doğrultuda Türk Dış Politikası karar vericilerinin söylemleri analiz edilerek kültürün dış politikaya etkisi araştırılmıştır. Bu bağlamda çalışmanın odaklandığı ana sorular şu şekilde ifade edilebilir:

1. Dış politika davranışının şekillenmesinde kültürün etkisi var mıdır?
2. Türk Dış Politikası karar vericilerinin söylemleri çatışma ve barış dönemlerinde farklılık sergilemekte midir? Hangi dönemde kültürel söylemler daha fazla ortaya çıkmaktadır?
3. Hangi kültürel unsurlar Türk Dış Politika davranışını etkilemektedir?

Hâlihazırda ifade edilen sorular bağlamında, Türk Dış Politikası davranışının şekillenmesinde kültür olgusunun etkisi incelenmektedir. Ancak bu noktada, çalışma kapsamında kültür olgusunun dış politika çalışmalarında bir alternatif çalışma alanı olarak ele alınmaması önemli bir noktadır. Aksine çalışma kapsamında kültür, diğer rasyonel kuramsal yaklaşımların yanı sıra göz önünde bulundurulması gereken önemli bir olgu olarak değerlendirilmekte ve bu bakış açısıyla irdelenerek etkisi anlaşılmaya çalışılmaktadır.

Ayrıca, Türk Dış Politika davranışının şekillenmesinde kültürün etkisinin incelendiği bu çalışma kapsamında; birbirinden bağımsız iki örnek olay ve her iki örnek olay kapsamında iki farklı ilişki niteliğini yansıtan alt dönemler analiz edilmiştir. Örnek olaylar arasında herhangi bir karşılaştırma amacı güdülmeden gerçekleştirilen analizler doğrultusunda;

1. Kuzey Irak Meselesi karşısında, Türk Siyasi karar vericilerinin dış politika davranışlarında kültür olgusunun etkili olup olmadığı,
2. Türkiye – Kuzey Irak arasındaki ilişkinin çatışma ya da iş-birliğine dayalı olmasına bağlı olarak Türk Siyasi karar vericilerinin dış politika davranışlarında kültür olgusunun etkisinin değişip değişmediği,
3. Suriye İç Savaşı karşısında, Türk Siyasi karar vericilerinin dış politika davranışlarında kültür olgusunun etkili olup olmadığı,
4. Türkiye – Suriye arasındaki ilişkinin çatışma ya da iş-birliğine dayalı olmasına bağlı olarak Türk Siyasi karar vericilerinin dış politika davranışlarında kültür olgusunun etkisinin değişip değişmediğinin

ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır.

Çalışmanın Önemi

Türkiye’de, Türk Dış Politikası literatüründe dış politika karar verme sürecinde kültür olgusunun etkisinin incelendiği çalışmalar bulunmamaktadır. Bu durumun temel nedeni, rasyonel kararların verildiği düşüncesi ile rasyonel olmayan unsurların literatüre, 1990’lara kadar dâhil edilmemesidir. Kültürel unsurların analizlere nispeten geç dâhil edilmesi nedeniyle bugün literatürde rastlanılan çalışmaların büyük çoğunluğu, Realizm ve Liberalizm kuramsal yaklaşımlarının ışığında gerçekleştirilmektedir. Rasyonel açıklamalar çok güçlü argümanlara sahip olsalar da zaman zaman yetersiz kalmakta ve farklı bir bakış açısı ile desteklenmeye ihtiyaç duyulmaktadır. Tam da bu noktada, kültür gibi soyut ve diğer sosyal bilim alanlarında çalışılması yeğlenen bir unsurun, Türk Dış Politikası üzerinden incelenmeye değer görülmesi bu çalışmanın ayırıcı niteliğini teşkil etmektedir.

Karar vericilerin içinde buldukları kültürün, dış politika davranışlarına tesir edebileceği dikkate alındığında maddi olmayan unsurların önemi anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda, karar vericilerin içinde buldukları sosyokültürel yapıların bir ürünü olarak değerlendirilmesi ve kararlarında bu kültürel yapıların etkili olabileceğini sorgulaması, bu çalışmanın önemini oluşturmaktadır. Bu sorgulama sayesinde benzer konular hakkında, farklı devletlerin birbirinden çok farklı kararlar alma nedenlerinin anlaşılmasına katkı sağlandığı düşünülmektedir.

Ayrıca, çalışma kapsamında Kuzey Irak Meselesi ve Suriye İç Savaşı örneklerinin incelenmesi ile aynı siyasi dönem içinde Türk Dış Politikası karar vericilerin söylemlerinde kültür etkisinin bağımsız örnekler şeklinde incelenebilmesine olanak bulunmuştur. Bu çeşitlilik çalışmanın anlamaya, anlamlandırmaya ve alan literatürüne sağladığı önemli katkılardan biridir.

Ek olarak, Türkiye’nin Kuzey Irak ve Suriye ile ilişki nitelikleri baz alınarak alt dönemler dahilinde söylemlerin incelenmesi, örnek olayların kendi içinde çatışma ve iş-birliği dönemi karşılaştırmalarını yapmaya olanak tanımıştır. Böylece dış politika davranışlarında kültürün hangi ilişki niteliğinde daha yüksek düzeyde etkili olduğunu

keşfetmek mümkün olmuştur. Bu farklılaşmanın aydınlatılması çalışmanın bir diğer önemini oluşturmaktadır.

Çalışmanın Yöntemi

Türk Dış Politika davranışının şekillenmesinde kültürün etkisinin incelendiği bu tez çalışması; teorik tartışma ile örnek olaylar üzerinden incelemelerin gerçekleştirildiği uygulama kısmından oluşmaktadır. Çalışmanın teorik kısmında, kültür ve dış politika literatürü derinlemesine incelenmiş ve çalışmaya dayanak oluşturan kavramsal ve kuramsal çerçeve çizilmiştir. Böylece çalışmanın tam anlamıyla şekillenebilmesi için gerekli zihinsel ve kuramsal altyapı oluşturulmuştur. Bu aşamada, uygulama kısmında başvurulacak kavram ve unsurlar açığa çıkarılmıştır. Böyle bir hazırlığın sayesinde örnek olaylar dâhilinde karar vericilerin söylemlerinde kültürün etkisinin analizi için ihtiyaç duyulan unsurlar somutlaştırılmıştır.

Bu hazırlığın neticesinde; etnik kimlik, dini kimlik, tarihsel miras ve sorumluluk ile Nizam-ı Alemden oluşan dörtlü bir kavramsallaştırma elde edilmiştir. Bu kavramsallaştırma, Türk kültürü ile AK Parti'nin medeniyet anlayışının ortak unsurları olarak belirlenmiş ve çalışmanın uygulama kısmında, söylemlerde, bu unsurlara gönderme yapan ifadeler söylem analizi aracılığı ile incelenmiştir. Söylemlerin analiz edilmesinde Blance, Durrheim ve Kelly (2006: 330-337) tarafından literatüre kazandırılan üç boyutlu söylem analiz tekniğinden faydalanılmıştır. Tekniğe adını veren üç boyut sırasıyla kültürel, amaçsal ve bağlam boyutlarıdır. Buna göre herhangi bir söylemde var olan anlam ve imalarının keşfedilmesi için bu üç boyutun dikkate alınması gerekmektedir. Bu teknik doğrultusunda çalışma kapsamında hem zamansal hem de mekânsal açıdan iki ayrı olay analiz edilmiştir. Böylece çalışmanın uygulama ayağı zenginleştirilmeye çalışılmış ve Türk Dış Politikasında birbirinden bağımsız iki ayrı analiz gerçekleştirilmiştir.

Bu doğrultuda ilk örnek olay olarak Kuzey Irak meselesine yer verilmiştir. Kuzey Irak hem tarihsel hem de kültürel açıdan Türkiye için oldukça büyük bir öneme sahiptir. Bahsedilen tarihsel önem; Musul'un Osmanlı vilayeti olması ile ilgiliyken bu vilayetin içinde yaşayan Türkmen azınlıklar ise Kuzey Irak meselesinin Türkiye açısından kültürel

önemini biçimlendirmektedir. Kuzey Irak'ın Türkiye nazarında sahip olduğu bu özel tarihi ve kültürel zemin, çalışma kapsamında incelenme gayesini oluşturmaktadır.

Kuzey Irak meselesi üzerinden, Türk Dış Politikası davranışında kültürün etkisi; Türk Dış Politikası karar vericilerinin 2005-2008 yılları arasında söylemleri üzerinden incelenmiştir. Bu söylemler, ilk olarak 2005-2006 ve 2007-2008 yıllarını kapsayacak şekilde iki ayrı döneme ayrılmıştır. Bu alt dönemlerin belirlenmesinde ilişkilerin niteliği baz alınmıştır. 2005-2006 yıllarını kapsayan ilk dönemde, Türkiye ve Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetimi arasındaki ilişkilerin genel itibari ile çatışmalı bir yapıya sahip olduğu ve hatta zaman zaman savaşa burun buruna gelindiği görülmektedir. 2007-2008 yılları arasını kapsayan ikinci alt dönemde ise, Türkiye ve Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetimi arasındaki ilişkilerin aşamalı olarak güçlendiği ve hatta iş-birliğinin oluşturulduğu görülmektedir. Her iki alt dönem sürecinde, Türkiye'de aynı hükümetin iktidarda bulunması dönemler arasında söylem bütünlüğün yakalanmasını kolaylaştırmaktadır. Böylece Kuzey Irak meselesine yönelik Türk karar vericilerinin üretmiş oldukları söylemlerin hem çatışma hem de iş-birliği dönemlerinde analiz edilebilmesi bu örnek olay kapsamında mümkün olmuştur.

Çalışma kapsamında ikinci örnek olay olarak Suriye İç Savaşına odaklanılmıştır. Arap Baharı sonrası Suriye'de meydana gelen olaylar ve bunun sonucunda patlak veren iç savaş üzerine Türk Dış politikası karar vericilerinin söylemleri incelenmiştir. İkinci örnek olay olarak Suriye İç Savaşının seçilme nedeni, iki devlet arasındaki kültürel ve tarihsel ortaklıklardır. Sınırın iki tarafında hâkim olan ortaklıklar hem dış politika olayının kendisini hem de bu olay üzerine üretilen söylemleri bu çalışma açısından değerli kılmaktadır.

Suriye İç Savaşı üzerinden Türk Dış Politikası davranışında kültürün etkisi; Türk Dış Politikası karar vericilerinin 2009-2012 yılları arasındaki söylemleri üzerinden incelenmiştir. Bu söylemler, ilk olarak 2009-2010 ve 2011-2012 yıllarını kapsayacak şekilde iki alt döneme ayrılmıştır. Bu alt dönemlerin belirlenmesinde, yine ilişkilerin niteliği baz alınmıştır. İki ülke arasındaki ilişkiler, tarihsel süreç içinde değerlendirildiğinde, aslında ilişkilerin farklı dönemlerde farklı gerekçeler ile iyi olmadıkları görülmektedir. Hatay Sorunu, sınır aşan sular sorunu, 1990'lı yıllar boyunca

PKK terör örgütüne verilen destekler gibi çeşitli nedenlerle Türkiye ve Suriye arasındaki ilişkilerin, çoğu zaman çatışmalı olarak sürdürüldüğü ve kimi zaman da en düşük seviyelerde seyrettiği görülmektedir. Ancak iki ülke arasındaki ilişkiler, 2000 yılında Dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in Hafız Esat'ın cenaze törenine katılması ile farklı bir yöne doğru evrilmeye başlamıştır. 2000'li yıllar boyunca, gelişmeye devam eden ilişkiler 2010'lu yıllarda ise, zirve seviyesine ulaşmıştır. Bu sebeple analizin ilk alt döneminde, iki ülke arasındaki ilişkilerin geliştiği 2009-2010 yılları arasına odaklanılmaktadır. 2011-2012 yılları arasını kapsayan ikinci alt dönemde ise; 2011 yılı başlarında Suriye'de meydana gelen olayların akabinde iki ülke arasındaki ilişkilerin tekrar çatışmalı bir hal aldığı görülmektedir. Böylece belirlenen alt dönemler dâhilinde yapılan incelemeler ile hem iş-birliği hem de çatışmalı ilişkilerin olduğu süreçler irdelenebilmiştir. Ayrıca her iki alt dönemde, Türkiye'de aynı siyasi iktidarın bulunması bu iki dönem arasında söylem bütünlüğünün yakalanmasını mümkün kılmaktadır. Böylece Suriye İç Savaşına yönelik Türk Dış Politikası karar vericilerinin ürettiği söylemler farklı ilişki dinamiklerinin olduğu süreçler içinde bütünlük dahilinde incelenebilmiştir.

Çalışmanın amacı doğrultusunda analize tabi tutulan söylemler; Türk Dış politikası karar vericileri şeklinde ifade edilen dış politikada karar verme yetkisine sahip olan siyasi liderlerin konuşmalarından oluşmaktadır. Bu kapsamda 2005-2012 yılları arasında dönemin Başbakanı, Cumhurbaşkanı ve Dışişleri Bakanlarının söylemleri çalışma kapsamına dahil edilmiştir. Analiz edilen söylemler; çeşitli medya kanalları, siyasi parti resmi internet sayfaları ve gazeteler aracılığıyla elde edilmiştir. Ancak söylemlerle ilgili haber yazıları değil sadece ilgili siyasi lider söylemleri çalışma kapsamına dahil edilmiş ve doğrudan aktarım yoluyla ifade edilmiştir. Ayrıca Türk Dış politikası karar vericilerin 2005-2012 yılları arasındaki tüm söylemleri değil sadece araştırma konusuyla doğrudan ilgili olduğu düşünülen ve tekrara sebebiyet vermeyen söylemler araştırmacı tarafından seçilerek sadece bu söylemlerin analizleri gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın Sınırlılıkları

Söylem analizi yönteminin tercih edildiği bu çalışma kapsamında karşılaşılan önemli güçlüklerden biri söylemlerin seçilmesi sırasında yaşanmıştır. Öncelikle kültür ile ilgili söylemlerin büyük çoğunluğuna yer verilmeye çalışılmış ancak tekrara düşme kaygısıyla çeşitli söylemler analiz dışı bırakılmıştır. Diğer yandan dış politika açısından büyük öneme sahip olsa da kültür ile ilişkili görülmeyen tüm söylemler çalışmanın inceleme sınırlarının dışında bırakılmıştır. Bu ayırım ve eleme işlemi neticesinde, çalışmanın uygulama alanı daha saf hale getirilirken diğer yandan önemli dış politika konularının analiz dışında bırakılmasına kaçınılmaz olarak yol açmıştır.

Çalışmanın ikinci önemli sınırlılığını ise; ilgili literatürün kısıtlılığı oluşturmaktadır. Her ne kadar son yıllarda kültür ve dış politika ilişkisine odaklanan çalışmalarda artış gözlene de hala literatürde yeterli çeşitlilikte çalışmaya erişilememiştir.

Çalışmanın bir diğer ve en önemli sınırlılığı ise; incelemeye konu olan araştırma nesnesi ile ilişkilidir. Kültürün, doğası gereği, tanımlanması ve sınırlarının belirginleştirilmesi pek mümkün değildir. Ancak analizlerin gerçekleştirilebilmesi için kültürün sınırlarını netleştirmek gerekmiş ve bu da doğrudan çalışmanın en önemli sınırlılığını meydana getirmiştir. Maddi olmayan, sosyolojik ve antropolojik bir gerçekliği yansıtan kültür olgusu; Türk kültürü ve AK Parti medeniyet anlayışını temsil edecek şekilde daraltılmıştır. Böylece çalışmanın konusu dâhilinde analize uygun hale getirebilmek için kültür kavramsallaştırması, zorunlu olarak kültürün diğer tüm unsurlarını dışlayacak şekilde yeniden tanımlanmıştır. Diğer bir deyişle bu çalışma kapsamında, Türk Dış Politikasında kapsamlı bir şekilde kültürün etkisinin analizi yerine Türk Kültürü ile AK Parti medeniyet anlayışı arasındaki ortak kültürel unsurların analizi gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın bu sınırlılığı, Türk Dış Politikasında kültürün etkisini farklı kültürel unsurlar üzerinden inceleyen çalışmalara duyulan ihtiyacı artırmaktadır.

BÖLÜM 1: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Kültür Kavramının Tarihsel Gelişimi

Latince’de “toprağın ekip biçilmesini” işaret eden ve aynı zamanda koloni kelimesinin kökünü oluşturan “colera”, kültür kavramının ilk kullanım şekli olarak kabul edilmektedir (Eriksen, 2009: 18). Bu kavram, başlangıçta “ekilmiş toprağın işaret edilmesi” için kullanılırken, zamanla “toprağın ekilip biçilme sürecini” ifade eder hale gelmiştir. Bu ise, kavramın, durum bildiren nitelikten, zamanla hareket bildiren niteliğe geçtiğini göstermektedir. Kavramın Sosyal Bilimler alanındaki tarihsel evrimi ise, Aydınlanma Devri Fransa’sındaki anlamına odaklanılmasını zorunlu kılmaktadır. 17. ve 18. yüzyıl’da sanat kültürü, edebiyat kültürü ve bilim kültürü gibi tamlamalarda yer alarak, Sosyal Bilimler alanında önemli hale gelen kültür kavramının (Cucho, 2013: 15) tek başına kullanılması, 18. yüzyılın sonlarına denk gelmektedir. Bu dönemde kültürün, genel anlamda eğitime anlamıyla kullanıldığı ve eğitim görmüş bireylerin kültürlü addedildiği görülmektedir. Bu kullanım şekli, aslında Aydınlanma düşünürleri için kültürlü (modern) ile kültürsüz (doğa durumu) temel karşıtlığını içermekte ve bu karşıtlık içerisinde kültür, insanlığın, tarih boyunca biriktirdiği ve aktardığı bilgilerin tamamı olarak kabul edilmektedir (Cucho, 2013: 15).

Böylece, kültür ve kültüre ilişkin çalışmaların Sosyal Bilimler alanında temel mesele haline gelmesi süreci başlamaktadır. Temelde, kültür çalışmalarının, üç temel akım ile günümüz Antropolojisine evrildiği kabul edilmektedir. Bunlardan ilki, Viktorya Dönemi Antropolojisinde görüldüğü şekliyle, kültürün, Avrupalı beyaz insanın ulaştığı nihai durum olarak kabul edilmesi üzerinedir. Bu ele alışıta, ulaşılan seviyeye gelişmemiş toplumların da taşınabilmesi için Avrupa’daki beyaz insanın, diğerlerine karşı önemli bir mesuliyeti bulunmaktadır (Lane ve Ersson, 2005: 31). Bu ele alış şekli ile Britanya Antropoloji geleneğinin evrimci bir anlayışa sahip olduğu görülmektedir. Akımın en önemli temsilcileri ise, Lewis Henry Morgan ve Edward Taylor kabul edilmektedir.

Britanya Antropoloji geleneği, insan toplulukları arasında gözlenen farklılıkları, Sosyal Darwinizm ile uyumlu şekilde, Batı merkezli hiyerarşi ile açıklamaktadır. Böylece Avrupalı ve diğerleri arasındaki hiyerarşi üzerine, kültürel açıklamalar

temellendirilmektedir. Avrupalı, eril ve mülk sahibi olan beyaz adam, en gelişmiş insan formu olarak medeniliği temsil etmektedir. Bu tasnifin dışındaki, toplumsal evrimi daha aşağı basamakta bulunan diğer insan toplulukları ise, az gelişmişliği ve ilkelliği temsil etmektedir. Ayrıca ilkel addedilen bu toplulukların, evrimleşerek, zaman içerisinde beyaz adamın ulaştığı medeniyet düzeyine ulaşması beklenmektedir. Bahsedilen evrimci ve hiyerarşik yapısı ile, bu ele alış şekli, en vahşi dönemini, 19. yüzyılda yaşayan sömürgeciliğin meşrulaştırılmasında başat bir rol üstlenmektedir (Candan ve Özbay, 2018: 10).

Kültür çalışmalarındaki ikinci akım ise, Fransız geleneğidir. Britanya Antropolojisinde olduğu gibi, evrimci kültür anlayışının hakim olduğu bu ele alışta, kültür yerine, uygarlık kavramının kullanılması söz konusudur. 1930'lara kadar, Antropolojinin bir bilim dalı olarak özerkliğini kazanamayıp, Sosyolojinin alt dalı olarak kaldığı Fransa'da, akademik anlamda kültür ve etnografya kavramlarının oldukça geç kullanılması, bu durumda etkili olmuştur.

Kültür çalışmalarında üçüncü akım ise, Alman geleneğini işaret etmektedir. Diğer iki ele alıştan farklı olarak, Alman Antropoloji geleneği, evrimci kültür anlayışını reddetmekte ve kültürel göreceliğin altını çizmektedir. Bugün geçerliliğini koruyan bu yaklaşım, nihai bir kültüre evrilme sürecinden bahsedilemeyeceğini ve her kültürün kendine has özellikleri ile bir bütün olarak ele alınmasının gerekliliğini vurgulamaktadır. 1774'teki bir yazısında, her ulusun, farklı özelliklere sahip olmasını zenginlik olarak ifade eden Johann Gottfried Herder, bu ele alışın ilk temsilcisi kabul edilmektedir. Bahsedilen bu yazı, Fransız Aydınlanma geleneğinin entelektüel emperyalizmine ve evrensel kültür anlayışına karşı çıkmakta, Alman Ulusu başta olmak üzere, tüm uluslara, ulusal gururunu geri vermeyi amaçlamaktadır. Herder'e göre, birbirinden ayrı her kültür, insanlığın farklı bir tarafını göstermekte ve bununla bağlantılı olarak kendi kültürü içinde her ulus, kendi kaderini gerçekleştirmektedir. Tüm bu açıklamalar, Herder'i, kültürel görecelik kavramının öncüsü haline getirmektedir (Cuhe, 2013: 21).

1.2. Kültür Kavramının Tanımı

Antropolojinin temelini oluşturan kültür kavramı, Sosyal Bilimler alanında fikir birliğine varılamayan ender kavramlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, hem tanımlanması, hem de yapılan çok çeşitli tanımlamalar arasında birinin diğerine tercih edilmesi hususunda ortak görüşün sağlanamaması ile ilgilidir. Kültür üzerine geliştirilen farklı tanımlamalar, 1952 yılında, Alfred Luis Kroeber ve C. Kluckhohn tarafından derlenmiş ve tartışılmıştır. Bu iki Amerikalı Antropolog tarafından ulaşılan 164 tanım, kültürün, hem doğası ve niteliği hem de kapsamıyla ilgili olarak kendi içerisinde farklılıklar içermektedir. Yine de, ortak noktaları dikkate alındığında, bahsedilen çok çeşitli kültür tanımlamaları, temelde seçkin sanatsal faaliyetleri, bir grup ya da halkın yaşam biçimini ya da paylaşılan sistem ve şablonları işaret edecek şekilde yapılandırılmıştır. Buna göre, kültür tanımlamalarının üç ana grupta ele alınması, aynı zamanda kültürün, estetik, antropolojik ve sembolik anlam ve tanımlamalarına işaret etmektedir (Edles, 2006: 5-6).

Kültürün estetik tanımlamasında, bu kavram, estetik duyarlılık, sofistikasyon ve rafineleşme bağlamında ele alınmaktadır. Bu tanımlamada, kolektif bir olgu olmasına rağmen, kültürün, bireysel niteliklere atıfta bulunacak şekilde kullanılması, önemli bir kavramsal problemi doğurmaktadır. Temelde kolektif bir olgu olan ve üyeleri tarafından paylaşılan kültürün, tekil unsurları işaret etmek için kullanılması, buradaki temel sorundur. Diğer yandan, kültürün seçkin kavramsallaştırılması, yani yüksek/alçak kültür zıtlığında sadece seçilmiş kültürel formların hakiki görülmesi, kültürün estetik tanımlamasındaki bir diğer önemli kavramsal sorundur (Edles, 2006: 6-7).

Kültürün antropolojik tanımlamasında, estetik tanımlamasında fark edilen, tekilcilik ve seçkinlik sorunlarının aşıldığı ve kültürün, gündelik yaşamın önemli bir unsuru olarak ele alındığı görülmektedir. Ayrıca Tylor'ın antropolojik kültür tanımlaması, kültürün en tutarlı ve en kapsamlı açıklamasını Sosyal Bilimler literatürüne kazandırmaktadır (Aksoy, 2013: 73). Antropologlar için insan hayatında, başka hiçbir olgu ya da olayın etkili olamayacağı kadar etkili olan unsur, kültürdür. Alfred Luis Kroeber, toplumsal ve bireysel düzeyde, tüm bireyleri etkileyen, üyelerinin yaşam tarzlarını şekillendiren ve

aynı zamanda açıklayan güçlü olgunun kültür olduğunu belirterek, bu görüşe en önemli katkıları sunmaktadır (Kroeber ve Kluckhohn, 1952: 185).

Kültürün sembolik tanımlamasında ise, kolektif bir yapıya sahip olma ile paylaşımlı niteliğin ön plana çıktığı görülmektedir. Ayrıca antropolojik ve sembolik kültür tanımlamalarının her ikisinde de, kültürel sistemlerin etkileşimli yapısına yapılan vurgu dikkat çekmektedir. Tarihsel olarak, belirli bir alanla bağlantılı şekilde varlık kazanan kültürel sistemler, farklı toplumsal yapılarla kurduğu ilişkiler sayesinde ilişki içerisinde bulunmakta, hatta birbirlerinin yapılarına karışmış halde var olmaktadır (Edles, 2006: 14).

Kültüre ilişkin çok çeşitli tanımlama ve kavramsallaştırmalara ek olarak, dinamik bir çalışma alanına sahip olan kültür çalışmalarında, her geçen gün değişen sosyal koşullarla bağlantılı olarak yeni tanımlamalar eklenmektedir. Bahsedilen sayısal çokluk, Özönder'e (2001: 1) göre, farklı kültürlerin varlığı ve bu farklı kültürel yapıların kendi kültür tanımlamalarını yapılandırılmaları ile ilişkilidir. Buna göre birbirine benzemeyen farklı kültürler ile bu kültürlerin çıkış kaynaklarınca yapılan kültür tanımlamaları, tarihsel ve sayısal manada, tanımlamaların çokluk sebebi olarak görülmektedir. Bu alanda yapılan çalışmalarda yaygın karşılaşılan sorun da, tam olarak bu sayısal ve niteliksel çokluk ile ilgilidir. Haviland, Prins, Walrath ve McBride (2008: 106-110)'a göre, bu zorluğun üstesinden, kültürün özelliklerinin incelenmesi yoluyla gelinebilir. Her ne kadar kendilerine has birçok özelliğe sahip olsalar da, tüm kültürlerin paylaştığı çeşitli özellikler bulunmaktadır. Kültür araştırmacılarının da üzerinde fikir birliği sağladığı ortak özellikler, bütünsellik, öğrenilme, paylaşılma, dinamiklik ve simgesellik olarak kabul edilmektedir. Bu temel ve ortak beş özelliğin incelenmesi, tüm genel bir kültür algılayışında önemli görülmektedir.

Kültürün bütünsel olma özelliği, onun, düzenli bir bütün olarak işlev gören ve iyi/sağlıklı şekilde yapılanmış bir sistem olması ile ilişkilidir. Kültürün farklı parçalardan oluşması ve her farklı parçanın kendine has özellikler taşıması, bahsedilen bütünsellikte etkilidir. Ancak burada önemli olan, sistem içindeki konumları ile ayrı birimler kabul edilen bu parçalar arasındaki sınırların, çoğunlukla belirsiz ve silik olmasıdır. Ayrıca bu parçalar arasında tutarlılık bulunmakta, ancak bu tutarlılık, tam bir uyuma işaret etmemektedir.

Çünkü tam bir uyumun, hiçbir zaman gerçekleşmeyeceği, tüm kültürlerde, birey ve kurumlar arasında farklı düzeylerde çatışmaların olacağı kabul edilmektedir. Farklı seviyelerde gözlenen bu çatışmalar, bütünlüğe zarar verecek düzeye ulaşmadığı sürece, sorun teşkil etmemektedir. Öyle ki, bu çatışmalar için kültür, kendi çözümünü üretmekte, bunda başarısız olsa dahi, zaman içinde tutarlı bir bütünlüğe tekrar sahip olmaktadır (Amman ve Aslantürk, 2012: 141-42).

Kültürün her bireyin içine doğduğu ne kültürlenme vasıtası ile onu öğrendiği ve içselleştirdiği bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu aynı zamanda öğrenilen bu davranış kalıplarının toplumun diğer üyeleri ile paylaşılan ve o kültürün üyesi olma süreci olarak ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda kültürün öğrenme süreci her zaman bilinçli bir şekilde olmamaktadır. Çoğu zaman içinde bulunduğumuz kültürü öğrenme sürecinde bilinçli ve bilinç dışı bütün öğrenmeleri kapsamaktadır (Gelekçi, 2018: 253-254).

Kültür değişime kapalı, katı ve statik bir yapıya sahip değildir aksine kültür devamlı olarak değişime açık zamanın ruhuna uygun bir şekilde kendisini yenileyen bir olgudur. Varlığını kuşaktan kuşağa aktarımında ancak bu değişim sayesinde ortaya çıkmaktadır (Aslan, 2004: 9).

Son olarak, kültürün simgesel olma özelliği bulunmaktadır. Simgeler, genel anlamda anlamlı temsil yollarıdır, ancak simgelerin anlam kazanabilmeleri, bireylerin simgeler üzerinde fikir birliği sağlamaları yoluyla mümkündür. Kültürün üyelerinin hemfikir olduğu işaret, sembol, amblem ve ses gibi unsurlar, simgeleşerek, çeşitli şeyleri anlamlı biçimde temsil etme kabiliyetine sahip olmaktadır. Bu bağlamda, toplumsal hayatta, bayrak, para ve ezgi gibi birçok simgenin bulunduğu ve bu simgelerin toplumun tüm katmanlarında etkin olduğu söylenebilmektedir (Aman, 2012: 139).

Bütünsellik, öğrenilme, paylaşılma, dinamiklik ve simgesellik özelliklerinin yanı sıra, kültür çalışmaları ve kültür tanımlamalarında yol gösterici niteliği olan temel bir dikotominin ortaya konulması gerekmektedir. Bu ikilik, biz ve ötekiler arasındadır. Gelekçi'ye (2003: 20) göre, bireyler, içinde yaşadıkları toplum ve kültürleri “biz”, kendi dışındaki topluluk ve onların kültürlerini “öteki” kavramsallaştırması ile ele almaktadır. Bu nedenle, kültür tanımlamalarında etkili olan iki farklı bakış açısı söz konusudur.

Bunlardan ilki, içten bakıştır ve içten bakış sayesinde, her kültür, kendi unsur, değer ve normlarını “doğru” olarak değerlendirmektedir ve ayrıca ötekilerin kültürlerine ilişkin unsur, değer ve normların değerleri, bu doğrulara göre tayin edilmektedir. Bu ise, kültür tanımlamalarında etkili olan dıştan bakışı oluşturmaktadır.

Değişen kuşaktan kuşağa aktarılan, ideal ve davranış kalıpları hakkında bilgi veren kültür, Sosyal Bilimler açısından, bir toplumu karakterize eden düşünce ve değer sistemi olarak kabul edilmektedir. Ayrıca mimari, sanat, edebiyat, müzik, moda ve sporda yansımaları ile toplumu tanımlayan tüm varlıklara tesir etmektedir. Böylece, “toplumu oluşturan bireylerce paylaşılan inanç, değer, bilgi, alışkanlık, gelenek ve davranışlar”, kültürü işaret etmektedir (Cockerham, 1995: 66). Eliot (1981: 132) ise, kültürü, belirli bir mekânsal alanda, birlikte yaşayan belirli bir toplumun yaşam biçimi olarak tanımlamaktadır. Toplumun sanat, alışkanlık, sosyal ve inanç sistemlerinde yaşamakta olan kültür, bunların toplamından fazlasını işaret etmektedir. O’na göre nasıl ki bir insan, uzuvlarının toplamından daha fazlasını ifade etmekteyse; kültür de, sanat, gelenek, görenek ve dini anlayışların toplamından daha anlamlı ve büyük bir şeyi ifade etmektedir. Ayrıca, kültürü oluşturan bu unsurların tamamı, birbiri ile ilişkili halde var oldukları için, herhangi bir parçanın anlaşılması, öncelikle bütüne ilişkin bilgiye sahip olunmasını gerektirmektedir. Malinowski’ye (1992: 22) göre, somut tezahürlerinin herhangi biri üzerinden yapılan kültür incelemesi, birbirleri ile etkileşimde bulunarak örgütlenen, çeşitli semboller aracılığı ile ilişki kuran, insanın ürettiği çeşitli nesnelere kullanan bireylerin varlığını gerektirmektedir. Tüm bunlar dikkate alındığında, alet ve tüketim nesnelere, toplumsal birlikliklerin organize edilmesi için hukuki belgeler, inançlar ve törelerin oluşturduğu bütünsel toplam kültürü işaret etmektedir (Malinowski, 1990: 39).

Daha önce ifade edildiği üzere, kuşaklar arasında aktararak varlığını devam ettiren alışkanlık, teknik, fikir ve davranışlardan oluşan bu sosyal miras, üyelerine, toplumsal hayatta karşılaşılan sorunların çözüm yollarına ilişkin bilgi gövdeleri sunmaktadır. Bu özelliği dolayısıyla, tüm toplumlarda gözlenen sosyal miras ve öğrenilen davranışların, aslında o toplumun kültürünü işaret ettiği söylenebilmektedir (Bilton ve ark, 2008: 14). Farklı bir ifade ile kültür; yeni nesillere, aynı birikim ve geleneği paylaşan bireylerce aktarılan ve bu yolla öğrenilen davranışların tümüdür (Erkal, 1998: 131).

Fitcher ise, kültürü, bileşke kavramı ile açıklamaktadır. Ona göre kültür, toplumdaki bireylerin paylaştığı, toplumsal kurumların meydana getirdiği bir bileşke özelliğine sahiptir. Kültürün en büyük parçası, bu kurumlarken; davranış örüntüleri, kültürün en küçük parçalarını meydana getirmektedir. Eşgüdümlü çalışan kurumlar, fonksiyonel bir sistem özelliği göstermektedir. Kültürün toplumdaki işlevleri ise;

- Toplumda bir yaşama şeması/deseni sağlama,
- Toplumun değerlerini tek bir çatı altında toplayıp yorumlama,
- Sosyal dayanışma için gerekli olan zemini oluşturma,
- Kültürel farklılıklar ekseninde, toplumların birbirinden ayrılmasını sağlama ve
- Üyelerinin sosyal kişiliklerinin oluşmasına katkı sağlamadır (Fichter, 1996: 136-137).

Özkul (2013: 31), daha geniş perspektife sahip ve daha kuşatıcı bir kültür kavramsallaştırması için Taylor'un tanımlamasına bakmak gerektiğinden bahsetmektedir. Onun kuşatıcı niteliği, toplumsal gerçekliğin anlamı konusunda daha geniş bir açığa sahip olmasından ileri gelmekte ve kuşkusuz en kapsamlı ve en fazla kabul edilen tanımlama özelliğini taşımaktadır. O'na göre "kültür; bir toplumun üyesi olarak insanın elde ettiği bilgi, inanç, sanat, ahlak, hukuk, gelenek ile diğer yetenek ve alışkanlıklarını kapsayan bütündür." (Ogburn, 1964: 1). O'na göre bilgi ve imanı, sanat ve ahlakı, örf ve adetleri kapsayan, dahası mensup olunan cemiyetlerin bir organı olarak bireylerin sahip oldukları alışkanlıkları içeren karmaşık bir bütündür, kültür (Turhan, 2006: 37).

Sonuç olarak, bireylerin tüm hayatlarına tesir eden kültür olgusu, üyelerinin inançlarından davranışlarına, değerlerinden, konuşma tarzlarına, gündelik alışkanlıklarından davranış üsluplarına kadar her alanda gözlemlenmektedir. Bireylerin kültürel varlıklar olmasıyla ilgili olarak, bireyi birey yapan tüm özelliklerinde, kültürel unsurların varlığından bahsedilmektedir. Böylece birçok farklı etkinin yanı sıra, bireylerin, karar verme ya da belirli bir durum üzerine söylem üretme süreçlerinde, kendi kültürel özellikleri ile birlikte eyleme geçtiği kabul edilmektedir. Bahsedilen bu eylem ve söylemler, gündelik hayatta karşılaşılan herhangi bir durum üzerine olabileceği gibi,

siyasi ya da ekonomi temelli de olabilmektedir. Böylece geniş bir nüfuz alanına sahip kültür olgusunun, bireysel, sosyal, siyasal ve ekonomik sistemler üzerindeki çeşitli ve güçlü etkisi, yadsınamaz hale gelmektedir.

1.3. Stratejik Kültür Kavramının Tanımı

Stratejik kültür, temel olarak kültürel düşünceleri, birikimli tarihi hafızayı ve bunların, devletlerin güvenlik politikalarının ve uluslararası ilişkilerin analizindeki etkilerini bütünleştirme girişimidir (Al-Rodhan, 2015). Bu kavram, esasen bir devletin dış politika ve güvenlik politikasındaki davranış biçimlerini tanımlamaya yardımcı olan analitik bir araçtır. Devletlerin dış politika yapım süreçlerinin altında yatan normların, değerlerin ve mitlerin meydana gelişi, bunun sonucunda ortaya çıkan kararlar ve bu kararların alınma süreçlerini anlamak ve anlamlandırmak, ancak bu devletlerin stratejik kültürlerinin incelenmesi sonucu ortaya çıkmaktadır (Kardaş ve Erdağ, 2013: 68).

Stratejik çalışmalara kültürel yaklaşımlar, yüzlerce yıldır çeşitli biçimlerde var olmuştur. Kültürün, ulusal güvenlik politikasını etkilediği tartışması Thucydides ve Sun Tzu'nun yazıları da dâhil olmak üzere klasik eserlere dayanmaktadır. Stratejinin amacı, savaş alanındaki düşmanı yenmekten çok daha fazlası, düşmanın moralini ortadan kaldırmaktır. Yirminci yüzyılda, yapılan ulusal karakter çalışmaları, II. Dünya Savaşı'ndaki Japon ve Alman stratejik seçimlerini köklü kültürel faktörlere bağlamıştır. Russell Weigley'nin 1973 yılında yayımladığı klasik çalışması "Amerikan Savaş Yolu" kitabı, stratejik düzenlemelerin kültürel köklerinin önemini, daha da vurguladı. Jack Snyder'ın Soğuk Savaş'taki Sovyetlerin nükleer stratejisi konusundaki çalışmaları, siyasal ve askeri kültür ile stratejik seçim arasındaki kilit bağlantıya bilimsel olarak dikkat çekmektedir (Lantis, 2009: 34).

1977'de Jack Snyder, Sovyet nükleer stratejisini yorumlamak için bir stratejik kültür teorisi geliştirerek, siyasal kültürel argümanı, modern güvenlik çalışmaları alanına sokmuştur. Snyder, seçkinlerin, kamuoyu görüşünün daha geniş bir tezahürü olan güvenlik ve askeri meselelerle ilgili benzersiz bir stratejik kültür ifade etmesini önermiştir. "Bu sosyalleşme sürecinin bir sonucu olarak, nükleer stratejiye ilişkin bir dizi genel inanç, tutum ve davranış modelini, kültürel seviyeye yerleştiren bir yarı kalıcılık

durumuna ulaştı” (Snyder, 1977). Sovyet ve Amerikan nükleer doktrinlerinin gelişimini, teknolojik kısıtlamalarla birlikte, farklı örgütsel, tarihi ve politik bağlamdaki ürünler olarak yorumlamak için stratejik kültürel çerçevesini uyguladı. Sonuçta, Sovyet ordusunun önleyici, saldırgan güç kullanımı için bir tercihte bulunduğunu ve bunun kökenlerinin, Rus güvensizlik ve otoriter kontrol tarihine dayanabileceğini öngördü. (Lantis, 2009: 34-35).

Snyder’ın katkıları, diğer güvenlik politikası analistleriyle rezonansa girdi ve daha sonra Ken Booth’un Strateji ve Etnocentrism (1979) gibi stratejik kültür üzerine yapılan çalışmalar, nükleer strateji ve süper güç ilişkilerinin kavramsal temellerini keşfetmeye devam etti. Ken Booth için (2005: 25-26) stratejik kültür, uluslararası siyasette güç kullanımı, iç siyasette sivil-asker ilişkileri ve stratejik doktrinler gibi konularda, karar vericilerin davranışlarının şekillenmesinde önemli bir rol oynayan, tarihten, coğrafyadan ve siyasal kültürden meydana gelen bir olgudur. Colin (1984: 27), belirli bir tarihsel deneyim akışı içinde derin kökleri olan farklı ulusal tarzların, Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği gibi ülkelerde strateji yapmayı karakterize ettiğini ne sürdü. Stratejik kültürü, ulusal tarihsel tecrübenin algılanmasından, ulusal terimlerle sorumlu davranışa duyulan özlemlerden ve hatta vatandaşlık kültüründen ve yaşam biçiminden kaynaklanan kuvvete ilişkin düşünce ve eylem biçimleri olarak tanımlamıştır. Stratejik kültür, stratejinin tartışıldığı ortamı sağlar ve stratejik politika kalıplarının bağımsız bir belirleyicisi olarak hizmet eder.

Johnston (1995: 34)’a göre, kavramsal olarak, kültür olgusunu kullananların birçoğu, doğrudan ve ya dolaylı olarak olaylar ve durumlar karşısında, farklı devletlere karşı farklı stratejiler izlemektedir. Bunun en önemli sebebi ise, devletleri biçimlendiren tarihsel tecrübeleri, devlet elitlerinin felsefi, siyasal ve kültürel alt yapıları, farklı stratejik tercihlere yönelmelerine sebep olmaktadır. Herhangi bir durum karşısında, devletler için belirleyici unsur, ilk olarak stratejik kültürleridir. Bunun dışında kalan teknoloji, materyal kapasite gibi değişkenler ise, ikincil öneme sahiptir.

Temel aktörler, ulusal ve uluslararası sorunların zmne yönelik tercihlere bulunurken, zihinsel arka planlarında yer etmiş olan kültürel tercihlerin kurucu etkisi

altında hareket ederler. Bu stratejik kültürler, devletlerin tutum ve davranışlarını etkileyebildiği ölçüde önem arz etmektedir.

1.4. Dış Politika Kavramının Tanımı

Dış politika, Uluslararası İlişkiler disiplininin temel alt disiplinlerinden birisidir. Diğer temel alt disiplin ise, Uluslararası Politikadır ki, bu alt disiplin, uluslararası ortamın yapısına ve süreçlerine odaklanmaktadır. Kesin ve net olarak bir dış politika tanımı yapmak uluslararası ilişkiler literatürü içerisinde oldukça zordur. Akademisyenler dış politikayı tanımlarken özellikle kendi kuramsal yaklaşımları ışığında dış politikayı tanımlama çabası içerisine girmektedirler (Efeğil, 2012: 13). Bu durum birden fazla ve çok boyutlu dış politika tanımları ortaya çıkarmaktadır. Bu farklı tanımlamalar çoğu zaman genel bir tanımlamanın ortaya konulmasını zorlaştırmaktadır. Fakat yine de akademisyenler genel bir tanımlama yapmaya çalışmışlardır. Bunlardan birisi olan ve Dış Politikayı en basit ve yalın olarak tanımlamaya çalışan Karboo, Lantis ve Beasley'nin (2012: 2), yapmış olduğu tanımı karşımıza çıkmaktadır. Bu tanıma göre Dış Politika devletin sınırlarının dışında icra edilen politikanın birincil amacı iç politikanın dışında bir alanı kapsamayı, yani sınırların dışındaki aktörlere yönelik, eylemleri, stratejileri ve kararlara yönelik ortaya konan politikanın dış politika olarak tanımlanması olarak karşımıza çıkmaktadır. Benzer bir başka tanımlama ise Breuning'in (2007:5) ifade ettiği gibi Dış Politika bir ülkenin sınırlarının dışındaki dünyaya karşı üretmiş olduğu politikaları ve bu sınırların dışında kalan dünya ile girmiş olduğu etkileşimlerin tamamı olarak tanımlanmaktadır.

Dış Politikanın eylemlerini, stratejileri ve kararlarına yönelik açıklamaları yapabilmek için bu dış politika çıktılarının hangi paradigmalardan ve düşünce sistemleri içerisinde ortaya çıktığını anlamak gerekmektedir. Bu anlamda Dış politika çıktılarını anlamak için temel uluslararası ilişkiler teorileri ve dış politika ilişkisine bakılması gerekmektedir. Smith'e (1987: 346) göre Uluslararası ilişkiler teorilerinin kullanmış olduğu birçok kavram yine bu devletlerin dış politikaları ile birebir ilişkili kavramlardır. Örneğin ulusal çıkar kavramı devletlerin dış politikaları için önemli kavramlardan bir tanesidir. Bu bağlamda Smith'in (1987:348) iddia ettiği gibi Uluslararası İlişkileri açıklamaya yönelik bütün girişimler en nihayetinde dış politikanın bir açıklamasını içerir diyerek uluslararası

ilişkiler teorileri ve dış politikanın birbiri ile olan bu ayrılmaz bütünlüğünü ortaya koymaktadır. Bu anlamda realizm, liberalizm, inşa teorisinin dış politika anlayışlarının açıklanması gerekmektedir.

Realizm açısından Dış Politikanın planlanmasında devleti tek ve rasyonel bir aktör olarak görmektedir. Buna göre Realistler, hayatta kalmak için devletin gücünün mümkün olan en yüksek seviyeye çıkarılması gerektiğine inanırlar. Realistlere göre bir devletin dış politikası uluslararası sistem ve uluslararası sistem içerisindeki güç dağılımı ile belirlenmektedir (Kesgin, 2011: 337). Realizmde en önemli kavram olarak karşımıza çıkan “ulusal çıkar kavramı dış politikanın planlanmasında ve uygulanmasında da anahtar kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Alden ve Aron, 2017: 4). Realizm için dış politika temel olarak iç politikadan bağımsız hareket eden ve ulusal çıkar üzerine odaklanan sistemli bir kuram olarak karşımıza çıkmaktadır (Smith, 1987: 346). Ulusal çıkar kavramının tam olarak ne olduğunu açıklamak realistler için açık ve nettir. Çünkü tanımlamayı yapabilmek için devletlerin içinde buldukları maddi koşulların ve aynı zamanda karşı karşıya kalınmış olan dış politika ikileminin ayrıntılı bir şekilde analiz edilmesi ile “ulusal çıkar” kavramının rasyonel bir şekilde ortaya konulabileceğini iddia etmektedirler. Aynı zamanda Realistler için uluslararası sistemin doğasının yani bu anarşik yapının dış politikanın yorumlanması için en önemli rehber olduğunu iddia etmektedirler (Alden ve Aron, 2017: 5).

Bir diğer temel kuram ise liberalizmdir. Liberalizmin dış politikaya bakışı realistlerden farklıdır, çünkü onlar için uluslararası sistemin doğası Realistlerin anarşik anlayışından daha çok devletlerarasında iş-birliği yapmaya daha yatkındır. Uluslararası İlişkilerin liberal kuramlara göre, birbirleriyle iş-birliği yapmak devletlerin kendi yararınıdır. Uluslararası kurumlar, devletlerin oluşturdukları kurallar aracılığıyla güvensizliğin üstesinden gelmelerine yardımcı olduklarından, devletlerarasında iş-birliğini sağlamada önemli bir rol oynamaktadır (Kesgin, 2011: 337). Realizmin aksine, liberalizm, dış politika süreçlerine analiz ederken iç politikayı da göz önünde bulundur, bireysel farklılıklara fazla odaklanmaktadır ve ayrıca uluslararası sistemin dış politikanın belirlenmesinde daha az etkili olduğuna inanmaktadırlar (Dolye, 2016: 66).

Dış Politika konusunda Neo-Liberal kuramcılar, rejim, bürokratik kurumlar veya diğer iç aktörlerin değişmesi durumunda, dış politika hedeflerinin ve beklentilerinin değişebileceğini vurgulamaktadır. Devletlerarasındaki karşılıklı bağımlılığın mevcudiyetine dikkat çeken bu akademisyenler, dış politikada iş-birliğinin esas olduğunu düşünmektedir. Karşılıklı bağımlılığa dayalı iş-birliğinin ulusal çıkar kavramının değişmesi sonucunda hayata geçirildiğini belirten liberaller, sistematik jeopolitik çevrenin dış politika sürecindeki etkisini kabul etmekte ve iç unsurların ve karar verme süreçlerinin, sistematik kısıtlamaların veya fırsatların varlığı içerisinde hareket ettiğini düşünmektedir. Neo-liberal kuramcılar sistematik yaklaşımın, devlet içi faktörlerin oluşturduğu farklılığı açıklamada yetersiz kaldığı ifade etmektedirler. Özellikle, devletlerin büyüklüğü, kalkınma düzeyleri, siyasi ve sosyal yapıları, siyasi ve stratejik kültürleri ve karar verme süreçleri, birbirlerinden oldukça farklıdır ve bu farklılıklar da dış politikadaki farklılığı ortaya çıkarmaktadır (Efegil, 2012: 63).

Son olarak değinilecek kuramsal yaklaşım olan inşacı kuramı, Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika konularında hâkim kuramsal yaklaşımlar, Liberalizm ve Realizmden farklı olarak rasyonel karar vermenin yanı sıra normların, fikirlerin ve kimliklerin de dış politika da etkin olduğunun altını çizmektedir.

Bu normlar ve fikirlerden kasıt olarak dış politikada karar vericilerin davranış ve tutumlarının nasıl ortaya çıktığına dair bir anlayış olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü realizm ve liberalizm geleneğinde karşımıza çıkan maddi çıkarlar temeline hareket etme konusu inşacılık için çok geçerli bir durum değildir. İnşa kuramı çerçevesinde bakıldığında, bireyler karşılıklı olarak paylaşılan sübjektif değerler temelinde ortaya çıkan toplumsal ve uluslararası normlar çerçevesinde hareket etmektedir. Bu aktörler kendi sosyal yapıları içerisinde sosyalleşme süreçleri, tarihsel ve kültürel süreçleri, değer ve normlarını kapsamaktadır. Bu aktörler bu sosyalleşme sürecinin bir parçaları olma itibari ile de dış politika sürecine etki etmektedirler. Yani dış politika karar vericilerinin, kararları veya davranışları, bir parçası olarak yetişmiş oldukları sosyal çevresi, kimliği, kültürü, dini inançları vb. gibi daha birçok farklı maddi olmayan örüntülerden etkilenmektedir (Efegil, 2012: 70; Kesgin, 2011: 337).

1.5. Türk Kültürünün Temel Unsurları

Dış politika kararının şekillenmesinde, kültürün etkisinin ele alındığı bu çalışmada, Türk kültürü önemli bir açıklayıcı unsur konumundadır. Çünkü çalışmada ele alınan örnek olaylarda karar verici konumunda bulunan siyasiler, Türk kültürü içine doğan, yetişen bireyler olarak, aynı zamanda Türk kültürünün taşıyıcıları konumundadır. Bu nedenle, yani örnek olaylarda söylemleri incelenen karar vericilerin üyeleri olmaları sebebiyle, Türk kültürünün incelenmesi, çalışma açısından gereklilik arz etmektedir. Bu bağlamda, bu bölümde Türk kültürüne ilişkin temel unsurlara yer verilmektedir. Bu unsurlar ise, genel hatları ile devletin kutsallığı, hakimiyetin bölünmezliği, siyasi iktidarın kaynağı, cihan hakimiyeti, farklılıklara müsamaha gösterilmesi, adalet, bağımsızlık ve din ile ilgilidir (Efegil ve Açık; 2012: 624).

1.5.1. Devlet Kavramı

Türk kültüründe, devletin, kutsal bir varlık kabul edildiği bilinmektedir. Devlet kavramının tarihsel olarak izi sürüldüğünde, ilk olarak Orhun Yazıtları'nda devlet kavramı için "il" kelimesinin kullanıldığı ve bu kelimenin, Eski Türkçede siyasi bakımdan müstakil, muntazam ve teşkilatlı millet ve aynı zamanda siyasi hakimiyet ve imparatorluk anlamlarını içerdiği görülmektedir. Divan-ü Lugat'it Türk adlı eserinde, Kaşgarlı Mahmut ise, il kelimesinin, sulh, barış manasında kullanıldığını belirtmektedir (Kafesoğlu, 2010: 221). Ayrıca devlet kurmak, illemek; devleti idare etmek ise, il tutmak kavramları ile ifade edilmiştir.

Türk Kültürü'nde, devletin, her zaman töre kavramı ile birlikte ele alındığı, Türkler için töresiz devletten bahsedilemeyeceği görülmektedir. Bunun yanı sıra Türk Kültürü'nde devletin hakimiyet, halk, ülke ve teşkilattan oluşan dört temel unsuru barındırdığı kabul edilmektedir (Bedirhan, 2009: 166). Hakimiyet, her şeyin üstünde, anlamlı ve önemli kabul edilen bir olgudur. Bunun en önemli yansıması, bağımsızlık ve hakimiyete verdikleri önem ile Türklerin tarih boyunca irili ufaklı birçok devlet kurmasında görülmektedir.

Türk Kültürü'nde devleti oluşturan ikinci unsur, “bodun” kavramı ile işaret edilen halktır. Bodun, boy kelimesinin çoğuludur ve boylar birliği anlamına gelmektedir. Bodunların bir araya gelmesi ile Türk Devletleri'nin kurulmasında önemli bir unsur olan halkın meydana geldiği görülmektedir (Bedirhan, 2009: 167). Bu bağlamda Türk Kültürü'nde; halkın hem kurucusu hem temel unsuru olarak aslında bir bakıma devletin gerçek sahibi konumunda bulunduğu ve bu durumda halk ile yönetici kesimin işbirliğine dayalı olarak devletin idare edildiği görülmektedir (Kafesoglu, 2010: 218).

Türk Kültürü'nde ülke unsuru incelendiğinde, bunun “ulus” veya “yurt” kavramları ile işaret edildiği görülmektedir. Uluş, toprakla birlikte üzerinde yaşayan halkı da kapsayan içeriğe sahipken; yurt kavramı, Ata Ruhları'nın o toprak üzerinde bulunduğu kabulü ile kutsal bir anlama sahiptir (Bedirhan, 2009: 168). Bu açıdan, Türk Kültürü'nde yaşanan her toprağın değil, üzerinde sınırsız hâkimiyetin bulunduğu özgür olunan ata yadigârı toprakların yurt olarak nitelendirilmesi önemli bir ayrıntıdır (Koca, 2014: 825).

Devleti oluşturduğu kabul edilen son unsur ise, teşkilattır. Türklerde devlet teşkilatlanmasının en üst kademesini teşkil eden “il”, siyasi bakımdan bağımsız, düzenli ve teşkilatlı millet anlamına gelmektedir. Bodun ve boyların iş birliği ile meydana gelen il ya da Türk Devleti; ülke, millet ve töresi ile varlığını devam ettiren politik bir kurumdur. Devlet başkanı sorumluluğu altında bu iş-birliğinin kurulması ise, teşkilatlanma ile mümkün olmaktadır (Kafesoğlu, 2010: 205-206).

Türklerin ataları konumunda bulunan Hunlar için de devletin kutsallığı söz konusudur. Devlet atalardan miras kalan kutsal bir emanet olarak görülmektedir (Durmuş, 2008: 39). Milletin içinden çıkan devlet başkanı, bu nedenle halkı korumak ve halkın hayatını düzenlemekle yükümlü görülmekte, yani “hizmet devleti” anlayışı, o dönemde Türkler arasında hüküm sürmektedir. İslâmiyet öncesi dönemde Türklerde siyasal hayatın devlet-millet iş birliğine dayandığı görülmektedir. Toplumların geleceğinde bu tür iş birliklerinin etkisi, bu gerçeğe uyan milletlerin, güçlü devletler kurmalarında rol oynamaktadır. Devlet-millet iş birliğinin kurulmasında ise, aile yapısının, örf ve âdetlerin çok önemli olduğu, “büyüğe saygı, küçüğe sevgi” şeklinde beliren bu anlayışın siyasal hayata yansiyarak, önemli bir yönetim ilkesi haline geldiği görülmektedir (Efeğil ve Açıık, 2012: 625).

1.5.2. Nizam Kavramı

Türklerin, devlet ve törelerine bağlılıkları ile nizamcı bir ulus oldukları kabul edilmektedir. Uzun ve yorucu göç süreçlerini sorun yaşamadan başarılı şekilde tamamlamaları, bu bağlılık ve nizam anlayışları sayesinde mümkün olmuştur. Bilhassa, onlu sisteme dayalı askeri teşkilâta, birtakım sosyal müessese ve temel siyasal sistemlerde Türklerin nizam anlayışları açıkça görülmektedir. Türk Kültürü'nde önemli bir yere sahip olan otoriter devlet anlayışının iki önemli kaynağından biri, devlet kuruluşlarının da işleyişine damgasını vuran nizam anlayışı; diğeri ise, töreye sıkıca bağlılıktır. Diğeryandan toplum düzeni ile yakından ilişkili olan aile yapısının da, devlet oluş ve işleyişinde önemli bir etkisi bulunmaktadır. Örneğin, ailenin en önemli görevlerinden biri olan hayatın zorluklarına karşı mücadele gücünden yoksun çocukların korunma işlevi, zamanla Türk devletinin de özelliği haline gelmekte ve devlet, “baba” kavramsallaştırmasına bürünmektedir. Bu görüşün bir uzantısı olarak, gök kubbe ile çadır özdeşleştirilmekte ve gök kubbe devletin; çadır da, ailenin örtüsü olarak görülmektedir (Efegil ve Açık, 2012: 625). Türk nizam anlayışında etkili olan bir diğery unsur ise Şamanizm'dir. Şamanlık, kandaş toplum örgütselliğini Şamanlığın işleyişi yoluyla da birliktelik, ortak bilinç ve toplumsal örgütlülüğün sağladığı gelenek görenek sürdürülmektedir (Hassan, 2015: 38).

Osmanlı döneminde, dünya düzeni anlamına gelen Nizam-ı Alem kavramsallaştırması, Osmanlı Devleti'nde var olan düzeni işaret etmek için kullanılmaktadır. Devletin refahı için hanedan mensubunun katledilmesinin, Fatih Kanunnamesinde, meşru bir yol olarak görülmesi, Nizam-ı Alem ile Osmanlı Devleti'ndeki düzenin kastedildiğini kanıtlar niteliktedir (Öz, 1999: 29).

Osmanlı Nizam-ı Alem anlayışında devlet düzeninin sağlanması, dünya düzeni anlamına gelmektedir. Bu düzenin sağlanması ise, temelde hükümdarın adil olmasına ve emanetlerin ehline teslim edilmesine bağlı görülmektedir. Bu bağlamda, Osmanlı için Nizam-ı Alemin zemini, adalet ve liyakate dayanmakta ve devletin devamlılığı için elzem görülmektedir. Düzenin sağlanması ve korunmasında gerekli görülen diğery unsurlar ise, erkan-ı erbaa ile ifade edilen toplumsal sınıflar ile kanun-i kadim olarak adlandırılan dini ve örfi kanunların uygulanmasıdır (Öz, 1999: 30).

Nizam-ı Alemin sağlanabilmesinde koşul olarak görülen adalet, Osmanlı yönetim anlayışında başat öneme sahip kavramlardan biridir. Gelenekten gelen adalet anlayışı, her ne kadar Osmanlıya ait bir olgu olmasa da, Türk Kültürü'nün kadim değerlerinin başında gelmektedir. İnalçık (1993: 71), Osmanlı Devleti'nde mülkiyet-asker-hazine-reaya ve adaletin birbirine bağlı olduğunu ve adalet ile iktidarın karşılıklı olarak birbirlerini beslediğini belirtmektedir. Adalet ve iktidarın birbirine bağlanması yoluyla iktidarın keyfi bir şekilde kullanılmasının da önüne geçilmektedir.

Nizam-ı Alemin ikinci koşulu olan emanetlerin ehline teslim edilmesi ilkesi, adalet anlayışı gibi, Osmanlı yönetim sisteminde merkezi bir konumdadır. Nizamın sağlanması ve korunmasında bir şart olarak gündeme gelen emanetlerin ehline verilmesi, temelde liyakat esasına göre yönetimde bulunacak bireylerin görevlendirilmesi anlamına gelmektedir. Göreve layık bireylerin emanet ve işlerin başına geçmesi, Nizam-ı Alemin sürdürülmesini desteklemektedir. Ancak rüşvet, iltimas ve adam kayırma yoluyla yönetimde önemli konumlara gelen bireyler, o konumun gerekliliklerini layıkıyla yapamayacakları için, Nizam-ı Alemin bozulmasına neden olmaktadır (Öz, 1999: 32-33). Liyakat, Türk toplumsal yapısında her zaman önemli olan bir kavramdır. Örneğin, tahta çıkan kağanın bilgisiz olduğu fark edildiğinde, halkın mevcut ve gelecekteki durumunu, kağanın bilgelik düzeyi tayin edeceğinden, seçim kurultayı toplanmakta ve kağan tahttan indirilmekteydi. Bu durum, halkın refahı için kağanın bilgili ve layık olmasına verilen önemi göstermektedir (Niyazi, 1993: 239-240).

Rosenthal (1996: 318), Osmanlılarda Nizam-ı Alemin varlığı için gerekli görülen bir diğer unsurun, erkan-ı erbaa olduğunu ve bu kavramla, toplumsal tabakaların işaret edildiğini belirtmektedir. Erkan-ı erbaa ile asker, ulema, esnaf-tüccar ve reayadan oluşan dört ana toplumsal tabaka ve bu tabakaların birbirleri ile olan ilişkileri ele alınmaktadır. Toplumun nizamı için bu tabaka mensuplarının, kendi tabakalarında kalmaları önemli görülmektedir.

Osmanlı nizamının sağlanmasında son unsur olarak gündeme gelen Kanun-i kadim; devlet yönetiminde kaynağını gelenekten alan ve töre ile sabit olan örfi kanunları içermektedir. Bu bağlamda, kanun-i kadimin, devlet yönetiminde esas olan kanun

niteliğinde bulunduğu görölmektedir. Nizamın sağlanması ve sürdürölmesi için gerekli olan, bu kadim kanunların devam ettirilmesidir.

1.5.3. Siyasal İktidarın Kaynağı: Yaratıcı

Türk kültüründe, yaratıcı, siyasi iktidarın kaynağı olarak kabul edilmektedir. Bu yaratıcı güç, zaman zaman Allah/Tanrı kavramsallaştırması ile karşımıza çıkmaktadır. Siyasi iktidarın kaynağı olarak Yaratıcının görölmesi hem İslamiyet öncesi hem de İslamiyet sonrasında Türk Kültürü'nde söz konusu olmaktadır.

Kafesoğlu (2010: 295-296), İslamiyet öncesi Türk Kültürü'nde özellikle Gök Tanrı (Kök Tengri) inancında, kainatın ilk sebebi olarak Tanrı'nın göröldüğünü ifade etmektedir. Kitabelerde Tanrının, Türk Tengri'si olarak adlandırılarak millileştirilmesi, bu anlayışı desteklemektedir. Gök Türklerin bir hakanlık kurmasının Tanrı isteği ile gerçekleştiği, Hakan'ın Türklere Tanrı tarafından bahşedildiği kabul edilmektedir. Bu, aslında hükümdarın, hakanlık yapması için Gök Tanrı tarafından verildiğine inanılan Kut anlayışını temellendirmektedir (Ögel, 2016: 196). Bu noktada, Türk kültüründe siyasi iktidarın, Kut anlayışı ile şekillendiğinden bahsedilebilir. Kutadgu Bilig'de Kut kavramı, "tabiatı hizmet, şiarı adalettir." Fazilet ve hizmetin kaynağı, Kut olarak görölmekte, ilahi içeriği ile Kut, hükümdarın kendi iktidarını Tanrıdan aldığını göstermektedir. Ülkenin kurulması da savaşların kazanılması da, Tanrının isteği ile gerçekleşmektedir. Buna rağmen, Türk topluluklarının dini bir cemiyet olarak yapılanmadığı görölmektedir. Her ne kadar Tanrının isteği ile hakan olsa da hükümdarın da bir insan olarak hata yapabileceği kabul edilmektedir. Bu nedenle, temelde hükümdarın ya da hakanın, hakları ile değil, görevleri ile gündeme gelmesi söz konusudur. Hükümdarın gece gündüz çalışarak, halkına hizmet etmesi gerektiği kabul edilmekte ve görevini bu şekilde icra etmeyen Hakanın, Kut'un geri alınması usulüyle Tanrı tarafından cezalandırıldığı düşünölmektedir (Çandarlıoğlu, 2013: 95).

Türklerin İslamiyet ile tanışmasıyla birlikte, siyasi iktidarın kaynağının yaratıcı kabul edilmesi anlayışı sürdürölmektedir. İslam inancı gereği, bütün alemlerin yaratıcısı olduğunun Allah olarak görölmektedir. Bu görüşün bir gereği olarak, İslamiyet sonrası Türk Kültürü'nde de siyasi iktidarın kaynağı, Allah kabul edilmektedir. Böylece Türk

töresinde bulunan iktidar kaynağı anlayışı, ile İslam inancı ile çatışmadan uyumlu şekilde devam etmektedir (Kafesoğlu, 2010: 296).

1.5.4. Cihan Hâkimiyeti Anlayışı

Türk Cihan Hakimiyeti düşüncesinin, teorik ve uygulamaya dönük olmak üzere, iki ayrı tanımlamasının olduğu kabul edilmektedir. Teorik tanım, o zamanki durum ve bilinen dünyaya göre cihan hakimiyetinin ele alınma şeklini içermektedir. Asya Hun, Avrupa Hun ve Göktürk vesikalarında görüldüğü üzere, dünyanın o dönemde “törtbulung”, yani dört köşe kabul edilmesi ve bu dört köşe üzerinde Türklerin hakim görülmesi söz konusudur. Bu bağlamda, cihan hakimiyeti anlayışının teorik tanımlaması, “Türklerin kutsal hükümlerinin dört cihanda var olduğuna inanılması” üzerine yapılmaktadır (Kafesoğlu, 2010: 254-256).

Türk cihan hakimiyeti anlayışının uygulamaya dönük ele alınışı ise, güneşin doğduğu yerden battığı yere kadar her yerin Türk hakimiyeti altına alınması ile ilgilidir. Dünya üzerinde var olan her yerin, Türk idaresi altına alınma imkanlarının aranması ve bu imkanların zorlanması gerektiği düşünülmektedir. Bu nedenle Türk cihan hakimiyeti düşüncesinin uygulamaya dönük ele alınışı; daima gerçekleştirilmeye çalışılan nihai bir amaç niteliği taşıyarak, tarih boyunca muhafaza edilmekte ve Türk fütihat felsefesinin ana kaynağını ve dayanak noktasını teşkil etmektedir (Kafesoğlu, 2010: 254-56).

İslam öncesi Türk kültüründe, cihan hakimiyeti düşüncesinin, Kut anlayışı ile ilişkili olduğu söylenebilir. Çünkü Tanrı tarafından hakana verildiğine inanılan iktidar, sadece Türklerin değil, bütün insanlığın yönetilmesine yöneliktir. Dikici (2005: 212-213), Türk kültüründe, tüm insanların, Türk devletinin halkı, hükümdarın ise, bütün dünyanın hakani olarak görüldüğünü ifade etmektedir. Bu bakış açısı, kut ve cihan hakimiyeti arasındaki ilişkiyi organize etmektedir. Türk kültüründe hem İslamiyet öncesi hem de sonrası dönemlerde görülen aleme nizam verme, yani bulunulan bölgede barış halini tesis etme anlayışı, bu bağlamda şekillenmektedir. Ahlaki bir düzende işlediği kabul edilen alem ve adaleti kapsamı, nizam kavramını, düzen kavramından ayıran en önemli farklılıktır.

Adalet ve nizam ilişkisi, mekânın tasavvur edilme biçimi ile yakından ilişkilidir. Nizam kavramı, kendi içerisinde, coğrafi ve milli sınırları aşır, önemsizleştiren, içeri ve dışarıyı birleştirir, tamamının bir bütün olarak algılanmasını sağlayan ve bu yolla bütün insanlığı/âlemi birleştiren unsur olarak tanımlanmaktadır. Türklerde, özellikle de göçebe Türk toplumlarında, gök ve yer, devamlı olarak kendi aralarında etkileşim halinde bulunan öğelerdir. Nizam-ı Alem anlayışında iç ve dış mekânı birleştiren bilinç yapısı, kendi nizam alanını, gök kubbenin sınırları olarak tayin etmektedir. Bu doğrultuda, cihan hakimiyetini meşrulaştıran en önemli değer, alemin nizama sokulma ihtiyacı olmaktadır. Bu noktada adalet olgusunun işlevi, nizamın işletilme ve sürdürülmesinde temel unsur olmasından ileri gelmektedir (Keskintaş, 2017: 92-93).

Orta Asya'da göçebe bir yaşam süren Türklerin, Nizam-ı Alem ve cihan hakimiyeti anlayışlarını birleştirmeleri için birden fazla nedenleri bulunmaktadır. Bunlardan ilki, cihan hakimiyeti anlayışı olan toplulukların, sürekli hareket halinde olmaları sonucunda, mekânsal alanlarla kurdukları ilişkilerin zayıf olmasıdır. Bu tarz toplumlarda, merkez-çevre ilişkisi üzerinden kurulan mekân algıları bulunmamakta, böylece herhangi bir mekânsal alana ait hissetmekten çok, her yere hâkim olabilme arzusu benimsenmektedir. Türklerin mekânsal alanlarla kurdukları zayıf bağın bir diğer nedeni ise, yer merkezli değil, gök merkezli düşünme şekilleridir. Göçebe Türklerin gök merkezli algıları, gök kubbenin bir çadır gibi, Türklerin yurtlarını kuşattığı inancını doğurmaktadır. Buna göre göğün altı yani yeryüzü Türkler için yurt anlamını taşımaktadır. Üçüncü olarak, Türklerin göçebelikleri dolayısıyla sürekli hareket halinde olma durumları, Nizam-ı Âlem ile cihan hakimiyeti anlayışlarını birleştirmelerinde etkili olmaktadır. Göçebelik ve hareketliliğe dayanan sürekli disiplinli ve uyanık olma durumu, cihan hakimiyeti düşüncesini canlı tutmak için itici bir güç teşkil etmektedir. Uyanık olma ve tetikte yaşam durumlarını cihana hakim olma düşüncesine duyulan isteği perçinlemektedir. Dördüncü ve son olarak, gök kubbenin altında nizam anlayışı çerçevesinde, fethedilen her toprak parçasının özümsemesi etkili olmaktadır. Türklerin fethettikleri her toprağı, kendileri için yurt haline getirmeleri ve benimsemeleri söz konusudur. Bu durum, doğrudan Türklerde olan Nizam-ı Alem ve cihan hakimiyeti anlayışının bir sonucu olarak ele alınabilmektedir (Keskintaş, 2017: 90).

1.5.5. Kültürel ve Dini Hoşgörü

Türk kültürel yapısında, hoşgörü olgusu ele alınmadan önce, tarihsel süreç içerisinde, Türk kültürünün, üç ayrı dönemde ele alındığından bahsedilmelidir. Bunlardan ilki, Orta Asya'da Hunlarla birlikte başlayan İslam öncesi Türk kültürel dönemidir. Bu dönemde, Türk devletleri olarak, Hunların yanı sıra, Göktürkler ve Uygurlar karşımıza çıkmaktadır. İkincisi, Karahanlıların İslamiyet'i kabul etmesi ile başlayan İslamiyet ile tanışma ve sonrasında kapsayan Türk kültürel dönemidir. Bu aşamadan sonra, Türk kültürü ile İslam anlayışlarının birbiri ile etkileşim içerisinde bulunarak, yeni ve zengin bir kültürel yapı ortaya çıkardıkları görülmektedir. Bu iki kültürel yapının birleşmesi sonucunda, Anadolu Selçuklu döneminden başlayıp Osmanlı dönemini içine alan Türk-İslam sentezine dayalı yeni kültürel dönem ise, üçüncü dönem olarak adlandırılmaktadır (Gögebakan, 2010: 203).

Kadim kültürlerden biri olarak, Türk kültürü, köklü bir birikime sahiptir. Bahsedilen köklü birikim ile İslam kültürünün kaynaşması, ortaya çok daha zengin ve kuşatıcı bir kültürel birikimi çıkarmaktadır. Bu etkin ve engin kültür yapısı içinde var olan bütün değer yargılarının, töre bağlamında şekillendiği görülmektedir. Bu noktada, Türk-İslam kültürel yapısında en önemli hukuki kurulun, Türk töresi olduğu söylenebilmektedir. Türk töresinin ise, hem İslamiyet'in kabulünden önce hem de sonrasında aynı prensipler etrafında organize edilmesi önemli bir ayrıntıdır. İslamiyet öncesi döneme ait Orhun Abideleri ile İslamiyet sonrası döneme ait Kutadgu Bilig'de Kônilik (Adalet), Tüzlük (Eşitlik), Uzluk (İyilik-Faydalılık) ve Kişilik (İnsanlık ve Hoşgörü) prensiplerinin ele alınması, Türk töresinin, her iki kültürel dönemde de aynı prensipler etrafında toplandığını kanıtlar niteliktedir (Kafesoğlu, 2010: 238).

Özgür olarak yaşamaya alışmış, aynı zamanda cihan hakimiyeti anlayışına sahip olan Türkler, ilişkide bulunduğu veya idaresinde olan toplumlara karşı saygılı ve adaletli bir tutum sergilemişlerdir. Türklerin Anadolu'da yakalamış oldukları başarılarının, sadece askeri donanım ve savaş alanındaki cesaretleri ile açıklanması yetersiz kalmaktadır. Tüm bu başarı ve donanımın yanında, hoşgörü anlayışı etkili olmaktadır. Bu durumda, Anadolu Türk medeniyetini kuranların, Mevlana, Hacı Bektaş Veli ve Yunus Emre gibi tüm alemi sevgi ile kucaklayan ve onları bir araya getiren velilerin katkısı büyüktür

(Kaplan, 2005, 35). Topluluklar arasında sosyal, kültürel ve dini tercihlere hoşgörü gösterilmesi bakımından herhangi bir tutum farklılığı sergilemeyen Türk sultanları, bu durumun sürdürülmesinde etkili olmaktadır. Onların herkese eşit hak ve adalet tanıyan tavırları, Anadolu’da yakalanan başarının önemli bir ayağıdır. Karahanlılar, Selçuklular gibi Müslüman Türk devletleri, çeşitli boylara mensup olan, farklı dilleri konuşup, farklı dinlere inanan bireylerin kendi kültürlerine saygı göstermişler ve farklılıklara duyulan bu saygı ortamı, Osmanlı Devleti’nde de sürdürülerek devam ettirilmiştir (Efegil ve Açık, 2012: 627).

1.5.6. Adalet Anlayışı

Türk kültür yapısında adalet anlayışı; en yüksek otorite olarak kabul edilen Tanrı huzurunda, halkın idari yönden adalet ile yönetilmesi konusunda Türk hükümdarının sorumlu kabul edilmesine dayanmaktadır. Türk kültüründe adalet anlayışının Tanrıya dayanması, aslında her şeyin kaynağının Tanrı olarak görülmesi ile ilgili bir durumdur (Kafesoğlu, 2010: 253). Bütün Türk devletlerinin, kendilerine özgü hukuk anlayışları vardır ve bu anlayışa göre yönetilmektedir. Örneğin, Hun devletinde kanun demek, töre hükümlerine göre yönetilmek demektir. Halk ve devlet arasında sorumluluk ilişkisi bulunmaktadır. Ancak bu sorumluluk, sadece halkın devlete karşı üstlendiği birtakım sorumluluk ve yükümlülükleri kapsamamakta, aynı zamanda devleti yönetenlerinde, halka karşı mesul olduğu sorumlulukları da içermektedir. Bu sorumluluklar, temelde, devletin güçlü kılınması, milletin mutlu edilmesi ve adaletle yönetilmesini hedefleyen ve bu hedefler etrafında organize edilen sorumluluklardır (Durmuş, 2008: 40). Kutadgu Bilig’de, Yusuf Has Hacib, adaletin hükümdar, aklın ise vezir tarafından temsil edildiğini belirtmiştir. Bu temsil sisteminde, adaletin, aklı terbiye etmesi gerektiği ifade edilmektedir (Beyit²: 1687). Aklı temsil eden Ögdilmiş’in bütün işlerini dürüstlikle yerine getirmesinin temelinde, aklın temel niteliğinin doğruluk olması yatmaktadır. Bu ele alış şeklinde, temel vurgunun, aklın adalet tarafından eğitilme gerekliliği üzerinde olduğu görülmektedir. Bu ele alışta, ayrıca aklın, çalışma kural ve amaçlarının adalet tarafından sağlanması ile aklın ahlaki olarak terbiye edilmesinin gerekliliği yer almaktadır.

---

² 1687. Beyit: Bağır sak körür-men bu ögdülmişig, bütünlük bile kıldı barça işig. Anadolu Türkçesi karşılığı; Ben bu Ögdilmiş’i bana sadâkatle bağlı görüyorum; her işi dürüstlük ile yerine getiriyor.

Bu noktada terbiye gerekliliği ile ifade edilen durum; ahlaki bir çerçeve içinde aklın hareket etmesinin sağlanmasıdır. Bir diğer nokta ise, aklın temel vasfının, doğruluk olması üzerine şekillenmesidir. Ancak burada aklın temel vasfını şekillendiren doğruluk; hakikat odağında değil; dürüstlük ile bağlantılı olarak etik bir doğruluk temelinde ele alınmaktadır (Keskintaş, 2017: 83-84).

Türk kültüründe adalet olgusunun, aklın çalışma prensibini ve nihai gayesini belirlediği kabul edilmektedir. Akıl, doğada bulunan bir inanç çerçevesinde, kendi doğrularını oluşturmakta ve dünyada süregiden ahlaki düzene katkıda bulunmaktadır. Bu sistem içinde adalet; bireyler arasındaki hukuki-ahlaki bağı oluşturmak suretiyle bütün sistemi düzenleyen unsurdur. Dünyada bu şekilde kurulup sürdürülen ahlaki bir nizamın varlığını savunan Yusuf Has Hacib, zenginliğin, mal ve mülkün, ancak doğruluk sayesinde kazanılabileceğini savunmaktadır. O'na göre zulüm ve adaletsizlik ise, beyliğin kaybedilmesine neden olmaktadır. Zulüm, yanan bir ateştir, etrafındaki her şeyi yakar yok eder; töre ise; bir sudur, etrafında nimetlerin yetişmesine fayda sağlar. Bu nedenle adalet ile yurt büyür, genişler, âlem nizama girer; zulüm sonucunda yurt eksilir, âlem bozulur. Bu durumu anlatmak için Yusuf Has Hacib, tarihte yaşanmış olaylar ile dünyada ahlaki bir nizamın olduğu ve zaten bu nizama ihtiyaç duyulması ekseninde kendi düşüncesini şekillendirmiştir (Keskintaş, 2017: 84).

Tüm bunların ışığında, Türk kültüründe iyi kanunların yapılması ve bu kanunların adaletli şekilde uygulanması önemli görülmektedir. İyi kanunların konulma ve işletilme sorumluluğu ise, Türk hakanlarına yüklenmektedir. Hakan, kendi halkını töre hükümleri gereği adalet ile yönetmekle mükelleftir (Genç, 2002: 59). Türklerde en önemli olguların başında gelen töre hükümleri, kanunların uygulanmasında ve bu yolla adaletin sağlanmasında en başat kaynaklar olarak gündeme gelmektedir (Başer, 1990: 4).

1.5.7. Bağımsızlık Kavramı

Türk kültüründe devletin bir diğer temel unsuru, bağımsızlıktır. Temelde devletin yöneticileri düzeyinde bağımsızlığa verilen önem, toplumda da kendini göstererek, Türk kültüründe derin bir anlama kavuşmaktadır. Atlı-göçebe toplulukların bir araya gelerek devlet kurmaları ve devletin bekası için çalışmaları, bu temel düşüncenin hem sonucu

hem de kanıtı olarak görülebilir. Topluma sirayet eden bağımsızlık arzusu, hem fertlerin varlık esaslarını devlete bağlamalarında hem de çeşitli devletlerin ortaya çıkmasında etkili olmuştur (Durmuş, 2008: 37).

Türklerin en belirgin özelliklerinden olan bağımsızlık arzusu, sahip oldukları güçlü teşkilatçılık yeteneği ve hürriyet ve istiklale olan alışkanlıkları ile birleştiğinde, tarih boyunca devletsiz kalamamalarını beraberinde getirmiştir. Gerçekten Türklerin 2500 yıllık tarihlerinde, devletsiz kaldıkları, yani istiklallerini kaybettikleri herhangi bir döneme rastlanmaz. Tarihleri boyunca daima bir veya birkaç Türk devletinin bulunması, bu durumu ispatlar niteliktedir. Türk kültüründe istiklale verilen değer, bazı tarihi kayıtlarda da görülmektedir. Bilge Kağan'ın "Yukarıda gök çökmedikçe, altta yer delinmedikçe, Türk budununun ilini, töresini kim bozabilir" sözleri, Türk kültüründe istiklale verilen değer tarihi kayıtlarda rastlanan en güzel ifadesidir (Ergin, 2016: 20).

1.5.8. Din Unsuru

Türk kültüründe ele alınan son önemli unsur, dindir. Hem sosyal hayatta hem devlet idaresinde hem de savaş durumlarında din (inanç) kurumu oldukça önemli bir işlev üstlenmektedir. Birçok önemli sorunun çözümlenmesi ve ardından çözülmesinde etkin bir rol oynayan kandaşlık olgusu, Türk kültüründe din kurumu tarafından desteklenmektedir. Bu bağlamda, Şamanlığın, kandaş toplumların kavranıp açıklanmasında çok boyutlu fonksiyonu dikkat çekmektedir. Şamanlık ile kandaş toplum olma özelliğinin benzeşmesi hem kandaş olma durumunun açıklanmasına hem de toplumsal sorunların çözümüne hizmet etmektedir (Hassan, 2015: 38).

Türk mitolojisinde, gök ve yerin yaratılmasından sonra, insanoğlunun ve sonrasında Türk kağanlarının yaratıldığına inanılmaktadır. Bu kabul ile uyumlu şekilde devlet, dinsel inanç içindeki unsurlardan biri olarak ele alınmaktadır. Bu noktada, Türk kağanlarının konumu, siyasal olmaktan ziyade, inanç unsurunun bir parçası olarak anlaşılmalıdır. Türk kültüründe kut anlayışı, yani Tanrı tarafından verilen yetki ile devlet yönetiminin meşru hale gelmesi, bu durumu tarif eden önemli örneklerden biri olarak karşımızdadır (Ögel, 2016: 14). Ayrıca Orhun yazıtlarında, "yukarıda mavi gök" anlamına gelen "üze kök

tengri” ifadesi incelendiğinde, bu durumu doğrular şekilde, tengri kelimesinin gök anlamında kullanıldığı görülmektedir (Turan, 2014: 71).

İslamiyet öncesi Türk kültüründe, Gök Tanrı, en üst makamın mutlak sahibidir. Bu makam, hem sosyal hayatın düzenlenmesinde hem de devlet idaresinde hesap verilmesi gereken konumu teşkil etmektedir. Bu konumun yanı sıra, Gök Tanrı makamı, ayrıca savaşların kazanılması, devletlerin kurulması gibi konuların onaylayıcısı konumundadır. Diğer bir ifade ile devleti ilgilendiren büyük sürecin ve sonuçlarının ancak Gök Tanrının isteği ile gerçekleştiği düşünülmektedir. İslamiyet sonrası Türk Kültüründe de, aynı düzen ve anlayışın devam ettiği görülmektedir. İslamiyet’teki cihat anlayışı ile Türklerdeki fetih anlayışının birbirini tamamlar nitelikte olması, bunu göstermektedir. Bu algılama şeklinin bir sonucu olarak, Anadolu’nun fethedilmesi, örnek gösterilebilir. Türk kültüründe olan fetih anlayışı ile İslamiyet’te olan cihat anlayışları bir potada eritilerek, İslamiyet adına Anadolu’nun fethedildiği kabul edilmiştir (Kafesoğlu, 2010: 361).

1.6. AK Parti’nin Medeniyet Anlayışının Temel Unsurları

Türkiye’de 2002 yılından bu yana iktidarda bulunan AK Parti’nin siyasi anlayışında, değerlerin oldukça önemli bir konumda olduğu görülmektedir. Hatta, Ak Parti’nin, hem iç hem de dış politikalarını çeşitli değerler üzerine inşa ettiği söylenebilir. Politikaların şekillenmesinde etkili olan bu değerler; üç temel anlayış üzerine kurgulanmaktadır. Bunlar;

- i) Muhafazakâr Demokrasi,
- ii) Nizam-ı Alem ve İmparatorluk Mirası,
- iii) İslam Medeniyeti anlayışıdır.

Bahsedilen üç temel anlayışın -özellikle söylemler üzerinden incelendiğinde- AK Parti’nin en alt kademesinden en üst kademesine kadar her yetkilide etkili olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda, Muhafazakâr Demokrasi, Nizam-ı Alem ve İmparatorluk Mirası, İslam Medeniyeti anlayışlarının her boyutta ve sürekli olarak inşa edildiği söylenebilir. Diğer bir deyişle, bu kavramların içerdiği her türlü bilgi, AK Parti menşeli tüm söylemlere sirayet etmektedir.

1.6.1. Muhafazakâr Demokrasi

Muhafazakarlık kavramı, kökü itibari ile incelendiğinde Latince “consarve” kelimesinden türetildiği görülmektedir. Bu bağlamda, kelimenin “muhafaza etmek” ten geldiği anlaşılır. Muhafaza edilen şey, genel itibari ile eski ve yerleşik olana atıfta bulunur ve mevcut durum ve düzeni işaret eder. Benzer şekilde, muhafazakâr düşünce; toplumsal ve siyasal değişimlerin, mevcut düzen ve zihniyetlerin sarsılmasına sebebiyet vermeden yavaş yavaş gerçekleşmesini amaçlamaktadır. Bu noktada, muhafazakarlık kavramında, eskinin korunmasına yapılan vurguya rağmen, modernleşmenin seyri ile bağlantılı şekilde en çok değişime uğrayan ve dahası değişime açık konumda bulunan siyasal bir tutum olduğu gözden kaçırılmamalıdır (Mert, 1997: 58).

Muhafazakârlık kavramının kullanım tarihi incelendiğinde, ilk olarak Fransa’da 1818 yılında yayımlanmaya başlanan bir gazetenin adı olarak karşımıza çıkmaktadır. Ardından İngiltere’de 1832 yılına kadar “Tories” adı ile faaliyet gösteren siyasi partinin, ismini Muhafazakâr Parti olarak değiştirmesi ile kavram kullanımını sürdürmüştür. Bu değişimin sonucunda bir bakıma muhafazakarlık kavramının, İngiltere’de gündelik hayat içinde kullanıma girdiği söylenebilir. Kavramın ilk kullanılmaya başlandığı tarihten bu yana geçen yaklaşık iki yüz yıllık süreçte, Muhafazakârlık olgusu, sosyal ve siyasi bir doktrin olarak, siyasal ve toplumsal hayatın içinde konumlanmaya devam etmektedir (Beneton, 1991: 7).

Muhafazakarlık konusunda yazılan eserler incelendiğinde, ilk teorik çalışmanın İngiliz düşünür Edmund Burke tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. Fransız Devrimi’nden hemen bir yıl sonra yani 1790’da ortaya konulan “Fransa’da Devrimin Etkileri” adlı çalışma bu konudaki ilk eser olarak kabul edilmektedir. Muhafazakarlığın ilk ideoloğu sayılan Burke; İngiliz ve Fransız Devrimlerini karşılaştırarak bir toplumsal reform için yapılması ve yapılmaması gereken hususları sıralamıştır (Çiğdem, 1997: 39). Bu karşılaştırmanın sonucunda, Burke, Fransız Devrimi için toplumsal ilişkileri görmezden gelen ve ülkeyi devrim sonrası boş bir levha olarak algılayıp her şeyi yeniden inşa etme eğiliminde olmuşlardır. Bu anlamda Burke için toplumsal ilişkiler bireyin sınırlı bilgi ve becerileriyle ortaya koydukları değil, toplumun bir bütün olarak üretmiş olduğu gelenekler, görenekler ve tarihsel devamlılık içerisinde kuşaklar boyu

ürettiği her şey olarak anlamlandırmaktadır (Burke, 1993: 87). Çünkü Burke için kuşaklar boyunca insanlar tarafında biriktirilmiş muhafaza edilmiş olan kolektif aklın bir ürünüdür. Bundan dolayıdır ki Burke, İngiliz Common Law geleneği için yüzyılların birleşik akli şeklinde ifade etmektedir (Burke, 1993: 95).

Burke tarafından İngiliz Devrimi'nin yöntemlerinin yeğlenmesinde, hanedanlık kurumunun korunması niyeti etkili olmuştur. Bir hanedanın yerine başka bir haneden gelmiş olsa da süreç içinde hanedanlık kurumunun muhafaza edilmiş olması önemlidir. Çünkü Burke; geleneksel kurumların korunduğu, mevcut kurumlarla uzlaşmanın sağlandığı ve böylece otorite yıkımına başvurulmadan gerçekleştirilen doğal bir değişimi savunmaktadır (Duman, 2010: 112).

Anglo-Amerikan muhafazakarlık anlayışında, köklü değişimler yerine doğal ve evrimci bir değişim savunulmaktadır. Bu muhafazakârlık anlayışı, güçlü devlet anlayışının hâkim olduğu, kurum ve kuruluşların korunup kollanarak siyasi bir araç haline gelmesine müsaade edilmeyen pragmatik bir faaliyet alanıdır (Vincent, 1992: 82). Günümüz muhafazakarlık anlayışı; genel olarak kültürel alanda eski olanla yeni olanın beraber yaşaması üzerine kurgulanmaktadır. Bu durum köklü değerler sisteminin korunması olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu hali ile muhafazakarlığın birleştirici bir vasfa sahip olduğu söylenebilmektedir. Turner'a (2006: 87) göre muhafazakarlığın en temel kavramları; aile, din, devlet ve milliyettir. O, ayrıca, muhafazakarlığın doğal hiyerarşik düzenin sürdürülmesine yönelik olduğunu düşünmekte ve toplum içindeki rol ve statülerin, bununla uyumlu şekilde yapılandırıldığını savunmaktadır.

1980'lerden itibaren değişime uğrayan Muhafazakarlık, artık "Yeni Muhafazakarlık" olarak ele alınmakta ve adlandırılmaktadır. Muhafazakarlığın Aydınlanma öncesine yaptığı vurgu, değişen Yeni Muhafazakarlık düşüncesinde kabul edilmemektedir. Dahası Yeni Muhafazakarlık düşüncesinde, Muhafazakarlık; Aydınlanmanın ve Burjuva Devriminin kabul edilmemesi nedeniyle reddedilmekte ve hatta suçlanmaktadır (Miner, 1996: 173).

Kabaca ayırmak gerekirse; Aydınlanma devriminin toplumsal yapıda var olan değerleri radikal biçimde değiştirmesi, Muhafazakarlıkta odağa alınırken, Yeni Muhafazakârlar,

değişime bu derece karşı çıkılmasına anlam verememekte ve bu karşı koyuşun kendisini yadırgamaktadır. Bu noktada, Yeni Muhafazakarlığın ilerlemeci düşünceye karşı olmaması ve bugün ile geleceğin ustaca harmanlanmasına yapılan vurgu, kilit unsurdur (Giddens, 1996: 32).

Yeni Muhafazakarlara göre özgürlük; demokrasinin tek normatif kurucu unsurudur. Ayrıca güçler ayrılığı, kontrol ve denge mekanizmaları, düzenli ve adil seçimler gibi yapısal kurucu unsurlar bulunmaktadır. Demokrasinin normatif kurucu unsuru, yapısal kurucu unsurlar aracılığı ile garanti altına alınmaktadır. Dolayısıyla Yeni Muhafazakarlıkta, yapısal demokratikleşme tek gerçekleşebilir seçenek olarak gündeme gelmektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, demokratikleşme; mevcut siyasi yapının, düzenli seçimlerin yapıldığı, kontrol ve denge mekanizmalarının bulunduğu bir biçime dönüştürülmesidir (Ish-Shalom, 2007-2008: 546-547).

Yeni Muhafazakarlığın ortaya çıkmasındaki en temel sebeplerden bir tanesi; liberal demokrasi prensipleri ile refah devleti (welfare state) uygulamalarında gözlenen demokratik ilkelerin zayıflamasıdır. Bu, gündelik yaşamda demokratik ilkelerin deneyimlenmesini güçleştirmektedir. Yeni Muhafazakarlığın ortaya çıkışı dikkate alındığında; özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında gündeme gelen baskıcı faşist yönetimler ve liberalizm karşıtlığından kaynaklı devletin denetlenme gerekliliğini savunan sosyalist politikaya karşı ortaya çıktığı görülmektedir. Yeni Muhafazakarlığı savunanlar, ekonomik gelişmenin bir aracı olarak pazar ekonomisine duyulan ihtiyacı kabul etmektedir. Bunun yanı sıra, Yeni Muhafazakârlar, Geleneksel Muhafazakârlardan da, kapitalizm öncesi geleneklerin önemini almaktadır (Dubiel, 1998: 65).

Yeni Muhafazakarların öne sürdüğü temel düşünceler incelendiğinde, birkaç önemli sonuç dikkat çekmektedir. Öncelikle günümüz modern liberal toplumların; değerlerinden, kültürel kimliklerinden kopmuş toplumlar olarak değerlendirilemeyeceği aşıkardır. Çünkü böyle bir durumun ortaya çıkmasında, bu tür modern toplumların çökmesi kaçınılmazdır. Ancak ekonomik gelişme, özgürlük ve yaratıcılık gibi modern liberalizmin iddia ettiği değerler silsilesinin korunması halinde, bu toplumların varlıklarını devam ettirmeleri mümkündür. Aslında, Yeni Muhafazakarlık düşüncesinde savunulan devlet, gelenek, din, millet ve otorite gibi değerlerin, aslında geleneksel

muhafazakarlığın değerleri olduğu görülmektedir. Yeni olan ise; geleneksel muhafazakarlığa ait değerlerin liberal toplumun güvence altına alınması için kullanılmasıdır. Yani, Yeni Muhafazakarlığın “yeniliği”, liberal toplumlar ile kurulan ilişki bağlamında şekillenmektedir (Bora, 1997: 15).

Yeni Muhafazakarlığın, kapitalizm ve yeni ekonomik, siyasal ve kültürel şartlar ile ilişkisinin uyumlu olduğu görülmektedir. Değişimin yadırganmadığı bu anlayışta, artık piyasa ekonomisiyle, liberalizmle, teknoloji ve teknik akılla barışılmış olunması dikkat çekmektedir. Gelenek, din, millet, devlet, otorite ve benzeri değerlerin ise; eski Muhafazakârlıktan geriye kalan, korunmaya devam edilen değerler olarak sürdürüldüğü görülmektedir. Liberal değerler ise; evrenselliğin yakalanması yerine, Batılı geleneklere özgü tarihsel miraslar biçiminde kodlanmaktadır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, Yeni Muhafazakârlık; liberal siyasal geleneğin özcü savlarla gizlenen yüzünün tekrar görünür hale gelmesi olarak değerlendirilebilmektedir. Sonuç olarak Yeni Muhafazakârlık; kapitalizmin teknolojik yönüyle uyum sağlayan, ayrıca Muhafazakârlığın modernizme dönük eleştirisini kültür ile sınırlandıran bir rolü üstlenmektedir (Erler, 2007: 128).

AK Parti siyasetinde Muhafazakârlık ya da Muhafazakâr Demokrasi anlayışı incelendiğinde; Menderes ve Özal gibi, sağ görüşlü siyasi partiler ile benzer bir çizgiyi taşıdığı söylenebilir. Ancak bu sağ görüşlü partilerden farklı olarak, Ak Parti'nin Medeniyet Anlayışında, dinin yani İslami hassasiyetlerin çok daha fazla yer bulduğu ve gözetildiği görülmektedir. Bu hassasiyetler ile uyumlu olarak, Türkiye'nin kurulmasından bu yana, toplumsal yapının her alanında tartışmaları doğuran üç farklı ideolojinin, AK Parti siyasi anlayışında birleştirilmesi amaçlanmaktadır (Akdoğan, 2003: 105). Bahsedilen üç farklı ideoloji; -kuşkusuz- İslamcılık, Milliyetçilik ve Batılılaşmadır. Din ve milliyetçilik, Muhafazakâr demokrasi anlayışında en önemli taşıyıcı unsurlar olarak gündemdedir. Batıcılık ise; her ne kadar genel anlamıyla Muhafazakarlığın karşısında konumlanıyor görülse de Yeni Muhafazakarlık anlayışı sayesinde artık bir sorun gibi değerlendirilmemektedir (Tekin, 2004: 97-100).

Bu noktada, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın birçok konuşmasında karşılaşılan Muhafazakâr Demokrat kavramsallaştırmasından bahsedilmesi gerekmektedir. Bu kavram aslında yeni

bir kavram olarak değil, “İslami demokrat” kavramı yerine kullanılan bir kavramdır. Yeni bir siyaset anlayışı oluşturmaya çalışan AK Parti’nin kuruluş yılı olan 2001’den itibaren bu amacı ile uyumlu faaliyet gösterdiği akılda tutularak, bu kavramsallaştırmanın da bu bağlamda değerlendirilmesi gerekmektedir. Muhafazakâr demokrat kavramından farklı olarak, İslami demokrat kavramı, doğrudan dine atıfta bulunmaktadır. Tam da bu farklılık, AK Partinin kavramsallaştırma tercihini etkileyen noktadır. Muhafazakarlık; Türk toplumsal yapısı ve geleneklerinin devamlılığını işaret etmektedir; demokratlıkta ise, demokrasiyi temel alan siyasal sistemin oluşturulması temel amaçtır. Yani, muhafazakâr demokrat kavramında, yerellik ile evrenselliğin birleştirilme hedefi görülmektedir. AK Partinin de, yerellik ile evrenselliğin birleştirilmesi noktasında kendi iddiasını ortaya koyması açısından, kendi siyasi kimliğini tanımlarken, “muhafazakâr demokrat” kavramsallaştırmasına başvurmayı tercih ettiği görülmektedir (Akdoğan, 2003: 21). İslamcılık etiketini, kendi siyasi kimliği ile özdeşleştirmeyen AK Parti, bu nedenle Millî Görüş Hareketi ile anılan İslamcılık kavramı yerine, Muhafazakarlığı tercih etmektedir. Ayrıca bu tercihi ile -yani muhafazakâr demokrat söylemi ile- kendi özgünlüğünü ortaya koymaktadır (Duran, 2018: 50).

Diğer yandan, herhangi bir siyasi partinin dini temelle yapılanması, kaçınılmaz bir tartışmayı beraberinde getirmektedir. Bu tartışma; dini saikler ile kurulan, din temelli bir kimliğin sergilendiği bir siyasi partinin, aslında dine yapılan bir çeşit haksızlık olması ile ilgilidir. Din, her ne sebeple olursa olsun toplumsal yapıda farklılaşmayı tetiklememeli ve toplumsal bölünmeye izin vermemelidir. Çünkü din, tüm toplumu kuşatan, tüm toplumun paylaştığı ortak bir değerdir. Bu nedenle hiçbir siyasi oluşumun, dini, bir taraf konusu haline getirerek faaliyet göstermesi, uygun görülmemektedir. Tüm bu sayılan nedenler çerçevesinde, AK Parti’nin siyasi anlayışında muhafazakarlık olgusunun önemi anlaşılmaktadır. Toplumun paylaştığı tüm ortak değerlerin kabul edilip, sahip çıkıldığı muhafazakarlık olgusunda din; bu ortak değerler arasında kutsal bir öge olarak var olmaktadır. Bu doğrultuda, AK Parti’nin, dinin önemsendiği ve demokratik bir tutumun sergilendiği noktada, bahsedilen ortak değerlerin çerçevesinde kendini inşa etmesi, oldukça anlamlıdır (Akdoğan, 2003: 108).

Ayrıca din ve muhafazakarlık ilişkisi dikkate alındığında, dinin, muhafazakarlıktaki en önemli unsurlardan biri olduğu dikkat çekmektedir. Muhafazakâr düşüncede din; toplumsal yapıda sergilediği işlev nedeniyle toplumun devamlılığı için elzemdir. Bu noktada, Muhafazakarlıkta, dini anlayışların, modernite ile harmanlanarak dünyevi ilişkiler bağlamında yeniden yorumlandığı söylenebilir. Diğer yandan dinin siyasete dahil edilme şekli, laiklikle ilgili bir tehlikeyi akıllara getirmektedir. Bu noktada dikkat edilmesi gereken, dinin, siyaset içinde kullanım şeklidir. Bireylerin dini inançları ile uyumlu şekilde siyasi kararlar vermeleri ya da dini inançları üzerinden siyaset yapmaları, laiklik ile çatışan bir durum değildir. Aksine, bu durum doğrudan sosyolojik bir meseledir. Ancak siyasetin din üzerinden yapılması, dinin siyaset içinde araçsallaştırılması ve dinin dışlayıcı bir değer olarak siyasete dahil edilmesi laikliğe aykırı bir durumdur (Akdoğan, 2003: 108).

AK Parti'nin muhafazakâr demokrat anlayışı; 10 Ocak 2004 tarihinde gerçekleştirilen "Uluslararası Muhafazakârlık ve Demokrasi" konferansının açılış konuşmasında, AK Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından ele alınmıştır. Erdoğan, bu anlayışın; muhafazakârlığın kökeni ve tarihsel referans noktalarına uyarlanan, ancak aynı zamanda siyaset yapılan bölgenin sosyokültürel yapısını, gelenek göreneklerini de odağında bulunduran bir düşünce olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca bölgeye özgü toplumsal değerlerin de, statik unsurlar olarak devam etmediğini belirtmektedir. O'na göre evrensel muhafazakârlığın siyaset anlayışı içinde, yerel değerler, kendiliğinden gelişen değişim sürecine girmeli ve bu yolla doğal bir dönüşüm geçirmelidir. Konuşmasının devamında Erdoğan, ayrıca siyasetin bir uzlaşma alanına sahip olması gerektiğine değinmiş ve bu gereklilik doğrultusunda, totaliter ve otoriter anlayışlardan uzak bir mutabakat alanına ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir. Bu alanın kurulmasında ise, sivil toplum kuruluşlarının varlık ve faaliyetleri büyük önem arz etmektedir (Erdoğan, 2004: 9).

Laiklik konusunda ise, muhafazakâr demokrasi düşüncesine göre, devletin bütün dinlere ve düşüncelere, herhangi bir tarafı öncelemeden, eşit mesafede durması gerekmektedir. Her ne kadar toplumsal bir değer olarak kabul edilse de, din üzerinden siyaset yapılması muhafazakâr demokrasi anlayışında uygun görülmemektedir. Dini sembollerin siyasete

alet edilmeme gerekliliği sıklıkla vurgulanmaktadır. Siyaset sahnesinde dinin kullanılması durumunda; bir yandan dinin araç haline getirilme riski ortaya çıkmaktadır. Öte yandan, bu durum, toplumsal barışa herhangi bir katkı sunmayacak, hatta tam tersine çeşitli bölünme ve parçalanmaları tetikleyecektir. Yani, dinin siyaset içinde kullanılması, hem dini, hem de sosyal açıdan ikili bir tehlike arz etmektedir. Bu bağlamda Erdoğan'ın, AK Partinin, dine ve dindarlara önem verdiğini belirtmesi, ancak dini, ayrıştırıcı bir ideoloji olarak kullanan ve zorla toplumu dönüştürmeyi amaçlayan bir parti olmadığını vurgulaması oldukça önemlidir. Sonuç olarak Erdoğan, AK Partinin muhafazakâr demokrat kimliğini; “tarihini, kültürünü önemseyen ve farkında olan, bunun yanı sıra muhafazakârlığı ve dini de önemseyen, demokratik bir formda kendisini inşa eden ve dönüştüren bir düşünce biçimi” olarak tanımlamaktadır (Erdoğan, 2004, 8).

Erdoğan açıklamasında, AK Partinin muhafazakarlığı esas alan bir kitle partisi olduğunu iddia etmektedir. Bu iddia toplumun isteklerinin yansıtılmasını gerektirmektedir. O'na göre toplumun hiç de azımsanmayacak bir bölümü gelenekseli dışlamayan modernlik; yerelliğin farkında olup savunan evrensellik; anlamı hariç tutmayan rasyonellik; köktenci olmayan değişim ve dönüşümü talep ve tercih etmektedir (Erdoğan, 2004: 8). Böylece AK Parti'nin medeniyet anlayışında muhafazakâr demokrasi; siyasetin bir uzlaşma alanı olarak tasavvur edilmektedir. Yani, AK Parti'nin kendini tanımlarken başvurduğu Muhafazakâr Demokrat kimliği; bir mutabakat alanı olarak siyasetin kullanılmasını beraberinde getirmektedir. Bu siyaset anlayışında farklılıklar sosyokültürel yapıdaki zenginlik olarak ele alınmaktadır. Ayrıca otorite ve yönetimin merkezinde milli irade unsurunun var olduğu kabul edilmektedir. Genel olarak böyle bir siyaset anlayışında, siyasi tutum ve davranışların kamplaşmaya ya da kutuplaşmaya mahal vermeyeceği; aksine beraberlik ve hoşgörüyü destekleyecek nitelikte sonuçları doğuracağı tahayyül edilmektedir (Akdoğan, 2003: 16).

Sonuç olarak; AK Parti'nin, kendi Medeniyet anlayışını inşa ettiği üç temel ögeden biri olan Muhafazakâr Demokrasi kavramı, 30 Eylül 2012'de yayımlanan AK Parti 2023 Siyasi Vizyonu belgesinde açıkça belirtildiği gibi partinin hem iç hem de dış siyasetinin kurgulanmasında etkili olmuştur.

“...AK Parti'nin geliştirdiği “muhafazakâr demokrat” siyasi kimlik, kurumsallaşarak büyük bir siyasi cazibe merkezine dönüşmüş ve diğer bölge ülkelerine örneklik teşkil edecek bir ilham kaynağı haline gelmiştir.” (AK Parti, 2015: 4).

Tüm siyasetin kurgulanmasında başvuru lan Muhafazakâr Demokrat kimliği, yayımlanan tüm siyaset belgelerinde ifade edilen tüm söylemlerde fark edilmektedir. Bu durumda Partinin, kendi ideolojisini, Muhafazakâr Demokrat kavramı üzerine inşa ettiği anlaşılmaktadır.

1.6.2. Nizam-ı Âlem ve İmparatorluk Mirası

AK Parti'nin medeniyet anlayışının şekillenmesinde etkili olan bir diğer temel ise; Nizam-ı Âlem ve İmparatorluk Mirası anlayışdır. Bu anlayış, özellikle dış politikada, bölgesel güç ve merkez ülke konumunda bulunulması ile ilgilidir. Bahsedilen bu özel konumda, Türkiye'nin, bulunduğu konum itibari ile doğu ve batı arasında kültürel ve ekonomik bir köprü teşkil etmesi oldukça etkilidir. Ancak tek etken bu değildir. Ayrıca, bölge ülkeleri tarafından örnek alınan ve bu ülkeler ile dünya entegrasyonunun sağlanmasında başat rol üstlenen merkez ülke olunması belirleyicidir. AK Parti dönemi Türkiye'sinde ulaşılan bu konumda etkili olan çeşitli dış politika enstrümanları bulunmaktadır. Bunlar;

- i) Türklerin Anadolu'ya gelmesi ile bölgede oluşturulan barış ve huzur ortamının yeniden tahsis edilmesi,
- ii) Osmanlı İmparatorluğu'nun bakiyesi durumundaki ülkeler ile kültürel bağların eskisi kadar güçlenmesinin sağlanması.

Dış politika enstrümanları olarak kullanılan bu argümanlar, Müslüman Türklerin Anadolu'ya getirmiş olduğu Nizam-ı Âlem ülküsü ile bağdaşmaktadır. Ayrıca, bir medeniyet tasavvuru olarak Osmanlı İmparatorluğunun bölgede tahsis ettiği miras; bu yönde kullanılarak ve yeniden tahsis edilerek merkez ülke olunması yolunda gerekli dış politika müdahalelerinin yapılmasında kullanılmaktadır. Aslan'a (2017: 20) göre, Türk dış politikasının son yıllardaki en önemli meselesi, Türkiye'nin uluslararası konumunun düzenlenmesidir. Bu amaç doğrultusunda topyekûn bir mücadele dış politikada

sergilenmektedir. Daha açık bir ifade ile bu çaba; kendisine nizam verilen bir devlet olunmasından nizam veren bir devlet konumuna geçilmesi yolunda sarf edilmektedir.

AK Partinin benimsediği bu dış politika anlayışı; zaman zaman ulusal ve uluslararası düzeyde, Yeni Osmanlılık olarak adlandırılmaktadır. Hem AK Partinin hem içinde hem de dışında, belirli bir dönem için kabul görmüş olan bu adlandırma, diğer yandan şiddetli eleştirilere maruz kalmaktadır. Özellikle bu dış politika anlayışını kurgulayan siyasi isim olarak Ahmet Davutoğlu'nun bu adlandırmayı şiddetle reddetmesi oldukça önemlidir. Davutoğlu'nun Yeni Osmanlılık fikrine karşı çıkmasındaki en büyük etken ise; bu anlayışın, tek taraflı bir hegemonya ilişkisini çağrıştırmasıdır. Bu nedenle Yeni Osmanlılık fikrinin, AK Partinin dış politika perspektifini yansıtmadığı kabul edilmektedir. Diğer yandan Yeni Osmanlılık kavramı net bir anlama sahip değildir. Turgut Özal dönemi ile ilişkilendirilen bu fikir; kabaca, eski Osmanlı İmparatorluğu topraklarında, bölgesel düzeyde egemen ve lider bir Türkiye'nin hayalini yansıtmaktadır. Etnik Türk unsurunun öne çıkarıldığı bu fikir tam da bu nedenle hem Batı ile olan ilişkileri gözden çıkarmakta hem de demokrasi anlayışı ile bağdaşmamaktadır. Bu nedenle, Yeni Osmanlılık fikri eleştirilmekte ve anlamlı bulunmamaktadır (Yavuz, 2001: 45). 2008 yılından bu yana, Davutoğlu'nun ortaya koymaya çalıştığı dış politika vizyonunda yer bulan temel amaçlardan biri; Türkiye'nin sahip olduğu, ama tahribata uğramış olan tarihsel ve kültürel bağlantıların yeniden onarılarak, bu yolla bölgede merkez ülke konumuna gelmesidir. Davutoğlu (2008: 79), bu amaç doğrultusunda, Türkiye'nin çevre ülke olma rolünü geçmişte bırakması gerektiğini belirtmektedir. Artık bölgede merkez ülke konumunu edinmek için istikrarı ve güvenlik ortamını tahsis etmek ve geliştirmek için gereken adımların atılması gerekmektedir.

AK Parti dönemi için kullanılan Yeni Osmanlılık kavramsallaştırması, emperyalist genişleme amacı güdülmeden, bölgesel güç konumuna gelmesine işaret etmektedir. Bu durum, Türkiye'nin gücünün ön plana çıkarılması yoluyla mümkün olan bir politika tercihi olarak görülebilir. Osmanlı İmparatorluğu mirasının ve İslam'ın yerinin yeniden keşfedildiği bu yaklaşımda yeni bir milli fikir birliğinin üretilmesine çalışılmaktadır. Yeni oluşturulacak milli fikir birliği ise daha yumuşak bir laiklik anlayışına dayanmalıdır. Diğer yandan bu kavramsallaştırmada özgüven oldukça önemli bir unsurdur. Çevre

ülkelerde Türkiye'nin yumuşak gücünü artırmayı hedefleyen bir dış politika güdülmektedir. Diğer bir deyişle, bu tanımlamanın medeniyet perspektifi çerçevesinde olması gerektiği düşünülmektedir (Duran, 200: 398).

Türkiye'nin merkez ülke konumuna odaklanılan bu yaklaşımda, merkez ülke olmanın gerekliliklerinden biri olarak "medeniyet kurma ve düzeni oluşturma" önemlidir. Bu bağlamda, bölgedeki diğer ülkeler ile kurulan ikili ilişkilerin geliştirilmesi ve sorunların çözülmesinde uluslararası normların işletilmesi gibi tutumlar yer almaktadır. Tüm bölge ülkeleri arasında sıfır problemlili ilişkilerin inşa edilmesi ve en üst düzeyde iş-birliğinin sağlanması için ekonomik anlamda karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin kurulması, temel araç olarak gündeme gelmektedir. Bölgedeki kültürel çoğulculuğun tanınması ile etnik barış ve birlikteliğin sağlanmasında medeniyet perspektifinin gereği vurgulanmaktadır (Duran, 2009: 398).

Nizam-ı Âlem düşüncesinde en önemli anahtar kavramlardan biri olarak; karşımıza, düzen kurucu aktör olma durumu çıkmaktadır. Davutoğlu, Başbakan danışmanı olduğundan beri hemen her fırsatta, Türkiye'nin etken bir devlet olması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu doğrultuda, Türkiye'nin, edilgen bir devlet olarak faaliyette bulunmamasını, bir gereklilik olarak gerek açıklama ve konuşmalarında gerekse makalelerinde sürekli olarak savunmaktadır. Diğer bir ifade ile Davutoğlu'na göre Türkiye, nizam verilen değil, tam tersine nizam veren bir dış politikayı benimsemelidir. Zaten, tarihsel mirası ve jeopolitik konumunun yardımıyla, farklı bölgesel kültürlerin tam ortasında bulunan Türkiye, bir merkez ülke konumunda bulunmaktadır (Davutoğlu, 2008: 77-78).

Bu bağlamda değerlendirildiğinde Türkiye, farklı kültürlerin ortasında merkez ülke olarak; küresel ve/veya bölgesel anlamda rol üstlenmeye çalışan diğer ülkeler gibi, güvenlik kaygılarının ötesinde, süreçlere tepki vermekle kendini sınırlamayan, Osmanlı tarihsel mirasının unsurlarını iyi kullanan aktif bir dış politika izlemelidir (Davutoğlu, 2011: 62). Böyle bir dış politika, Davutoğlu'na (2008: 83) göre, Türkiye'yi, merkez ülke konumundan küresel bir güce dönüştürecektir.

Türkiye, düzen kurucu aktör olarak, hem bölgesel hem de uluslararası sistemin oluşturulmasında, oluşturulan düzene sonradan dâhil olan bir ülke olarak değil, bizzat düzenin oluşturulmasına liderlik eden bir ülke olarak katkı sağlamalıdır. Bu konunun iki ana boyutu bulunmaktadır. Bunlardan ilki; yeni diplomatik üslup ve önleyici barış diplomasisi çerçevesinde bölgesel veya küresel anlamda ortaya çıkabilecek krizlere engel olunması ve Türkiye'nin güven, barış ve istikrar ortamını sağlaması için yapıcı diplomasinin takip edilmesi konusundaki gerekliliktir. İkincisi ise; bölgesel ve uluslararası düzlemde etkili olan uluslararası örgütlerin içinde yer almak ve gerektiğinde bu örgütlerin yapılarını değiştirecek hamlelerde bulunabilmektir. Böylece, bu değişiklikler ekseninde “düzen” fikrinin öncülüğünü yaparak, uygulama alanı açmak, konunun ikinci boyutunu teşkil etmektedir. Bu haliyle düzen kurucu aktör kavramının; Türkiye'yi, bölgesel bir güç/aktör olarak değil, “küresel bir aktör” olarak konumlandığı görülmektedir (Yeşiltaş ve Balcı, 2011: 18).

Kültürel ve bölgesel merkez olma düşüncesinde yatan merkez ülke doktrini; hem bölgede hem de dünyada ortaya çıkabilecek sorunlara küresel anlamda çözümlerin üretilmesi ve düzenin sağlanmasında merkezde konumlanma durumunu işaret etmektedir. Bu doğrultuda merkez ülke doktrininin temelinde; “akıl ülke” olma durumunun yattığı söylenebilir. Davutoğlu'na göre akıl ülke; dünyada, küresel olaylarda dikkate alınan; düşünülmeveni düşünen olayları gerçekleşmeden önce tahmin edebilen; yaptığı kestirimler doğrultusunda alternatif çözümler üretebilendir (Balcı, 2018: 315).

Sonuç olarak Nizam-ı Âlem ve İmparatorluk Mirası, AK Partinin medeniyet anlayışında, en temel unsurlardan biri olarak değerlendirilmektedir. Bu anlayışın şekillenmesinde belirleyici olan üçüncü ve son temel ise; İslam ve Medeniyet Anlayışıdır.

1.6.3. İslam ve Medeniyet Anlayışı

Medeniyet kavramı, Nobert Elias'a (2017: 73-74) göre sosyal hayatın örgütlenme ve gelişmişlik düzeyine dikkat çekmek ve genel olarak bahsedilen sosyal hayatın ilkel toplumlarla arasındaki farkını vurgulamak amacıyla başvurulan bir kavramdır. Elias, bu kavramın, geniş ve çeşitli gerçeklikleri işaret edecek şekilde kullanılabilirdiğinden bahsetmektedir. Buna göre medeniyet; teknolojik seviyelere, bilimsel bilginin gelişmişlik

düzeyine, dini düşünce sistemine ya da göreneklere atıfta bulunabilir. Dahası, medeni ya da medeni olmayan şeklinde tanımlanamayacak hiçbir şeyin olmadığı kesin olarak söylenebilir. Elias ayrıca kavramın sosyal oluşum ve işlevini de incelemektedir. Bu incelemeye göre, medeniyet kavramı ilk olarak 18. yüzyılın ikinci yarısında, Avrupa'nın kendine özgü imajını ve özgül davranışını betimlemek için kullanılmaya başlanmıştır. Kavramın en erken kullanımları incelendiğinde, Comte de Mirabeau adlı eser karşımıza çıkmaktadır. Honore - Gasriel Riqueti'nin (1749-91) bu eserinde, "uygar insan" kavramının yeniden tasvir edilerek kullanıldığı görülmektedir (Turner, 2006: 71).

Böylece 18. yüzyıldan itibaren kullanıma giren medeniyet sözcüğünün, Batı merkezli bir kavram olması dolayısıyla, tekil bir içerik kazandığından bahsedilebilir. Yani medeniyet kavramı ile sadece Batı medeniyeti kastedilmektedir. Bu dönemde, özellikle Antropolojideki evrimci anlayışın büyük etkisi olmuştur. Özellikle filozofların anlatımında vurgulanan "insanlığın; bilgisizlik ve akılcı düşünememe biçiminden kurtarılması" düşüncesi, bu noktada önem arz etmektedir. Bu düşünce şekline göre, insanlığın ulaşacağı en yüksek medeniyet seviyesi, Batı Medeniyetinin ulaştığı noktadır. Batı Medeniyetinin dışında kalan diğer bütün insanların ise, bu medeniyet seviyesine ulaşması gerekmektedir. Bu nedenle, bu dönemde medeniyet kavramının tekil anlamda kullanıldığı görülmektedir.

Diğer yandan Antropoloji alanında "kültürel görecelik" kavramının ortaya çıkması ile ifade edilen bu tekil içeriğin değişmeye başladığından bahsedilebilir. Batı Medeniyetinin üstün olduğunu ortaya koymak amacıyla Batı Medeniyeti ve diğer medeniyetler arasında gidilen seviye ayrımı, 1990'lı yıllarda, Samuel Huntington'un Medeniyetler Çatışması tezi ile silikleşmiştir. Çünkü Huntington'ın tezi ile medeniyet kavramı, çoğul bir içerik ve anlama kavuşmuştur.

Bu bağlamda, AK Parti'nin İslam ve Medeniyet Anlayışı dikkate alındığında, genel anlamda çoklu medeniyetler varsayımına atıfta bulunularak, kullanıldığı görülmektedir. 2002 yılından bugüne iktidarda bulunan AK Parti kurucularının danışmanlığını yapmış ve sonrasında 1 Mayıs 2009 tarihinde 60. Hükümet'te Dış İşleri Bakanı olarak aktif siyasi hayatına başlamış olan Ahmet Davutoğlu'nun kavramı kullanım şekli, çoğul medeniyet anlamı ile uyumlu görülmektedir.

Çalışmanın bu bölümünde, AK Parti'nin İslam ve Medeniyet anlayışında Davutoğlu'nun geliştirmiş olduğu medeniyet kavramı incelenmektedir. Bunun yanı sıra AK Parti kurucu lideri, AK Parti Genel Başkanı ve dönemin Başbakanı olan Recep Tayyip Erdoğan'ın kullanmış olduğu medeniyet kavramı ortaya konulmaktadır.

Davutoğlu'nun medeniyet anlayışı incelendiğinde, öncelikle belirli bir varlık-bilgi ve değer eksenine üzerine kurgulanmış, kapsamlı ve sistemli bir dünya tasavvuru karşımıza çıkmaktadır. Bu tasavvur, özel bir medeniyet havzasının tüm sistemlerine yansımakta, yani o medeniyetin toplumuna, tarih ve siyasetine, ekonomisine, şehirlerine ve hukuk sistemlerine tezahür etmektedir. Bu nedenle her ne kadar medeniyet kavramsallaştırmasında düşünsel boyut ön planda olsa da aslında kavram, aynı zamanda toplumsal ve tarihsel bir varlığı işaret etmektedir (Ardıç, 2014: 56).

Davutoğlu; medeniyetlerin kurulmasını, yükselmesini, kendisini diğer medeniyetlerden ayırt ederek koruyabilmesini sağlayan unsurun, "ben idraki" olduğunu iddia etmektedir. Ben idrakini oluşturan ise, O'na göre, bireylerin varlıklarını anlamlandırabilmeleri için başvurdukları dünya görüşüdür. Dolayısıyla, diğer medeniyetlerle etkileşimler, görünürde birtakım değişiklikler yaratsa bile, yeni ben idraki oluşturamadığı ve diğer medeniyetin merkezine nüfuz edemediği müddetçe, bir medeniyetin, başka bir medeniyetin ruhunu yok etmesi mümkün değildir. Bu doğrultuda Ben idraki direncinin ne kadar güçlü olduğuna bağlı olarak, medeniyet direncinin de, o denli yüksek olduğundan bahsedilebilir. Batılı kurumların, Batılı olmayan medeniyetlere transferlerinin başarısız olmasının ve Müslüman toplumların bu kurumlara direncinin anlaşılmasının ya da yanlış anlaşılmasının sebebi de, Davutoğlu'na göre, budur (Davutoğlu, 1997: 10-11).

Davutoğlu (2018: 122), İslam inancının zihniyet yapısını oluşturan varlık (ontoloji), bilgi (epistemoloji) ve değer (aksiyoloji) anlayışı ile sosyal dünyayı meydana getiren kurumlar arasındaki iç tutarlılık, bu zihniyet yapısının tabii sonucu olarak karşımıza çıkmakta olduğunu belirtmektedir. Müslüman bir birey, etrafı ile olan münasebetlerinde, iki önemli dürtüye sahiptir. Bunlar; ilk olarak İslam medeniyetinin kurumsallaşabilmesi için gerekli olan sosyal çevreyi inşa etmek veya ikinci olarak güç bakımından daha güçlü bir medeniyet mevcutsa, buna karşı İslam'ın teorik ideallerinin korunması için gerekli sosyal

dinamizmi yaratmaktır. Bu durum, ben-idrakine sahip bir Müslüman bireyin İslam'ın bu teorik ideallerini feda ederek, mevcut güçlü yapıyı tercih etmeyeceğini ifade etmektedir.

Davutoğlu'na göre, Türklerin ben idrakinin oluşmasında, İslamiyet'in kabul edilmesinden sonra, Selçuklu tecrübesinden geçilmesi ve Osmanlı medeniyetinin oluşumunda yer alınması oldukça etkilidir. O'na göre, tarihi kırılmalara neden olan devrimci söylemler, ancak ve ancak eskisinden daha kuvvetli bir ben idraki oluşturabildiği müddetçe başarılı olabilir. Aksi halde başarısız olmaya mecburdur. Tam da bu nedenle, Batı eksenli modern seküler Türk kimliği başarısızlığa mahkumdur. Geçmişten gelen ben idrakiyle uyumlu olmayan modern seküler Türk kimliğinin benimsetilme çalışması sonuca ulaşamayacak başarısız bir konudur (Davutoğlu, 1997: 11-12).

İslam medeniyeti; insanların diğer insanlar ile kurduğu ilişkileri düzenleme şekli bakımından bir farklılığa sahiptir. Bu, medeniyetler arasında birliğin tesis edilmesinde önemli bir yer tutan insan – insan ilişkileri bağlamında şekillenir. Şöyle ki, İslam medeniyeti anlayışında, kutsal olanın tanımlanması için herhangi bir ara ontolojik kurum ya kurumlar bulunmaz. Bunun nedeni doğrudan İslam medeniyetinin varoluş felsefesidir. Kutsal olanın tanımlanmasında hiçbir ara ontolojik kuruma ayrıcalık tanımayan İslam medeniyeti felsefesi, insanlar arasında mutlak bir ontolojik eşitsizliği doğurabilecek unsuru barındırmamaktadır. Böylece hiçbir kişi, kurum veya kuruluş, ne dini ne de siyasi anlamda, insanların birbirleri ile olan ilişkilerinde yapısal bir eşitsizliğe dayanak oluşturmamaktadır. Fiili olarak eşitsizlik ortaya çıksa da bu eşitsizlikler İslam medeniyetinde varoluşa dayalı bir meşruiyet zemini kazanamamaktadır. Çünkü, İslamiyet'te ben idraki kuşatıcıdır. Bu kuşatıcılık sayesinde, öteki olarak görülenler - örneğin İslamiyet mensubu olmayanlar- varoluşları noktasında farklı görülemez ve dolayısıyla hegemonik bir ayrımcılığa maruz bırakılamazlar. Eşitlikçi varoluş düzlemi; salt Allah tarafından yaratılmaktan kaynaklanır ve ötekiler ile kurulan ilişkilerde gerekli eşitlikçi temeli teşkil ederken evrenselliği sayesinde hızlıca yayılır (Davutoğlu, 1997: 47-49).

Bu noktada, 2005 yılında, Dönemin Başbakan'ı olarak Erdoğan'ın, Avrupa Konseyi toplantısında öteki kavramına yaptığı atıf önemlidir. Türkiye Bülten'in 25. Sayısında yer

aldığı üzere Erdoğan; tarih boyunca öteki ile kurulan ilişkilerin; göz ardı etme, dışlama ya da öteki üzerinde hükümranlık kurmaya dayalı şekillendiğini belirtmektedir. Bu ilişki biçimi O'na göre sadece çatışma potansiyeli taşımakta ve istikrar ve barışın tesis edilmesi için ötekine yönelme tarzı önem taşımaktadır. Bu nedenle Erdoğan öteki kavramı üzerine düşünülmesi gerektiğini ve ötekinin kim olduğu, hatta gerçekten var olup olmadığını sorgulanması gerektiğine değinir. Çünkü, O'na göre Asya ve Avrupa din ve kültürlerinin ileriye taşınmasında Türkiye özel bir sorumluluğa sahiptir ve bu sorumluluğunun bilincindedir (Türkiye Bülteni, Haziran 2005: 14-15). Erdoğan'ın bu açıklaması; Türkiye'nin, jeopolitik ve jeokültürel konumu bağlamında, aslında tüm dünyanın deneyimlediği öteki sorununa nasıl yaklaşılması gerektiği hakkında önemli ipuçları taşımaktadır. Yani, dünyanın deneyimlediği başlıca sorunlardan biri olan öteki ile kurulan ilişkilerin şekillenmesinde; Türkiye önemli bir rol üstlenir. Bu rol; Asya ve Avrupa kültürleri arasında eşsiz konumu ile jeopolitik ve İslam, Hristiyanlık, Musevilik dinleri arasındaki diyalogun geliştirilmesi için jeokültürel merkez olmasından ileri gelir.

Erdoğan'ın medeniyet anlayışı incelendiğinde ikili bir vurgunun varlığı dikkat çekmektedir. Bu vurgulardan ilki Türk tarihi ve Türk Dünyası üzerinedir. Örneğin Türkiye Bülteni'nin 41. sayısında Erdoğan; Türklerin tarih sahnesinde eski gücünü kazanabilmeleri için birlik ve beraberlik göstermeleri; aralarındaki bağ ve dayanışmayı yükseltmeleri gerektiğinden bahsetmektedir. O'na göre ancak bu şekilde uluslararası platformda daha aktif hale gelinebilir ve bölgenin barış ve istikrara katkı sağlanabilir. Bu nedenle halkın hak ve çıkarlarını daha iyi korumak adına, dış politikada eşgüdümlü hareket eden ve birbirinden güç alan Türkçe konuşan devletler topluluğu Erdoğan'ın medeniyet anlayışında önemli bir yer tutmaktadır (Türkiye Bülteni, Ekim 2006: 11-12). Benzer bir söylem bültenin 51. sayısında yer almaktadır. Erdoğan; Türkler dünyasında kadim değerler ile ortak tarih, kültür ve beşerî unsurlar etrafında oluşan kardeşlikten bahsetmektedir. O'na göre güçlü ve sarsılmaz bağlar önemli bir potansiyel taşımaktadır ve bu potansiyelin harekete geçirilmesi için halklar arasındaki iş-birliği ve yakınlığın teşvik edilmesi gerekmektedir (Türkiye Bülteni, Aralık 2007: 40-41).

Erdoğan'ın medeniyet anlayışında vurguladığı ikinci husus ise İslamiyet'tir. Türkiye Bülteni'nin 56. sayısında ifade edildiği üzere Erdoğan; İslamiyet ortak paydasıyla; Türk

ve Arapların, aynı dili konuşmayan, aynı coğrafyalardan gelmeyen ve hatta aynı renk ve özellikleri taşımayan ancak yine de ortak bir tarih, kültür ve değeri paylaşan kardeş milletler olduğundan bahsetmektedir (Türkiye Bülteni, Temmuz-Ağustos 2008: 57). Ortak sorun ve ortak çözümleri beraberinde getiren bu kardeşlik durumu, Erdoğan'ın medeniyet anlayışında Müslümanlığın konumunu göstermektedir.

Sonuç olarak, AK Parti medeniyet anlayışının iki önemli aktör üzerinden şekillendiği söylenebilir. Dönemin Dış İşleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun medeniyet tasavvuru ile dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın söylemleri bu anlayışı şekillendirir. Davutoğlu; Türkiye'nin medeniyet anlayışını ben idraki üzerinden yorumlamakta ve İslam medeniyetinin Türk toplumuna kazandırdıkları üzerinden temellendirmektedir. Dış politikanın oluşturulma sürecinde de bu hususlara yer verilmesi gerektiğinden bahsetmektedir. Erdoğan'ın medeniyet anlayışı incelendiğinde ise; burada tek bir yerden beslenmek yerine daha çok bir medeniyetler sentezine işaret eden iki odaklılık dikkat çekmektedir. Görüldüğü gibi hem Müslümanlığı hem de Türklüğü kapsayan oldukça geniş bir medeniyet anlayışı işaret edilmektedir. Bir başka deyişle, Erdoğan'ın medeniyet anlayışı, hem etnik ve dini kimliğe, hem de tarihsel miras kavramlarına göndermede bulunmaktadır. Bunun sonucu olarak O'nun medeniyet anlayışında, dış politikanın belirlenme ve uygulanma sürecinde, bu değişkenlerin tamamının göz önünde bulundurulma gerekliliği peyda olmaktadır.

BÖLÜM 2: KURAMSAL ÇERÇEVE VE METODOLOJİ

Dış politika; genel olarak realizm, liberalizm, bağımlılık kuramı ve son 30 yıldır Uluslararası İlişkiler disiplinine dâhil olan inşa kuramının etkisi altındadır. Bu kuramsal yaklaşımların anlatıları, sorunlara veya analiz edilecek olay ve olgulara bakış açıları ile alakalı şekillenmektedir. Örneğin Realistler, dış politikada temel aktör olarak devleti görürken; Liberaller, devlet dışı aktörleri, bireyleri, dış politikanın merkezine yerleştirmektedir. İnşa kuramı ise, toplumsal kuralları ile düşünce sistemlerini, dış politikanın belirleyici unsurları olarak düşünmektedirler. Liberal ve Realistler için aktörler; bencil, hırslı ve çıkarıcı olarak resmedilirken, İnşa kuramında, aktörlerin (ajanların) homo sociologicus (içinde yaşadığı toplumun kural ve değerlerine uyan ve o toplum içindeki rolünü benimseyen birey) olarak değerlendirildiği görülmektedir (Efegil, 2012: 57-58). İnşa kuramı; uluslararası siyasetin değişmezliği, anarşik yapının varlığı gibi temel Rasyonalizm varsayımlarına meydan okumaktadır. Bu kurama göre; etki analizlerinin yapılabilmesi için öznelerarasılığa (intersubjective) bakılması gerekmektedir. Sosyal dünyanın anlaşılması ise, pratik ve anlamların yorumlanması ile mümkün olmaktadır. Bu argümanlar, yani özneler arasında inşa edilen gerçeklikler, İnşa Kuramını Rasyonalizmin karşıtı haline getirir (Zehfuss, 2002: 3-4).

2.1. İnşa Kuramı

Sosyal Bilimler alanında sosyal inşa kuramının izi sürüldüğünde, ilk olarak karşımıza sosyal psikoloji alanı çıkmaktadır. Sosyal inşa kuramını kapsamlı bir şekilde ele alan ve özellikle sosyoloji bilimi içinde güçlü bir kuram olmasını sağlayan kuramcılar ise, Peter Berger ve Thomas Luckmann'dır. Berger ve Luckman'ın 1966 yılında yayımladıkları "Gerçekliğin Sosyal İnşası (The Social Construction of Reality)" isimli eserleri ile Sosyal İnşa kuramı, sosyal bilimler alanında, bugün sahip olduğu konumuna adım atmıştır. Bu nedenle, uluslararası ilişkiler literatüründe, sosyal inşa kuramının konumlandırılabilmesi için, öncelikle kuramın, Berger ve Luckmann tarafından nasıl yapılandırıldığıнын incelenmesi gerekmektedir. Sosyal Bilimler içinde kuramın özü ve gerçekliğin sosyal olarak nasıl inşa edildiği üzerine açıklamaları, bu bağlamda çalışma açısından kıymetli görülmektedir.

Berger ve Luckmann'ın inşa kuramının temelinde, gündelik hayatın gerçekliği yatmaktadır. Onlar'a göre gündelik hayattaki bilgiler, aslında öznel süreç ve anlamların özneler arasında (inter-subjektivitiy) oluşturdukları kolektif bilinç dünyasında inşa edilmesidir. Bu yolla, özneler arası ilişkilerin oluşturduğu gündelik bilgiler nesnelleştirilmektedir (Berger ve Luckmann, 2008: 32).

Bir toplumsal yapıda, üyeler tarafından gündelik hayatta deneyimlenen sosyal gerçeklik, kendisini özneler arası bir dünyaya sunar. Yani bir sosyal yapıda tecrübe edilen gerçeklik, başkaları tarafından karşılıklı olarak paylaşılan bir dünya haline gelmektedir. Bu durumda, birey için gerçek olan, diğerleri için de aynı oranda gerçektir. Toplumsal yapıda, diğerleri ile etkileşime girmeyen üye, kendi varlığını sürdürmeyeceği için bu karşılıklılık gündeme gelmektedir. Diğer bir ifade ile birey, içinde bulunduğu yapıda, diğerleri ile etkileşime girmeden gündelik hayatını sürdürmeyeceği için, birey için gerçek olan, yapıdaki diğerleri için de aynı oranda gerçekliğe sahip olmaktadır (Berger ve Luckmann, 2008: 36).

Burada önemli bir anahtar kavram olarak, gündelik hayattan bahsedilmelidir. Berger ve Luckmann'a (2008: 34-35) göre gündelik hayat; öznel gerçeklikler arasında en üstün gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Birey, gündelik hayatı tecrübe ederken, bilinç düzeyi en üst seviyededir. Bunun anlamı, gündelik hayatın çok güçlü şekilde kendi gerçekliğini bilince dayatmasıdır. Bireyin gündelik hayat gerçekliğini görmezden gelmesi ya da bu gücü zayıflatmaya çalışması oldukça zordur. Böylece bireyi azami ölçüde dikkat göstermeye mecbur kılmaktadır. Yani gündelik hayatın gerçekliği neredeyse yadsınamaz bir niteliğe sahip olduğu için, bireyi kendisine en üst düzeyde ihtimam göstermeye zorlamaktadır. Belirli bir zaman sonra, artık bu durum, birey için normalleşir ve kendiliğinden kabul edilir. Aslında bu normalleşme süreci, bireyin doğal kabul edilen tutum ve davranışlarının organize edilmesi olarak işlev görmektedir. Yani, sosyal inşa kuramına göre, bireylerin doğal kabul edilen tutum ve davranışları, doğrudan gündelik hayatın gerçekliği tarafından belirlenmektedir.

Gündelik hayat gerçekliği içinde bireyin tutum ve davranışları, içinde yaşanılan dünyaya dair ortak bir duyunun (sağduyu) paylaşılmasıdır. Bireyin sergilediği tutum ve davranışlar, her ne kadar diğerlerinininkinden farklılık arz etse de, ortak bir duyunun

yansımasıdır. Yani doğal şekilde sahip olunduğu düşünölen tutum ve davranışlar, aslında ortak duyusal bilincin bir tezahürüdür. Bu doğrultuda, gündelik hayat bilgisinin normal ve kendiliğinden olduğu, ama aynı zamanda bu bilginin diğerleri ile ortaklaşa inşa edildiği söylenebilir. Diğer bir deyişle, gündelik hayatın bilgisi, diğerleri ile ortak inşa edilen sürecin ta kendisidir (Berger ve Luckmann, 2008: 37).

Gündelik hayatın gerçekliği, dil aracılığı ile tecrübe edilmektedir. Bu doğrultuda Berger (1966: 108-109); dilin (anadil), gerçekliğin hem kaynağı hem de aracı olduğunu iddia eder. Dil, her gün yeniden tecrübe edilen gündelik hayat içinde devamlı olarak nesnelleştirmeler sağlamakta ve bu nesnelleştirmeler, yine tecrübe edilen hayat içinde anlam kazanmaktadır. Bu süreç; bireylerin hayatı içselleştirmelerine ve ait olunan sosyal gerçekliğin bir bütün olarak anlam kazanmasına olanak tanımaktadır. Bu fonksiyonu ile anadil, aslında sosyal gerçekliğin anlamını tayin etmekte ve hayatı şekillendiren nesnelere bireylerin ayrılamaz birer parçası haline getirmektedir. (Berger ve Luckmann, 2008: 35).

Bu noktada gerçekliğin inşa edilebilmesi için gerekli süreçlerden bahsedilmelidir. Berger ve Luckmann' a göre bir sosyal gerçekliğin inşa edilmesi içinde gerekli olan üç temel aşama; İçselleştirme, Nesnelleştirme ve Dışsallaştırmadır.

Nesnelleştirme süreci; bireylerin gündelik hayatı algılama şekilleri ile ilgilidir. Nesnelleştirme sayesinde gündelik hayatın gerçekliği; görünüşte bireylerden bağımsız, önceden tertiplenmiş ve düzenli bir gerçeklik şeklinde bireyler tarafından algılanmaktadır. Berger ve Luckmann'a göre gündelik hayatın gerçekliği, bireylere nesnelleşmiş şekilde görünür. Bu aktörlerin sahnede görünmesinde, önce nesnelere belirlendiğini ve doğrudan nesnelere düzeni ile gündelik hayatın gerçekliğinin olduğunu ifade etmektedir (Wallace ve Wolf, 2004: 327).

Nesnelleştirme; bireylerin, sosyal kurum ve yapıları gerçek olarak anlamlandırmaya başladığı süreçtir. Nesnelleştirme ile bilinen, tanınan ve normalleşen sosyal kurum ve yapılar, nesnel hale bürünmektedir. Böylece, gündelik hayatta, bireyler tarafından doğal süreçler olarak görölmekte ve algılanmaktadır. Diğer bir ifade ile somut bir biçim olarak materyal bir olgu netliği kazanmaktadır (Arkonaç, 2012: 44)

Nesnelleştirmenin daha iyi anlaşılması için; Berger ve Luckmann'ın yapısal işlevsel düzenlemesine benzer olan rol kavramlaştırmalarına değinilebilir. Bu kavrama göre toplumsal yapı, tipleştirilmiş ya da kalıplaşmış rol davranışlarını kapsamaktadır. Birey, rolü ile aynı olmamasına karşın, kendi etkinliğini, rol performansı standartları içerisinde yerine getirmektedir. Böylece rollerin, nesnel kurumsal düzenin temel birimini teşkil ettiği ifade edilmektedir (Poloma, 1993: 264).

Sosyal gerçekliğin inşa edilmesinde etkili olan bir diğer süreç ise, Dışsallaştırma. Bu süreç, Berger ve Luckmann'a göre, gerçekliğin toplumsal olarak inşa edilmesindeki diyalektik sürecin ilk safhasıdır. Dışsallaştırma, bireylerin kendi etkinlikleri aracılığı ile kendi toplumsal dünyalarını yaratmaları ile ilgilidir. Bu bağlamda toplumsal düzen, aslında süregelen bir "insan üretimi" olarak ele alınabilir (Wallace ve Wolf, 2004: 327).

Dışsallaştırmada önemli olan, sosyal düzenin nasıl ortaya çıktığı konusudur. Bu sorunun en genel cevabı ise; sosyal düzenin, insani bir ürün olduğu şeklindedir. Daha doğrusu devam eden insani bir üründür. Yani sosyal düzen, bireylerin gündelik hayat içinde devam eden dışsallaştırma süreçleri aracılığıyla sürekli olarak üretilmeye devam etmektedir. Sosyal düzen, biyolojik olarak verili değildir ve deneysel olarak herhangi bir biyolojik bilgiden kaynaklanmaz. Ayrıca insanın doğal çevresinde verili şekilde de bulunamaz. Şeylerin doğasının bir parçası da değildir ve doğa yasalarından üretilemez. Tüm bunların aksine, sosyal düzen, ancak ve ancak insan faaliyetlerinin bir ürünü olarak var olabilmektedir. Bu bağlamda bireylerin içinde yaşadığı sosyal düzen, hem kaynağı hem de herhangi bir andaki varoluşu bakımından, tamamen insani bir ürün olarak karşımıza çıkmaktadır (Berger ve Luckmann, 2008: 190).

Gerçekliğin inşa edilmesindeki bir diğer süreç ise, İçselleştirme. Bu süreç, bireyin, toplum üyesi haline gelmesi ile ilgilidir. Birey, toplumun bir üyesi olarak doğmaz. Bunun yerine sosyalliğe doğru bir yatkınlıkla dünyaya gelmekte ve bu yatkınlığı sayesinde, zaman içinde toplumun bir üyesi olmaktadır. Bu nedenle her bireyin toplumsal diyalektiğe katılma süreci ile ilgili zamansal bir ardışıklıktan bahsedilebilir. Bu sürecin başlangıç noktası, kuşkusuz İçselleştirme. Nesnel bir olayın ifadelendirilmiş bir anlam olarak, dolaysız şekilde yorumlanma süreci, içselleştirme. Yani bir kişiye ait olan ve tam da bu sebeple birey için öznel bakımdan anlamlı hale gelen süreçlerin kavranmasıdır.

Bu durum, bireyin karşısındakini doğru anladığı anlamına gelmemektedir. Bir toplumun üyesi olan farklı bireylerin kabul ettiği öznel anlamlar arasında tam bir uygunluğun yakalanması ve bu uygunluğun karşılıklı bilgisini göstergeleştirmeyi gerektirmektedir. Ancak burada kullanılan içselleştirme süreci, hem göstergeleştirmeye hem de bunun daha karmaşık şekillerine temel teşkil etmektedir. Bu doğrultuda İçselleştirme, ilk olarak bireylerin hemcinslerini anlamasında ve ikinci olarak da içinde yaşanılan dünyanın anlamlı ve sosyal bir gerçeklik olarak kavranılmasında temel teşkil eden inşa sürecidir (Berger ve Luckmann, 2008: 190).

Berger ve Luckmann'a göre nesnel sosyal dünya; bireylerin eylemleri aracılığıyla karşılıklı olarak meydana getirdikleri bir şeydir. Diğer bir ifade ile karşılıklı olarak inşa edilmektedir. Sosyal dünya, bireylerin yaşantısında nesnel bir gerçekliğe sahip olsa da, bu gerçeklik, onu oluşturan bireylerin faaliyetlerinden farklı bir ontolojik statüyü işaret etmemektedir. Bu nedenle birey ve toplumun ilişkisi, Berger ve Luckmann için, karşılıklı esasına dayalıdır. Yani, bireyler, sürekli ve karşılıklı şekilde sosyal dünyayı inşa eder. Bu inşa süreçleri, bir gerçeklik olarak kendini var eder. Bireyler, kendilerinden önce inşa edilmiş bu nesnel sosyal dünya içine doğumla birlikte dahil olur. Böylece hem onlar hem de onlardan sonra doğacaklar için inşa edilen nesnel sosyal dünya, bir gerçeklik teşkil eder (Burr, 2012: 185).

Bu noktada gerçekliğin toplumsal inşasında etkin olan süreçlerin bir arada, iç içe ve diyalektik şekilde düşünülme gerekliliğinden bahsedilmelidir. Buna göre dışsallaştırma, nesnelleştirme ve içselleştirme süreçleri arasında mutlak bir aşamalılık ya da hiyerarşinin kurulması söz konusu değildir.

Daha öncede ifade edildiği üzere, İnşa kuramının Uluslararası İlişkiler literatürüne girmesi ve bu alanda tanınmasında en etkili isimler kuşkusuz Alexander Wendt ve Nicholas Onuf'tur. Wendt'in 1992 yılında yazdığı "Anarşi Devletler ne Anlıyorsa Odur: Güç Politikalarının Sosyal İnşası" (Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics) adlı makale ile inşa kuramının Uluslararası İlişkiler literatürüne yerleşmesine zemin hazırlanmıştır. Ayrıca, Nicolas Onuf'un 1989 yılında yayımladığı "Bizim Şekillendirdiğimiz Dünya" (World of Our Making: Rules and Rule

in *Social Theory and International Relations*) adlı kitabı, inşa kuramının Uluslararası İlişkiler kuramları içinde anılmasında öncü bir rol üstlenmiştir.

Uluslararası İlişkiler literatüründe inşa kuramının görünürlüğü açısından Wendt ve Onuf en önemli isimler olsa da, onların kuramları dilin fonksiyonu noktasında birbirinden tamamen farklı argümanları içermektedir. Wendt'in inşa kuramında dile yer verilmemektedir. Zehfuss (2002: 48); Wendt'in inşa kuramında aktörlerin dilsiz olduğunu ve bu dilsizlik halinin de, kuramı ayırıcı özelliğini teşkil ettiğini savunmaktadır. Wendt'in aktörleri, konuşmak yerine işaret gönderen, işaretleri yorumlayan ve bu yorumlar doğrultusunda yine işaretler aracılığıyla cevap veren bireylerdir. Kısacası Wendt'in inşa kuramında aktörler, davranışları üzerine konuşmak yerine, doğrudan davranışlarıyla konuşurlar.

Wendt'in aksine Onuf'un inşa kuramında ise dil merkezde konumlanmaktadır. Onuf'un kuramında dil unsuruna atfedilen bu stratejik önem, bu çalışma açısından oldukça önemli bir husustur. Bu nedenle Uluslararası İlişkiler literatüründe etkin olan iki kuramsal yaklaşımdan, Nicholas Onuf'un, dili odağına alan inşa kuramı, çalışmanın kuramsal dayanağını teşkil etmektedir.

2.1.1. Nicholas Onuf ve İnşa Kuramı

Nicholas Onuf'un inşa kuramı, Uluslararası İlişkiler alanındaki temel kuramların eleştirilmesine ve yeniden organize edilme gerekliliğine yönelik vurguya dayanmaktadır. Alanda kullanılan temel kavramların yeniden tanımlanma gerekliliğinden bahseden Onuf, bu doğrultuda kendi inşacılığını kuramlaştırmaktadır (Onuf, 1994: 18).

Onuf (2002: 122), inşa kuramında üç temel unsura dikkat çekmektedir. Bu unsurlar; yapı, dil ve kurallardır. O'na göre Uluslararası İlişkilerin de dahil olduğu her türlü sosyal ilişkide, yapı ve ajanların oluşturduğu dünya, kesintisiz ve karşılıklı şekilde birbirlerini yeniden inşa etmektedir. Bütün sosyal ilişki süreçlerinde yeniden ve yeniden birbirlerini inşa eden bu yapı ve ajanlar (agents), inşa kuramının temel taşlarındandır. Onuf, kuramında, ikinci olarak dil unsuruna değinmektedir. Dil sayesinde insanlar, sosyal insanın ajanları konumuna gelebilmektedir. Çünkü bizatihi konuşma sayesinde, sosyal

inşa aracı olan kural, politika ve türevleri mümkün hale gelmektedir. Böylece ajanların, kendi istek ve amaçlarını ifade etmelerinde ve bu istek ve amaçlarını gerçekleştirmelerinde dili kullandıklarından bahsedilebilir. Tam da bu nedenle konuşma, normatif davranışların temelini teşkil etmekte ve sosyal yapı, normatif bir görünüm sergilemektedir. Onuf'un kuramında vurguladığı üçüncü unsur ise, kurallardır. Bir araç olarak kurallar; mevcut verilerin kaynağa dönüştürülmesinde rol alarak, denetim fırsatları ve çıkarların dağıtımlarını kontrol altında tutmaktadır. Bu doğrultuda, kuralların, ajanlara, durumu kontrol edebilme yetisi sağladığından bahsedilebilir. Yani kurallar sayesinde sosyal gerçekliğin yaratılmasında etkin olan ajanlar, kontrolü de sağlayabilmektedir. Onuf'a göre kurallar, uluslararası toplum da dâhil olmak üzere, her türlü toplumda görülmektedir (Onuf, 2002: 122).

Onuf'a (2001: 84-85) göre sosyal hayatın inşasında "söz eylemler (speech acts)" merkezi öneme sahiptir. Söz eylemler, sosyal etkilerini temelde üç farklı şekilde gerçekleştirmektedir. Bunlardan ilki; eğiticiliktir. Ajanlar, herhangi bir konuda, diğerlerinin kabul yahut ret edebileceği bir iddiada bulduklarında, ortaya çıkan sosyal etki; söz eylemin eğiticiliğidir. İkinci tür sosyal etki ise yönlendirmedir. Ajanlar, herhangi bir konuda, söylediklerinin diğerlerince gerçekleştirilmesini talep ettiklerinde bu yönlendirme gerçekleşir. Yani, yönlendirici bir söz eylemin varlığı mümkün olur. Son olarak söz eylemler vaat edici şekilde sosyal etkilerini oluşturabilir. Bu durum, ajanların hem diğerlerini hem de kendilerini etkileyecek sonuçları doğuracak bir konuda söz verdiklerinde gerçekleşmektedir. Buna vaat edici söz eylemler denir.

Onuf, ayrıca söz eylemlerin tekrar edilmesine değinmektedir. O'na göre eğer bir söz eylem sıklıkla tekrar edilir ve her seferinde aynı şekilde sonuç verirse gelenek olarak algılanmaya başlanacaktır. Bu durumda, tekrar edilen söz eylem, bu söz eylemle bağlantılı olan herkes için bir gelenek haline gelecektir. Gelenekler, Onuf'a göre, kuraldan farklı bir anlam ve içeriğe sahiptir. Bu farklılığın temelinde, geleneklerin, devam ettirilmesi gerekliliğine ilişkin yaygın kanı yer almaktadır. Geleneklerin sürdürülmesi gerekliliğinin ardında, bireylerin her zaman aynı şekilde davrandığı ve bundan sonra da aynı şekilde davranılması gerektiğine dair bir düşünce yatmaktadır. Onuf, böyle bir kanının oluşup oluşmadığına bakılması gerektiğinden bahseder. Çünkü gelenekler

kurallara dönüştükten sonra sadece kural oldukları için ajanlar tarafından uyulmakta ve uygulanmaktadır (Onuf, 2001: 84-85).

Ayrıca, kuralların gücü, onların takip edilme sıklığı tarafından belirlenmektedir. Ajanlar bir kuralı ne sıklıkla takip ederse, normatif olarak o kural, o ölçüde güçlü hale gelmektedir (Onuf, 1998: 60). Ayrıca, kural ve normlar arasında, resmîyetleri açısından derece farkı bulunur. Yani, kural ve normlar resmi olma düzeylerine göre birbirlerinden ayırt edilirler. Normlar, kurallara nazaran çok daha gayri resmidir. Öyle ki çoğu zaman ajanlar, normların birer kural teşkil edip etmediğini bile doğrudan anlayamamaktadır. Kural olup olmadıkları ancak diğer ajanların uyup uymaması üzerinden belirlenebilmektedir (Onuf, 1998: 70).

Onuf (1998: 59), yapı ajan ilişkisinde, insan ve toplum arasındaki dinamik etkileşime dikkat çekmektedir. O'na göre insanlar toplumları oluştururken aynı zamanda toplumlar da insanları meydana getirmektedir. Yani bu ilişki çift yönlü, sürekli ve karşılıklı olarak hem toplumdaki bireyi hem de bireylerden oluşan toplumu etkilemektedir. Houghton'ın (2007: 28) belirttiği gibi, bu durum, insan ya da ajanların oluşturdukları yapılardan ayrı bir gerçekliğe sahip olmamasına işaret etmektedir. Zaten tüm inşa kuramının odağında, ajan ve yapıların karşılıklı olarak birbirine bağlı oldukları ve herhangi bir unsurun diğerine ağır basmadan kurucu olduğu varsayımı yatmaktadır.

Onuf'a (1998: 59) göre, insan ve toplumların birbirini sürekli ve karşılıklı olarak inşa etme sürecinde etkili olan unsur ise sosyal kurallardır. Sosyal kurallar aracılığı ile bu dinamik inşa ve yeniden inşa süreci kesintisiz şekilde gerçekleşebilmektedir. Bu nedenle O'nun kuramında yapı ve ajanları birbirine bağlayan en önemli unsur olarak sosyal kurallar karşımıza çıkmaktadır.

Bu doğrultuda, Onuf'un inşa kuramında, kuralların kurucu etkiye sahip olduğu görülmektedir. İnsanlar ne yapmaları yahut neleri yapmaktan kaçınmaları gerektiğini kurallar sayesinde bilebilirler (Onuf, 1998: 59). Kurallar, yapıları itibari ile düzenleyici, sürekli ve istikrarlı unsurlardır (Onuf, 1994: 18). Ayrıca kurallar, söz eylemlerden oluşmakta ve bu bağlamda bireylerin sözleri ile oluşturdukları sınırları yansıtmaktadır. Çünkü söz eylemler, insanların konuşma yoluyla oluşturdukları dünyayı işaret ederler.

Diğer yandan konuşulanlar oldukça önemlidir. Çünkü Onuf'a göre söylemek, yapmak demektir. Bu doğrultuda dünyanın ne olduğu hakkında konuşmak aslında onu düzenleme, şekillendirme veya biçimlendirmenin yani dünyayı inşa etmenin en iyi yoludur (Onuf, 1998: 58).

Söz eylemler dikkate alındığında temelinde yatan en güçlü unsurun dil olduğu görülmektedir. Dil, inşa kuramını diğer kuramlardan farklılaştıran temel bileşendir. Onuf'un kuramında dil aracılığı ile pozitivist paradigmaya meydan okunmakta ve bu bağlamda dile inşa edici işlev yüklenmektedir. Bu bağlamda Onuf, kuramı ile dilsel bir dönüşümün yaşandığını iddia etmektedir (Onuf, 2002: 119).

Konuşmanın doğrudan yapmak ile eş görülmesi; Onuf'un inşa kuramındaki en temel noktadır. Dünyanın inşa edilmesi ve şu an bulunduğu hal ve konuma getirilmesindeki en büyük paya, kuşkusuz konuşmak sahip olmaktadır (Onuf, 2002: 236). Onuf'un inşa sürecinde dil unsuruna yüklediği bu emsalsiz önem, Wendt'in kuramı ile aralarındaki en büyük farklılığı teşkil eder.

2.1.2. Alexander Wendt ve İnşa Kuramı

İnşa kuramının Uluslararası İlişkiler alanında görünür olmasına önemli katkılar sunan teorisyenlerden biri Alexander Wendt'tir. İnşanın merkezine davranışları yerleştirmesi O'nun kuramını farklılaştırmakta ve bu yönüyle çalışmaları literatüre önemli katkılar sağlamaktadır. Wendt'in 1992 yılında yazdığı "Anarşi Devletler ne Anlıyorsa Odur: Güç Politikalarının Sosyal İnşası" (Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics) adlı çalışma literatürde büyük ses getirmiş ve bu makaleyle inşacılık Uluslararası İlişkiler içinde popülerlik kazanmıştır.

Wendt (2013: 6; 2012: 15); liberal görüşten yapılaştırmacı ve sosyolojiden sembolik etkileşimcilik teorilerinden faydalanarak kendi inşa teorisini oluşturmaktadır. Bu nedenle O'nun teorisinde, rasyonalizmden beslenen geleneksel sistem açıklamalarının yerine kültürlerin, kimliklerin ve çıkarların bağımlı değişken oldukları sosyolojik ve sosyal psikolojik açıklamalar dikkat çekmektedir. Bu temel perspektif farklılığının nedeni; Wendt için pozitivist epistemolojisinin geçerli cevaplara ulaşmakta yetersiz kalması ve

bu nedenle Uluslararası İlişkiler literatüründe yorumsamacı epistemolojiye ihtiyaç duyulmasıdır (Kolasi, 2018: 12).

Uluslararası siyasetin yapısı; Neorealistler için maddi yeteneklerin dağılımını göstermektedir. Neoliberaler ise uluslararası yapıyı maddi yetenek ve kurumların bir bileşeni olarak değerlendirir. Öte yandan, İnşacılar için ise, doğrudan düşünce ve fikirlerin dağılımı uluslararası siyasetin yapısını meydana getirmektedir. Bu farklılıkta materyalist çerçeveye karşın ontolojik olarak idealizmin tercih edilmesi belirleyicidir (Wendt, 2012: 20). Bu bakış açısında eylemler, anlayış ve beklentiler temelinde inşa edilmektedir. Eylemler, anlamlar üzerinden belirlenir ve bu, sergilenecek davranışların, nesne ya da aktörlere yönelik oluşturulan anlamları destekleyecek şekilde seçilmesi demektir. Yani, devletler dost ve düşmanlarına farklı davranırlar çünkü, düşmanlar tehdit edici unsurlar olarak görülmektedir. Bunun bir örneği olarak; ABD'nin elindeki füzelerin Kanada ve Küba için birbirinden oldukça farklı anlamları işaret etmesidir. Bu örnekte tek bir durum farklı anlamlara denk gelmekte ve bu farklılık devletlerarasındaki anlayış ve beklentiler ile uyum göstermektedir. Burada asıl olan; öznelerarası anlayış ve beklentilerle inşa edilen kolektif anlamlardır. Bu kolektif anlamlar, hareketlerimizi şekillendiren yapıları meydana getiren unsurlardır (Wendt, 2013: 10).

Öznelerarasılığın farklı tezahürleri; farklı İnşa kuramlarına denk gelmektedir. Wendt, kendi kuramında sosyal eylem (social act) kavramına odaklanmakta ve sosyal eylem bağlamda öznelerarasılığın oluştuğunu iddia etmektedir. O'na göre kararlar, çoğunlukla olasılıklar doğrultusunda alınmaktadır. Olasılıklar ise; etkileşim ve aktörlerin eylemlerinden oluşur. Bu etkileşim ve eylemlerin tamamı sosyal eylem olarak tanımlanmakta ve öznelerarası anlamın oluşturulma süreci bu şekilde başlamaktadır (Wendt, 2013: 16-17).

Sonuç olarak Wendt'in İnşa kuramını farklı kılan, öznelerarasılığın inşa sürecinde sosyal eyleme odaklanmasıdır. Öznelerin karşılıklı eylemleri aracılığıyla inşa edilen anlamın belirleyiciliği burada önemli bir noktadır. Bu doğrultuda, Onuf'un teorisinde söz eylem olarak karşımıza çıkan teorik odağın, Wendt'te sosyal eyleme kaydığı görülmekte ve bu farklılık temelinde Uluslararası İlişkiler literatüründe birbirinden farklı iki ayrı inşa kuramının hakim olduğu görülmektedir.

Bu çalışma kapsamında, bahsedilen teorik odak farklılığı oldukça önemlidir. Wendt'in teorisinde dilsiz aktörler, konuşmalardan ziyade davranışlar ön planda iken Onuf'un teorisinde tam tersi şekilde konuşmanın ve sözlerin yani dilin başat rol oynadığı görülmektedir. Türk Dış politikası davranışlarının söylem analizi tekniği ile incelendiği bu çalışma kapsamında, eylemlere ya da kararlara değil söylemlere odaklanılması teorik dayanak olarak Onuf'un İnşa kuramına başvurulmasını gerekli kılmıştır.

2.1.3. İnşa Kuramı Bağlamında Kültür ve Dış Politika İlişkisi

2.1.3.1. Kültür ve Siyaset Bilimi

İkinci Dünya Savaşı sonrasında gündeme gelen yıkımın etkisiyle, yeni ulus-devletlerin ortaya çıkışı ve sömürgeciliğin bitişi, dünya siyasetinde yeni bir dönemin başlamasına neden olmuştur. Bu ortamda, kendi kimlik ve kültürlerini inşa etmeye çalışan devletlerle uyumlu şekilde, Siyaset Bilimi literatürüne kültür, kimlik ve uygarlık kavramları konusunda önemli katkılar sağlamıştır. 1970'lerden itibaren ağırlık kazanan kültürel çalışmaların başında ise, kuşkusuz Edward Said'in (1978) "Oryantalizm" isimli eseri gelmektedir.

1970'lerden itibaren ağırlık kazanan bu alan, 90'lara gelindiğinde, Siyaset Biliminin en önemli çalışma alanları arasında yerini almıştır (Lane ve Erisson, 2005: 1). Çokkültürlülük, etnisite, milliyetçilik, din, azınlık ve yurttaşlık hakları üzerine yapılan araştırmalarla birlikte siyaset sosyolojisi, teorisi ve felsefesi alanları genişlemiştir. Eş zamanlı olarak rasyonel seçim anlayışına tezat oluşturacak şekilde, kültürel değerlerin izleri, devlet politikalarında görünür hale gelmiş ve Aydınlanmacı geleneğin rasyonel seçim yaklaşımı ile açıklanamayan birçok konu, bu dönemden itibaren kültürel yönleri ile anlaşılmaya çalışılmıştır.

Kültürel özgülüklere ilişkin hassasiyet, artık dünyanın her tarafında gözlemlenmekte ve deneyimlenmektedir. Malezya, Japonya ve Çin'in Asyalı; Güney Amerika'nın Latin kimliğini öne çıkarması gibi, kültürel unsur ve farklılıkların odağında, ülkeler, kendilerini yeniden tanımlamaktadır. (Doycheva, 2016:1).

Bugünün tüm olay ve sorunları, rasyonel yaklaşımın iddia ettiği şekliyle çıkar maksimizasyonu odağında anlaşılammaktadır. Maddi çıkarlar yerine etnik, dini veya evrensel değerleri temel alan veya fedakârlık barındıran davranışların, rasyonel açıklamalar ile anlaşılması mümkün değildir. Birey ya da devletlerin değer temelli davranışlarının anlaşılmasında, rasyonel bakışın yetersizliğine karşıt olarak kültürel açıklamalar, çok daha gerçekçi gerekçeler sunmaktadır (Lane ve Ersson, 2005: 6).

Dahası, 1970'lerden bu yana, siyaseten güçlenen ve hatta doğrudan siyasete yön veren etnik ve dini grupların gücü, bugün kendilerini görmezden gelerek tüm dünyayı ilgilendiren olay ve eğilimlerin anlaşılma çabasını imkansız kılmaktadır (Mulhall ve Swift, 1996: 47).

Sonuç olarak, kültür ve kimlik üzerine yapılan çalışmalar, hem diğer yaklaşımların belirli konu ve sorunları açıklamadaki yetersizliği hem de günümüz postmodern dünyasının etnisite, din, kültürel miras ve değer gibi konulara ilgisi ile uzunca bir süre Siyaset Biliminin odağında yer alacaktır. Bu, sadece bir disiplin olarak Siyaset Bilimi literatürünü değil, aynı zamanda siyasetin kendisini de doğrudan etkileme gücünü taşımaktadır.

2.1.3.2. Kültür ve Uluslararası İlişkiler

Kültür olgusunun entelektüel tartışma konuları arasına girmesi, Alman felsefeci Johan Gottiered Von Herder'in çalışmalarına denk gelmektedir. Antropoloji disiplini içinde hak ettiği önemi kazandıktan sonra, Siyaset Bilimi ve ardından Uluslararası İlişkiler çalışmalarında önem kazanan kültürel açıklamalar, temelde Aydınlanmacı geleneğin akıl ve rasyonel düşünceye atfettiği önemle karşıtlık içindedir. Kültürü, ilerlemenin önündeki engel olarak gören liberalizm ve dış politikanın kaynağı olma konusunda- dışlayan geleneksel realizmin karşısında, sosyal inşa kuramı öne çıkmakta ve dini pratik ve etnik gruplara verdiği dikkat ile rasyonalizmin iddiaları ile çelişmektedir. Öyle ki sosyal inşa kuramında, uluslararası politikanın en önemli ve kapsayıcı kurucu olgusu, dışlanan ya da etkisiz kabul edilen kültürün bizatihi kendisidir (Fischer, 2006 :27).

Uluslararası İlişkiler alanında kültürün ve kültürel açıklamaların yadsınamaz konumunu gösteren en önemli örnek, yine İkinci Dünya Savaşı sırasına denk gelmektedir. Türkçe'ye,

“Krizantem ve Kılıç” adıyla çevrilen “The Chrysanthemum and the Sword” isimli çalışma, Japon kültürünü en ince ayrıntısına kadar tanımak isteyen ABD Hükümetinin talebi ile kaleme alınmıştır. Columbia Üniversitesi Antropoloji bölümünden Ruth Benedict’in (1944) gerçekleştirdiği ve belki de savaşın seyrini değiştiren hamleleri işaret eden bu çalışma, kültür olgusunun Uluslararası İlişkiler alanındaki önemini gözler önüne sermektedir.

Sonrasında, başta ABD olmak üzere, birçok ülke ve üniversitede kurulan bölgesel çalışmalar merkezleri dikkat çekmektedir. Bu merkezlerin kurulmasında, temel olarak, belirli bölge ve ülkelerin dil, kültür ve deneyimlerini anlayabilen ve açıklayabilen uzmanların yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Ulusal karakter analizlerinin ortaya çıkıp önem kazandığı bu dönemde, bahsedilen uzmanlar, o bölge ve ülkelerle ilişkilerin düzenlenmesi ve analiz edilmesinde kilit öneme sahip olmaktadır (Shaffer, 2006: 8).

Ayrıca, kültür olgusunu bağımsız değişken olarak kullanıp, dış politika seçimlerini analiz eden kuramcılar sayesinde kültürü merkeze alan inşa kuramı, disiplin içinde önemli bir konuma yerleşmiştir (Shaffer, 2006: 8).

Temel Uluslararası İlişkiler kuramları bağlamında, kültür olgusu incelendiğinde, liberalizm, realizm ve inşa kuramının, temelde birbirinden farklı argümanlara sahip olduğu görülmektedir. Klasik liberalizme bakıldığında, Aydınlanmacı geleneğin mirasçısı olarak Rasyonalizmin evrensel kurallarına sadık kaldığı görülmektedir. Hugo Grotius, Samuel Pufendorf ve John Locke’un öncülüğünü yaptığı bu teori, kültür olgusunu tamamen reddetmekte ve seçimlerde kültürel öğelerden ziyade, rasyonel seçimlerin etkili olduğunu iddia etmektedir.

Çağdaş liberaller ise, iş-birliklerin önemine vurgu yapmakta ve toplumların sürdürülebilir iş-birliği içine girmelerinin uzun vadede herkes için fayda sağlayacağını savunmaktadır. Ekonominin yanı sıra güvenlik alanında yapılacak iş-birlikleri, teoriye göre, dünyayı daha güvenli hale getirme gücünü barındırmaktadır (Fischer, 2006: 41). Öte yandan devletlerin rasyonel karar verme gereklilikleri, devlet-dışı uluslararası ekonomik ve siyasi organizasyonları göz önünde bulundurmasını zorunlu kılmaktadır. Bu devletlerin, tek aktör olarak değil, aksine güvenlik ve ekonomi bağlamında birbirlerine bağlı halde

olmalarından kaynaklanmaktadır (Viotti ve Kauppi, 1999: 205). Ancak devletlerin bağı ve bağımlı olma durumu bir dezavantaj olarak nitelendirilmemelidir. Aksine çağdaş liberalizm, devletlerarasındaki bu karşılıklı bağımlılığın artırılması gerektiğini iddia etmektedir. İş-birliği, rasyonel karar ve karşılıklı bağımlılık vurgularıyla devletlerin çıkar temelli davrandıklarını savunan teori, kültürel unsurları, sadece rasyonel kararların önündeki engeller olarak görmektedir.

Realistler ise, liberallerden farklı olarak, kültürü, devletlerin gücünü tayin eden unsurlar arasında görmek ve kültürel özelliklerin dış politika üzerinde etkili olabileceğinden bahsetmektedir. Devletlerin ulusal güçlerini belirleyen öğeler arasında Hans Morgenthau, ulusal karakterin önemli bir alana sahip olduğundan bahsetmektedir. Ona göre devletlerin kültürel özellikleri, gücünün tayin edilmesinde etkilidir. Dahası, kültürel özellikler, devletlerin dış politika tercihlerini etkilemektedir. Sovyet dış politikasının, Rus sosyokültürel yapısıyla çok fazla benzerlik gösterdiği örneğini veren George Kennan, Rus kültürünün tarihsel tecrübelerinde fark edilen esneklik ve tedbirlilik, dikkat ve aldatmanın Sovyet dış politikasında gözlemlenebildiğini belirtmektedir. Bu durum, aslında göçebe toplulukların kestirilemeyen saldırı ve tehditlerine maruz kalan Rus köy toplumunun tarihsel konumu ile ilgilidir. Baş edilmesi gereken saldırı ve tehditler, bahsedilen özelliklerin ortaya çıkmasına ve bu özellikler de Rus dış politika sürecinin şekillenmesinde etkili olmuştur (Fischer, 2006: 26). Her ne kadar kültürel unsurların önemini kabul etseler de Realistler, devletin devamlılığının sağlanmasının rasyonel seçimlere bağı olduğunu savunmaktadır (Vasquez, 1996: 26). Bu nedenle hem uluslararası ilişkilerin belirlenmesinde hem de uluslararası sistemin yapı ve işleyiş analizinde temel aktör olarak devlet odağı alınmaktadır (Viotti ve Kauppi, 1999: 6). Bu bağlamda, Realistler, son kertede kültürün uluslararası siyaset üzerinde belirleyici unsur olarak kabul edilemeyeceğini iddia etmektedir. Hatta, kültürel amaçlar ile hareket edilmesi, toplumun refah düzeyine, devletin güvenlik ve gücüne zarar verme potansiyelini taşıdığı için kültürel unsurları göz önünde tutmak tehlike arz etmektedir. Devletin varoluş gerekliliği (raison d'etat), en temel milli gerekliliği oluşturmakta devlet ile kültür (kratos ve ethnos) arasında yapılacak her türlü seçim, Realistler tarafından kuşkusuz devlet lehine sonlanmaktadır (Fischer, 2006: 46).

İnşa Kuramı ise, Uluslararası İlişkileri anlama ve açıklama sürecinde, kültür olgusuna başvuru yegâne yaklaşımdır. İnşa kuramcıları, Rasyonalizmin, çıkara dayalı maddi refah ve iyi yaşam için mücadele etme gibi anlayışlarına, temelden itiraz etmektedir. Onlar, tüm davranışların öznel arası ilişkiler bağlamında kurulduğunu ve kendi dünyaları üzerinden algılandığını iddia ederek, politikayı da kapsayacak şekilde, davranışların icra edilme, anlaşılma ve açıklanmasında kültürel unsurlara önem atfetmektedirler (Fischer, 2006: 48).

İnşa kuramı, gerçekliğin sosyal olarak inşa edildiği iddiasıyla metafizik bir tavır alışı temsil ederek, bilgi sosyolojisi yaklaşımını kabul etmektedir (Küçük, 2009: 780). Temelde uluslararası ilişkiler disiplininden ziyade, bilim felsefesi ve sosyal kuramda karşımıza çıksa da bu yaklaşım, uluslararası ilişkileri de kapsayacak şekilde tüm Sosyal Bilimler alanında temsil edilmekte ve güçlü bir nüfuza sahip olmaktadır. Daha öncede ifade edildiği üzere, 1966 yılında Peter Berger ve Thomas Lukmann tarafından kaleme alınan ve Türkçeye Gerçekliğin Sosyal İnşası adıyla çevrilen “The Social Construction of Reality” adlı eser, bu alanda yapılan ilk ve en önemli çalışmalar arasında kabul edilmektedir. Gerçekliğin ve bilginin sosyal olarak inşa edildiğini savunan bu çalışma, kendi içinde farklı düşünce ve yaklaşımları barındırır da (sosyal olarak) inşa edilen gerçekliği açıklamaktadır.

Devletleri sosyal varlıklar olarak ele alan İngiliz Ekolü, İnşa kuramının öncüsü konumundadır. İngiliz Ekolü, Uluslararası İlişkilerin tarihsel, toplumsal ve kültürel boyutlarına odaklanmakta ve uluslararası toplumun, belirli değer, norm ve kurumları paylaşan devletlerden oluştuğunu iddia etmektedir. Bu iddia; tarihsel ve kültürel olana vurgu, uluslararası kurumların önemine değinme ve devletlerin sosyal inşası olarak uluslararası toplumu işaret etmesi itibari ile ekolün sosyal inşa katkılarını göstermektedir (Küçük, 2009: 775).

2.1.3.3. Dış Politika ve Kültür

Ülkelerin dış politika tercihlerinde, kültürel hedef, ideolojik amaç ve maddi çıkarların etkili olduğu görülmektedir. “İslam Dünyasında, kafirlerin etkili olmasını engellemek” adına, İran İslam Cumhuriyeti’nin, İsrail’e karşı dini inançtan hareket ederek dış

politikasını belirlemesi, kültürel hedeflerin etkisine örnektir. Tüm ideolojik farklılıklarına rağmen, Batı Almanya'nın aile ve kardeş vurgusu ile 1970'lerde Doğu Almanya ile olan kısıtlamaları hafifleterek yaptığı çeşitli iyileştirmeler ise, dış politikada etnik hassasiyetlerin etkisini göstermektedir. Sovyet Rusya'nın, stratejik önemleri olmamasına rağmen, Proleter Devrim için Endonezya ve Angola gibi ülkelerle yakından ilgilenmesi ile demokrasi ve insan hakları ilkelerinin ABD dış politikasında odağa alınması ise, ideolojik amaçların dış politika üzerindeki etkisine birer örnektir.

Dış politikada maddi çıkarların etkisi incelendiğinde ise, rasyonel seçim ilkeleri karşımıza çıkmaktadır. Realizm ve liberalizmin iddia ettiği gibi, güven içinde ve konforlu şekilde yaşamak ile maddi açıdan yükselme ve hakimiyet arzusu, insan doğasının en temel değerleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireylerin istek ve arzuları ile şekillenen bu değerler, devletlerin ulusal çıkarlarını teşkil etmektedir. Rasyonel hedefler doğrultusunda hareket ettiği varsayılan devletin dış politikalarını, bu ilke ve değerler etrafında oluşturması beklenmekte ve tercih edilmektedir. Böylece maddi çıkarlara ilişkin rasyonel hedeflerin, devletlerin dış politika tercihlerini organize etme potansiyeli kabul edilmektedir. Bu durumun önemli bir örneği, Çin'i caydırma hedefiyle hareket eden Hindistan'ın, Sovyetler Birliği ile 1971'de imzaladığı dostluk anlaşmasıdır. Almanya'dan korunmak amacıyla Fransa'nın Rusya ile ittifakı ve Marks, Lenin ve Mao'nun düşüncelerine olan bağlılıkları, maddi çıkarlarının gerisinde kalan Sovyetler Birliği ile Çin'in, 90'ların başında sosyalizmi terk etmesi, yine devletlerin dış politika tercihlerinde maddi çıkarların etkisine önemli örnekler olarak ifade edilebilir (Fischer, 2006: 52).

Örneklerden görüldüğü üzere, kültürel hedef, ideolojik amaç ve maddi çıkarlar, devletlerin dış politika kararlarında doğrudan rol oynamaktadır. Her ne kadar devlet ya da olaylar özelinde dış politika kararlarının verilme motivasyonları farklılık gösterse ve farklı karar süreçleri baskın hale gelse de, burada önemli olan, her üç motivasyonun da etkili olabileceği gerçeğidir. Diğer bir deyişle, devletlerin dış politika karar süreçlerinde, kültürel hedef, ideolojik amaç ve maddi çıkarlardan hangisinin daha baskın olduğu değil, üçünün de, karar sürecinde etkin olabilmesi çalışma açısından önemlidir.

Uluslararası İlişkiler disiplini temelde Dış Politika ve Uluslararası Politika alt disiplinlerinden oluşmaktadır. Uluslararası Politika, uluslararası ortamın yapı ve süreçlerine odaklanırken; Dış Politika, devletleri, yani uluslararası sistemin asıl aktörlerini odağa almaktadır. Bu odak hem devletlerin uluslararası sistemdeki davranışlarını, hem de bu davranışların sergilenmesinde belirleyici olan resmi organ ve temsilcilerinin davranışlarını incelemeyi gerektirmektedir. Böylece dış politikanın, devletlerin uluslararası sahada izledikleri yol ve diğer devletlerle olan ilişkilerinde şekillendiği söylenebilir. Devletlerin uluslararası arenadaki davranışlarını işaret eden dış politika, bu niteliği ile tek bir yaklaşımın içine hapsedilemeyecek kadar geniş bir nitelik ve çeşitliliğe sahiptir (Tayfur, 1994: 113). Bu nitelik, aslında Hill'in (2003: 3) dış politika tanımlamasında doğrudan görülmektedir. Ona göre, uluslararası ilişkilerde devletlerin resmi olarak yürüttüğü ilişkilerin toplamı, dış politikayı işaret etmektedir. Bu tanımlama doğrultusunda, dış ilişkilerde, devletlerin tüm karar, hedef ve tercihlerinin, dış politikalarını oluşturduğu söylenebilmektedir.

Realizmin etkisiyle Uluslararası İlişkiler disiplini, devlet ve hükümetlerin, rasyonel güdü ile hareket ettiği iddiasına uzun zaman bağlı kalmıştır. Belirli bir amaç doğrultusunda en doğru seçimlerin en doğru araçlar vasıtasıyla uygulanmasını işaret eden rasyonelliğin sorgulanışı, karar süreçlerinde bireyin etkisinin kabul edilmesine denk gelmektedir. Devletlerin, karar verme süreçlerinde, tek başına kâr zarar hesaplarının belirleyicisi olmadığı bu sürece, siyasal sistemin yapısı ile karar vericilerin bireysel özelliklerinin de dahil olduğu kabul edildiğinde, rasyonelliğin ve dolayısıyla realizmin hakimiyeti sarsılmaktadır. Bu noktada dış politika kaynaklarını, bu kaynakların belirlenme süreçlerini detaylıca açıklayabilmek ve devletlerin dış politika tercihlerini çözümleyebilmek amacıyla "Dış Politika Analizi" (DPA) geliştirilmiştir. DPA yaklaşımı, dış politika tercihlerinin incelenmesinde, devletlerin bütüncül aktörler olduğu ve asli hedeflerinin güç maksimizasyonu olduğu iddialarını reddetmektedir. Ayrıca bu yaklaşım, dış politika üzerinde ülke içi dinamiklerin ve bireysel faktörlerin etkili olamayacağı görüşlerini de reddederek, kültürel unsurların etki ve önemine değinmektedir. Sonuç olarak, DPA yaklaşımı, Realizmin savunduğu belli başlı iddialarla ters düşerek, devletlerin dış politika süreçlerinde, karar vericilerin ve onların kültürlerinin etkili olduğunu savunmaktadır.

Bireylerin içinde buldukları toplumda, diğeri ile kurduğu ilişki ve davranışlardan hareketle oluşan kültürel değeri ve inançlar, bilhassa problemlerin tanımlanmasında yol gösterici konumdadır (Efegil, 2012: 196-197). Kültür ve ortak çıkarlar aracılığıyla kimliğı belirlenen karar vericilerin, farklı sosyalizasyon süreçleri, farklı ulusal davranış biçimlerine yol açmaktadır. Sosyalizasyon, bireylerin içerisinde yaşamış oldukları toplumun değerlerini, normlarını, adet gelenek ve göreneklerini içselleştirme süreci olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla sosyalizasyon süreci hiç bitmeyen bir çıraklık sürecidir. Birey kendisini toplumun diğeri üyelerine bağlayan birçok farklı etkileşim yolu ile başkalarının beklentilerine uygun bir davranış benimsemeyi öğrenme durumudur (Riutort, 2017: 77). Sonuç olarak, bireyin, toplumun üyesi olması onun kültürel özelliklerini kararlarına taşıması ve üyesi olduğu ulusun özelliklerini dikkate alarak davranması söz konusudur.

Bu bağlamda, siyasi karar mekanizması içinde karar verici konumundaki bireyler, yetiştiğı kültürün etkisinde kalabilmektedir. Doğuştan getirilmeyen, ancak doğumdan itibaren sosyalizasyon sürecinde içselleştirilen kültür, bireylere; neyi nasıl yapacağı, nelere inanacağı, neye önem atfedeceğı ve hangi durumda nasıl tepkiler vereceğı konusunda bilgiler sunmaktadır. Bu bilgiler, amaca yöneliktir ve nesilden nesile aktararak bir ulusu karakterize eden, onu diğerilerinden ayıran özellikleri teşkil etmektedir. Nitekim siyasi, sosyal, ticari ve aile hayatında etkin rol oynayan kültür; dil, din ve gelenekler aracılığıyla belirlenmekte ve o ülkedeki her kesimi ilgilendirmektedir. Bu bağlamda, liderlerin kültürel değeri ve inançları, dış politikaya yön verme kapasitesi, dolayısıyla önemli görölmektedir. Devletlerin dış politikalarının kültürel unsurlarla uyum içinde belirlenmesi, hem devletlerin dış politikalarının çoğunluk tarafından kabul edilmesinde hem de bu politikalarının meşru görölmesinde etkilidir.

Özellikle din ve etnisite ile ilgili dış politika kararlarında, kültürün, duygusal tercihlere neden olduğu ve bu duygusal kararların meşrulaştırılmasında ise, yine kültürün devreye girdiğı görölmektedir. 19. yüzyılda Rusya'nın Osmanlı ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğuna rağmen, kültürel propaganda yapmaktan çekinmemesi, bu duruma örnektir. Bahsedilen kültürel propaganda, Rusya'nın, Orta Avrupa ve Balkanlardaki etkisini artırma amacıyla, Polonya, Çek, Slovak, Hırvat, Sırp ve Ukraynalıların PanSlavik

duygularının harekete geçirilmesine yöneliktir. Bu durumun bir diğer örneği, bugün Rusya'nın Rus vatandaşlarını korumak gibi etnik gerekçeler ile eski İmparatorluğun siyasi gücünü geri kazanma arzusunu saklamaya çalışmasında görülebilir. Sovyetler Birliği'nin dağılması ile bağımsızlığını kazanan devletlerin iç işlerine karışmayı, etnik hassasiyetler aracılığıyla kültürel olarak meşrulaştırması, Rus dış politikasında, kültürün hem politika tercihlerindeki hem de meşrulaştırılmasındaki etkisini ortaya koymaktadır (Fischer, 2006: 56).

Burada çıkar yönelimli dış politika kararlarının meşrulaştırılması için kültürel bahanelerin işe koşulması önemli bir noktadır. Kamuoyu desteği için kültürel unsurların ön plana çıkarıldığı dış politika kararlarına, İkinci Dünya Savaşı sırasında, Sovyetler Birliği'nin milliyetçilik ve dine karşı tutumundan vazgeçmesi örnek gösterilebilir. Alman saldırılarına karşı toplumsal destek sağlamak isteyen Komünist Sovyetler Birliği, Rus Ortodoks Kilisesini canlandırmaya çalışarak, dış politika kararlarına kültürel boyut kazandırmıştır. Benzer bir örnek ise, Laik Baasçı Saddam Hüseyin'in, Körfez Savaşı öncesinde toplumsal destek kazanmak için dini motifleri kullanmasında görülmektedir. Irak Bayrağı'na "Bismillah" yazdırarak ve camilerde dua edip paylaşılmasını sağlayarak hem kendi ülkesinden hem de diğer İslam ülkelerinden toplumsal destek kazanmaya yönelik kültürel unsurları kullandığı görülmektedir (Fischer, 2006: 56).

Karar vericilerin bireysel özelliklerinin, dış politika tercihlerinde etkili olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Özellikle kararın alınma sürecinde olsa da mevcut durumun algılanışından, kararın uygulanışına kadar, tüm dış politika sürecinde, karar verici konumunda bulunan birey ya da bireylerin kişisel özellikleri belirleyici rol oynamaktadır. Bu nedenle karar alıcı konumundaki bireylerin psikososyal özellikleri, karakter ve kişilik özellikleri, stres düzeyleri, soğukkanlılık ve belirsizlik seviyeleri, doğuştan getirdiği liderlik özellikleri, inançları, siyasi ve kültürel değerleri üzerine yapılan araştırmalar, o devletlerin dış politika kararlarının anlaşılması ve açıklanmasında önemli bir alan kaplamaktadır (Hudson, 2008: 217-218).

Bireylerin toplumsallaşma süreci ve yetiştikleri toplumdaki edindikleri kültürel mirasın karar alma süreçlerinde etkili olduğunu belirten Hudson (2007: 24), kültürün bağımsız değişken olarak etkisini tartışmaktadır. O'na göre sorunların çözümünde farklı

yöntemlerin tercih edilmesine neden olan bilişsel farklılıklar, kültürel unsurlarla ilişkilidir. Böylece hem karar vericilerin bilişsel yapıları üzerinde hem de toplumsal kurumların şekillenmesinde etkili olan kültür, karşılaşılan sorunlar karşısında üretilen çözümleri etkilemektedir. Dış politika kararlarında, liderin kültürel değerlerinin önemine değinen Kangas (2006: 215), kültürel değerler ile bürokratik geleneklerin, verilen kararlar üzerindeki etkisinin çarpıcı düzeyde olduğundan bahsetmektedir.

Hudson, karar vericilerin kültürel özelliklerinin dış politika kararları üzerindeki etkisini tartışırken, yönetim tercihleri ve uluslararası sistemin önemine değinmektedir. Hudson'a (2008: 26) göre, ülkelerin yönetim tercihleri, içinde bulunulan çevrenin bir unsuru olarak, liderin kararlarını etkileme potansiyeline sahiptir. Demokrasi yanlısı ülkeler, siyasi ve ekonomik çoğulculuğa, iş-birliğine ve birey ve mülkiyet haklarına attıkları önem ile diğer devletlerle kurdukları ilişkilerinde daha başarılı olmaktadır. Uluslararası sistem ise, karar vericilerin psikososyal etkilere maruz kalınan çevrenin önemli bir bileşeni olarak değerlendirilmektedir. Toplumsal ve ulusal özelliklerin yanı sıra, var olan kutuplar ve bu kutuplar arasında güç dağılımı, karar vericilerin dış politika kararlarının şekillenmesinde etkili olmaktadır (Hudson, 2005: 13).

Konu ile ilgili literatür incelendiğinde, 1997 yılında, Valerie Hudson editörlüğünde hazırlanan "Culture and Foreign Policy" adlı çalışmanın en temel eserlerden biri olduğu görülmektedir. Farklı ülkelerin kültür ve dış politika ilişkilerinin farklı yöntemler aracılığıyla incelendiği çalışmanın ilk makalesi, "The cultural logic of national identity formation: Contending discourses in late colonial India"dır. Sanjoy Banarjee tarafından (1997) yazılan bu makalede, öncelikli olarak Muhammed Ali Cinnah ile Hindistan'ın ilk başbakanı olacak olan Jawaharlal Nehru'nun, söylemlerine odaklanılmaktadır. İki liderin söylemleri aracılığıyla, inşa ettikleri farklı milli kimlikler ve bu kimliklerin dış politika üzerindeki kültürel etki ve sonuçları tartışılmaktadır. Ayrıca bu süreçte, kendilerini karşıtlıklar üzerinden tanımlayan Hindistan ve Pakistan toplumlarının milli kimliklerinin, en nihayetinde, iki devletli bir yapı oluşturma sürecine katkısı ele alınmaktadır.

Hindistan ve Pakistan, aynı tarihi köklere sahip olan, ancak bu ortak tarihi kökeni farklı yorumlayan iki toplumdur. Bahsedilen bu yorumlama farklılığı, milli kimlik inşalarını şekillendirerek, birbirinden iki ayrı kültürel yapıyı teşkil etmektedir. Bahsedilen bu

durum, her iki liderin söylemlerinde de her daim yeniden inşa edilmektedir. Kendilerini diğerinden farklı, birbirlerini “öteki” ilan eden bu kimlikler, sonunda iki toplumun birbirinden kopuşu ile sonuçlanmasına neden olmuştur.

Sonuç olarak Banerjee, Hindistan ve Pakistan üzerinden, ulusal kimlik öğelerinin söylemler içinde inşa edilmesi ile bu inşa edilen öğelerin motive edici ve harekete geçirici etkilerini tartışmaktadır. O’na göre 1947 yılında Hindistan ve Pakistan’ın birbirinden ayrılarak, iki ayrı devlet olmalarına kadar giden süreç, bizatihi liderlerin milli kimlik inşaları ile bu kimliklerin dış politika üzerindeki etkisini yansıtmaktadır.

Hudson’ın eserindeki bir diğer önemli çalışma; Rosita Dellios’un (1997) kaleme aldığı “How may the world be at peace? Idealism as realism in Chinese strategic culture” adlı makaledir. Makalede, Çin’in dünyadaki yeni ekonomik aktörlerden biri haline gelmesinin, dünya barışını nasıl etkileyeceği konusuna açıklık getirilmeye çalışılmaktadır. Bu amaçla Dellios, ilk olarak kültür olgusunun bir türevi olan stratejik kültür kavramına odaklanmakta ve ülkelerin strateji belirleme aşamalarında kültürlerinden bağımsız hareket etmediklerini göstermektedir. Bu doğrultuda, stratejik kültür kavramını, Soğuk Savaş döneminde SSCB ve ABD arasındaki nükleer silahlanma yarışı örneği üzerinden açıklamaktadır.

Çalışmaya göre Dünya ekonomisinde Çin’in söz sahibi bir aktör haline gelmesiyle uluslararası sistemi kendi stratejik kültürüne göre yeniden dizayn etmesi mümkün olmaktadır. Bu yeniden yapılanma süreci ile Çin’in dengeleyici bir konuma sahip olması beklenmektedir. Bunun nedeni, Çin stratejik kültüründe, Konfüçyüs öğretisinin etkili olmasıdır. Öyle ki, öğretilerde bulunan Wen siyaseti -Çin dövüş sanatlarında olduğu gibi-, çatışmadan mümkün olduğunca kaçınma, ancak kaçınmanın mümkün olmadığı durumlarda, darbenin olabildiğinde net olmasını gerektirmektedir. Bu siyasi duruş, doğrudan dengeleyici bir uluslararası sistemi doğurma kapasitesine sahiptir. Wen siyaseti, ayrıca uyumlu çalışma sistemini gerektirmektedir. Batı felsefesinde gözlenen bireycilikten farklı olarak, diğerleri ile uyumlu çalışabilmenin yolları üzerine düşünmeyi gerektiren Wen siyaseti, bu özelliği ile dengeleyici konumunu perçinlemektedir. Sonuç olarak, Konfüçyüs öğretisi ile bağlantılı olarak Wen siyaseti, Çin stratejik kültürünün merkezini oluşturmakta ve Çin’in dünya ekonomi ve siyasetinde daha önemli bir aktör

haline gelmesi ile uluslararası sistemde daha etkin rol oynamaktadır. Tüm bunların sonucunda, Wen siyasetinin küresel düzeyde etkili olması ile dünyada daha dengeli bir siyasi sistemin işletileceği öngörülmektedir.

John Zurovchak'ın (1997) “Cultural Influence on Foreign Policy Decisionmaking: Czech and Slovak Foreign Policy Organizations” adlı çalışması, yine bu eserde yer alan bir diğer önemli makaledir. Tek bir devlet içinde iki ayrı dış politika organizasyonunun karşılaştırılması olarak ele alınmasını içeren çalışma, ele aldığı konu itibari ile oldukça önemli ve ilginçtir.

Zurovchak, çalışmasının temel amacını; kültürün dış politika kararları üzerindeki etkisini açığa çıkarmak olarak ifade etmiş ve bu hedef doğrultusunda, dış politika kararlarının verildiği kurumlarda, kültürel değer, yapı ve süreçler arasındaki ilişkinin niteliğini ayrıntılı olarak ele almıştır. O, böyle bir ele alışı sonunda, dış politika kararları üzerinde kültür olgusunun etkisinin daha iyi anlaşılabilceğini savunmaktadır.

Çalışmada yöntem olarak Geert Hofstede tarafından geliştirilen “dört boyutlu analiz”den faydalanılmıştır. Zurovchak, Hofstede'nin metodunu kullanarak, aslında Uluslararası İlişkiler disiplini ile grup yapısı, süreci ve örgütsel davranışı arasında teorik bir köprü kurmaktadır. Bu teorik köprü, Hofstede'nin kültür analizi yönteminin, ulus devletlerde dış politika kararları üzerine uyarlanması içermekte ve bu yolla, Hofstede'nin derecelendirme sistemini, dış politika tercihlerinin öngörülmesinde fonksiyonel olduğunu ortaya koymaktadır.

Dört boyutlu analizin ilk boyutu, bireycilik/kollektivizm ikiliği üzerinedir ve bireylerin davranışlarında, toplumun hangi düzeyde etkili olduğunun incelenmesini içermektedir. Bu dikotomide, bireycilik görüşünü savunanlar toplumda insanların bağımsız olduklarını; kollektivizm görüşünü savunanlar ise, bireylerin hedef, ihtiyaç ve görüşleri üzerinde kollektif kültürün etkili olduğunu kabul etmektedir.

Analizin ikinci boyutu, cinsiyet farklılıkları üzerinedir ve feminen/maskülen ikiliğinde, davranışların incelenmesini içermektedir. Bu boyutta, cinsiyet rollerinin baskın olmadığı yapılar, yani feminen kültürlerin daha fazla fikir birliği ve dayanışmaya önem verdiği;

cinsiyet rollerinin baskın olduğu yapılarda ise, rekabetin ve hiyerarşinin daha belirgin olduğu kabul edilmektedir. Buna göre, maskülen yapılarda, karar alıcı konumunda üstler bulunmaktadır.

Analizin üçüncü boyutunda, güç mesafesi konusu ele alınmaktadır. Bir kültürdeki bireylerin, gücün eşitliksiz dağılımını ne dereceye kadar gönüllü kabul ettikleri bu aşamada incelenmektedir. Buna göre güç mesafesi az olan kültürlerin, genel anlamda daha eşitlikçi bir yapıya sahip oldukları; güç mesafesi yüksek olan kültürlerde ise, bahsedilen eşitlikçi yapının daha az olduğu görülmektedir.

Hofstede'nin dördüncü ve son boyutu ise, belirsizlikten kaçınma durumuna odaklanmaktadır. Bu boyut, belirsizlik, uyumsuzluk gibi çeşitli durumların, yapı üzerinde meydana getirdiği rahatsızlığın ele alınmasını içermektedir. Kültürlerin belirsiz bir gelecekle ilgili sorunlarını nasıl çözdüğü sorusu, bu boyutta incelenmektedir.

Dış politika kararları üzerinde kültürün etkisi, bahsedilen bu dört boyut üzerinden ele alındığında, Zurovchak, çalışmasında, kültürel değişkenlerin, Çek Cumhuriyeti ve Slovakya dış politika kararlarının verilmesinde belirgin etkilerinin olduğunu bulmuştur. O'na göre özellikle birinci boyutta yer alan bireycilik/kollektivizm ikiliği ile son boyutta yer alan güç mesafesi, bahsedilen bu iki ülke dış politikaları arasındaki temel farklılığı teşkil etmektedir.

Hudson'un çalışmasında, kültür ve dış politika arasındaki ilişkiye odaklanan bir diğer çalışma ise, Marijke Breuning tarafından (1997) hazırlanan "Culture, History, Role: Belgian and Dutch Axioms and Foreign Policy" adlı makaledir. Çalışmasında Breuning; teorik olarak kültür kavramını, ulusal rol kavramına ikame olarak kullanmaktadır. İçerik analizi yöntemi ile hazırlanan çalışma; Belçika ve Hollanda liderlerinin kalkınma yardımı politikasıyla ilgili söylemlerinin analizine dayanmaktadır. Çalışmada, Hollanda ve Belçika'nın incelenme nedeni olarak; birbirlerine benzer görülen iki ülkenin, aynı konu üzerine farklı dış politika çıktıları üretmesi gösterilmiştir. Bu durum, modern dış politika teorileri ile açıklanamamakta ve iki ülkenin konuya kültürel bir tavırla yaklaştığını düşündürmektedir. İki ülkenin de küçük, Batı Avrupa ülkesi olması, ikisinin de eski Avrupalı sömürgeci devletlerden olması ve en büyük ekonomik kaynaklarının

uluslararası ticarete dayanması, oldukça benzer yapı sergilemelerine neden olmaktadır. Buna karşın, aynı konuda farklı dış politika izlemeleri, çalışmada Hollanda ve Belçika'nın ele alınma gerekçesini teşkil etmektedir.

Breuning'e göre, bu durum, bireylerin ya da siyasal yapıların farklılaşması ile açıklanamaz. Aksine bu durum, doğrudan farklı kültürel altyapıların bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. O'na göre bireylerin içinde bulunduğu kültür, onların tüm hayat ve kişiliklerini şekillendirmektedir. Kültürün bahsedilen geniş kapsamının etkisi ile karar vericiler, her ne kadar bilişsel karar verdiklerini savunsalar da aslında kültürel açıdan şekillendirilmiş olanı ifade edebilmektedir.

Dış politika karar vericilerinin eğilimleri üzerinde kültürel değerlerin etkisine odaklanılan bu çalışmada, ayrıca kültür olgusunun daha dar bir boyutla ele alınma gerekliliği gündeme getirilmiştir. Bu doğrultuda kültürün, "bir toplumun ortak mirası, ortak tarihi" şeklinde kavramsallaştırılması söz konusudur.

Sonuç olarak, kültür, bir devletin karar vericilerinin içinde buldukları süreçleri tanımlamayan ögedir. Bu yönüyle bir devletin, ulusal rol alanında farklılıklarının ortaya konulabilmesinde en etkili unsurun, yine kültür olduğu görülmektedir. Ayrıca dış politika davranışlarının açıklanmasında, kültürel açıklamaların dikkatlice yapılması gerekmekte ve bu dikkat, her şeyi içeren bir kültür tanımlaması yerine, daha dar bir alanı işaret eden kültür tanımlamasını zorunlu kılmaktadır. Kültürel değişkenler, devletlerin dış politika davranışlarının ele alınmasında, oldukça önemli, tamamlayıcı bir görevi üstlenmektedir.

Konu ile ilgili karşımıza çıkan bir diğer eser, Ade Adefuye'nin 1993 yılında yayımlanmış olduğu "Culture and Foreign Policy: A Nigerian Example" adlı çalışmadır. Çalışmasında, Adefuye, Nijerya kültürünü, Nijerya dış politikasının en önemli harekete geçirici unsuru olarak betimlemektedir. Ayrıca, Afrika ülkelerinin dış ile iç politikaları arasında çok fazla bağlantının bulunduğunu tartışmakta ve son olarak bütün siyahi devletlerin dış politikalarında var olan ortak noktaların keşfedilmesine odaklanmaktadır.

1991 yılında yayımlanan "Political Culture and Foreign Policy in Latin America: Case Studies from the Circum-Caribbean" adlı çalışma, yine literatürde kültür ve dış politika

arasındaki ilişkiye odaklanan önemli çalışmalardan bir tanesidir. R. H. Ebel ve arkadaşlarının gerçekleştirdiği bu çalışma kapsamında kültür olgusu; politik değer, tutum ve davranışlar olarak nitelendirilmektedir. Çalışmada siyasal kültürün³ şekillenme sürecine değinilmekte ve elitlerin, süper kültür ya da yüksek kültür olarak ifade edilen kültürleri ile kitlelerin alt kültürleri tarafından organize edildiği belirtilmektedir. Eserde, genel hatları ile Latin Amerika'nın özellikleri ortaya çıkarılmakta ve bu özellikler üzerinde üç ana kültürel yönelim belirlenmektedir. Bahsedilen üç kültürel yönelim; uluslararası ilişkilerde tek tip politikanın izlenme eğilimi, milliyetçilik ve kayırmacılık olarak ifade edilmektedir. Bu üç ana kültürel yönelimin etkisi ile bir ulusun uluslararası davranışları üzerinde siyasal kültürünün etkisi fark edilebilmektedir. Bahsedilen etkinin gözler önüne serilebilmesi için çalışmanın devamında, uluslararası sistemin detaylı bir tanımlaması yapılmış ve mevcut uluslararası sistem ile Latin Amerika'nın siyasal kültürü arasındaki ilişki incelenmiştir. Sonrasında Latin Amerika'nın monist siyasal kültürünün neden olduğu tarihsel istikrarsız durumuna değinilmiştir. Bir karizmatik lider ya da seçimle gelen siyasi elitin etrafında şekillenen istikrarsızlık durumu, genel olarak, Latin Amerika ülkelerinin istikrarsız ve milliyetçiliğin hüküm sürdüğü toplumsal yapılar olarak karşımıza çıkmasına neden olmaktadır. Son olarak Latin Amerika ülkelerinin bağımlılık sorununa değinilmiştir. Genel olarak incelendiğinde, bağımlılık sorununun, Latin Amerika ülke ve uluslarını dış baskılara karşı savunmasız kıldığı görülmektedir. Bahsedilen bu savunmasızlık nedeniyle, birçok Latin Amerika ülkesinin, ABD ve nadiren de olsa Sovyetler Birliğinin yörüngesinde yaşadığı ifade edilmektedir. Çalışmada ayrıca hem siyasi istikrarsızlıklar hem de ekonomik ve teknolojik bağımlılık neticesinde Latin Amerikan kültüründe var olan kayırmacılık (clientalism) modelinin, uluslararası davranışta güçlendiği belirtilmektedir. Çalışmaya konu olan Latin Amerika ülkeleri; Kosta Rika, Venezuela, Kolombiya, Guatemala, Küba ve Nikaragua'dır.

Çalışmada ayrıca, Latin Amerika ülkelerinin 1945'den bu yana oluşturdukları dış politikaları, bu üç ana kültürel yönelim ile karşılaştırılarak incelenmektedir. Bu inceleme genel haliyle bu ülkelerin Latin Amerika tarzı bir dış politika mı yoksa Batı tarzı demokratik bir dış politika mı izlediklerini ele almaktadır. Bu amaçla, ülkelerin

---

³ Siyasal kültür, siyasal sistemlere yönlendiren prensipleri, normleri ve değerleri kapsamaktadır (Bölükbaşı, 1997: 251).

uluslararası arenada kullandıkları aşağıda belirtilen altı farklı davranış kalıbına odaklanılmaktadır:

- Uluslararası iş-birliği,
- Demokrasiye ve sivil haklara destek,
- Uluslararası çatışmalarda müzakere ve arabuluculuk,
- Uluslararası bir liderin kabul edilmesi,
- Amerika karşıtlığı ve
- Uluslararası ilişkilerde zor kullanma.

Bu altı davranış kalıbının uluslararası arenada kullanılma dereceleri üzerinden ülkelerin dış politikaları incelenmekte ve böylece çalışmada bahsedilen altı ülkenin dış politika haritaları çıkarılmaya çalışılmaktadır.

S. Kline'nin 2004 yılında yayımladığı "The Culture Gone Global: Family Values and the Shape of U.S. Foreign Policy" isimli çalışma incelendiğinde; karar vericilerin, kültürü, bir manipülasyon aracı olarak kullandıkları görülmektedir. Karar vericilerin kendi dış politikalarını desteklemek ve aynı zamanda çeşitli grupları yönlendirmek amacıyla kültür olgusunu devreye sokmaları, çalışma kapsamında açıklanmaya çalışılmaktadır. Bahsedilen bu durumun bir örneği, 11 Eylül 2001'den sonra Bush'un tutumlarında gözlenmektedir. Kötülük ile mücadele edilmesi, güvenlik ve ekonomi ile ilgili konularda toplumsal desteğin sağlanması gibi konularda ihtiyaç duyulan desteğin sağlanmasına yönelik dindar sağcı kesimler ile yeni muhafazakarların içinde kültür milliyetçiliğinin canlandırılmasına gayret edilmiştir. Kline bu tespitinden sonra, kültürün, bahsedilen şekilde araçsal ve manipülatif kullanımı konusunda dış politika alanında çalışmalarını sürdüren tüm akademisyenlerin tetikte olmasının gerekliliğini ifade etmiştir.

Çalışmada ayrıca "kötülük" kavramı üzerinde durulmaktadır. ABD'nin uzun süredir siyasi gündeminde önemli bir yere sahip olan kötülük kavramı; ahlaki ve dini yönden ele alınarak, ABD Başkanlarının siyasi çıkarlarına uzun yıllar meşruiyet kazandırmıştır. Kötülük kavramının siyasi çıkarlar için kullanılması ise; çok önemli zamanlarda, toplumsal desteğin sağlanması ya da artırılmasına yönelik, özgürlük, demokrasi ve insan

hakları gibi kavramlara karşıt olarak, bu kavramın ifade edilmesi şeklindedir. ABD'nin savaşa girmesi gerektiği durumlarda, Roosevelt ve Wilson'ın kötülük söylemleri ile Başkan Truman'ın 8 Mayıs 1945 yılında II. Dünya Savaşı'nın bitimine istinaden gerçekleştirdiği radyo konuşmasında Hitler'in teslim oluşunu, "kötülük grubunun teslimiyeti" şeklinde bildirmesi, bu konudaki en önemli örneklerdir. Ayrıca çalışmaya göre, Bush'un kötülüğe karşı iyilik argümanı yine oldukça önemlidir. 11 Eylül saldırılarından sonra Başkan George W. Bush, teröre karşı açtığı savaşta kötülüğe karşı iyilik ikiliğini kullanmıştır. Bu ifadenin, "haçlı seferleri" tabiri ile desteklenerek, terörün bitirilmesine yönelik toplumsal desteğin sağlanmasında başat rol oynadığı görülmektedir.

Sonuç olarak, Başkan Bush ve diğer ABD Başkanlarının ifadeleri göz önünde bulundurulduğunda, toplumsal desteğin sağlanmasına ve hükümet politikalarına gereken desteğin yaratılmasına yönelik, kültürel hassasiyetlere dokunan bu tarz söylemlere başvurulduğu görülmektedir. Benzer şekilde ABD siyasetinin, kendi toplumu tarafından içselleştirilmesi ve olumlu yönde desteğin sağlanması noktasında bu ikiliğin etkili olduğu görülmektedir. Çünkü ABD Başkanlarının söylemlerinin etkisi ile ABD toplumu, kendilerini, dünyadaki "mutlak iyi ve mutlak doğru"nun temsilcisi olarak görmektedir. Bu durum, kötülük kavramsallaştırmasının gereken toplumsal desteğin sağlanmasında etkili olmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda, çalışma kapsamında kültür olgusu, hükümetlerin izledikleri iç ve dış politikalarını meşrulaştırmak için kullandıkları bir araç ya da politika tercihlerinin bir bahanesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Konu ile ilgili bir diğer çalışma, Brenda Shaffer editörlüğünde 2006 yılında yayımlanan "The Limits of Culture: Islam and Foreign Policy"dir. Bu çalışma; Hazar Bölgesi ve Orta Asya'nın dış politikasını şekillendiren kolektif bir kültürel unsur olarak İslam'ın etkisini ele almaktadır. Kültürün, bir insanın öz kimliğini belirleyen kuvvet veya güç grubu olarak tanımlandığı çalışmada, Hazar Bölgesi devletlerinin, Sovyetler Birliğinin çözülmesinden sonraki on yıl boyunca izledikleri dış politikalar incelenmiş ve genel olarak bu devletlerin dış politika kararlarında kültürün rolü ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın farklı bölümlerinde, kültürün dış politikaya etkisi noktasında yazarların farklı görüşleri bulunmaktadır. Ancak kültürel çıkarların dış politika çıktıları üzerinde belirleyici olduğunu savunan yazarlar bile, kültürel çıkarlar ile maddi çıkarların

çatıştıkları durumda, kültürel çıkarların nadiren üstün geldiğini belirtmektedir. Shaffer'a göre dış politika kararlarında kültür olgusunun etkili olup olamayacağını belirleyen asıl unsur, maliyettir. Maliyetin olmadığı ya da çok az olduğu bir durumda, devletler, kültürel olanı odağa alarak, meşruiyetlerini güçlendirmeyi tercih ederler. Ancak kültürel çıkarların önemli maliyetleri beraberinde getirdiği durumlarda, genellikle bu çıkarların peşinden gidilmediği ve ikinci plana atıldıkları dikkat çekmektedir.

Diğer yandan belirli durumlarda kültür olgusu, iç politikada başat konuma gelmektedir. Böyle zamanlarda liderin kültürel öğelerle ters düşen maddi çıkarları desteklemesi mümkün olmamaktadır. Böylece dış politikada kültürel çıkarların odağa alınması, karar vericiler için bir zorunluluk olabilmektedir. Bu bağlamda, ABD Kongresinin dış politika alanında çıkarmış olduğu kimi yasaların, yerel kültürel çıkarlara dayanması ele alınabilir. Mevcut yönetimin iç politik durum ve tepkilerden çekinmesi ile tekrar seçilememeye durumuna ilişkin duyduğu kaygı yerel kültürel çıkarların dış politika karar ve uygulamaları üzerinde etkili olmasını beraberinde getirmektedir.

Ayrıca ABD'nin içinde bulunan yerel etnik lobilerin, genellikle devletin maddi çıkarları ile çatışan kültürel çıkarlarını Washington'a dayatmaları söz konusudur. ABD'nin politik süreçlerinde aktif rol oynayan bu etnik ya da dini gruplar, devletin, dış politikada kültürün odağa alındığı bir tutum sergilemesinde etkili olmaktadır. Benzer şekilde, diasporalar ve yurt dışında yaşayan diğer toplulukların tutumları incelendiğinde, genellikle anavatan devletin maddi çıkar temelli politikalarına karşı etnik ve dini olan politikaların, yani kültürel çıkarların desteklendiği görülmektedir. Bunun bir örneği, bağımsızlığının ilk yıllarında Ermenistan'ın ilk Cumhurbaşkanı Levon Ter Petrossian'ın Türkiye'ye yönelik tutumu sonucunda aldığı tepkidir. Petrossian, Türkiye ile iyi ilişkilerin kurulmasının ve Azerbaycan ile Dağlık Karabağ sorunu için çözüm yanlısı bir tutum sergilenmesinin gerekliliğini belirttiği için Ermeni diasporası tarafından sert şekilde eleştirilmiş ve bahsedilen politikası engellenmiştir.

Diğer yandan ittifak ve koalisyonların oluşturulmasında, kültür olgusu düşünüldüğünden çok daha az etkili olabilmektedir. Shaffer, bu durumu, Orta Asya Türk Toplulukları ve Hristiyan Ortodoks kiliseleri üzerinden örneklemektedir. Orta Asya Türk toplulukları, hem kendi aralarındaki hem de Türkiye Cumhuriyeti ile olan iş birliklerini, ortak kültürel

hedefler doğrultusunda değil, tamamen maddi çıkarlar üzerinden yapılandırmaktadır. Benzer şekilde, Hristiyan Ortodoks kiliseleri, kendi aralarında bir ittifak oluşturmaya çalışmamakta, aksine kendi içlerinde, benzer kültürleri nedeniyle bir çekişme yaşamaktadır.

Çalışmanın ele aldığı bir diğer önemli konu ise, dış politika üzerinde hangi kültürün etkisinin inceleneceği hususudur. Örneğin, Hazar Denzine kıyısı olan devletlerde, tek tip bir kültürün varlığından bahsedilemeyeceği, çünkü bu devletlerin, bölge, aile, kabile, din ve dini mezhep açısından birbirinden çok farklı birçok kimliğe sahip olduğu bir gerçektir. Bu kimliklerden hangisinin birincil kimlik olduğu ya da hangi koşullar altında hangi kimliğin etki ettiği ise net bir durum değildir.

Tüm bu tartışmalardan yola çıkarak, Shaffer, çalışmasında, Batılı analistlerin düştüğü yanılsamayı dile getirmektedir. Müslüman nüfuslu devletlerde İslamiyet'in bir kolektif kimlik olarak ele alınması ve bu ülkelerin koalisyon tercihlerinde birincil saik olarak bu kolektif kimliğin işe koşulduğu iddiası, Batıda yaygın kabul görmektedir. Ancak çalışma, bu genel kanıyla tezat oluşturan bulgular içermektedir. Bölge devletleri arasında koalisyon seçimi ve ortaklıkları ya da güvenlikleri üzerinde Müslüman kimliğinin tahmin edildiği gibi bir rol üstlenmediği, çalışmada tartışılmaktadır. Her ne kadar Orta Asya ülkelerinde rejimlerin meşrulaştırılması amacıyla İslami sembol ve ritüeller, liderler tarafından çokça kullanılsa da, İslami politika ya da Müslüman nüfuslu devletlerle dayanışmaya yönelik ek bir çabanın harcanmadığı görülmektedir.

Müslüman kimliğinin birleştirici bir unsur olarak dış politika tutumlarını şekillendirmesi beklentisine dayanan önyargılı tutum; özellikle Sovyetler Birliğinin çözüldüğü ilk yıllarda, bu devletlere ilişkin fırsatların ABD ve Batı tarafından kaçırılmasına neden olmuştur. Oysa Shaffer'in çalışmasında görüldüğü gibi, kültürel yakınlık, zorunlu olarak politik ve ekonomik ittifaklara dönüşmemektedir. Ayrıca lider ya da rejimlerin kararlarını etkilemede İslamiyet kimliği, doğrudan birincil etken konumunda bulunmamaktadır. Bunun yerine Orta Asya ve Hazar bölgesinde maddi çıkarlar ile çatışmadığı takdirde, İslamiyet'in kolektif bir kültürel öge olarak politika kararlarında etkili olduğu görülmektedir. Sonuç olarak, çalışmada, kültür olgusunun dış politika tercihleri üzerinde etkili olduğu, ancak bu etkinin, sabit ve baskın bir faktör olarak ele alınmak yerine, bir

dizi faktörden yalnızca bir tanesi olarak görülmesi gerektiği ifade edilmektedir. Diğer bir deyişle, Shaffer, kültürün dış politika üzerindeki etkisini, mutlak bir belirleyici olarak değil, çeşitli etkileri olan bir dizi faktörden biri olarak nitelendirmektedir.

Literatürde konuyla ilgili bir diğer önemli çalışma ise, 2013 yılında yayımlanan Howard Wiarda'nın "Culture and Foreign Policy The Neglected Factor in International Relations" kitabıdır. Wiarda, dış politikanın daha iyi anlaşılabilmesi için kültür olgusuna, uluslararası ilişkilerde daha fazla önem verilmesi gerektiğini ve bu konuda yapılan alan çalışmalarının çoğalmasına ihtiyaç duyulduğunu vurgulamaktadır. Çalışmasında ayrıca Soğuk Savaş döneminden bu yana farklı kültürleri yeteri kadar dikkate almadığı için, ABD dış politikasına yönelik bir dizi eleştiri geliştirmiştir.

Wiarda'nın kültür olgusunu ele alışı incelendiğinde, esas itibari ile Samuel Huntington'un medeniyet kavramsallaştırması ile uyumlu olduğu görülmektedir. Bu kavramı, kendisi kültür alanları olarak tanımlamaktadır. Çalışmaya konu olan başlıca kültür alanlarını ise, Avrupa, Rusya, Asya (Doğu Asya) ve Latin Amerika olarak sıralamaktadır. Bu ülkelere yönelik ABD'nin geliştirdiği dış politika kusurları, Wiarda'nın çalışmasında ele alınmaktadır. Bunlardan biri, uygulanan demokrasi ithalatının bugün dünyanın neredeyse hiçbir yerinde başarılı olamaması ile ilgilidir. Wiarda, bu durumun en büyük nedeni olarak, demokrasinin, Batıdaki tecrübesinin, evrensel bir deneyim olarak görülmesinde yattığını belirtmektedir. O'na göre demokratik ideallerin evrensel olduğu iddiasına rağmen, farklı kültürel yapılara sahip Haiti, Somali, Afganistan, Doğu Timur ve Irak gibi ülkelerde, bu idealler, ülkelerin yerel kültürel ve toplumsal gerçekliklerine göre yeniden düzenlenmelidir. Aksi takdirde bugüne kadar olduğu gibi, ABD, başarılı olamamaya devam edecektir. Bu başarısızlıkta, Amerikalı siyasetçilerin tek bir demokrasi biçimini kabul etmelerine rağmen, aslında demokrasinin, onların anladığı şekliyle tekil değil, çoğul bir kavram olması etkilidir.

Çalışmada, ABD'nin Soğuk Savaş dönemi boyunca, Üçüncü Dünya ülkeleri ile olan siyasetini dayandırdığı Rostow-Lipsetin Gelişimci Ekonomi modeli ele alınmıştır. Bu model, en genel hatları ile ekonomik kalkınmanın önceliğine odaklanmaktadır. Ekonomik kalkınmanın sağlanmasına yönelik olarak ABD'nin yapması gereken tek şeyin, ekonomik yardımlar olduğu, bu aşamadan sonra geri kalan beklentilerin,

kendiliğinden gerçekleşeceği kabul edilmektedir. Beklenen ekonomik kalkınma ile birlikte, orta sınıf ve sendikal hareketler ile köylülüğün harekete geçeceği ve böylece toplumsal değişimin meydana geleceği öngörülmekteydi. Bunların neticesinde daha yüksek düzeyde toplumsal çoğulculuk, okuryazarlık, kentleşmenin gözlenmesi ve en nihayetinde bahsedilen ekonomik kalkınma ve toplumsal modernleşme sürecinin istikrar, demokrasi ve anti-komünizmi doğurması beklenmekteydi. Ancak bugün geriye bakıldığında, bu modelin başarılı olamadığı anlaşılmaktadır.

Modelin başarıya ulaşamamasında, kültür ve kültürel farklılıkların ekonomik kalkınma sürecinin dışında bırakılması etkili olmuştur. Sadece ABD ve Avrupa deneyimlerinden beslenen Rostow-Lipset modeli, dünyanın geri kalanı için doğru şekilde uyarlanamamıştır. Avrupa ve Kuzey Amerika'daki kalkınma ve modernizasyon süreci, yaklaşık iki yüz yıl sürmüştür. Bu süreçte, demokrasiye yönelik talepler, genellikle şiddet içeren çatışmalı ortamlarda vücut bulmuştur. Modelin bu arka planına rağmen, Rostow-Lipset modelinde, şiddet ve çatışma ortamlarına hiçbir şekilde yer verilmemesi ve buna benzer birçok sürecin göz ardı edilmiş olması, modelin başarısızlığını etkilemiştir. Böylece Wiarda, ABD dış politikasında modelin başarısızlığını, Soğuk Savaş döneminden bu yana öngörülemeyen süreçlerin göz ardı edilmesi ile ilişkilendirmektedir.

Wiarda, çalışmasında Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika alanlarında bahsedilen çıkmazlara sebep olan en büyük kusurun, kültür olgusunun ihmal edilmesinden kaynaklandığını belirtmektedir. Kültür olgusunun siyasetçiler ile onların danışmanları tarafından sıklıkla yok sayılmasının nedenlerini anlamaya çalışan Wiarda, çalışmasında, kültürün görmezden gelinme sebeplerini ortaya koymaktadır. Ona göre, kültürel değişimin ya da kültürün değiştirilmesinin çok zor olması, bu durumda etkilidir. Değişimi arzulayan bir dış politika için kültür, bir çıkmazı işaret etmekte ve bu yüzden yok sayılmaktadır. Ayrıca kültürün sosyal mühendisliği dışlama eğilimi, yine kültürün siyaset alanında dikkate alınmamasını beraberinde getirmektedir.

Dış politika çalışmalarında kültürel faktörlerin etkilerini araştırmak için Avrupa, Rusya, Asya (Doğu Asya) ve Latin Amerika kültür alanlarının teker teker incelendiği bu çalışmada, ilk olarak Avrupa ve ABD arasındaki farklılıklara yer verilmektedir. Wiarda'ya göre ABD ile Avrupa arasındaki kültürel farklılıklar dış politika süreçlerine

yansımaktadır. Örneğin, dış politika sorunlarının çözümünde Avrupa, BM gibi uluslararası örgütlere güvenirken; ABD, kendi, başına ve tek taraflı hareket etmeyi tercih etmektedir. Yine Avrupa'nın diplomasiye kararlı şekilde inanç duyması, askeri harcamalarını istikrarlı şekilde düşürmesini beraberinde getirmektedir. İran, Kuzey Kore veya Küba gibi ülkelerde yapıcı ilişkiler geliştirme çabasında olan Avrupa'ya karşı ABD, bu ülkelerle çatışmalı bir ortamı tercih etmektedir. Bu örnekler üzerinden görüldüğü gibi, Avrupa ve ABD arasında somut şekilde gözlenen kültürel farklılıklar, zamanla daha da artmakta ve buna bağlı olarak dış politika davranışları birbirinden farklılaşmaktadır.

Bir diğer kültür alanı ise, Rusya'dır. Soğuk Savaş sonrası dönemde, Rusya Federasyonu'nun Batıya entegre edilmesine yönelik çabalar başarısız olmuştur. Demokrasi anlayışı, temel insan hakları ve serbest piyasa ekonomisi gibi konularda Rusya'nın Batıya entegrasyonuna yönelik uğraşısının pek de işe yaradığı düşünülmemektedir. Hatta Putin ile başlayan yeni dönemde, Rusya'nın geleneksel tutumlarına geri döndüğü tartışılmaktadır. Ortodoks Kilisesinin güçlenmesi, ordunun modernize edilmesi, gizli polis teşkilatı ile otoriter ve güçlü merkezi yönetimin yeniden tesis edilmesi, bahsedilen bu geçmişe dönüşün örnekleridir. Bu bağlamda, ABD'nin, Rusya da inşa etmek istediği her şeyin birer birer başarısızlıkla sonuçlandığı söylenebilir. Bu nedenle bugün ABD'nin Rusya ile ilişkilerini iyileştirmeye çalışmaktan başka bir çaresi gözükmemektedir. Bu başarısızlığın en önemli sebebi ise, Rus kültürü, toplumu ve hırslarını anlama ile gerekli düzeyde empati kurma noktasında, ABD'nin başarısız olmasıdır.

Üçüncü kültür alanı ise, Doğu Asya olarak karşımıza çıkmaktadır. Bugün Doğu Asya olarak tabir edilen Japonya, Güney Kore, Tayvan, Singapur, Malezya, Çin ve diğer ülkeler, ABD'nin serbest girişimci modeli ile değil, kökenlerindeki Konfüçyüs kültürü, düzeni, disiplini, otorite anlayışı ve bürokratik örgütlenmesi sayesinde, bu günkü ekonomik gelişmişlik düzeylerine ulaşmışlardır. Bu durum, ABD modeline bir meydan okuma olarak görülebilir, çünkü bu modelde, demokrasi ve sivil toplum sınırlıdır. Ayrıca devletin hemen hemen tüm sektörlerde yönlendirici konumda bulunması, sektörlerle birlikte devlet tarafından yönlendirilen ekonomik bir modeli göstermektedir. Ayrıca bu modelde, ABD'nin ihraç etmeye çalıştığı değerlerin aksine, zayıf bir sivil toplum

vurgulanmakta ve sosyal değişim kontrol altında tutulmaktadır. Tüm bu karşıtlıklara rağmen, bu model, tüm dünya için ABD modeline bir alternatif olarak görünmektedir. Günümüzde Afrika ve Latin Amerika ülkelerinin, Doğu Asya'ya akın ettiğine şahit olmaktadır. Bu durum, çalışmada belirtildiği üzere; iki haneli rakamlarla ifade edilen gelişmişlik düzeylerinin; insan hakları ya da ABD veya Batı tarzı sınırsız çoğulculuk ve politik liberalizm ile elde edilememektedir. Bahsedilen bu başarı, muhtemelen diğer kültür alanlarına aktarılamayacaktır. Çünkü büyümenin temelinde olan; kültürel anlayışa yani Konfüçyanizme dayanmaktadır.

Bir diğer kültür alanı ise, Latin Amerika olarak karşımıza çıkmaktadır. Latin Amerika, her ne kadar Batılı bir model olarak düşünülse de, esas itibari ile hem Batıdan hem de Kuzey Avrupa'dan farklı bir yapı ve kültüre sahiptir. Latin Amerika her ne kadar eski kıtanın bir sömürgesi olarak karşımıza çıksa da, ABD'nin aksine, Latin Amerika halkları, genelde yerli halklardan oluşmaktadır. Bu da çeşitli farklılıkları tetiklemektedir. Örneğin Latin Amerika'nın demokrasi anlayışı, daha yönetici merkezli, askeri teşkilatı ise ABD ya da Batı ile kıyaslanamayacak kadar güçlü ve etkindir. Ayrıca basın özgürlüğü, bireysel özgürlük ve dini özgürlük kavramları ABD'dekinden oldukça farklı bir içeriğe sahiptir. Bu kültürel farklılıklar ekseninde, Latin Amerika ile iyi ilişkilerin kurulabilmesi için, öncelikle onların kendi şartlarının ve yerel koşullarının göz önünde bulundurulması bir gerekliliktir.

Sonuç olarak, bu kültür alanları veya medeniyet havzaları, çok daha farklı biçimlerde ayrılabilir veya çoğaltılabilir. Fakat Wiarda'nın çalışmasında temel olarak açıklamaya çalıştığı durum, ülkelerin iyi bir dış politika oluşturabilmelerinde kültürel öğelerin dikkate alınması ile ilgilidir. Aslında bütün yapılması gereken; rasyonel davranışların ve alınması gereken kararların yanı sıra, diğer ülkeler ve onların kültür alanları hakkında derinlemesine bilgi sahibi olunması ve dış politika kararlarının verilme aşamasında bu bilgilerin de göz önünde bulundurulmasıdır. Ancak bu şekilde ülkeler, daha sağlıklı ve daha az çatışmalı politikalar oluşturabileceklerdir.

Bir diğer önemli çalışma ise, 1987 yılında Martin Sampson tarafından yayımlanan "Cultural Influences On Foreign Policy" adlı makaledir. Sampson genel olarak, kültür olgusunun dış politika üzerinde etkisinin kabul edildiğini, fakat kültürün dış politikaya

hangi düzeyde tesir ettiği üzerine ortak bir kanının bulunmadığını savunmaktadır. Ayrıca farklı devlet davranışları incelenirken, bu inceleme sürecine ülkelerin kültürel değerlerinin de katılmasının gerekliliğini belirtmektedir. O'na göre ülkelerin kültürel değerlerindeki farklılaşmalar, dış politika davranışlarında gözlenen farklılıkların nedeni olabilmektedir. Bu nedenle dış politika davranışlarındaki farklılığın ortaya çıkarılmasında dikkate alınmalıdır.

Çalışmada, Fransa ve Japonya örnekleri üzerinde durulmaktadır. İlk olarak iki ülkenin örgüt kültürleri incelenmekte ve bu aşamada Fransa ve Japonya örgüt kültürleri ile dış politikaları üzerine gerçekeştirilen çalışmalar, referans alınmaktadır. Bu incelemenin sonunda, iki ülkenin dış politika karar verme süreçlerinde çok önemli farklılıklar bulunmuştur. Bu farklılıklardan ilki; iki ülkenin dış politika karar verme süreçlerinde yaşanan uyum konusundadır. Japon dış politikası karar verme sürecinde, bu sürece katılan bütün üyelerin içinde bulunduğu görüş birliği etkili olmaktadır; Fransa'da, ast üst ilişkisinin daha etkili olduğu görölmektedir. Bir diğer ifade ile, Fransa'nın karar verme süreci; grup çalışması ya da uyum yerine, hiyerarşik ilişkinin varlığı ve kararların verilmesinde üst yöneticilerin daha yüksek düzeyde etkili olması ile karakterize olmaktadır. Bir diğer fark; normların görünürlüğü noktasındadır. Japonlarda kültürel normların görünürlük ve anlaşılabilirlik düzeyleri oldukça yüksek iken; Fransa'da bu durum çok daha karmaşık bir yapıda karşımıza çıkmaktadır. Bu ayrım, Japon dış politika kararlarında kültürün etkisinin kolaylıkla görölebilmesini beraberinde getirmektedir.

Öte yandan kültür ve dış politika arasındaki ilişkinin açığa çıkarılma sürecinde araştırmacıların en büyük problemi, dış politika kararları hakkında sınırlı bilgiye sahip olmalarıdır. Dış politika kararları, doğası gereği ya çok az paylaşılmakta ya da tamamen gizli kalmaktadır. Bu durum, kültürün dış politika üzerindeki etkisinin test edilmesinde, çoğu zaman yetersiz bilgiye sahip olunduğunu göstermektedir.

Uluslararası İlişkiler literatüründe, kültür ve dış politika ilişkisini ele alan ve bu tez çalışması kapsamında ulaşılabilen tüm eserler, yukarıda kısaca açıklanmıştır. Çalışmanın teorik dayanağını oluşturan bu eserler, bir bütün olarak göz önünde bulundurulduğunda, bazı önemli görüşler dikkat çekmektedir. Aşağıda maddeler halinde özetlenmeye çalışılacak bu görüşler, Uluslararası İlişkiler alanında kültür ve dış politika ilişkisini tasvir

etmesi bağlamında, çalışma açısından oldukça önemlidir. Bu doğrultuda, yukarıda özetlenen literatürden elde edilen, kültür ve dış politika ilişkisine dair anahtar öngörüler şunlardır:

- Kültür, dış politika üzerinde etkilerinin olduğu ülkelerin dış politika davranışları ile sabittir.
- Kültür ve dış politika ilişkisine değinen çalışmalarda, kültürün ölçülebilir bir olgu haline dönüştürülme gerekliliği en zorlayıcı durumdur.
- Kültür olgusunun önemi bileşenlerden biri olan din; dış politika kararlarında etkili değildir.
- Ülkelerin sağlıklı dış politika oluşturabilmeleri; karşı ülkenin kültürü hakkında bilgi sahibi olunmasına bağlıdır.
- Dış politikada kültür ve maddi değerler karşı karşıya geldiğinde, ülkeler, maddi olan çıkarlara yönelme eğilimindedir.
- Dış politika kararlarında, kültür tamamlayıcı bir etkiye sahiptir.
- Dış politika kararları incelenirken, rasyonel tercihlerin yanı sıra, kültürel tercihlerin de hesaba katılması gerekmektedir.
- Kültür, iç ve dış politikalarını meşrulaştırmak amacıyla hükümetlerin yöneldiği önemli unsurlardan bir tanesidir. Yani dış politika kararlarında kültür, açıklayıcı argüman olarak, ülkeler tarafından kullanılabilir. Kültürel farklılıklar, dış politika kararının farklılaşmasında etkili olmaktadır.

Yukarıda teorik dayanağı özetlenen bu çalışmada, ana hatlarıyla literatür taramasının yardımıyla “dış politikayı etkileyen unsurlardan biri olarak kültür faktörü” incelenmektedir. Bu doğrultuda tezin temel varsayımı; dış politika sürecinde diğer belirleyicilerin yanı sıra, kültürel öğelerin de etkili olabileceği şeklindedir. Bahsedilen teorik varsayım temelinde, Türkiye Cumhuriyeti’nin 2005 – 2007 yılları arasındaki Kuzey Irak ve 2011 – 2012 yılları arasındaki Suriye dış politikalarının incelenmektedir. Belirtilen yıllar arasında dış politikada karar verme yetkisine sahip olan Başbakan, Cumhurbaşkanı ve Dışişleri Bakanlarının söylemleri ele alınmakta ve analizleri yapılmaktadır. Bu analiz sonucunda, Türk dış politika davranışının şekillenmesinde kültür olgusunun etkileri ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Bu bağlamda, çalışma

kapsamında dış politika karar vericilerinin söylemlerinin incelenmesini işaret eden “söylem analizi”, çalışmada başvurulan metodolojik teknik olarak önem arz etmektedir.

2.2. Söylem Analizi

Sosyal alanlarda bilimin icrası temelde üç ana yaklaşım üzerinden gerçekleştirilir. Bu üç yaklaşımdan -pozitivist, yorumlayıcı ve çatışmacı- hangisinin seçildiği toplumsal gerçeğin gözlemlenmesi, ölçülmesi ve anlaşılmasında farklı tavır alış ve yolları sunmaktadır (Neumann, 2010: 120). Yorumlayıcı bilim genel olarak; toplumsal olarak inşa edilen anlam ve değerlerin göreceliğine değinir ve bu göreceli unsurların anlaşılmasına katkı sağlar. Bu yöntemlerden biri olarak inşa edilmiş, toplumsal gerçekliğin doğasını anlama yolunda; bireylerin deneyim ve yaşantılarının toplumsal olarak inşa edildiğini ancak bu yaratılan gerçekliklerin son derece gerçek sonuçları doğurduğunu iddia eder. İnşacılık, anlamın gerçekliği biçimlendirdiği kabulüyle toplumsal gerçekliğe dönük sorgulama sürecidir (Neumann, 2010: 130-133).

Bu çalışmanın konusu ve inceleme nesnesi model olarak yorumlayıcı yaklaşımın, kuramsal dayanak olarak inşa kuramının ve yöntem olarak söylem analizinin kullanılmasını beraberinde gerektirmiştir. Bu metodolojik seçimler çalışmada kültür olgusunun incelenmesi ve bu incelemenin Türk Dış politikası karar vericilerinin söylemleri üzerinden gerçekleştirilmesi ile dış politika davranışlarının gözlenebilir olmasına karşın sonuçları ya da çıktılarının ulaşılamaz niteliğinden kaynaklanmaktadır. Bu üç husus; yani inceleme konusu, sahası ve verileri; çalışmada nitel araştırma tekniklerinden söylem analizine başvurulmasını gerektirmiştir. Yorumlayıcı yaklaşım ve inşa kuramının bir aracı olarak söylem analizi; olay ve olguların, bir inşa biçimi olan söylemler üzerinden analiz edilmesidir. Çalışmanın kuramsal dayanağı ile uyum içinde olan söylem analizi yöntemi; Türk dış politikası karar vericileri davranışlarının nasıl bir süreç içinde inşa edildiğinin takip edilmesine olanak vermektedir.

Söylem analizi; metinlerin içerdiği anlam, uyandırdığı çağrışım ve imaların keşfedilme süreci olarak ifade edilebilir (Parker, 1999: 194). Analiz edilen metinler; resmi olan ya da olmayan tüm yazılı kaynaklar ile bütün konuşma biçimlerini kapsamaktadır. Çünkü

bunların tamamı söylemler ile yüklüdür. Diğer bir deyişle hem yazılı hem sözlü tüm ifadeler söylemlerden oluşmaktadır (Potter ve Wetherell, 1987: 7).

Gündelik hayat; diyalektik süreçlerin sonucunda ortaya çıkan ve topyekûn günümüz dünyasını oluşturan çeşitli unsurları barındırmaktadır. Unsurların dengeli ve düzenliliğini işaret eden tam bir homojenliğe ise bu dünyanın neredeyse hiçbir alanında rastlanamamaktadır. Dünyamız, aksine farklılık ve çokluklardan oluşmakta; ideolojik bölünmüşlük ve çoklu kimlikler gündelik hayatın her alanında karşımıza çıkmaktadır (Wodak ve Meyer, 2009: 13). Gündelik hayatın sosyal, siyasal, kültürel, ekonomik gibi çok çeşitli ve yapısı itibari ile birbirinden farklılık sergileyen alanları vardır. Bu alanların tamamında var olan söylemlerin sosyal hayatın tüm yönleri ile yakın ilişkisi kurulabilir. Çünkü söylem bir meta eylemdir ve bu bağlamda eylemin bireyi dışlayan varlığı ve eylemin eyleme gelme süreci ile ilgilenir. Söylem analizi bir metnin politika ya da edebi niyetle yazılmasında bağımsız olarak tüm metinler için uygulanabilir. Metinleri açıklayan ve anlam kazanmalarına olanak sağlayan kavramlar aynı zamanda analiz edilmesini de mümkün kılarlar (Sözen, 2017: 18). Bu doğrultuda söylemler; sosyal, siyasi, kültürel ve iktisadi alanlar gibi, gündelik hayatın bütünüyle ilgilidir (Sözen, 2017: 11).

Söylemler; doğrudan bireyler tarafından değil sosyal durumlar tarafından oluşturulan yaratılardır. Söylemler aracılığı ile anlamlar var olur ve bu anlamlar aracılığıyla toplum ile bağ kurulur. Söylemler aracılığıyla yaratılan anlamlar, toplumun kullandığı semboller ile ilişki kurarak belirli bir konu ya da olay hakkında nasıl düşünüleceği ve bunun nasıl anlamlandırılacağı hakkında genel bir kılavuz sağlarlar. Böylece iç veya dış politika olgularının, belirli bir toplum tarafından ele alınma şekli, hakkında ne düşünüldüğü ve nasıl değerlendirildiği noktalarında söylemler tarafından yaratılan anlamların etkili olduğu söylenebilir (Potter, 1996: 35).

Söylem aslında tek bir şekilde ele alınmayan, farklı ele alımlar dolayısıyla farklı içerikleri işaret etmek için kullanılan bir kavramdır. Bir yandan bütün konuşma ve yazma eylemleri söylem kapsamında değerlendirilirken diğer yandan sadece konuşma ve konuşma ağı türevlerinden oluştuğu kabul edilmektedir. Söylem açısından önemli bir değerlendirme ise Foucault'a aittir. O'na göre söylem çok daha kapsayıcı bir içeriğe sahiptir. Foucault

için söylem; hem tarihi hem de gelişmekte olan tüm dil uygulamalarını içermektedir (Potter ve Wetherell, 1987: 6).

Söylemin içerik ve anlamı aslında doğrudan insanlığın tarihi ile ilişkilidir. Tarihin farklı zaman dilimlerinde birbirinden çok farklı nitelikte rol ve statüleri üstlenen insan, bu farklı statülerini yansıtmak için söylemlerini geliştirmektedir. Bundandır ki; her bireyin söylemi, tarihsel açıdan ve içinde bulunulan zaman bağlamında birbirinden farklılık sergilemektedir (Parker, 2002: 95).

Diğer yandan söylemler mutlak şekilde dile bağlıdır. Bu bağ, söylemlerin sadece dil aracılığı ile düşünülüp varlık kazanması ile ilişkilidir (Sözen, 2017: 27). Dahası dil; Potter ve Wetherell'a (1987: 7) göre; sadece bireylerin değil, kurumların ve diğer sosyal oluşumların sahip oldukları özel anlam ve değerlerin ifade edilmesine olanak tanımaktadır. Yani dil aracılığı ile hem bireye hem de sosyale ilişkin anlam ve değerlerin sistematik şekilde ifade edilmesi mümkün hale gelir. Bu durum söylemin önemini ve gücünü ortaya koyar. Metinler ise; yine dil ile ilişkili olan yaratılardır. Ne okuyucular ne de dinleyiciler, bir iletişim ürünü olan dil ilişkisi içinde, pasif alıcılar olarak görülmemelidir. Aksine, Potter için dil ifadeye olanak tanınmasıyla aktif bir ilişkiyi içermektedir. Bireylerin diğerlerini dil ile anlamaları ve aynı zamanda kendilerini yine dil aracılığıyla ifade edebilmeleri mümkündür. Anlayabilmek için gerekli olan bakış açısı dil tarafından sağlanır ve bu nedenle dilsiz bir dünya anlam bakımından muhakkak eksik kalır. Tam da bu nedenle dil, basitçe bir temsil yahut yansıtmaya süreci olarak değerlendirilmesi mümkün olmayan, farklı işlevleri ve karmaşık süreçleri barındıran çok boyutlu bir sistemler bütünüdür (Elliott, 1996: 67).

Her ne kadar iletişimi olanaklı kılsa da dil basitçe bir iletişim aracı olarak ifade edilemez. Çünkü dil bunun çok ötesinde bir yaratım sürecini işaret eden sosyal bir pratiktir. Daha açık bir ifade ile; sosyal yaşamın oluşmasına olanak tanıyan ve sosyal yaşamın bizatihi merkezinde konumlanan unsur dildir. Sosyal dünya kesintisiz ve devamlı şekilde konuşmalar aracılığıyla yaratılır. Bu devam eden yaratım sürecinde dil; sosyal dünyada olup bitenleri anlamaya yarar. Söylemler ise, sosyal bağlamın içinde anlamın inşa edilmesini mümkün kılan dil araçlarıdır. Anlamın inşa edilme sürecine yapılan vurgu, söylemlerde eyleme ilişkin durumu açıkça ortaya koymaktadır (Sözen, 2017: 26).

Söylemlerin analiz edilmesi; aktör eylemlerinin, bir iletişim ve etkileşim durumunda dilbilimsel yapılanmasının keşfedilmesidir. Bu süreçte dil sosyal bir pratik olarak merkeze alınır. Söylem analizi; eylemlerin değişim ve dönüşümlerinin incelenmesini, diğer söylemler ile ilişkisinin keşfedilme sürecini kapsar. Politik ve ideolojik ilişkilere yönelerek belirli bir söylemin etrafında güç ya da bilginin şekillenme biçimi ortaya çıkarılabilir. Gücün ya da bilginin uğradığı değişim ve dönüşümler bu analiz ile anlaşılır hale gelir (Sözen, 2017: 82).

Anlamlandırma ya da yorumlama söylem analizinin asli amacı olarak ifade edilir. Böyle bir yorumlama çalışması her türlü konuya ilişkin yürütülebilir ancak hiçbir soruya net cevapların bulunmasına imkân tanımaz. Çünkü söylem çözümlemesi var olanın anlaşılmasına katkı sağlamaya, bilgi düşünce ya da duygunun genişletilmesine dönüktür. Söylem analizi keskin doğruları aramak yerine sosyal dünyada hâkim olan inanç, tutum ya da eylemlerin inşa edilmesine katkı sağlar ve söylemlerin kendi bağlamları ve tarihsel koşulları dahilinde değerlendirilmesine olanak tanır. Yapısal ve tarihsel zemini dahilinde irdelenen söylemler anlaşılabilir.

Söylemlerin çözümlenme sürecinde, birbirinden farklı teorik arka planlara sahip olan ve analiz nesnesine yönelik farklı tavır alışlar sergileyen çeşitli teknikler bulunmaktadır. Literatürde var olan çeşitliliğe rağmen -yapısal söylem analizi, eleştirel söylem analizi gibi- bu çalışma kapsamında sosyal ve siyasi içerikli bir konunun irdelenmesi en uygun teknik olarak Blanche, Durrheim ve Kelly'nin üç boyutlu söylem analizini ön plana çıkarmaktadır. Blanche, Durrheim ve Kelly'nin (2006: 330-337) tekniği -adından da anlaşıldığı gibi- söylemlerin çözümlenmesinde üç boyutun dikkate alınmasını gerektirmektedir. Bu boyutlar; söylemlerin inşa edildiği kültürel boyut, söylemlerin için oluşturulduğuna işaret eden amaçsal boyut ve söylemlerin sarf edildikleri bağlamdır. Kültürel, amaçsal ve bağlamsal boyutların etrafında çözümlenen söylemlerin içerdikleri anlam ve sahip oldukları imaların keşfedilmesi mümkün olur.

Blanche, Durrheim ve Kelly (2006: 330)'e göre; söylemlerin taşıdığı anlamların gerçeğe en yakın haliyle ve tutarlı şekilde keşfedilebilmesi için üretildiği kültürün bilinmesi gerekmektedir. Bu gereklilik, bahsedilen kültürün üyesi olmayı ya da en azından o kültürün değerlendirilmesini mümkün kılacak ölçüde aşikâr olmayı şart koşar. Ancak bu

şekilde bahsi geçen sosyokültürel bağlam araştırmacı tarafından fark edilebilir ve çözümlemenin yapılması için gerekli kültürel hazırlık tamamlanır. Bu şekilde analiz sonuçlarının güvenli ve anlam açısından tutarlı olduğundan bahsedilebilir. Bu durum kültürel boyut ile ifade edilmektedir.

Söylemlerin çözümlenmesinde dikkate alınması gereken ikinci boyut ise amaçlardır. Söylemlerde yer alan açık ve gizil amaçların ortaya konulması çözümlerinde hedeflenir. Her söylem, kendi çözümlemesi için önemli ipuçları taşımakta ve bu ipuçlarının araştırmacı tarafından fark edilmesiyle açık ve gizil amaçların tespiti mümkün olmaktadır. Bu nedenle Blanche, Durrheim ve Kelly'nin (2006: 333) tekniğinde kabaca söylenen şey değil bunun nasıl ve ne için söylendiği önem taşımaktadır.

Çözümleme sırasında dikkate edilecek üçüncü ve son boyut ise söylemin bağlamıdır. Bir söylem analizi sırasında her yönüyle dikkate alınması gereken bağlam ve bağlamlar arası ilişkiler çözümlemenin güvenilirliğini sağlamaktadır. Bağlar arasındaki ilişkiler doğrudan söylemleri etkileyerek çözümleme sürecini şekillendirirler. Bu nedenle söylemlerde var olan anlamın doğru şekilde ortaya çıkarılması bağlamların ve bağlamlar arasındaki ilişkilerin tüm detayları ile açığa çıkarılmasını gerektirmektedir (Blanche, Durrheim ve Kelly, 2006: 336).

2.3. Türk Kültürü ve AK Parti Medeniyet Anlayışı Ortak Unsurları

Kültür olgusu toplumsal yapının içinde ve sosyokültürel bağlamda anlam kazanır. Bu nedenle kültür ve siyaset arasındaki kurulan ilişkinin açıklanması ve genel olarak siyasetin içinde kültürün yeniden tanımlanması gerekmektedir. Bu noktada yani kültürün siyaset içinde tanımlanması yapılırken, kültürün kendi bağlamından koparılmaması en önemli endişelerden biridir. Diğer yandan, henüz tanımı ve kapsamı üzerinde dahi tam bir uzlaşmaya varılamayan kültür olgusunun incelenmesi uygulamada zorunlu olarak belirli bir modelleme yapılmasını gerekli kılmaktadır.

Bu tez çalışması kapsamında toplumsala ilişkin kültürün, Türk Dış Politikası davranışlarındaki etkisini inceleyebilmek için bahsedildiği gibi kültür ve siyaset arasındaki ilişkinin belirgin hale getirilmesi gerekmiştir. Bu doğrultuda bir modellemeye

gidilmiş ve analiz edilen söylemlerde kültürün etkisini araştırmaya olanak tanıyacak şekilde bazı anahtar unsurlar belirlenmiştir. Çalışmanın bu bölümünde ifade edilen kültür unsurları, kuşkusuz kültürün tüm yönlerini kapsamaya değil bu çalışmanın problemine yanıt aramaya uygun şekilde seçilmiştir. Bu amaçla, dizayn edilen kültür modellemesi hem Türk kültürünün hem de 17 yılı aşkın süredir iktidarda bulunarak Türk dış politikasını yönlendiren siyasi oluşumun yansıması olarak değerlendirilebilir. Çünkü Türk kültürü ve AK Parti siyasi kültürü birlikte, bugünün Türk Dış Politikasında aranabilecek en etkin kültürel pratikleri işaret etmektedir.

Bu doğrultuda çalışmanın önceki kısımlarında ana hatları ile aktarılan Türk kültür unsurları ile AK Parti'nin medeniyet anlayışı birlikte ele alınmış ve çalışmanın uygulama kısmında söylemlerin analiz edilmesi için temalar oluşturan bir dizi kültür unsuruna ulaşılmıştır. Bu unsurlar; kültürün Türk Dış Politikası üzerindeki etkisini değerlendirmeye olanak tanıyacak şekilde 4 ana başlık altında ifade edilmektedir. Bu başlıklardan ilk üçü Lane ve Ersson'un (2005: 3) siyasette kültür analizi için incelenmesi gerektiğini belirttikleri kültür unsurları⁴ arasından seçilmiştir. Bu kültür unsurları; etnik kimlik, din, tarihsel miras ve sorumluluktur. Çalışmanın kültür modellemesine dahil edilen son unsur ise Türk kültüründe Nizam ve cihan hakimiyeti, AK Parti medeniyet anlayışında ise düzen kurucu aktörlük şeklinde ifade edilen Nizam-ı Alemdir.

Çalışmanın bu kısmında bu unsurların ayrıntı açıklamaları ile modellemeye dahil edilme biçimlerine yer verilmektedir. Ancak bu noktada, bahsedilen kültür unsurlarının belirgin şekilde sınırlarını çizmek amaçlanmamaktadır. Aksine sadece içinde bulunulan kültürel bağlamın dikkate alındığı bir tanımlamaya yer verilmeye çalışılmaktadır. Bunun en temel nedeni kültürün doğası gereği kesin şekilde tanımlanamaması ve betimlenememesidir. Her bir kültür unsuru, farklı bir kültür bağlamında farklı içerik ve anlamlara sahip olabilir. Özönder'in (2001: 1) belirttiği gibi; kültürlerin kaynakları tarafından belirlenme gerekliliği ve birbirlerine benzemeyeceği hususları önemlidir. Bu hususlar, her kültürün kendine özgü anlam, değer ve gerçekliklere sahip olmasını mümkün kılan ve farklı kültürlerin farklı özellikler sergilemesini anlaşılır kılan ilkelere. Bu doğrultuda,

---

⁴ Lane ve Ersson (2005: 3) siyasette kültür analizi için 4 kültür kısmına bakılması gerektiğini belirtir. Bu kısımlar; etnik kimlik, din, tarihsel miras ve evrenseldir.

kavramlar farklı kültürel bağlamlarda farklı referans noktalarına sahiptir. Bahsedilen bu referans çeşitliliği keskin bir tanımlama arayışına gidilmeksizin çalışma kapsamında etkisi araştırılan etnik kimlik, din, tarihsel miras ve sorumluluk ile Nizam-ı Alem unsurlarının tanımlanmasını önemli kılmaktadır.

2.3.1. Etnik Kimlik

Etnik kelimesi; Yunanca “ethnos” kavramından türetilmiş ve İngilizce de dahil olmak üzere çeşitli modern dillere girmiştir. Anlam bakımından incelendiğinde etnik kavramının birçok dilde halk ya da milleti işaret edecek şekilde kullanıldığı ve temel vurgusunun köken üzerinde olduğu görülmektedir. Kavramın özündeki bu vurguya rağmen, 19 yüzyılın sonlarına gelinceye dek “etnik köken” tamlamasına başvurulmaması önemlidir. Kavram genel olarak farklı kültürel grupların; dillerini, geleneklerini, dinlerini mutfaklarını ve daha başka kültürel uygulamalarını işaret edecek şekilde kullanılmıştır (Lemert, 2006: 174). Etnik gruplar; ortak kökenden geldiklerine inanan, ortak inanç sistemine sahip olan, tarihsel olarak aynı kader ve hatıraları paylaşan insan gruplarıdır. Bu ortaklık hissi, etnik grubun oluşması ve yayılmasında oldukça etkilidir. Ayrıca, grup üyeleri arasında herhangi bir kan ilişkisinin olup olmaması önem taşımaz. Çünkü bu gruplarda belirleyici olan, ortak bir kökene sahip olmaya ilişkin üyeler tarafından paylaşılan inançtır. Bu nedenle etnik grupların, ortak köken etrafında organize olmuş politik gruplar olduğu kabul edilmektedir (Weber, 1978: 389).

Etnik köken; bireylerin, kendilerine özgü kültürel davranışlar sergiledikleri ve aynı kökenden olan diğerleri ile ortak özelliklere sahip olduğunu düşündükleri insan gruplarının genel ismidir. Aynı kökenden bireyler; dil, din, gelenek, görenek gibi kültürel konularda paydaşlıklarının bulunduğunu düşünürler ve buna ek olarak diğerleri tarafından da bu ortaklıklar üzerinden algılanıp tanımlanırlar. Ancak etnik köken, ırk kavramından oldukça farklıdır ve hatta ırk kavramına karşıt geliştirilmiş bir kavramdır (Marshall, 2009: 215). Irk kavramı, fiziksel benzerlikler üzerine yapılır. Öyle ki birbirine yakın fiziksel özellikleri paylaşanlar, genellikle aynı ırk üyeleri olarak kabul edilir. Bahsedilen fiziksel özellikler; kan gruplarından, gözlerin renk ve şekline, ten renginden farklı yiyeceklerin sindirebilme kapasitelerine ya da belirli hastalıklara karşı geliştirilen direnç düzeyinden saçların dokusuna kadar çeşitlilik gösterebilir. Öte yandan

etnik köken ise ırkın aksine kültürel unsurlara değinmektedir. Üyelerin inanç ve değer sistemleri, gelenek ve dinleri, dil ve mizah anlayışları, tarih ve ulusal kökenleri ve hatta diyet uygulamaları bu kapsamda değerlendirilir. Yani etnik köken kavramında, biyolojik ya da genetik olmayan ve aynı zamanda bir etnik grubu karakterize eden tüm özellikler sayılabilir. Bu nedenle aynı etnik kökeni paylaşan insanlar, kendileri için belirli bir kültürel grup kimliği iddia ederler ve başkaları tarafından da bu kimliğe sahip olarak tanımlanırlar (Andreatta ve Ferraro, 2013: 50). Etnik köken; bir toplumun milli kültürünün oluşmasında, o topluma ilişkin üretim ve tüketim kalıpları, dil, din, sanat ve benzer unsurları ile birlikte rol oynamaktadır. Ayrıca bu unsurların süreç içinde geçirdiği değişim ve gelişim yine milli kültürün şekillenmesinde belirleyicidir. Her ne kadar milli kültürlerin özünde etnik kültürler bulunsa da bu durum, tüm etnik kültürlerin milli kültür ile bağlantılı ele alınmasına olanak tanımaz. Çünkü etnik kültürler her zaman bir siyasi birlik yani devlet ile bağlantılı değildir. Yani herhangi bir siyasi birlik ile doğrudan ilişkisi kurulamayan etnik kimlikler karşımıza çıkabilir. Başka bir kültürün içinde ya da altında yaşayan, farklı coğrafyada rastlanan etnik kimliklere rastlanabilir (Gökçe, 1998: 286).

Barth'ın (1969: 10-11) etnik kültür tanımlaması bu durumu örneklemektedir. O, etnik kimlik ya da etnik kültürü; en azından birkaç kuşak boyunca kendini biyolojik olarak devam ettiren, temel kültür değerleri, etkileşim ve iletişim alanları meydana getiren ve sonuç olarak farklı bir grubun oluşmasına vesile olan temel unsur olarak tanımlamaktadır. Barth'ın bu tanımı etnik kimliğin devlet gibi herhangi bir siyasi birlik ile ilişkisini gündeme getirmemektedir. Smith (1994: 42) ise ideal bir etnik kültürün tanımlanmasında olmazsa olmaz 6 unsurun varlığına dikkat çeker. O'na göre, etnik bir topluluğun; kolektif isim, ortak soy miti, ortak tarihi anılar, ayırıcı en az bir özellik, yurt ile kurulan özel bağ ve dayanışma duygusu etrafında organize olması mümkündür. Herhangi bir grup, bu ortak ve ayırıcı niteliklere sahip olduğu ölçüde ideal etnik tipe yaklaşmaktadır. Ayrıca bu unsurların üyeler tarafından paylaşılması da esastır. Bu 6 unsurun belirgin olduğu durumlarda Smith, ortak kimlik ve kültüre sahip bir topluluktan bahsedebileceğini belirtmektedir.

Etnik kimliğin ontolojik ve epistemolojik kökeni düşünüldüğünde bu kavramın çalışma açısından taşıdığı önem görülmektedir. Bu kavramla, biyolojik ya da siyasi bir ortaklığı

şart koşmayan “ortak bir kökene ait olma hissi” işaret edilmektedir. Etnik kimlik ayrıca hem Türk hem de AK Parti kültür anlayışında vazgeçilmez ve asli bir unsurdur. Bu hissin, çalışmanın örnek olayları kapsamında analiz edilen Suriye iç savaşı ile Kuzey Irak Meselesine yönelik algıyı etkilediği düşünülmektedir. Sınırın iki ayrı tarafına ilişkin hissedilen kültürel ortaklığın Türk Dış Politikası davranışlarında etkili olabileceği düşünülmektedir. Bu nedenle etnik kimliğin Türk Dış Politikası karar vericilerinin söylemlerinde aranmasına ve dış politika kararlarında etkili olup olmadığının araştırılmasına karar verilmiştir.

2.3.2. Din

Din, kültürün en temel bileşenlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Kültürel sistemin oluşmasında din unsuru; ortak akıl, sanat, bilim ve ideoloji unsurları ile birlikte önemli bir rolü üstlenmektedir. Temelde din, inanç ve uygulamalardan meydana gelen ve bir bütün olarak gündelik hayatı şekillendiren unsurdur. Bu işlev, dinin kültürel sistemdeki etkisini gösterir. Din ayrıca bireylerin yaşamlarını anlamlandırmalarına ve duyguların aktarılmasına olanak sağlar. Yaşamın anlamlandırılması; kabaca duyguları tehdit eden durumlarla etkin şekilde başa çıkabilmeyi gerektirir. Duyguları tehdit eden ve yaşamın anlamlandırılmasını güçleştiren durumlar ise; bireylerin her daim, tüm yaşamları boyunca karşılaşılabilecekleri anlamsız, düzeltilemez ve adaletsiz olayları işaret etmektedir (Geertz, 1973: 100). Bu demektir ki insanların karşılaştıkları herhangi bir anlama sahip olmayan, bozukluğu giderilemeyen ve adaletsiz uygulamaları içeren yaşam durumları, bireylerin yaşamlarını anlamlandırmalarını zorlaştırmakta ancak din aracılığıyla bu anlamlandırma mümkün olabilmektedir. Yani din aracılığıyla bu üç durum baş edilebilir hale gelmektedir. Bu bağlamda insanlara neye inanacaklarını ve aynı zamanda inançları doğrultusunda nasıl hareket edeceklerini gösteren çatı unsur kültür olarak karşımıza çıkmaktadır (Geertz, 1973: 100).

Din, Durkheim’a (2005: 27) göre toplumsal bir olgudur. Kolektif gerçeklikleri ifade eden müşterek tasavvurlar, toplumsal yapıda kendilerini din ile ilişkili şekilde gösterebilmektedir. Bu bağlamda dini pratik ve ritüellerin gerçekleştirilmesi birlikteliğin sürdürülmesine yöneliktir. Yani, din etrafında bir araya gelen grup üyeleri din ile ilişkili pratikler aracılığı ile ilişkide kalmayı sürdürmektedir. Dinin kendisi ve pratikleri

toplumsal birlikteliği sağlayan araçlardır (Durkheim, 2005: 27). Durkheim'a göre din, bağlanma - birleşme anlamına gelmekte ve insanların birlik, beraberlik ve bütünlük içinde olmalarını sağlayan en temel güç olarak toplumsal yapıda işlev göstermektedir.

Din, toplulukların bir araya gelmesinde başat rol üstlenir. Ancak birlik oluşturma fonksiyonu bununla sınırlı değildir. Aynı zamanda farklı toplumlar arasında kurulan ilişkileri dindaşlık olgusu üzerinden şekillendirmektedir. Bunu iki yolla gerçekleştirmektedir. Bir yandan farklı toplumlarda, aynı dine mensup üyelerin yakın ilişkiler geliştirmelerine neden olur. Diğer yandan aynı din mensubu toplumların birbirlerine karşı tavır alışlarını etkiler. Böylece din hem toplulukların hem de toplumların bir araya gelmelerini ya da birbirleri ile kurdukları ilişkilerini düzenleyen temel unsurlardan biridir (Fictor, 2011: 83).

Tüm bunlara ek olarak din, toplulukların değer ve normlarını etkilemektedir. Kültürel öğretilerin temelleri incelendiğinde dini hususların yer aldığı görülmektedir. Topluluk norm ve değerlerinin dini düsturlar ile paralellik gösterdiği bu yolla kültürel öğretilerin şekillendiği söylenebilir.

Sorokin (1994: 39) ise; bir toplumun din anlayışları ile karakteristik özelliklerinin uyumlu olduğundan bahsetmektedir. O'na göre din, toplumların karakteristik sembolleridir. Ayrıca, dinin en temel fonksiyonu; toplumsala yöneliktir. Bu temel fonksiyon doğrudan bireyler arasında dayanışmanın korunması ve güçlendirilmesidir. Ek olarak her ne kadar farklı tezahürlerine rastlansa da dinin özü ebedidir, somut uygulamalarındaki farklılıklar özünü etkilemez.

En temel haliyle din, Tanrı merkezli bir düşünce biçimini işaret etmektedir. Bu düşünce şekli insanın Tanrı ile kurduğu ilişkiyi düzenler. Öte yandan kurulan bu ilişki bağlamında bireylerin yaşantılarında sosyal olay ve olgular biçimlenir. Dinin, Tanrı ile insan arasındaki ilişkilerin ötesine geçtiği ve insanların birbirleri ile kurdukları ilişkileri düzenlediği aşamada din toplumsal bir hale bürünmektedir. Bu demektir ki din, bir yandan toplumsal olay ve olguları etkilemekte diğer yandan kurumlaşarak diğer toplumsal kurumlarla ilişkiye girmektedir (Aslantürk ve Amman, 2003: 150).

Görüldüğü üzere din, birey ve toplumların kültürlenmesinde etkin rol oynayan kültürel bir unsurdur. Gündelik hayatın karar ve pratiklerinde dini unsurların etkisi gözlenebilir. Bu bağlamda sosyokültürel yapıda hem bireylerin hem de grup ve toplumların bakış açıları, davranış kalıpları ya da yaşam tarzları incelenirken din dikkate alınması gereken bir kültür unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu husus çalışma açısından da oldukça önemlidir. Çünkü din tarihin her aşamasında Türkler için önemini korumuştur. Hem eski Türklerde hem de İslamiyet'in kabulünden sonraki dönem Türk kültürlerinde, din, belirgin etkisini devam ettirmiştir. Türk tarihi boyunca etkin olan ve bugün AK Parti kültür anlayışında önemli konumunu koruyan dinin bu çalışmanın kültür modellemesinde yer alması gerektiği aşikardır. Bu nedenle örnek olaylar kapsamında incelenen Suriye iç savaşı ve Kuzey Irak Meselesine yönelik dış politika davranışlarına kültürel bir unsur olarak dinin etkisi araştırılmıştır. Bu durumda hem Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi altında yaşayan toplumun hem de Suriye toplumunun Müslüman olması yani Türk Dış Politikası karar vericileri ile dindaşlık ilişkisinin kurulabilir olması belirleyici olmaktadır.

2.3.3. Tarihsel Miras ve Tarihsel Sorumluluk

Tarih; birey, grup ve toplumların dünyayı anlamlandırmalarına ve geleceklerini kurgulamalarına temel oluşturur. Geçmiş deneyimlerin kullanılabilir kılınması tarih aracılığı ile mümkündür. Bu nedenle tarih, en klasik haliyle, insanlığın hafızası şeklinde tanımlanabilir. Farklı toplum ve kültürlerle ilişkin sahip olunan bilgiler o toplum ve kültürlerin daha iyi tanınmalarını sağlarlar. Bu durum bahsedilen toplum üyelerinin kendilerini tanımaları için de geçerlidir. Yani, kültürlerle dair bilgiler derinleştikçe, toplumlar kendi üyeleri için daha anlaşılır hale gelmektedir (Öz, 2008: 220).

Üyelerin kendi kültürel değerlerini tanımaları oldukça önemlidir. Çünkü bu şekilde gelişme seyirlerini analiz edebilir ve geleceklerini öngörebilir hale gelirler. Kültürel geçmiş ve tarihsel mirasın bilinmesi buna hizmet etmekte yani yaşamın anlamlandırılmasına ve geleceğin aydınlatılmasına olanak tanımaktadır (Öz, 2008: 220).

Bir kültürün içine doğan ve o kültürün unsurlarıyla toplumsallaşmalarını tamamlayan bireyler, kaçınılmaz olarak o kültürün parçası olurlar. Bu, yaşamın her anında kültürel özelliklerin deneyimlere aktarılmasını beraberinde getirir. Parçası olunan kültür özellikleri, bireylerin tüm karar ve davranışlarında gözlenebilir. Bu durum belirli bir kültüre mensup üyelerin, benzer davranış örüntülerini tekrar etme gerekçeleridir.

Öte yandan içinde yaşadığımız dünya kültürel benzerlik ya da farklılıklar bağlamında dizayn edilmemiştir. Bugün dünyayı siyasi birimlere ayıran sınırlar, kültürel özellikleri yansıtmayabilir. Kimi zaman değişen ve yeniden çizilen sınırlar, aynı kültür gruplarını ya da benzer kültürel değerlere sahip insan topluluklarını birbirinden ayırabilmektedir. Ancak bu ayrılış ortak geçmişi, ortak hafızayı ya da geleceğe ilişkin beklentileri doğrudan tahrip eden bir bilişsel kopma olarak yaşanmayabilir.

Bu durum çalışma kapsamında oldukça önemlidir. Çünkü Türkiye ile sınır komşuluğu yapan siyasi yönetimler arasında tarihsel miras ve sorumluluklar anlamında tam bir kopuşun yaşandığı düşünülmektedir. Türkiye dış politikasında tarihsel miras ve sorumluluk denildiğinde ilk akla gelen Osmanlı İmparatorluğu coğrafyasıdır. Bu coğrafya, siyasi sınırlar ile bölünmüş ancak kültürel ve tarihsel anlamda benzerlikler gösteren farklı ülkeleri içermektedir. Tarihsel miras ve tarihsel sorumluluk kavramlarının etnik kimlik ve din olgusu ile doğrudan ilintili olması ve bu coğrafyada etnik olarak Türk kimliğini barındıran aynı zamanda Müslüman bir topluluğun yer alması bu ilişkinin kurulmasını beraberinde getirmiştir. Bu nedenle Türk dış politikası karar vericilerinin bilişlerinde yer aldığı düşünülen tarihi ortaklık hissinin, dış politika davranışlarında etkili olup olmadığının incelenmesi gerekli görülmektedir. Bu amaçla, tarihsel ve kültürel anlamda ortak bir mirasın paylaşılmasıyla, Türk Dış Politikası davranışlarında bu hassasiyetlerin etkili olup olmadığı çalışmanın örnek olayları üzerinden irdelenmektedir.

2.3.4. Nizam-ı Alem

Nizam kavramsallaştırması Türk kültürünün en kadim düşüncelerinden bir tanesidir. Öyleki nizam kavramı Divanı Lügat İt Türk'te "törü" olarak geçmete olan kavram "Zorbalık kapıdan girse, töre bacadan çıkar" (Ekiz ve ark. 1986: 125), aynı zamanda adalet kavramını da karşılamaktadır. Aynı zamanda nizam kavramı Türk Cihan hakimiyetinde

ile de birebir ilişkilidir. Öyleki Türkler'in Gök Tanrı inancının yer ve gökten sonra Türk kağanlığının yaratılmış olduğuna olan inançve mekan algısını göçebeliğinde etkisiyle gök ile sınırlandırması onların mekan algısının da bütün dünyayı kapsar şekilde ortaya koymaktadır (Keskintaş, 2017:88). Bu cihana hakim olma anlayışı bu bütününde nizamının sağlanması anlamına gelmektedir. Buradan hareketle nizam-ı âlem kavramsallaştırması Türk kültürünün en kadim kavramlarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun sonucunda ise nizam-ı âlem Türklerin kurmuş oldukları bütün devletler içinde karşımıza çıkan değişmeyen ve devamlılığı olan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Sonuç olarak buradaki en önemli tarihi olarak bu kavramların ortaya çıkmasından çok farklı zamanlarda farklı coğrafyalarda devlet kurmuş olan Türklerin adalet ve nizam ilkelerine dayana medeniyet kurmak en önemli amaçları olmuştur (Özkul, 2015: 185).

Nizam anlayışının temelinde, iktidarın hakkaniyete uygun şekilde uygulanma zorunluluğu yer almaktadır. Bu kabulden yola çıkan nizam, toplumsal ve siyasal düzeni önceleyen ve aynı zamanda bu düzeni aşarak tabiat ve insan birlikteliğine ulaşan bir kavrayış şekli sunar. Nizam anlayışı ayrıca, bağlılığı toprak temelinde değil âlem ile ilişkilendiren kapsayıcı bir içeriğe sahiptir. Nizam; ekonomik, siyasi ve toplumsal bütün düzen biçimlerini bünyesinde taşımaktadır. Bütün bu düzenlerin hakkaniyet içinde oluşturulması, bu düzenlerde hakkaniyet ilkesine bağlı kalınması ise nizam anlayışının en temel özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır (Keskintaş, 2017: 56).

Âlem kavramı, düşünsel olarak, bir toprak parçasına veya coğrafyaya bağlı kalınmadan, bütün evrenin merkeze alınmasıdır. Bu doğrultuda, belirli bir bölgeyi veya mekânı hedef almadan, bütün dünyaya talip olunması ve bütün dünyada topyekûn adalet ve güvenin tesis edilme arzusu, nizam-ı âlem kavramsallaştırması ile karşılanmaktadır. Bu düşünme biçimi, üç önemli bileşenin bir araya gelmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bunlar adalet, cihan hakimiyeti anlayışı ve kutsallıktır. Yani, nizam-ı âlem anlayışı tüm âlem için adaletin tesis edilmesi, cihan hakimiyetinin gerçekleştirilmesi ve kutsallık etrafında varlık kazanmaktadır (Öz, 1999: 29).

Böyle bir düşünce biçimine sahip olan toplumlar, öncelikle buldukları noktalarda iktidarı kontrol edebilmeyi ya da iktidara sahip olmayı isterler. Çünkü bu anlayış öncelikle bulunulan yerde adaletin sağlanmasını emreder.

Nizam-ı alem düşüncesinde adalet kavramına önem verilmesi onu düzenden farklı kılar. Kendi içinde ahlaki bir düzene sahip olduğu ve dengede olduğuna inanılan alem düzene işaret etmektedir. Nizamda ise; adaletin varlığı belirleyicidir, düzenin içinde adaletin de sağlanması gerekir. Ayrıca, Nizam-ı Alem, coğrafi ve milli sınırların aşılmasını, insan ve yeryüzünün bir bütün olarak kabul edilmesini gerektirmektedir. Cihana hâkim olma durumunu meşrulaştıran da bu âleme nizam verme anlayışıdır (Keskintaş, 2017: 92-93).

Her toplumun kendi yaşam felsefesine yön veren inanç ve değer sistemleri vardır. Bu inanç ve değer sistemleri o toplumun kültürünü yansıtmakta, geçmişinden beslenmekte ve geleceğe yönelik tavır alışlarını dizayn etmektedir. Türk kültüründe de hem İslamiyet öncesi hem de İslamiyet ile ortaya çıkan inanç sistemleri birbiri ile birçok noktada uyum göstermektedir. Bu uyumda İslamiyet'in bütün dünyayı, bütün insanlığı kapsayan düşüncesi ile hem Osmanlı'da hem de önceki toplumlarda kendisini "Türk barışı" olarak tanıtan ortak payda etkilidir. Bahsedilen bu uyum, inanç sistemi ile bu sistemin toplumsal bellekte oluşturduğu felsefi anlayışın birbiriyle örtüşmesini sağlamaktadır. Bu temelde hem Eski Türk toplum yapısında hem de İslamiyet'in kabulüyle evrimleşen Türk toplumunda etkinliğini sürdürmeyi başaran nizam ve cihan hakimiyeti anlayışları oldukça önemli bir yere sahiptir.

Türk kültüründe her daim etkili olan nizam ve cihan hakimiyeti anlayışı ile AK Parti medeniyet anlayışında düzen kurucu aktörlük şeklinde kendini gösteren Nizam-ı Alem düsturu, bu nedenle çalışmanın kültür modellemesine dahil edilmektedir. Türk toplumunun yaşam felsefesini yansıttığına inanılan bu anlayış, bulunulan coğrafyada en güçlü olma motivasyonunu içermekte ve Türk dış politikası davranışlarını etkilediği düşünülmektedir.

BÖLÜM 3: ÖRNEK OLAY I: IRAK KÜRT BÖLGESEL YÖNETİMİ TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

3.1 AK Parti Dönemi Irak Kürt Bölgesel Yönetimi Politikasının Genel Çerçevesi

2002 yılının Kasım ayında, AK Parti Hükümetinin tek başına iktidara geldiği dönemde, Türk Dış Politikasında Irak meselesi, öncelikli bir konuma sahipti. Sınır komşumuz Irak'taki mevcut çatışmalı durum ve “bağımsız bir Kürdistan'ın kurulma ihtimali,” hükümetin dış politikada Irak meselesine önem vermesini gerektirmiştir. Yine bu dönemde, ABD'nin Irak'a savaş açma kararı alması, konunun önemini yükseltmiştir. Böylece AK Parti iktidarının ilk dönem dış politika sürecinde Irak, üzerinde titizlikle çalışılması gereken en önemli mesele olarak konumlanmıştır.

ABD heyeti ile Türkiye heyetlerinin karşılıklı görüşmelere başladığı bu dönemde Irak harekâtına ilişkin ilk resmi görüşme, 3 Aralık 2002 tarihinde gerçekleşmiştir. Dönemin ABD Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz ve dönemin ABD Dış İşleri Bakan Yardımcısı Marc Grossman'ın Ankara'ya gerçekleştirdikleri bu ziyarette, Kuzey Cephesi hazırlıklarına yönelik olarak, havalimanları ve limanlarda keşif çalışmalarının yapılabilmesi için izin talep etmişlerdir. Bu talebin üzerine, dönemin Başbakanı Abdullah Gül Meclis kararı gerektirmeyen taleplere, “olumlu yanıt verilebileceğini” belirtmiştir (Bila, 2007: 185).

Karşılıklı görüşmelerin sonucunda, Başbakanlık'ta gerçekleşen Irak Zirvesinde Türkiye'nin, ABD'nin istekleri ile uyumlu olarak gerçekleşecek operasyonun dışında kalmaması yönünde karar alınmıştır. Ayrıca 27 Aralık 2002'deki Milli Güvenlik Kurulu [MGK] toplantısında, Türkiye'nin ABD ile iş-birliği yapmasının, uzun vadeli çıkarlar dikkate alındığında, gerekli bir hamle olduğu vurgulanmıştır (Bila, 2007: 189-190).

Türk askeri birliklerinin, Irak'ın kuzeyinde yaklaşık 30 km'lik bir alanı kontrol etmesine yönelik talep, Deniz Bölükbaşı'nın başkanlığını yaptığı Türk heyeti tarafından ABD'ye kabul ettirilmiştir. Böylece hem PKK'ya sınır ötesi operasyonlar düzenleyerek, elini güçlendirebilmiş, hem de Kuzey Irak bölgesinde bir Kürt devleti oluşumunu engelleme imkânını elde etmiştir (Öğür, Baykal ve Balcı, 2014: 42).

Ancak TBMM’de 1 Mart 2003’te oylanan tezkere, 264 kabul oyuna rağmen 250 ret ve 19 çekimser oyun kullanılması ile reddedilmiştir. Beklenildiği gibi bu sonuç Türkiye ve ABD arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkilemiştir. Aynı zamanda Türkiye’nin Irak politikasını da sekteye uğramıştır. Bu siyasi ortamda Türkiye; tezkerenin kabul edilmemesi, Irak’ta ABD’nin arzu ettiği şekilde işlerin yürümemesi ve ABD’nin gün geçtikçe Iraklı Kürtlere daha fazla yakınlaşması gibi etkenlerle süreç içerisinde pasifize edilmiştir. Tüm bunların etkisi ile Kuzey Irak’a yönelik Türkiye’nin “kırmızı çizgiler”i silikleşmiştir. Bu çizgiler, bilindiği üzere kısaca; Iraklı Türkmenlerin korunmasını, Kerkük’ün bir Kürt kenti haline gelmesinin engellenmesini, Irak’ın parçalanmamasını ve bağımsız Kürt devletinin kurulmamasını ve PKK’nın bir üs olarak Kuzey Irak’ı kullanmasının engellenmesini içermektedir (Uzgel, 2013: 276).

Bu süreçte, tezkerenin Mecliste kabul edilmemesinin, Türkiye ile ABD arasındaki ilişkilerde meydana getirdiği yıkımı düzeltmek adına AK Parti hükümeti, yeniden iş-birliği girişimlerinde bulunmuştur. Bu iş-birliği Irak’taki mevcut sürecin dışında kalmanın engellenmesine yöneliktir. Bu doğrultuda, dönemin Başbakanı Erdoğan’ın talimatı ile mesaj, ABD’li yetkililere iletilmiştir. Irak’taki barış ve istikrarın sağlanmasına yönelik sürece katılım noktasında, Türkiye’nin “talip olduğunu” içeren bu mesajın sonrasında, 7 Ekim 2003 tarihinde TBMM tarafından Irak’a asker gönderilmesine ilişkin tezkere kabul edilmiştir (Yetkin, 2004: 205).

Tezkerenin Mecliste onaylanmasının ardından, dış politika alanında ilişkilerin daha gergin bir hal aldığı söylenebilir. Kuzey Irak ile Türkiye tarafından karşılıklı yapılan sert açıklamalar, bu durumda etkilidir. Ayrıca Türk askeri birliklerinin bölgeye girişi ile Irak’ta muhalefet gösterilerinin yükselmesi sonucunda ABD yetkilileri geri adım atarak, Türk askerinin desteğinden vazgeçtiklerini belirtmek zorunda kalmışlardır. “ABD: Türk askeriyle çalışmak istiyoruz” (Hürriyet, 2003, 29 Ağustos). Yine aynı doğrultuda 7 Kasım 2003 tarihinde, hükümetin, Irak’a asker gönderme konusunda aldığı kararı uygulamamaya karar verdiği hususunda Dış İşleri Bakanlığı tarafından açıklama yapılmıştır (Hürriyet, 2003, 7 Kasım).

Diğer yandan beklenildiği gibi, Kürdistan Bölgesel Yönetimi’nin devlet inşa sürecine girmesi, Türkiye tarafından yoğun bir tepki ile karşılanmıştır. Aslında genel hatları ile

Türkiye'nin, 2003 sonrası dönemdeki dış politika sürecinde en temel endişe alanının Kerkük'ün nihai statüsü ile ilgili olduğu söylenebilir. Bu dönemde Türkiye; Kürt grupların, Kerkük'ün statüsünü oldubittiye getirmesi konusunda önemli ölçüde endişe duymaktadır. Bu doğrultuda, Türkiye tarafından Kerkük'teki çok kültürlü toplumsal yapıya vurgu yapılmaktadır. Böyle bir sosyokültürel ortamda üzerinde uzlaşmanın sağlanamadığı herhangi bir çözümün, bölgeyi ve Irak'ı istikrarsızlaştırmakla sonuçlanabileceği uyarısı, bu endişenin görünür sonucudur (Star Gazetesi, 2007, 1 Ağustos).

Kerkük konusunda, Türkiye'nin endişe duymasına sebep olan iki önemli mesele vardır. Bunlardan ilki, bölgedeki önemli petrol rezervleri ve bu rezervlerin, Kürt yönetimine geçmesi ile ilgilidir. Ortadoğu siyasetinin en önemli unsurlarından biri olan petrol kaynaklarının, Kürt Bölgesel Yönetiminin kontrolü altına geçerek bir dış politika aracı haline gelmesinden çekinilmesi, oldukça anlaşılabilir bir durumdur. Ancak diğer endişe alanını oluşturan Türkmenlerin durumu ile farklıdır. Türkiye açısından sadece, dış politikanın değil, aynı zamanda iç politikanın da meselesi olan Türkmenlerin haksızlığa uğramalarına yönelik söylemler geliştirilmiştir. Yeni gelişen Irak siyasi sahnesinde, Türkmenlerin dikkate alındığı çözümlerin daha kalıcı ve istikrarlı şekilde düzeni sağlayacağı belirtilmiştir (Özipek, 2011: 590).

8 Mart 2004'te kabul edilen Irak Devleti 53 Sayılı Geçici Dönem Yasası ile birçok kazanıma sahip olan Iraklı Kürt grupların, 30 Ocak 2005'e gelindiğinde genel seçimlere dahil olduğu görülmektedir. Çetin müzakereler sonucunda, bahsedilen bu yasa ile Irak'ın federal bir cumhuriyet olduğu kabul edilmiştir. Ayrıca Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi, Irak'ın kuzeyinde yer alan Süleymaniye, Erbil ve Dohuk şehirlerinde resmi hükümet konumuna gelmiştir. Peşmergelerin güvenlikten sorumlu birimler olarak faaliyet gösterdiği, Arapçanın yanı sıra Kürtçenin de resmi dil olarak kullanıldığı bu yönetimde, Kürt Meclisi, Federal Yasama Meclisinden çıkan kanunları değiştirme hakkına sahip olmuştur. Bu hak, sadece merkezi hükümetin yetkisi dahilinde olan konuları hariç bırakmış, diğer tüm konularda uygulanmıştır. Ayrıca en az üç vilayette olmak üzere, seçmenlerin üçte ikisinden fazlasının reddetmesi durumunda, anayasanın kabul edilemeyeceği gibi, Kürtlerin lehine düzenlemeler görülmektedir (Katzman, 2009: 9-11).

2005 yılına gelindiğinde, Türk dış politikasında Irak'a yönelik tutum ve yaklaşımların dönüştürülmesinin gerekliliği dikkat çekmektedir. Mevcut tutum değişiminde, bir yandan Ocak ve Aralık aylarındaki genel seçim çalışmaları diğer yandan anayasa müzakereleri ve ayrıca Irak'ta federal yapının kabul edilmesi gibi gelişmeler etkili olmuştur. Yeni bir dönem olarak kabul edilen bu siyasi ortam içinde, Türkiye'nin bölgeye yönelik tutumlarını tekrar gözden geçirmesi, gündeme gelmiştir.

Bu doğrultuda, Türkiye'nin Irak ile olan dış politikasında yeni beklentiler oluşmuştur. 2005 yılının son aylarında, Irak'ın parçalanması ve bağımsız bir Kürt devletinin kurulmasına engel olmak amacı ile Irak'ta kurulacak olan federasyonun, Türkiye tarafından tanınmasına vurgu yapılmıştır. Çünkü bu federasyonun istikrarına katkı sağlanarak, Irak'ın bütünlüğüne destek sağlanabilirdi. Dış politikada benimsenen bu tutum, ayrıca 29 Aralık 2005 ve 25 Şubat 2005 tarihlerinde Irak'ta gerçekleşen anayasa referandumu ile genel seçim sonuçlarının değerlendirildiği MGK toplantılarında yansımaları bulmuştur (Yetkin, 2004: 266).

Türkiye'nin, Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimine karşı dış politikasına yönelik dönüşümün ilk sinyali 30 Ocak 2005 tarihinden sonra verdiği görülmektedir. Irak'ta geçici hükümet seçimlerinin yapıldığı bu tarihten sonra, MGK toplantısı sonuç bildirisine yansıyan ifade, bunu ortaya koymaktadır. 25 Şubat 2005 tarihinde gerçekleşen toplantının basın bildirisinde, "Türkiye'nin Irak yönetim ve halkının tüm kesimleri ile yakın diyalog ve iş-birliği içinde olma gerekliliği" yer almıştır. (MGK, 2005).

Böylece, Türkiye'nin, Irak'taki tüm bölgesel aktörler ile resmi temas kuracağı, bunlar arasında Kürt grupların da bulunduğu belirtilmiştir. Ayrıca Irak'ta yönetim ve halkın tüm kesimleri ile kurulacak bu ilişkide diyalog ve iş-birliğinin hakim olacağını ve Türkiye dış ilişkilerinde, bu tutumun, yeni bir devlet politikası olarak uygulanacağını altı çizilmiştir.

Ekim 2005'e gelindiğinde, Türkiye'nin Kuzey Irak politikasında ABD ve dış güçler tarafından yazılan Irak Anayasası ile Kerkük'ün durumu önemli iki etken durumundadır. Kerkük'ün, Irak'tan koparılıp, Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'ne bağlanması yönünde bu dönemde Kürtlerin çok büyük çaba harcadığı görülmektedir (Semin, 2011: 186).

Türkiye odağında durum ele alındığında bahsedilen kırmızı çizgi nedeni ile gerilimin yaşandığı görülmektedir. Türk siyasi liderlerinin dile getirmiş oldukları, “Kerkük meselesi, Türkiye’nin kırmızı çizgisidir” söylemleri, Türkiye ile Kürt yönetimi arasında çatışmalı siyasi ortamı doğurmaktadır. Bunu, Kuzey Irak Kürt Yönetimi Başkanı Mesut Barzani’nin demeci, açıkça ortaya koymaktadır. Barzani; “Türkiye’de 30 milyon Kürt yaşıyor. Biz onlara karışmıyoruz. Türkler, Türkmenler için Kerkük’e müdahale ederse, biz de Türkiye’de yaşayan Kürtler için harekete geçeriz” söylemi ile bahsedilen gerilimi gözler önüne sermiştir (Yenişafak Gazetesi, 2007: 7 Nisan).

Türkiye’nin Kuzey Irak dış politikasında uzun yıllar etkili olan Irak’taki üniter yapının korunması yönündeki siyasi tutum, 2005 yılında, Irak’ta, federalizme dayalı siyasal sistemin benimsenmesi sonucunda etkisiz hale gelmiştir. Irak siyasi yapısının şekillenmesinde etkili olan 15 Ekim 2005 tarihinde kabul edilen yeni Irak Anayasası ve Körfez Savaşı sonrası kurulan fiili Kürt yönetiminin resmi idari bir birim haline gelmesi tavır değişikliğine etkili olmuştur. Bu, anayasal statüye sahip “Kürdistan Bölgesel Yönetimidir” ve Başkanlığına, 14 Haziran 2005 tarihinde Mesut Barzani seçilmiştir. Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi, uluslararası arenada tanınırlığını ise, Mesut Barzani’nin, Beyaz Saray’da, dönemin ABD Başkanı George W. Bush tarafından Kürdistan Bölgesi Başkanı sıfatı ile uluslararası kamuoyuna takdim edilmesi ile 25 Ekim 2005 tarihinde kazanmıştır (British Broadcasting Corporation Turkish [BBC Turkish], 2005: 26 Ekim).

Bu dönem Türkiye – Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi dış politikasının genel durum, Türkiye’nin Ortadoğu’ya yönelik yaklaşımı ile benzerlik göstermektedir. Dönemin Dış Politika Başdanışmanı Ahmet Davutoğlu’nun Stratejik Derinlik adlı çalışmasında ortaya koyduğu bu yaklaşım, AK Parti hükümetinin, Kuzey Irak’a yönelik tutumları ile paralellik göstermektedir. Bu yaklaşımın temel ilkelerinden biri; bölgeye yönelik diplomatik açılımların olumsuz etkilenmesine neden olan psikolojik engellerin aşılması ve ikili ilişkilerin çeşitlendirilmesi yoluyla kökleşen tepkilerin düşürülmesini içermektedir. Sorunların bertaraf edilmesine yönelik bu ilkenin yanı sıra, bölge barışının güçlendirilmesi hedefi doğrultusunda ortak çıkar ortamlarının yaratılması için liderlik yapmanın gerekliliği de yine bu yaklaşım içinde önemli bir yer tutmaktadır (Davutoğlu, 2014: 452-453). AK Parti hükümetinin Kuzey Irak dış politikasında, bu yaklaşımın

Irak'ta yeni siyasi yapının resmîyet kazandığı 2006 yılından itibaren fiili hayat aktarıldığı görülmektedir.

Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin uluslararası arenada meşruiyetini kazanması neticesinde psikolojik engellerin aşılmasının gerekliliği, daha sık dile getirilmeye başlanmıştır. AK Parti çevrelerinde sık sık vurgulanan bu ilke, Türkiye'nin Kuzey Irak politikasında belirgin izler bırakmıştır. Bu dönemde, dış politika süreçlerinde tehdit algısı ve korumacı tutumlar bir yana bırakılarak, hükümet, bölgesel yönetim ile ilişkilerin geliştirilmesinin gerekliliğini ifade etmeye başlamıştır. Bu yaklaşım Türkiye'nin kırmızı çizgilerinden kurtulmasını beraberinde getirmiştir. Böylece, Türkiye'nin Kuzey Irak dış politikasında kırmızı çizgilerini bir kenara bırakarak, yapıcı ve çok yönlü politikalar geliştirmesinin gerekliliği, siyasi liderler tarafından benimsenmiştir (Doruk, 2010: 86).

2007 yılına gelindiğinde, Türkiye'nin Irak Kürtlerine yaptığı sınır ötesi operasyon yapılması yönündeki diplomatik baskıda, Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin elinin güçlendiği görülmektedir. 1 Mart Tezkeresi sonrasında Türkiye ile ABD arasındaki ilişkilerinin gerginleşmiş olması bu durumun temel nedenidir. Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi yetkilileri bu konudaki temel stratejilerini; Türkiye ile olan ilişkilerin makul bir seviyede sürdürülmesi şeklinde belirlemişlerdir. Bu makul seviyenin kazanılması ve sürdürülmesi, PKK'nın, Kandil'deki etki alanını sınırlandırmak yoluyla, sınır ötesi operasyonlara izin vermemek şeklinde idi. Türkiye'den yöneltilen baskılar neticesinde, 23 Eylül 2007'de Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi tarafından PKK ve PJAK'ın terör örgütü olarak ilan edilmesi de, bu durumu göstermektedir (Özdağ, 2008: 325).

Böylece Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin sınır ötesi operasyon siyasetini Türkiye ve ABD arasındaki gergin ilişkiler üzerine inşa ettiği söylenebilir. Ancak bu siyaset üzerinde, Bush ve Erdoğan arasında, 5 Kasım 2007 tarihinde imzalanan PKK'ya karşı işbirliği antlaşması, bir dönüm noktasını teşkil etmektedir. İki ülke arasında imzalanan, antlaşma; ABD hükümetinin, Türkiye'ye operasyonel istihbarat sağlanması, PKK liderlerinin yakalanıp, Türkiye'ye teslim edilmesi, PKK'nın lojistik desteğinin yok edilmesi için Irak'ta bulunan kampların kapatılması konularında destek vermesini taahhüt etmektedir. Ayrıca yine bu antlaşmaya göre, Kuzey Irak'taki operasyonlarda, Türk

Ordusunun destek vermesi, iş-birliği sağlaması kararı alınmıştır (International Crisis Group [ICS], 2008: 8).

Bu antlaşmanın uygulanabilme isteği, iş-birliklerinin önemini artırmıştır. Türkiye ile Kürdistan Bölgesel Yönetimi arasında iş-birliğinin organize edilmesi antlaşmanın etkin şekilde hayata geçirilmesi için bir zorunluluktur. Bu doğrultuda, ABD hükümeti, her iki tarafa da yakınlaşma çağrısında bulunmuştur. Bu döneme kadar Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi, Türkiye'nin PKK'ya yönelik sınır ötesi operasyon taleplerini cevapsız bırakmasına rağmen, bahsedilen bu iş-birliği antlaşmasından sonra, tutumunu, Türkiye'den yana değiştirmiştir. PKK'nın Kuzey Irak'ta üstlenmesini eleştiren açıklamaların, bu süreçte ağırlık kazanması, bu durumu açıkça göstermektedir (Öğür, Baykal ve Balcı, 2014: 42).

5 Kasım 2007 tarihinde Başbakan Erdoğan'ın ABD'ye yapmış olduğu ziyaret ile başlayan bu süreçte terör her iki ülke tarafından da ortak düşman olarak ilan edilmiştir. Bu doğrultuda anlık istihbarat paylaşımı konusunda anlaşmaya varılmıştır. Bu gelişme ile Türkiye'nin ABD dış politikasında mevcut güvensizliğin giderileceği hususunda büyük beklentiler ortaya çıkmıştır. Kürt siyasi liderlerinin söylemlerinde yansımaları bulan bu gelişme uzlaşmaz tavırlarının aniden değişmesini beraberinde getirmiştir. TBMM'nin sınır ötesi harekât için aldığı tezkere kararından sonra Irak Cumhurbaşkanı'nın çatışmacı tutumunu daha da sertleştirerek, Türkiye'nin PKK'luların teslim edilmesi yönündeki taleplerini bir kedinin bile verilemeyeceği şeklinde geri çevirmesi ile Barzani'nin ABD ile yapılan antlaşma sonrasında operasyonun sınırlı tutulması şartıyla karışmayacaklarını belirtmesi, bu durumun Kürt liderleri söylemlerinde bıraktığı izlerdir (Oktav, 2010: 57).

şubat 2008'de Türk ordusunun sınır ötesi operasyonu sonrasında Türkiye ile Kürt Bölgesel Yönetimi arasındaki ilişkilerin iyileşme sürecinde girdiği görölmektedir. Kuzey Irak ve Türkiye arasındaki buzların çözölmeye ise 28 Ekim 2008 tarihinde Irak Özel Temsilcisi Murat Özçelik ile Bölgesel Yönetim Başkanı Barzani'nin ilk resmi görüşmesine denk gelmektedir. Bu görüşmelerin ikincisi 11 Ocak 2009 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Ayrıca 2010 yılının Haziran ayında Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun Erbil'i ziyaret etmesi ve Türkiye'nin burada konsolosluk açma kararı bu iyileşme sürecine hız kazandırmıştır. Kürt Bölgesel Yönetimi ile Türkiye arasındaki

ilişkilerin doruk noktasına çıkması ise; Mart 2011’de Başbakan Erdoğan’ın Irak gezisi kapsamında Erbil’i ziyaret etmesi ile yaşanmıştır. Burada Erdoğan ve Barzani arasında gerçekleşen görüşme AK Parti Döneminde Türkiye dış politikasında Kuzey Irak ile olan ilişkilerin tepe noktasına çıkmasını sağlamıştır (Özipek, 2011: 592).

3.2. Kuzey Irak Üzerine Üretilen Söylemler

Türkiye’nin Irak politikasının, genel itibari ile değerlendirildiğinde, tarih boyunca oldukça inişli çıkışlı bir seyir izlediği görülmektedir. Misak-i Milli sınırları içinde bulunan Musul Vilayeti, hem siyaset hem de halk arasındaki gündemde uzun yıllardır tazeliğini koruyan bir konu olarak karşımızda durmaktadır. Lozan Barış Antlaşması’ndan sonra yapılan Ankara Antlaşması ile Musul Vilayeti, resmi olarak Irak toprağı olmuştur. Bu durum, bölgede yaşamakta olan Türk/Türkmen nüfusunun varlığı ile; Türkiye’nin bölge siyaseti açısından oldukça önemli bir hususu beraberinde getirmektedir. Türkiye’nin her zaman ilgilendiği ve ilgilenmeye devam edeceği bir tarihsel miras ve sorumluluk olarak Musul; Türk dış politikasının önemli konularından biri olarak süre gelmektedir.

Ayrıca, 1990’lı yıllardan başlayarak günümüze kadar geçen süre içinde, bölgede önemli çatışma ve savaşlar yaşanmıştır. Yaşanan tüm çatışma ve savaş durumlarında, Irak’ın kuzeyi, her zaman büyük trajedilere tanıklık eden en önemli yerleşim yeri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultuda, 1991 yılında ABD ve koalisyon güçleri tarafından başlatılan Irak operasyonu sonrasında, yaklaşık iki milyon Iraklı Kürt’ün Türkiye’ye sığınmasından bahsedilebilir. Bu durum, bir anlamda mecburi olarak Türkiye’yi savaşın tarafı haline getirmiştir.

2003 yılına gelindiğinde ise, Türk Dış politikası için yeni bir dönemin başladığından bahsedilebilir. ABD’nin Irak’ı işgali sonrasında, Irak’ın kuzeyinde bulunan Kürtlerin bölgesel bir yönetim olarak ortaya çıkması sonucunda, bu yeni dönem başlamıştır. Bu süreçte, Türk Dış Politikası için en önemli meselelerden bir tanesi, bölgede yaşayan çok sayıda Türk/Türkmen’in bulunmasıdır. Buradaki nüfusun durumuna yönelik endişe, yeni dönemin şekillenmesinde etkili olmuştur. Bölgede önemli bir nüfusa sahip olan Türkmenler konusunda, Irak Bölgesel Kürt Yönetimi ile Türkiye arasında zaman zaman

ılımlı bir atmosferin yaratıldığı görülmektedir. Kimi zamansa, çatışma ortamına sebebiyet verecek düzeyde ilişkilerin gerildiği dönemlerde karşımıza çıkmaktadır.

Bahsedilen bu süreçlerin genel bir resmi olarak düşünülen 2005 – 2008 yılları arasındaki dönemde, Türk Dış politikası karar vericilerinin, Kuzey Irak üzerine ürettiği söylemler, bu çalışma kapsamında incelenmektedir. İnceleme konusu olarak 2005-2008 yılları arasının tercih edilme sebebi; bu dönem içinde Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi ile ciddi çatışmaların yaşanması, savaş ile burun buruna gelinen dönemleri ve akabinde ilişkilerin iyileştiği, huzur ve barış ortamının sağlandığı dönemleri aynı anda içinde barındırmasıdır. Bahsedilen tüm bu politik süreçleri yansıtacak şekilde, karar vericilerin söylemleri üzerinden Türk Dış Politikası değerlendirilmektedir. Bu değerlendirme kapsamında, kültür olgusu ve kültürün etnik kimlik, tarihsel miras ve sorumluluk, dini kimlik ve Nizam-ı Alem unsurları, söylemlerin metinlerinde irdelenmektedir. Böylece, kültürün ve kültürel unsurlarının Türk Dış Politikasına tesirinin gözlemlenmesi amaçlanmaktadır.

Ayrıca, 2005-2008 yılları arasındaki ana dönem, çalışma kapsamında, iki alt döneme ayrılmıştır. Bu dönemlerin ayrılmasında ise; tamamıyla dönemlerin dış politika anlayışları dikkate alınmıştır. İlk dönem 2005-2006 yıllarını kapsamaktadır. Bu dönem, temelde, Türkiye ve Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi arasında ciddi çatışmalara yol açabilecek düzeyde problemlili ilişkilerin sürdürüldüğü dönemdir. Tam da bu nedenle, ikinci dönemden farklılık arz etmektedir. İkinci dönem ise, 2007 – 2008 yılları arasını kapsamakta ve ilişkilerin normale dönmesi ile karakterize edilmektedir. Bu dönemde Türkiye ve Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi ile ilişkilerin normale döndüğü ve nihayetinde önceki dönemde çatışma ile karakterize edilen dış politika sürecinde işbirliğinin yükselişe geçtiği görülmektedir. Bu doğrultuda, Irak Bölgesel Kürt Yönetimi üzerine üretilen söylemlerin irdelendiği bu bölümde, tamamıyla dönemin dış politika sürecine bağlı alt dönemlerin oluşturulduğu söylenebilir.

3.2.1. Türkiye-Kuzey Irak İlişkilerinde Çatışma Dönemi (2005-2006)

Söylem 1:

“Seçim, etnik çatışmayı tetikleyecek bir etki yaratabilir. Eğer akrabalarımız bu bölgelerde huzur içinde olmazlarsa, onlara haksızlıklar yapılırsa demokratik bir ülkede yönetimler seyirci kalmaz. Türkiye Irak’ın toprak bütünlüğünden yana. Türkiye tehditlerle hareket eden bir ülke değil. [...] Türkiye bir bölge ülkesidir, tarihten gelen bir müktesebatı ve tarihten gelen bir sorumluluğu vardır bu bölgeye karşı” (Yeni Şafak, 2005, 01 Şubat).

Dönemin Dış İşleri Bakanı Abdullah Gül tarafından 1 Şubat 2005 tarihinde dile getirilen bu söylem, Irak’ta yapılan seçimin sonuçları hakkında çeşitli düşünceleri içermektedir. Söylem ayrıntılı şekilde incelendiğinde, ilk olarak, Bakan Gül’ün, bölgede çıkabilecek olası etnik çatışmalara dikkat çektiği görülmektedir. Bu noktada bahsedilen etnik çatışmalar ile; özellikle Kerkük Bölgesinde Türk (Türkmen)-Kürt grupları arasında meydana gelebilecek çatışmaların işaret edildiği anlaşılmaktadır. Bölgede huzur ortamının yitirilmesi ve haksızlıkların gündeme gelmesi durumunda, Türkiye’nin üstleneceği siyasi rolün, söylemde akrabalık ilişkisi bağlamında ifade edilmesi, oldukça dikkat çekicidir. Bu noktada söylem, Türkiye’nin akraba olarak ifade ettiği bölge halkı için üstleneceği rol hakkında ipuçları barındırmaktadır. Bu ipuçları; bahsedilen koşulların gerçekleştiği ve Kerkük Türkmenleri konusunun bir dış politika sorunu olarak gündeme geldiği durumda, Türkiye’nin dış politika kararları hakkında bilgi vermektedir. Çatışmalı ortam, Kerkük Türkmenleri ile ilgili bir sorunu beraberinde getirdiği takdirde, bu sorunun çözümüne yönelik atılacak adımların kültür ile ilişkili olacağı, mevcut söylemde açıkça ortaya çıkmaktadır. Bu; söylemin devamında, sürecin çatışmalı bir duruma dönüşmesi halinde, Türkiye’nin müdahalede bulunacağı ve bahsedilen bu müdahalenin, tarihten gelen kazanılmış hak ve sorumluluklar esasına göre şekilleneceğinin açıkça ifade edilmesinden anlaşılmaktadır.

Genel hatları ile incelendiğinde, Abdullah Gül’ün bu söyleminin, aslında Türkiye’nin hassasiyetlerini yansıttığı görülmektedir. Bu hassasiyetler, genelde Kuzey Irak, özelden Kerkük konusundadır. Ayrıca her ne kadar söylem içinde açıkça ifade edilmese de

kullanılan kavramsallaştırmalar, kültürel bağların dış politika davranışı üzerindeki etkisini gözler önüne sermektedir. Söylem, ayrıntılı şekilde incelendiğinde dikkat çeken akrabalık, tarihsel sorumluluk ve müktesebat kavramlarının, hem Türk kültürü unsurlarını, hem de AK Parti'nin tarihsel sorumluluk ve Nizam-ı Alem algılayışını desteklediği görülmektedir.

Sonuç olarak, dönemin Dış İşleri Bakanı Abdullah Gül'ün bu söyleminde; kültür olgusunun kavramsallaştırılmasında kullanılan etnik kültür, tarihsel miras ve sorumluluk, Nizam-ı Alem unsurlarının yer aldığı görülmekte ve bu bağlamda söylemin, dış politika davranışının şekillenmesinde veya ifade edilmesinde, kültürün varlık ve etkisini örneklediği düşünülmektedir.

Söylem 2:

“...Biz bastan beri Irak'ın toprak bütünlüğünü koruyarak demokrasisini tesis etmesinden ve ülke yönetiminde Irak halkının en adil ve katılımcı biçimde temsilinin sağlanmasından yana olduğumuzu hep söyledik. İkincisi hiçbir etnik unsurun bir diğer etnik unsur üzerinde egemenlik sağlamasına olumlu yaklaşmadık...” (AK Parti, 2005, 1 Şubat)

Dönemin Başbakanı R. Tayyip Erdoğan'ın, 1 Şubat 2005'de, Irak'ta yapılan seçimlerin ardından yapmış olduğu bu açıklama, ilk bakışta, sınırın diğer tarafında belirli problemleri olan bir komşu devlet için sarf edilmiş, çok normal temenniler olarak görülmektedir. Fakat söylemin tarafı Türkiye, muhatabının Irak olduğu göz önünde bulundurulduğunda, söylemin biraz daha ayrıntılı ele alınması gerekmektedir. Bu gerekliliğin nedeni; ABD'nin Irak'ı işgali sonrasında, Irak'ta bulunan etnik gruplar içinde hem sayıca hem de siyaseten en büyük yoğunluğa sahip olan grubun, Irak Türkmenleri olmasıdır. Şiiler, nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturmaktadırlar. Kürtlerin arkalarında ciddi bir Batı desteğinin bulunmasının da etkisi ile; Kuzey Irak'ta, ciddi bir statüye sahip olmaları söz konusudur. Sünni Arap etnik grubu ise, diğerleri kadar olmasa da kendini savunabilecek pozisyonudadır. Bu siyasi ortamda yalnız kalan ve diğer etnik gruplar tarafından ezilmeye, hakları gasp edilmeye çalışılan tek grup Türkmenlerdir. Bu nedenle

söylemde, bahsedilen müdahalelere en açık etnik grup olarak, aslında Türkmenlerin işaret edildiği görülmektedir.

Başbakan Erdoğan'ın söylemi, bu siyasi bağlamda incelendiğinde; Irak'ın toprak bütünlüğünün tehdit edilmesi ve herhangi bir etnik grubun, diğerleri üzerinde egemenlik kurması durumlarına yapılan itirazın, açıkça Türkmenlerin haklarını güvenceye alınma kaygısı taşıdığı görülmektedir. Böylece, söylemin, aslında Türkmenlerin haklarına yönelik her türlü müdahaleye karşı bir uyarı niteliği taşıdığı söylenebilir. Tüm bu açıklamalar doğrultusunda, Başbakan Erdoğan'ın bu söyleminde, etnik unsurlara yapılan vurgunun hâkim olduğu görülmekte ve bu anlamda, dış politika söyleminde etnik kültürün etkisi gözlemlenmektedir.

Söylem 3:

“Irak'ta herkes bizim akrabamızdır, Kürtler de, Türkler de, Araplar da... Oradaki akrabalarımızın huzur içinde olmasını isteriz. Nasıl ki bir zamanlar Kürt olan akrabalarımız büyük bir sıkıntıya düştü ve Türkiye olarak kucağımızı açtıysak, nasıl Saddam'ın zulümüyle karşı karşıya kaldıklarında Türkiye 10 sene boyunca onları koruduysa, başka akrabalarımız sıkıntıya düşerse onların da huzur içinde olmasını talep etmek bir komşu ülkenin hakkıdır. Bu Irak'ın içişlerine karışma değildir. Irak'ın içişlerine karışma gibi bir duygumuz yoktur. Irak'ın normalleşmesini destekliyoruz.”

(Milliyet, 2005, 1 Şubat)

Dönemin Dış İşleri Bakanı Abdullah Gül'ün Çin gezisi sonrasında yapmış olduğu bu açıklama, Irak'ta, seçim sonrası meydana gelen durum hakkında yorumlarını içermektedir. Söylemde ilk olarak; Türkiye'nin Irak konusundaki tutumunun tarihsel süreçte meydana gelen belirli olaylar üzerinden temellendirildiği görülmektedir. Söyleminde, Bakan Gül, öncelikle, Irak'taki bütün etnik gruplar ile Türkiye'nin akraba olduğunu vurgulamaktadır. Ardından, Kuzey Irak'ta, Saddam Hüseyin yönetiminin yapmış olduğu acımasız katliamlar sırasında, Kürtlere, Türkiye'nin kapılarını açıp Kürt akrabalarını on yıl boyunca koruduğunu belirtmektedir. Gül'ün söyleminde yer alan bu hatırlatmanın temel nedeni, tarihsel bağlama dikkatin çekilme isteğidir. Bu şekilde,

tarihsel olarak, önemli bağlarının bulunduğu ve gerektiğinde Türkiye'nin olaylara müdahil olabileceği ifade edilmektedir.

Ayrıca etnik anlamda akraba olan Türkmen toplumunun, Türkiye tarafından korunacağı söylemde seslendirilmektedir. Kürt toplumlari ile birlikte yaşayan Türkmenler aleyhine, özellikle Kerkük bölgesinde sorunların peyda olması durumunda, Türkmenlerin korunmasının, bir müdahale olarak görülemeyeceğinin, söylemde yer alması, bunu göstermektedir. Bu durum, Bakan Gül'e göre, Türkiye'nin, -daha önce Kürtleri korumasında olduğu gibi- komşu ülkenin huzurlu olmasına yönelik bir talebi olarak ifade edilmektedir.

Bu doğrultuda Dış İşleri Bakanı Gül'ün bu söyleminde, AK Parti'nin medeniyet anlayışında önemli bir yer tutan ve aynı zamanda eski Türk kültürünün önemli değerlerinden biri olan nizam ve Nizam-ı Alem unsurlarının etkili olduğu fark edilmektedir. Sonuç olarak, bu söylemde, kültürün dış politika davranışının şekillenmesinde etkisi, nizam ve Nizam-ı Alem kavramsallaştırmaları üzerinden görülebilmektedir.

Söylem 4:

“Kuzey Irak'a gelince, bu meseleyi daha geniş bir çerçeveden ele almak gerekir: Türkiye'nin yürüttüğü yeni dış politikanın parametrelerinden biri de komşularla sıfır problemidir. Komşularımızın yer aldığı coğrafya üzerinden de Misak-ı Milli'nin ya da Lozan'ın Türkiye'ye miras bıraktığı tarihi ya da hukuki sorumlulukları vardır: Kuzey Irak, Musul, Kerkük, Nahçıvan, Batum. Bu noktalar, sağlıklı politikalar yürütüldüğü takdirde Türkiye'yi komşularıyla birleştiren alanlar haline gelebilir; fakat gerileme dayalı bir politika takip edilirse de sıkıntılara sebep olabilir.” (Davutoğlu, 2014: 146-47).

Bu söylem, dönemin Dış Politika danışmanlığı görevini yürüten ve aynı zamanda önemli siyasi isimlerinden biri olan Ahmet Davutoğlu'na aittir. Yeni dönemde Türk Dış politikasının nasıl algılandığı ve bundan sonra nasıl olması gerektiği hakkında Davutoğlu'nun görüşlerini aktardığı Cable News Network Turkish [CNN Türk]

televizyon programında ifade edilmiştir. Söylem incelendiğinde, ilk göze çarpan nokta; yeni dış politika sürecinde en önemli hususun, komşularla sıfır problem politikasının yürütülmesi olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıntılı şekilde ele alındığında, komşularla sıfır problem politikasının aslında kültür olgusu ile iç içe geçtiği, ikisinin beraber hareket ettiği görülmektedir. Bu durum, Davutoğlu'nun Türk Dış politikasına yön veren etkin bir danışman olması itibari ile ayrıca önem arz etmektedir.

Ayrıca, Davutoğlu'nun söyleminde; Misak-ı Milli ve Lozan antlaşması gibi çok önemli iki belge üzerine yapılan vurgu dikkat çekmektedir. Burada, Türk dış politikasının şekillenmesinde, Türkiye'nin tarihsel miras ve sorumluluklarının etkili görüldüğü anlaşılmaktadır. Tarihsel miras ve sorumluluk noktasında, Misak-ı Milli ve Lozan antlaşması gibi önemli iki belge üzerinden Türk dış politikasının şekillendiğinin, söylemde belirtilmesi, kültürün, dış politika üzerindeki etkisine işaret etmek açısından önemlidir.

Ayrıca, dönemin en önemli dış politika olaylarının yaşandığı Irak coğrafyası üzerinden verdiği örneklerle Davutoğlu; sorunların barışçıl yollardan çözülmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu doğrultuda Musul gibi, Kerkük gibi, hem etnik hem dini hem de tarihsel miras bakımından önemli bölgeleri barındıran ülke ile tarihsel ve kültürel bağların gözetilerek ilişkiye geçilmesinin gerekliliği söylemde yer almaktadır. Bütün bu kültürel yakınlıklar ile bölgede, çatışmanın değil ilişkilerin destekleneceği ve bu yolla yeni barışçıl döneme destek verileceği belirtilmektedir. Davutoğlu'nun söyleminde yer alan bu ifadeler dikkate alındığında hem çatışma hem de barış ortamlarında, Türk Dış Politikası davranışının şekillenmesinde, kültür olgusunun yer bulduğu açıkça görülmektedir.

Söylem 5:

“Kerkük’ün özel bir statüye kavuşturulması konusundaki hassasiyet üzerinde durduk. ‘Kerkük’ün 2007’de yapılacak referandumla beklenmeyen bir neticeye kurban edilmesi söz konusu olursa Irak’ta çok ciddi problem kaynağı olabilir’ dedik. Kendileri de buna katıldılar” (Türkiye Bülteni, Kasım 2006: 8).

Dönemin Başbakanı R. Tayyip Erdoğan'ın 2006 yılında, ABD ziyareti sonrasında Türkiye Bülteni dergisine vermiş olduğu röportajda, Kuzey Irak ve Kerkük konularıyla ilgili açıklamaları bulunmaktadır.

Söylemin ifade edildiği bağlam göz önünde bulundurulduğunda, 2005 yılında Irak'ta yapılan genel seçimler ile Kürtlerin elde ettikleri haklar sonrasında, Kerkük kentinin de, Irak Bölgesel Kürt Yönetimine bağlanması için 2007 yılında bir referandum yapılması öngörülmüştür. Referandum kararının alınmasından sonraki süreçte Türkiye, devamlı surette referandumun yapılmaması gerektiğini savunmuştur. Kerkük'te demografik yapının Kürtler lehine zorla değiştirildiği ve bu argüman doğrultusunda, referandumun yapılmamasının gerekliliği her daim dile getirmiştir. Bu çerçeveden söylem incelendiğinde; dönemin Başbakanı Erdoğan'ın ABD ziyareti sonrasında yapmış olduğu bu açıklamaların da, aynı doğrultuda olduğu görülmektedir. Türkiye'nin sürecin başından beri takınmış olduğu bu tavrın en önemli sebeplerinden bir tanesi; Kerkük'te bulunan Türkmenlerin durumudur. Bölgede bulunan Türkmenlerin haklarının korunması adına, Türkiye, bu süreçte, Kerkük konusunda her ne sebeple olursa olsun taviz vermeme taraftarıdır. Kerkük konusundaki bu politikanın bir diğer sebebi ise; Türkiye'nin tarihsel olarak Kerkük'ün Misak-i Milli sınırları içerisinde olmasından kaynaklanan sorumluluğudur. Bu sorumluluk, Türkiye'nin dış politika kararlarında hissedilmektedir.

Dönemin Başbakanı Erdoğan'ın söyleminde; bütün bu sahiplenme duygusunun Kerkük'teki referandum süreci üzerinden dış politika davranışına aktarıldığı görülmektedir. Tarihsel ve kültürel sahiplenmenin yansımaları taşıyan bu söylem, bu bağlamda dış politikada kültürün etkisini göstermektedir.

Söylem 6:

“Irak'taki kültürel demografi, Kerkük de dahil olmak üzere korunmalıdır; yani Kürtler, Türkmenler ve Araplar barışçıl bir hayat alanı içinde birlikteliklerini sürdürmelidir. Irak'ta bütün aktörlerin iç içe geçtiği iki yer var: Bağdat ve Kerkük. Dolayısıyla bu iki şehrin özel bir idareye, özel bir statüye sahip olması gerekir. Aksi takdirde Bağdat ve Kerkük'te etnik ya da mezhebi çatışmalar başlarsa, Irak'ı bir arada tutmak imkânsız hale gelir. Türkiye'nin Kerkük hassasiyeti de tarihi

gerekelere ve Irak'ın esenlik içinde olmasına dayanmaktadır. Türkiye, Kerkük ve Musul'u terk ederken, iki esasın sürdürülebilir olmasını ve Irak ekonomisiyle Türk ekonomisinin karşılıklı barış içinde gelişmesi. Irak, bu açıdan bakıldığında Türkiye'nin göz ardı edebileceği bir ülke değildir." (Davutoğlu, 2014: 213).

Bu söylem, dönemin Dış İşleri Bakanı ve Başbakan'ın dış politika danışmanı olan Davutoğlu'nun, CNN Türk kanalında katılmış olduğu Eğrisi Doğrusu programında, Türkiye'nin, Irak politikası üzerine yapmış olduğu açıklamaları içermektedir.

Söylemde ilk olarak, Kerkük'ün demografik yapısının korunması ve herhangi bir etnik yapı lehine değiştirilmemesinin gerekliliği dile getirilmektedir. Bu gerekliliğin ifade edilmesindeki en önemli sebep; Kerkük'te, yaklaşık 30 yıldır, demografik yapının Türkmenler aleyhinde değiştirilmeye çalışılmasıdır. Bu durum, her dönemde Türk Dış Politikasının önemli konuları arasında yer almış ve Türkiye'nin konu hakkındaki tutumu, her daim aynı kalmıştır. İçinde bulunulan dönemde, daha yoğun şekilde demografik yapının değiştirilmeye çalışıldığı ve bu nedenle Davutoğlu'nun söyleminde bu uyarıya yer verildiği düşünülmektedir. Söylemin devamında, Irak toplumunun bütün unsurlarını barındıran Kerkük şehrinde meydana gelebilecek en ufak bir etnik çatışmanın, tüm Irak'ı etkileyeceği ifade edilmektedir. Böyle bir durumda Irak'ın toprak bütünlüğünün tehlikeye gireceği, yine söylemde açıkça yer almaktadır.

Söylemin ikinci kısmında, Davutoğlu'nun daha sahiplenici bir tutum sergilediği ve Türkiye'nin tarihsel olarak Kerkük üzerinde kazandığı haklarını ortaya koyduğu görülmektedir. Türkiye'nin iki önemli tarihsel gerçeklik ya da duruma istinaden Kerkük ve Musul bölgelerinden ayrıldığı, Bakan Davutoğlu'nun söyleminde belirtilmektedir. Bunlardan ilki, Kerkük hassasiyeti; ikincisi ise Irak Devleti'nin sağlıklı ve güçlü olmasıdır. Bunun anlamı; Kerkük'teki demografik yapı, Türkmenler aleyhine değiştirildiği ve Irak devletinin hukuksal gerçekliğini yitirdiği takdirde, Türkiye'nin tarihten gelen haklarını kullanabileceğidir.

Sonuç olarak, Davutoğlu'nun bu söyleminde fark edilen tarihsel miras ve sorumluluk, etnik kimlik unsurları bağlamında; kültürel unsurların Türkiye'nin Kuzey Irak dış politikasını yönlendirme konusunda oldukça güçlü olduğu görülmektedir.

Söylem 7:

“Kürtler’in kabul etmemesi, tek başına Kerkük’ün kaderini etkileyebilecek bir şey değildir; zira Kerkük’ün demografik yapısına bakıldığında Kürtler, Araplar, Türkmenler ve Hristiyanların dengeli bir şekilde dağıldığı görülecektir. Bu bağlamda Kerkük için iki ihtimal vardır: Kürtlerin tek taraflı empozisi ya da güç dengesi. İkinci ihtimal gerçekleşirse, ortaya çıkacak tablo Irak için de güzel bir model olacaktır; eğer ilk ihtimal gerçekleşirse Kürtlerin Kerkük’teki empozisine karşılık Şii’ler de tüm Irak’ta benzeri bir tavra kalkışabilirler. Son olarak Kerkük’ün kesinlikle özel bir statüsü olmalıdır.” (Davutoğlu, 2014: 306).

28 Aralık 2006 tarihinde yayımlanan Eğrisi Doğrusu programında konuşan Bakan Davutoğlu, bu söyleminde, Kerkük’te yapılması planlanan referandum hakkında düşüncelerini aktarmaktadır. Davutoğlu; söyleminde, Kerkük meselesinde iki önemli sonucun ortaya çıkabileceğini belirtmektedir. Bunlardan ilki; Kerkük’te Kürtlerin tek taraflı empozisidir. Böyle bir durumda, kaçınılmaz olarak Irak’ta etnik bir çatışmanın körüklenmesi söz konusu olacaktır. Böyle bir durum karşısında, Kürtlerin Kerkük’te yaptıklarını, diğer etnik grupların Irak’ın diğer bölgelerinde yapmaya başlaması ile en can alıcı sonuçlardan birinin ortaya çıkması muhtemeldir. Bu, kaos ortamı ve çatışmalar ekseninde şekillenen bir sonuçtur. Bu noktada dikkate alınması gereken hususlardan biri, Irak nüfusunun yaklaşık %55’inin Şii toplumundan oluşmasıdır. Bahsedilen demografik gerçek, Irak’ın farklı bölgelerinde Şii empozisini kaçınılmaz hale getirmektedir.

Söylemin devamında, Kerkük’te yaşayan Türkmenlerin de benzer durumdan etkileneceği konusu Davutoğlu tarafından ifade edilmektedir. Ayrıca, böyle bir tablonun oluşmaması için, Kerkük gibi birçok etnisiteden oluşan bir kentin, kesinlikle özel statüye sahip olmasının gerekliliğinin altı çizilmektedir.

Söylem dikkatli şekilde incelendiğinde, Davutoğlu’nun, doğrudan isim vermese de Kerkük’te bulunan Türkmen toplumunun hak kaybına uğramaması için açıklamalarda bulunduğu fark edilmektedir. Türkmenlerin haklarının gasp edilmemesi ve demografik olarak yerlerinden edilmesine yönelik tepki dikkat çekmektedir. Sonuç olarak, Türk dış

politikası açısından Kerkük'ün demografik yapısının ve statüsünün çok önemli olduğu görülmekte ve söylem tarafından bu durum ayrıca vurgulanmaktadır.

3.2.2. Türkiye-Kuzey Irak İlişkilerinde İş-birliği Dönemi (2007-2008)

Söylem 8:

... Bizim her türlü bağımız var. Kültür bağımız var, tarih bağımız var, kardeşlik bağımız var, akrabalık bağımız var... ... Kerkük'te oldubitti peşinde koşanların niyetlerine yönelik olarak bu uyarıyı bugünden yapmak zorundayım. Biliyorsunuz, Irak meselesinin, bizim için AB sürecinden daha öncelikli bir hal aldığını bayramın ilk günü söylemiştim... ... Kerkük'teki gelişmelere baktığımız zaman, ciddi manada demografik yapının değiştirilmesi gayreti vardır. Buna seyirci kalamayız. Ve bu demografik yapının değiştirilmesinden sonra orada yapılacak olan bir referandumun neticesi şimdiden zaten bellidir (Haber7, 2007, 9 Ocak).

Dönemin Başbakanı Erdoğan'ın, 9 Ocak 2007 tarihinde, TBMM grup toplantısında yaptığı konuşmada, Kerkük ve Kuzey Irak meselesi önemli bir yer tutmaktadır. Başbakan Erdoğan'ın bahsedilen konuşmasından alıntılanan Kerkük'e ilişkin yukarıdaki söylemde; kültür, tarih, kardeşlik ve akrabalık bağlarının dikkat çekildiği görülmektedir. Dikkat çekilen kültür, tarih ve akrabalık hususları, bölgeye yönelik uygulanacak politikalarda göz önünde bulundurulması gereken en önemli unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü söylemin, sadece ilk cümlesi incelendiğinde bile, karşımıza tarihsel miras ve bunun getirmiş olduğu sorumluluk, akrabalık ve kardeşlik unsurları çıkmakta ve bu yolla etnik kimliğin vurgulandığı fark edilmektedir. Bu durumun, Kerkük'te atılacak bütün adımlarda, hem Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi hem de diğer aktörler tarafından göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Söylemin devamında, Başbakan Erdoğan'ın bir adım daha ileri giderek, Irak meselesinin, Avrupa Birliği'ne tam üyelik meselesinden bile daha öncelikli bir konu olduğunu belirttiği görülmektedir. İçinde bulunan dönemde -hatta son 50 yıllık dönemde- Türkiye için iç ve dış politikanın en önemli konularından biri olan Avrupa Birliği meselesinden daha önemli bir konu olarak Irak meselesinin ifade edilmesi, oldukça dikkat çekicidir. En

önemli siyasi aktörlerden biri olarak Başbakan tarafından, Kuzey Irak ve Kerkük meselesinin, Türkiye'nin tüm iç ve dış politikasında öncelikli konular olarak telaffuz edilmesinde, sınırın diğer yanını teşkil eden Irak'ta şiddetli problemlerin yaşanması ve bu sebeple bir dış politika davranışının şekillenmesi etkili olmaktadır. Ancak altı çizilen ehemmiyetin tek sebebinin, bu sınır komşuluğu olmadığı; meselenin içinde Türkmenler ve Kerkük'ün yer alması ile konunun Türkiye siyasetinde farklı bir konuma oturduğu görülmektedir.

Söylemin devamında, Erdoğan, Kerkük'te, Bölgesel Kürt Yönetiminin referandum öncesinde demografik yapıya müdahale etme çabasına dikkat çekmektedir. Bahsedilen bu hamlenin, Türkiye tarafında fark edildiği ve konuya seyirci kalınmayacağı söylemde açıkça ifade bulunmaktadır. Demografik yapının değiştirilmesine yönelik müdahalelerin en önemli sebebi; Türkiye'nin uzun yıllardır Kerkük üzerindeki en büyük tezi olan Kerkük'ün Türkmen şehri olması ile ilgilidir. Buna rağmen, bölgedeki Kürt ve Arap nüfusunun her geçen gün Türkmenler aleyhinde değiştirilmeye çalışılması söz konusudur. Referandumda etkili olunmasına yönelik yapılan bu çaba, Başbakan Erdoğan tarafından söylemde açıkça ortaya konulmakta ve reddedilmektedir.

Söylem 9:

“Irak'ın sınırları ayrıdır, onlarla sınır kavgamız da yoktur. Ancak bu, oralardaki akrabalarımızın geleceklerine ilgisiz kalacağız anlamına gelmemelidir.” (Türkiye Bülteni, Şubat 2007a: 15).

Bu söylem; Irak ve Kerkük'te yaşanan olaylar ile ilgili TBMM'de yapılan oturumda dönemin Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Abdullah Gül'ün açıklamaları arasında yer almaktadır. Irak ve özellikle de Kuzey Irak Bölgesi'ndeki olaylar karşısında Türkiye'nin tutumunun hem Irak hem de başka devletler tarafından “iç işlerine karışma ve/veya Irak'ı ülke topraklarına katma çabası” olarak algılanması, söylemde eleştirilmektedir. Dış İşleri Bakanı Gül, bu hususta, Irak'ın sınırları ile ilgili Türkiye'nin herhangi bir probleminin bulunmadığı gibi, sınırlar için bir anlaşmazlığın da yaşanmadığını söyleminde dile getirmektedir.

Kuzey Irak Bölgesi'ndeki duruma karşı hassas olunmasının sebebi olarak ise; akrabalık olgusu gösterilmektedir. Türkiye'nin bahsedilen tutumunun iç işlerine müdahale niteliği taşımaktan ziyade, bölgede yaşayan akraba toplum ile ilgili olduğu, söylemde fark edilmektedir. Ayrıca, bölgedeki akrabaların geleceklerini etkileyen kararların alınmasında, Türkiye olarak etkin olunmaya devam edileceği, söylemde açıkça vurgulanmaktadır. Bu söylemdeki en önemli nokta da, bu bağlamda şekillenmekte ve Irak'ta yaşanan olaylar, Türkmenleri ilgilendirdiği müddetçe Türkiye'nin olaylara müdahil olmaya devam edeceği, dönemin Dış İşleri Bakanı tarafından açıkça ifade edilmektedir.

Söylem 10:

“Dün sıkıntıya düştüklerinde; Türkiye olarak ‘ne olur gelin de şu derdimizi halledin’ diyenler, şimdi bu ifadeyi nasıl kullanma durumuna düşüyorlar? Bizim Irak’la ilgili komşuluk haklarımız, sıradan bir ülkeninkine benzemez. 350 km sınırın, tarihi, kültürel, akrabalık bağların, soydaşların olacak, bu dayanışmayı tarih boyunca sürdürdüğün ilkeye karşı seyirci kalacaksın. Bu mümkün değil.” (Türkiye Bülteni, Şubat 2007a: 15).

Dönemin Başbakanı Erdoğan’ın bu söylemi, TBMM AK Parti grup toplantısında, Irak ve Kerkük’e ilişkin açıklamalarında sarf edilmiştir. Söylem, genel olarak incelendiğinde, Türkiye’nin Kuzey Irak politikalarına karşı Kürt Bölgesel Yönetimi’nin yaptığı eleştirilere istinaden, Başbakan’ın düşüncelerini yansıttığı görülmektedir.

Irak’ta, 90’lı yılların sonunda Saddam Hüseyin yönetiminin Kürtlere yönelik uyguladığı vahşet karşısında, Kürtlerin, Türkiye’den yardım istediği ve karşılığında 10 yıl boyunca Türkiye tarafından hem koruma hem de yardımın sağlandığı, bu söylem incelenirken, hatırlanması gereken noktalardan biridir. Çünkü, bugün Türkiye’nin Kerkük ve Türkmenler için tutumu, bu çerçevede değerlendirilebilmektedir. Irak ile Türkiye arasında bulunan 350 km’lik sınırın, herhangi bir sınırdan farklı olarak, çeşitli bağlar ile karakterize olduğu, söylem içinde vurgulanmaktadır. Bu doğrultuda, Başbakan Erdoğan, tarihsel olarak sınır komşuluğunun Türkiye ile Irak arasında etnik, kültürel ve tarihsel

bağları doğurduğunu belirtmekte ve bu bağlardan, Türkiye'nin hiçbir zaman vaz geçemeyeceğinin altını çizmektedir.

Erdoğan ayrıca, bu durumun, tarihsel bağlamda, Türkiye'nin üstlenmiş olduğu bir mesele olduğunu ve bu nedenle süreç içinde değişmesinin mümkün olmadığını belirtmektedir.

Tüm bu tartışmalar ekseninde, söylem, bir bütün olarak incelendiğinde, Türkiye'nin, bu derece yoğun etnik, kültürel ve tarihi bağlarının bulunduğu bölgeler üzerine geliştirilen politik tutumunda, konunun bir dış politika meselesi olarak görülmemesi dikkat çekmektedir. Herhangi bir ülke ile olan dış politika meselesi yerine, adeta bir iç politika meselesi olarak konunun ele alınmış olması ülkeler arasında kültürel ve tarihsel bağın önemini gözler önüne sermektedir. Diğer bir deyişle dış politika süreçlerinde, kültürün etkisi, bu söylem üzerinden açıkça fark edilmektedir.

Söylem 11:

“Irak'ta gelinen kritik dönemeçte Türkmen soydaşlarımızın haklarının korunması ve Irak'ın asli kurucu unsurları arasında yer alan Türkmenlerin Irak'ta hak ettikleri yere gelebilmeleri amacıyla Türkmenlere imkânların elverdiği tüm destek verilmektedir. Başta, eğitim, sağlık ve diğer insani yardımlar olmak üzere bütün zorunlu ihtiyaçların karşılanmasında, Türkmen kardeşlerimizin yanındayız...Kerkük'ün geleceği, nüfus yapısı itibarıyla, Irak'ın geleceği açısından emsal teşkil edecektir. Kerkük'e yönelik dar bakışlı ve tek taraflı politikalar sürdüğü takdirde, 2007 yılında yapılması planlanan referandum sonunda çözüme ulaşılamayacak, aksine, geri dönüşü olmayabilecek kırılmalara yol açılacaktır” (Türkiye Bülteni, Şubat 2007b: 22-23).

Bu söylem, dönemin Dış İşleri Bakanı Abdullah Gül'ün Türkiye Bülteni dergisinin 45. sayısında yayımlanan ve geneli, Irak meselesi, Kerkük ve Türkmenler ile ilgili olan röportajından alıntılanmıştır. Abdullah Gül'ün Irak ve Türkmenlerin geleceklerine ilişkin düşüncelerini aktardığı söylem incelendiğinde, belirli noktalar dikkat çekmektedir. Dönemin Dış İşleri Bakanı, öncelikle 2007 yılında yapılması planlanan referandum sonucunda ortaya çıkacak tablonun, Kerkük ve Irak'a huzur getirmeyeceğini belirtmektedir. Bu net uyarının yapılmasındaki amaç; Kerkük'te Bölgesel Kürt Yönetimi

tarafından demografik yapının Iraklı Türkmenler aleyhine değiştirilmesi ile ilgilidir. Yapının Türkmenler aleyhine değiştirilmesi sonucunda ortaya çıkan tabloda, referandum sonucu, hâlihazırda belli gibidir. Bahsedilen bu yapılandırmanın altında yatan yegâne amaç ise; Kerkük'ün, Bölgesel Kürt Yönetimi kontrolüne verilmesi isteğidir. Bu süreç, bütüncül şekilde değerlendirildiğinde, Bakan Gül'ün referandum hakkındaki uyarıları anlaşılır olmaktadır.

Ayrıca, Gül'ün açıklamaları, sadece Türkmenleri değil Kerkük'te bulunan tüm unsurları kapsayan bir niteliğe sahiptir. Söylem dikkatli şekilde değerlendirildiğinde Irak'ın bütün unsurlarının, Kerkük'te beraber yaşadığının altı çizilmektedir. Kerkük, herhangi bir etnik unsurun kontrolüne bırakıldığı takdirde, bunun Irak için emsal teşkil edeceği, söylemde doğrudan belirtilmektedir. Böylece farklı bölgelerde çoğunlukta bulunan farklı unsurların, kendi çıkarları doğrultusunda benzer bir süreci başlatma ihtimalleri artacaktır. Böyle bir tablonun ise, Irak'ın geleceği için iç açıcı olmayacağı aşikârdır.

Diğer yandan Bakan Gül, söyleminde, Kerkük'ün Türkmenler için önemine değinmektedir. Burada yaşayan ve etnik olarak Türk olan soydaşların yaşayacakları olumsuz deneyimler karşısında, Türkiye'nin tepkisiz kalmasının mümkün olmadığını belirtmektedir. Bu doğrultuda, Kerkük'teki Türkmen toplumuna her türlü maddi ve manevi desteğin Türkiye tarafından sağlanacağı, dönemin Dış İşleri Bakanı tarafından dile getirilmektedir. Bu teminatın, dönemin en önemli siyasi karar vericilerinden biri tarafından verilmesi, çalışma açısından oldukça önemli görülmektedir. Çünkü bir siyasi lider tarafından ifade edilen bu teminat, bir bakıma Türkiye'nin Irak politikası içinde, Türkmenlerin sahip olduğu yeri göstermekte ve ne denli önemli olduğunun altını kalın çizgilerle çizmektedir.

Söylem 12:

“Ama ben şunu tavsiye ederim. Altından kalkamayacakları sözler söylemesinler. Yerlerini konumlarını çok iyi tespit etmeleri gerekir. Sonra bu sözlerin altında ezilirler. Türkiye ile sınırdaş olan Kuzey Irak şu anda attığı bu adımlarla çok ciddi

yanlışlar yapmakta. Ve bunun bedeli onlar için çok ağır olur. Biz tarihi asırlara dayanan bir devletiz, bırakın Kuzey Irak'ı Bağdat'a kadar nasıl bir tarih geçirmişiz tüm tarih bilir. Bu bakımdan bu ifadeleri kullanırken çok dikkatli kullanmak lazım. Ne yazık ki Barzani burada yine haddine tecavüz etmiştir, haddini aşmıştır. Ve bu ifadelerle kendini tatmin ediyorsa bilemem ama Türkiye'nin böyle tatminlere ihtiyacı yok. Bu sözlerin altında kalmamaları gerekir, buraya dikkat etmelerinde büyük fayda var." (Vatan, 2007,9 Nisan).

9 Nisan 2007 tarihli bu söylem, dönemin Başbakanı Erdoğan tarafından Irak Kürt Yönetimi Başkanı Mesut Barzani'ye verilen bir cevap niteliği taşımaktadır. Söylemin tarihsel gelişimi incelendiğinde, Mesut Barzani, Türkiye'nin Kerkük'e müdahalesi halinde, kendilerinin de Diyarbakır'a müdahale edeceğini ve Türkiye'de bulunan 30 milyon Kürt için harekete geçeceklerini bildirmişti. Bu doğrultuda, yukarıda alıntılanan söylemin Irak Kürt Yönetimi Başkanı'nın açıklamasına bir cevap niteliği taşıdığı anlaşılmaktadır.

Başbakan Erdoğan'ın söyleminde, oldukça sert bir üslubun kullanıldığı ve bölgeye yönelik hissedilen tarihsel miras ve sorumluluk duygularına yer verildiği görülmektedir. Kerkük'te olabilecek bir Kürt müdahalesine karşı Türkiye'nin bölgeye yönelik sorumlulukları, söylemde, tarihsel ve kültürel gerekçeler ile bağlantılı şekilde ifade edilmektedir. Öyle ki, dönemin Başbakanı bu durumu, tarih ve sınır komşuluğu üzerinden meşrulaştırılmakta ve kullanılan ifadelerin önemine değinerek sert bir uyarıda bulunmaktadır. Söylemin Barzani'ye bir cevap niteliği taşıdığı göz önünde bulundurulduğunda, bahsedilen bu tarihsel ve kültürel öğelerin önemi anlaşılmaktadır.

Ayrıca Başbakan, açıklamasının devamında, gerektiği takdirde yapılacak müdahalenin kapsam ve boyutuna dikkat çekmektedir. Muhtemel müdahalenin, Kerkük ile sınırlı kalamayabileceği, aksine Bağdat'a kadar genişleyebileceği söylem içinde, dikkate alınması gereken noktalardan biridir. Bu durumda yine tarih ve kültür unsurlarının etkili olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye ile Irak coğrafyası arasındaki tarihi ve kültürel bağların çok derinlere kadar inmesi, olası müdahalenin kapsamını da şekillendirmektedir.

Son olarak, Erdoğan'ın söyleminde Türkiye ve Irak arasındaki ilişkinin herhangi bir sınır komşuluğu ilişkisine indirgenemeyeceğine aksine iki ülke arasındaki ilişkinin bundan çok daha fazlasını içerdiğine yer verilmektedir. Sonuç olarak, Türkiye'nin Irak ile bu denli sıkı kültürel ve tarihsel bağları paylaşması, oldukça önemli sonuçları beraberinde getirmektedir. Gerektiğinde, Türkiye'nin, -sadece Kerkük'te değil- Irak'ın tamamı hakkında söz söylemeye hakkı olduğu düşüncesinin, Türk siyasi liderleri tarafından dile getirilmesi, bu önemli sonuçlardan biri olarak değerlendirilmektedir.

Söylem 13:

“Irak’la ilgili en önemli meselelerden biri de Kerkük’ün statüsüdür. Tüm Irak halkını ilgilendiren bu konunun aceleye getirilmeden çözülmesi önem taşımaktadır. Bu çerçevede Kerkük’ün statüsüne ilişkin referandumun ertelenmesi mantıklı bir adım olmuştur. Öte yandan, ülkemizin öncülüğünde başlatılan “Komşu Ülkeler Süreci”, Irak’ta yaşanan sorunların nasıl çözülebileceği konusunda Irak Hükümeti ile bölge ülkelerinin alışverişinde buldukları ve somut çözüm önerileri geliştirdikleri çok önemli bir platform haline gelmiştir.” (Uluslararası Konuşmalar: 413).

Alıntılanan bu söylem; Oxford Üniversitesi bünyesinde faaliyet gösteren saygın bir akademik kuruluş olan Oxford Union’da 22 Ekim 2007 tarihinde dönemin Başbakanı Tayyip Erdoğan tarafından sarf edilmiştir. Türk dış politikasının bölgesel ve küresel düzeydeki vizyon, hedef ve öncelikleri konusunda çeşitli açıklamaların yapıldığı bu toplantının Irak ile ilgili bölümünde Kerkük meselesine değinilmiştir. Başbakan Erdoğan’ın Irak’taki en önemli mesele olarak Kerkük konusunu ifade etmesi oldukça önemlidir. Türk dış politikasında Kerkük meselesine atfedilen bu ehemmiyet, Kerkük’ün hiçbir etnik gruba verilmemesi gerekliliği ile bağlantılı şekillenmektedir. Bölgenin Irak’ın tüm etnik unsurlarını barındıran bir yapıya sahip olması nedeniyle özel bir statüye sahip olması gerektiği düşünülmektedir. Ayrıca Kerkük yönetiminin Irak merkezi hükümetine ait olması gerektiği ve şehir yönetiminde tüm etnik unsurlara yer verilmesi gerekliliği ifade edilmektedir. Bu doğrultuda Türkiye’nin, konuyu çeşitli zamanlarda Irak ile Bölgesel Kürt Yönetimi ile ve uluslararası toplum ile paylaştığı bilinmektedir. Çeşitli platformlarda yapılan bu girişimlerin etkisi ile 2007 yılında nihayet Kerkük’te yapılması planlanan referandumun ileri bir tarihe ertelendiği görülmektedir.

Söylemin oturduğu bu zemin dikkate alındığında Başbakan Erdoğan'ın söylemi daha anlaşılır olmaktadır. Söylemde yer alan konunun aceleye getirilmemesi gerekliliğine paralel olarak referandumun ertelenme kararının mantıklı hamle olarak ifade edilmesi bu bağlamda önemlidir.

Ayrıca referandum süreci boyunca Türkiye'nin Kerkük meselesinde göstermiş olduğu tutum ve tepkiler sadece bölgede bulunan etnik grupların hakları ile ilgili değildir. Ayrıca Kerkük'teki en büyük nüfuslardan biri olan Irak Türkmenleri ile ilgilidir. Irak Türkmenlerinin bölgede bulunması, Türkiye'nin Kerkük meselesine karşı sergilemiş olduğu tutumları etkilemektedir. Tüm bu bileşenler bir arada değerlendirildiğinde Türkiye'nin bir dış politika meselesi olarak Kerkük sorununa bu denli yakın ilgi ve alaka göstermesinde kültürel faktörlerin etkili olduğu söylenebilir. Diğer bir deyişle, Türkiye'nin Kerkük konusundaki dış politika davranışlarında diğer tüm sebeplere ek olarak kültürün de etkili olduğu düşünülmektedir.

Söylem 14:

“Bu ziyaret sembolik anlamlarla yüklüdür; Türkiye ve Irak, ortak bir tarihi mirası paylaşan iki dost ve komşu ülkedir. Halklarımız kardeş ve akrabadır. Dolayısıyla, bağlarımız çok derin ve kuvvetlidir. Önemli bir husus, Sayın Cumhurbaşkanı Celal Talabani'nin Türkiye'yi ziyaret eden tarihte ilk seçilmiş Irak Cumhurbaşkanı olmasıdır.” (Gül, 2008, 7 Mart).

7 Mart 2008 tarihli bu söylem, Irak Cumhurbaşkanı Celal Talabani'nin Türkiye ziyareti sırasında, onuruna dönemin Cumhurbaşkanı Gül tarafından verilen yemekte ifade edilmiştir. Gül'ün bu söylemi, genel itibari ile incelendiğinde, kültürel kodların etkinliği fark edilmektedir. Irak Cumhurbaşkanı olarak Türkiye'ye gelen Talabani'nin Kürt kökenli olması ve Kuzey Irak Bölgesini temsil etmesi, bu görüşmeyi daha anlamlı hale getirmektedir.

Söylem içinde ifade edilen ortak tarihi miras, dostluk, komşuluk, kardeşlik ve akrabalık kavramlarının arka arkaya kullanılmış olması oldukça dikkat çekicidir. İki siyasi birimin, birbirlerini bu kavramlar ekseninde konumlandırması ve bu konunun, ülke siyasetini

yönlendiren en önemli karar vericilerden biri olan Cumhurbaşkanı tarafından ifade edilmesi çalışma açısından oldukça önemlidir. Bu bağlamda, bahsedilen ortak tarihi miras, dostluk, komşuluk, kardeşlik ve akrabalık kavramları, dış politika kararlarına tesir eden kültürel kodlar olarak değerlendirilmektedir. Ancak, bahsedilen kültürel kodların, bu söylemde, barış zamanında ve barışa daha fazla katkıda bulunacak şekilde kullanılmış olması önemli bir noktadır. Öyle ki, daha önce incelenen söylemlerde, aynı kültürel kodların, çatışma içinde ve hatta çatışmayı ateşleyip yükseltecek şekilde kullanıldığı fark edilmişti. Ancak bu söylemde, -diğerlerinden farklı olarak- bu kodlar birer itici güç olarak değil, aksine uyum ve birlikteliğin desteklenmesine yönelik ifade edilmiştir.

Bu farklılık dikkate alındığında, kültürün dış politika sürecinde iki ayrı rol üstlenebildiği görülmektedir. Hem barışın hem de çatışmanın destekleyicisi olarak kullanılabilen kültürel unsurlar, bu bağlamda, iki ülke arasındaki siyaseti etkileme kudretini taşımakta ve bunu hem olumlu hem de olumsuz atmosferin itici gücünü oluşturacak şekilde yürütebilmektedir.

Söylem 15:

“Irak Anayasası’nın içerisinde, Irak’ın bütünlüğü içerisinde, bir federal yapı içerisinde, ama orada bir bölgesel yönetim vardır. O bölgesel yönetim de terörle mücadele konusunda üstüne düşenleri yapma zorunluluğunu hissetmeye başlamıştır. Bütün bunlar konuşulmaktadır ve onlarda bu terör belâsının bir gün kendilerinin de başına belâ olduğunu görmeye başlamışlardır. Bu coğrafyada hepimiz birbirimizin kardeşleriyiz. Irak’taki Kürtler, Türkmenler Türkiye’nin akrabalarıdır... Önümüzdeki dönemde terörle mücadelede yeni bir boyutun ortaya çıkacağına inanıyorum.” (CNN Türk, 2008, 19 Kasım).

19 Kasım 2008 tarihinde, dönemin Cumhurbaşkanı Gül, Irak Cumhurbaşkanı Talabani ile görüşmüştür. Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi ile Türkiye arasındaki ilişkilerin geçmiş dönemlere nazaran önemli ölçüde ilerlediği, Kerkük referandum meselesinin rafa kaldırıldığı, Türkmenlerin durumunda gerekli iyileşmelerin yapıldığı bu dönemde, Kuzey Irak ve Türkiye arasındaki karşılıklı sert söylemlerin son bulduğu söylenebilir.

Kültürel unsurlarla karakterize olan sert söylemlere başvurulmamasına rağmen, bu dönemde, yine kültürel kodların işe koşulması önemli bir durumdur. Özellikle diplomatik ve ekonomik iş-birliği üzerinden yürütülen ikili ilişkilerde, -yukarıdaki söylemde de görüldüğü gibi- kültürel kodlara başvurulmaya devam edilmektedir.

Söylemde, Türkiye ve Kuzey Irak Kürtleri arasında akrabalık ilişkilerine vurgu yapıldığı fark edilmektedir. Bu doğrultuda paylaşılan ortak değerlerin ortaya çıkarıldığı söylenebilir. Ayrıca Kuzey Irak'ta yaşayan halkların barış içinde yaşamasının gerekliliği, söylemde, tarihsel miras ve sorumluluk düşüncesi üzerinden ifade bulmaktadır. Bu duyarlılığın temelinde, Nizam-ı Âlem fikriyatı yatmaktadır. Yani, bölgede barış ve huzur ortamının sağlanması amacıyla Türkiye'nin sorumluluk hissetmesi ve hissedilen bu sorumlulukların yerine getirilmesine yönelik duyulan istek etkili olmaktadır.

Bu doğrultuda, Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi ve Türkiye ilişkileri, süreç içinde incelendiğinde iki özel dönem ile karşılaşmaktadır. Bu özel dönemlerden biri olarak, 2005 – 2006 yılları arasında, ikili ilişkilerin çatışmalı yapısı dikkat çekmektedir. Ancak 2007 – 2008 yılları arasına gelindiğinde ve sonraki süreçte Türkiye ve Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi arasındaki ilişkinin temel dinamiği olarak dostluk, barış ve ikili ekonomik çıkarların hâkim olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, ilişkilerin doruk noktasına çıktığı 2007 sonrası dönemde Türkiye ve Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi arasındaki ilişkilerin belirlenmesinde kültür olgusunun önemli ölçüde etkin olduğu söylenebilir.

3.3. Söylem Analizlerinin Genel Değerlendirmesi

Kuzey Irak ile ilgili söylemler genel itibari ile incelendiğinde, öncelikle söylemlerin iki ayrı dönemde analiz edildiği görülmektedir. İlk ele alınan dönem 2005- 2007 yılları arasını kapsayan süreçtir. Esas itibari ile bu dönemin, 5 Kasım 2007 tarihinde, dönemin ABD Başkanı Bush, dönemin Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Erdoğan ve dönemin Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi Başkanı Barzani arasında gerçekleşen görüşme ile sona erdiği söylenebilir.

Bahsedilen bu görüşmeye kadar olan söylemler Blanche, Durrheim ve Kelly'nin (2006: 330) kültür, amaçlar ve bağlamdan oluşan üç boyutlu söylem analizi modeline göre değerlendirildiğinde bazı önemli noktalar dikkat çekmektedir. Öncelikli olarak çatışmanın ön planda, siyasi gerginliğin hakim olduğu bir bağlam dikkat çekmektedir. Ayrıca kültür bu bağlamı daha da besleyecek şekilde kullanılmakta yani amaç olarak var olan ilişki niteliğinin perçinlenmesi gündeme gelmektedir. Bu doğrultuda, 2005 – 2007 yılları arasını kapsayan ilk süreçte, kültürel unsurlar, var olan çatışmaların şiddetlenmesine ve yeni çatışma alanlarının açılmasına hizmet etmektedir.

Ayrıca çatışmalı dönemde, söylemler içinde kültürel kodlara sıklıkla yer verildiği ve kültürel unsurların etkin şekilde kullanıldığı görülmektedir. Bunlar arasında ilk sırada, etnik kültüre atıfta bulunan Türkmen, akraba ve soydaş gibi kodlar yer almaktadır. Etnik kültürden sonra, en çok kullanılan kültürel kodlar ise, tarihsel miras ve tarihsel sorumluluktur. Çalışma kapsamında incelenen söylemler içinde, bu iki kültürün çokça kullanılması, her bir dış politika olayının kendine özgü olmasından kaynaklanmaktadır.

Kuzey Irak meselesi üzerine yapılan incelemelerde, en önemli dış politika sorunu olarak, Kerkük şehrinin referandum meselesi karşımıza çıkmaktadır. Kerkük şehrinin hem Türk dış politikasında hem de Türkiye için önemi oldukça büyüktür. Türkiye için bu kent, Türkmenlerin yaşadığı yerdir ve adı üstünde bir Türkmen şehri olarak nitelendirilmektedir. Bu nedenle, Kerkük'ü etkileyecek her türlü etnik problem, kentin demografik yapısını değiştirmeye yönelik her türlü hamle ya da tutum, bölgede yaşayan Türkmen nüfusun varlığına bir tehdit olarak değerlendirilmektedir.

Bu nedenle çatışma ile karakterize olan 2005 – 2007 yılları arasındaki süreçte, dönemin Türkiye Cumhurbaşkanı, Başbakanı ve Dış İşleri Bakanı'nın Kerkük meselesinde etnik kültüre sıklıkla değinmesi, anlaşılabilir bir durumdur. Hatta en çok etnik kültür ile ilişkili Türklük, Türkmenlik kavramlarına atıfta bulunulması, doğal bir kültürel tepki olarak karşımıza çıkmaktadır.

En sık kullanılan ikinci kültürel kod olarak, tarihsel miras ve tarihsel sorumluluk vurgularında ise, genel itibari ile iki ayrı dönem ya da olaya vurgu yapıldığı görülmektedir. Bunlardan ilki; bu bölgenin –daha doğru bir tabir ile Musul Vilayetinin-

Misak-ı Milli sınırları içinde kalması nedeniyle, Türkiye'nin, bölgede söz söyleme hakkının olduğunun düşünülmesidir. Bu doğrultuda, Türkiye'nin tarihten gelen hak ve sorumluluklarının olduğu düşünülmekte ve bundan dolayı bölgede yapılacak ya da değiştirilecek her durumda, Türkiye'nin karışmaya ve müdahale etmeye hakkının olduğu iddia edilmektedir. Söylemler incelendiğinde, Misak-ı Milli vurgusuna yoğun şekilde rastlanılmaktadır.

İkinci vurgu ise; 16 Mart 1988 tarihinde, Baas rejiminin Enfal Hareketi olarak adlandırdığı askeri operasyonda, Irak'ın kuzeyindeki Halepçe şehrinin savaş uçakları ile üç gün boyunca aralıksız şekilde kimyasal gazlar ile bombalanması üzerinedir. Bu olayın üzerine, Iraklı bir milyondan fazla Kürt sivil, evlerini ve hatta ülkelerini terk etmek zorunda kalmıştır. Yer değiştiren bu nüfusun Türkiye'ye sığınmış olması, tarihsel miras ve sorumluluk kodları içinde karşımıza çıkmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin o günlerde Kürtlere yardım etmiş olması, onları koruması bugün için bir emsal teşkil etmektedir. Yani, 1988 yılında Kürtler için sergilenen tutum ve tavrın bir benzerinin -hatta daha fazlasının-, bugün Türkmenler için de yineleneyeceği, Türkiye Cumhuriyeti karar vericileri tarafından sıklıkla ifade edilmektedir. Bu da, doğrudan tarihsel miras ve sorumluluk kodlarına işaret etmektedir.

5 Kasım 2007 tarihine gelindiğinde, Türkiye, Kuzey Irak ve ABD'nin Washington'da yapmış olduğu üçlü görüşme, bir dönüm noktası olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ortak görüşmenin neticesinde, Türkiye ve Kuzey Irak arasındaki çatışmalı ilişkiyi yönlendiren PKK terör örgütüne destek verme ve Kerkük'te referandum girişimi konularında Türkiye lehine sonuçlar alınmıştır. Yani, Kerkük'te referandum, en azından yakın gelecek için rafa kaldırılmış ve PKK terör örgütüne karşı, Türkiye'nin sınır ötesi harekât isteği, Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi tarafından kabul edilmiştir. Ayrıca bu tarihten sonra, Türkiye, Kuzey Irak Bölgesel Yönetimini resmi kanallar aracılığı ile muhatap kabul etmiş, böylece süregiden çatışmalı ortam bitmiştir. Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi ile Türkiye arasındaki ilişkinin dönüşüme girdiği yeni dönemde, çatışmalı ortam yerini ekonomik iş-birliğine ve karşılıklı diplomatik ilişkilere bırakmıştır.

2007 – 2008 yılları arasındaki dönem ve sonrasında Türk dış politikasında lider konumunda bulunan siyasilerin söylemleri incelendiğinde, kültür olgusunun, barışı inşa

eden ve destekleyen konumu dikkat çekmektedir. Bu dönemde de tıpkı çatışma döneminde olduğu gibi kültürel unsurlara yer verilmiş ve hatta aynı kültürel kodlar kullanılmıştır. Akrabalık, komşuluk, tarihsel olarak aynı kaderi paylaşmak, ortak kader birliği gibi kavram ve temalar hem çatışma hem de 2007 sonrasındaki uzlaşma dönemlerinde kullanılmıştır. Fakat barış dönemi söylemlerinde yer verilen kültürel kodlar, barış sürecinin perçinlenmesi yolunda sarf edilmiştir.

Bu noktada Kasım 2007 itibari ile bağlam ve amaçların önceki söylemlerden farklılaştığı söylenebilir. Bahsedilen siyasi gelişmeler doğrultusunda dönüşen sosyopolitik ortam söylemlerin üretildiği bağlamı değiştirmektedir. Her ne kadar aynı kültür unsurları siyasi karar vericilerin söylemelerinde yer bulmaya devam etse de söylemlerin üretildikleri bağlamlar farklılık göstermektedir. Bu durum yansımaları Blanche, Durrheim ve Kelly'nin (2016: 333) söylem analizinde dikkate alınması gereken bir diğer boyut olarak gösterdiği amaçlar boyutunda da kendini gösterir. İş-birliği dönemi söylemlerinde barışın yükseltilmesinin amaçlanması ve kültür unsurlarının bu amaç doğrultusunda kullanılması bu dönüşümü ortaya koymaktadır.

Bu doğrultuda, çatışma döneminde; olayların seyrini belirleyen, çatışmayı şiddetlendiren ve yeni çatışma alanları açan kültür unsuru, bu konumu ile dış politika sürecinde oldukça etkin bir konumdadır. Bu nedenle çatışma döneminde kültür, yardımcı rolden fazlasını üstlenmektedir. Barış döneminde ise, barışa katkı sağlayan yardımcı rolü oynadığı görülmektedir.

Son olarak, Kuzey Irak üzerine Türk siyasi karar vericileri tarafından üretilen söylemler içinde etnik kültür, tarihsel miras ve tarihsel sorumluluk kavramlarına sıklıkla yer verilirken Nizam-ı Alem ve din kavramlarına neredeyse hiç yer verilmediği görülmektedir. Bu durum, kültürü oluşturan tüm unsurların aynı şekilde ve aynı düzeyde tesir etmeyeceğini göstermektedir.

Sonuç olarak, Kuzey Irak üzerine üretilen Türk siyasi liderlerinin örnek söylemleri incelendiğinde, kültür olgusunun, çatışma dönemlerinde daha etkin ve görünür olduğu görülmektedir. Barış dönemlerinde ise, kültür olgusu -diğer birçok belirleyicinin yanında- daha az görünür haldedir. Ayrıca diğer her şeyin yanında, daha az etkili ve belirgindir.

BÖLÜM 4: ÖRNEK OLAY II: SURİYE TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

4.1.AK Parti Döneminde Suriye Türkiye İlişkilerine Genel Bakış

Tarihsel süreç içerisinde, Türkiye'nin dış politika yapım aşamasında 1920'den beri benimsenen dış politika, güvenlik odaklı olmuştur. Türkiye, kuruluşundan bugüne, dış tehditlere karşı birinci önceliğini hep toprak bütünlüğü olarak belirlemiştir. Bu anlamda, Türkiye-Suriye ilişkilerine baktığımızda da dış politikada, birincil öncelik hep güvenlik odaklı olmuştur. Suriye ile hâlihazırda ortada olan problemlerde, bu güvenlik odaklı dış politikanın devam ettirilmesinde itici bir durum olmuştur. Suriye ile baştan beri devam eden Hatay sorunu, sınır aşan sular sorunu ve PKK terör örgütüne vermiş olduğu destek nedeniyle bu süreç, 2000'li yıllara kadar devam etmiştir (Çakmak, 2016: 2). Bunun sonucu olarak da iki ülke arasındaki ilişkiler, bu nedenlerden ötürü yıllarca soğuk ve mesafeli bir konumda olmuştur (Salık, 2011: 24). 1990'lı yıllarda, su sorunu meselesi ile gergin olan ikili ilişkiler, Suriye'nin PKK terör örgütüne verdiği desteğinde artmasıyla beraber, zaten kötü olan ilişkiler, daha da kötü hale gelmiştir. 1996 yılının ilk günlerinde Türkiye ile Suriye arasında hale hazırda bir sorun olan su meselesini bahane ederek terör örgütü PKK ya destek vermesini aynı zamanda PKK terör örgütü liderinin de topraklarda barındırıyor olması Türkiye için kabul edilemez bir durum olduğunu vermiş olduğu nota ile belirtmiştir. Bu kapsamda Türkiye'nin bu mesele de yaşamış olduğu bütün kayıpların sorumlusunun da Suriye devleti olmaktadır. Dahası bu durum birleşmiş milletlere antlaşmasına göre bu durumun bir saldırı kabul edildiği de not edilmiştir. Türkiye ayrıca Suriye hükümetinden çok hızlı bir şekilde Suriye'de bulunan PKK terör örgütü mensuplarının faaliyetlerini durdurması bu kapsamda yakalanan PKK terör örgütü üyelerinin ve Abdullah Öcalan'ın ivedilikle Türkiye'ye teslim edilmesini belirtmiştir. Eğer PKK terör örgütü Suriye'deki faaliyetlerine devam ederse Türkiye'nin bu durumu önlemeye yönelik her türlü hakkını uygun gördüğü anda kullanacağını belirtilmişti. (Kona, 2011). Bu güçlü ve kararlı duruş, Suriyeli yetkililer, Türklerin gerçekten blöf yapamayacağına yönelik olarak ikna etmiştir. Türkiye ile Suriye arasındaki uzun süredir devam eden ihtilaf, 20 Ekim 1998'de imzalanan Adana Anlaşması ile sonuçlandı. Bu anlaşma ile Suriye hükümeti, ilk kez bir terör örgütü olarak tanınan PKK'yı desteklemeye son vermeyi kabul etti. Bu amaçla Esad rejimi, Türk hükümetini, PKK militanlarını

tutuklama operasyonlarını dolaylı olarak bilgilendirdi. Suriye, 1980'lerden bu yana Suriye'ye sığınan PKK lideri Abdullah Öcalan'ı da ülkesinden çıkarmayı kabul etti. Ayrıca Suriye, silah tedarikini ve lojistik desteğini durdurmayı ve PKK ile mücadelesinde Türkiye ile iş-birliği yapmayı kabul etti. Bütün bu hedefler, belli mekanizmaların oluşturulmasıyla hayata geçirilecekti (Aykan, 1999: 174-75).

Bunun sonucunda, 20 Ekim 1998 yılında, iki ülke arasında ortaya çıkan PKK terör örgütü krizi sonrasında imzalanan Adana Protokolü sonrasında İki ülke arasında ilişkilerin yavaş yavaş düzelmeye başlamıştır. Bunu takiben 2000 yılında Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad'ın ölmesi ve Dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in ilk resmi ziyareti olarak bu cenaze törenine katılmak üzere Suriye'ye gitmesi iki ülke ilişkileri açısından tarihi bir önem arz etmektedir. Nitekim Cumhurbaşkanı Sezer'in cenazeye katılması Suriye tarafından çok olumlu bir şekilde algılanmıştır. Babasının ölümünden sonra Suriye'de Beşar Esad'ın göreve gelmesiyle beraber Türkiye ile olan ilişkiler çok ciddi bir ivme kazanmıştır (Duran, 2012: 510).

Suriye-Türkiye ilişkilerine bakıldığında ise, AK Parti Hükümeti'nin, dış politikada yeni bir anlayış benimsemesi ve “komşularla sıfır sorun” yaklaşımı, bu iki ülkeyi önemli bir müttefik konumuna getirmiştir. Karşılıklı yapılan resmi ziyaretler, bu iki ülke arasındaki ilişkilerin daha da kuvvetlenmesine vesile olmuştur. Suriye ile Türkiye arasında, geçmişte sürekli sorun olan Hatay meselesi ve Su sorunu, gelişen ilişkiler bağlamında ikinci plana atılmıştır. Beşar Esad'ın Türkiye'yi öncü bir ülke sayması, geçmiş sorunların bir an önce unutulup, sorunsuz bir şekilde ilişkilerin devam ettirilmesi yönünde olmuştur. Türkiye'nin, son dönemlerde, İsrail ve Suriye arasındaki barış görüşmelerine arabuluculuk etmesi, Suriye tarafından büyük memnuniyetle karşılanmıştır. İki devlet arasındaki karşılıklı ilişkilere bakıldığında, geçmişin sorunlu devirleri tamamen kapatılmış ve Türkiye'nin önderliğini kabul etmeye hazır bir Suriye imajı ile karşılaşmıştır. 1998 Adana Protokolü ile birlikte, karşılıklı saygı ve komşuluk ilişkileri çerçevesinde gelişmeye başlayan Suriye-Türkiye ilişkileri, her iki tarafın da karşılıklı adımları sonucu, 2000'li yıllarda en önemli barış ve dostluk yılları olmuştur (Mercan, 2010: 114). İkili ilişkilerin gelişmesindeki önemli olaylardan bir tanesi, Ocak 2004'te, Suriye Cumhurbaşkanı Beşar Esad'ın Ankara'yı ziyaret etmesiydi. Bu ziyaret, iki ülke

tarihinde, Cumhurbaşkanı düzeyinde yapılan ilk ziyaret olması bakımından önemlidir. Sonrasında bunu dönemin Türkiye Başbakanı Erdoğan'ın Aralık 2004 Şam ziyareti takip etmiştir (Balcı, 2018, 275-76). Daha 10 yıl öncesine kadar Suriye'nin Türkiye için bir tehdit arz ederken bu 10 yıl içerisinde ilişkilerin 180 derece zıt yönde değişmesi hem bölge açısından hem Türkiye ve Suriye açısından çok olumlu değişimler olarak ortaya çıkmaktadır (Erhan, 2010: 149). Türkiye ve Suriye arasındaki hem ekonomik hem de siyasi ilişkiler bir bakıma iki ülkenin de çıkarına olan bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Öyle ki Suriye Türkiye'yi Avrupa Birliğine açılan bir kapı olarak görürken aynı şekilde Türkiye'de Suriye'yi Türk mallarının Körfeze girmesi için bir kapı olarak görmekteydi (Tür, 2011: 595).

2005 yılında, dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ve Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, Suriye'yi ziyaret etmiştir. Bu ziyaretlerin sonucunda, iki ülke arasındaki karşılıklı güvenin tesisine ve hâlihazırda devam eden yapısal problemlerin çözümüne dair karşılıklı iyi niyet açıklamalarına sahne olmuştur (Miş: 2006: 240).

Ortadoğu'da her geçen gün güvenilirliği artan ve özellikle AB ile müzakerelere başlayan Türkiye, Suriye için, 2005 yılı itibari ile hem ekonomik hem de siyasi açıdan önemli bir komşu olarak görülmeye başlanmıştır (Miş: 2006: 241).

2007 yılının Ocak ayında yürürlüğe giren Türkiye ve Suriye Serbest Ticaret Antlaşması iki ülke arasındaki ilişkilerin geldiği noktayı işaret etmesi bakımından oldukça önemlidir. 2005 yılından bu yana kademeli olarak iki ülke arasındaki gelişen ilişkiler Başbakan ve Bakanlar seviyesinde devam etmiş ve son olarak Dönemin Dış İşleri Bakanı babacanın Ekim 2007 yılında yapmış olduğu ziyaretin akabinde Suriye Cumhurbaşkanı Beşer Esad yine Ekim ayı içerisinde Türkiye'ye resmi ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu ziyaret esnasında iki ülke için büyük bir önem arz eden iş-birliği mutabakat zaptı imzalanmış ve bu mutabakat zaptı çerçevesinde güvenlik, ekonomi, enerji ve su gibi konularda beraber yapılabilecek projelere istinaden karşılıklı antlaşmalar yapılmıştır. Sonuç olarak bu resmi ziyaret ile beraber birçok konuda hem devam eden iş-birliklerinin daha derinleştirilmesi hem de yeni iş-birliğine dayalı projelerin yapılması kararlaştırılmıştır. Örneğin Terörle mücadelede iş-birliğinin devam etmesi, karşılıklı yeni sınır kapılarının açılması, TPAO ve Suriye Petrol Şirketinin arasındaki iş-birliğinin daha derinleştirilmesi gibi daha birçok

konuda yeni çalışma ve iş-birliği alanlarının açılmasına vesile olmuştur (Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, Türkiye Suriye Siyasi İlişkileri, B.T.).

Türkiye ve Suriye arasındaki ilişkilerin düzelmesi sonucunda, Ortadoğu'da birçok farklı süreçlerde ortaya çıkmıştır. İkili ilişkilerdeki bu yumuşamanın bir sonucu olarak, 2008 yılında Türkiye, Suriye ile İsrail arasındaki barış müzakerelerinde arabuluculuk rolünü üstlenmiştir (Benek, 2016: 188). Aynı dönemde, Türkiye, bölgedeki ekonomik bütünleşmeye istinaden sadece Suriye ile İsrail arasında arabuluculuk değil, 2009 yılı Ağustos ayında, Irak'da meydana gelen patlamalar sonucu, Suriye ile Irak arasındaki problemlili süreç için de Türkiye, arabuluculuk rolünü üstlenmiştir (Balcı, 2018, 306). Bu dönemde, Beşar Esad'ın, Türkiye'yi öncü bir ülke sayması, geçmiş sorunların bir an önce unutulup sorunsuz bir şekilde ilişkilerin devam ettirilmesi yönünde olmuştur. Türkiye'nin son dönemlerde İsrail ve Suriye arasındaki barış görüşmelerine arabuluculuk etmesi, Suriye tarafından büyük bir memnuniyetle karşılanmıştır. İki devlet arasındaki karşılıklı ilişkilere bakıldığında, geçmişin sorunlu devirlerini tamamen kapamış ve Türkiye'nin önderliğini kabul etmeye hazır bir Suriye imajı ile karşılaşmaktadır (Mercan, 2010, 114). Bu dönemde İsrail Başbakanı Olmert ve Suriye Devlet Başkanı Esad, Başbakan Erdoğan ile sık sık telefon görüşmeleri ve ikili temaslar yapmaktaydı.

26 Nisan 2008 tarihinde, Şam'da gerçekleştirilen Türkiye-Suriye Ekonomik Forumu birinci toplantısı sonrasında açıklama yapan Erdoğan, 28 Nisan'da İsrail'e gidecek bir temsilcinin, Suriye tarafının görüşlerini İsrail'e aktaracağını açıklamıştır. Sonrasında, bu temsilcinin ise Başbakanlık Dış Politika Danışmanı Ahmet Davutoğlu olduğu anlaşılmıştır (Miş, 2009: 237-239).

Esasında Türkiye, İsrail ve Suriye arasında gerçekleşen dolaylı görüşmeler sonucunda önemli bir yol kat edilmişken, İsrail tarafının, 2009 yılında Gazze'ye saldırması sonucunda, iki ülke arasındaki görüşmeler askıya alınmıştır. (Sinkaya, 2011: 94). Bu süreç, başarısızlığa uğramıştır. Fakat Türkiye-Suriye ilişkileri, bu yumuşama sürecinde, daha da derinleşerek devam etme eğilimi göstermiştir.

2009 yılında, Türkiye ile Suriye arasındaki karşılıklı ticaret anlaşmaları, yoğun bir şekilde devam etmiştir. Bunun yanı sıra iki ülkeden de çokça üst düzey ziyaretler karşılıklı olarak gerçekleştirilmiştir.

Aynı yıl Mayıs ayında, Cumhurbaşkanı Gül, beraberinde Dış İşleri Bakanı, Tarım ve Köy İşleri Bakanı, Kültür ve Turizm Bakanı ve iş adamları ile beraber, Şam'a bir ziyaret gerçekleştirmiş ve bu ziyaret de, ikili ilişkilerin yansira, bölgesel, siyasi ve ekonomik ilişkiler ele alınmıştır. Cumhurbaşkanı Gül, bu görüşmelerde, Suriye için, Türkiye'nin Ortadoğu'ya açılan kapısı, Türkiye'yi ise, Suriye'nin Batı'ya açılan kapısı olarak nitelendirmiştir (Miş, 2010: 212-213).

2009 yılı, iki ülke ilişkileri açısından çok önemli gelişmelerin kaydedildiği bir yıl olmuştur. Bu yılın en önemli gelişmesi ise, 16 Eylül 2009 tarihinde imzalanan Yüksek Düzeyli Stratejik İş-birliği Konsey Antlaşmasının imzalanmasıydı. Bu antlaşma ile Türkiye ve Suriye arasında vize uygulaması kaldırılacaktır. İki ülke arasında devam eden ekonomik, askeri, sosyal ve siyasal alanlarda iş-birliği düzeyinin en yüksek seviyeye çıkarılması hedeflenmiştir. Her yıl iki ülkenin Başbakanlarının ve ilgili Bakanlarının katılacağı kabine toplantılarının yapılması öngörülmüştür. Ayrıca bu ortak kabine toplantıları yapılmadan önce, her yıl en az bir defa olmak koşuluyla, iki ülkenin bakanlarının katılacağı ortak bakanlar konseyi toplantılarının yapılması kararlaştırılmıştır (Duran: 2012: 512).

Suriye ve Türkiye, 13 Ekim 2009 tarihinde, ilgili bakanların katılımıyla ilk Yüksek Düzeyli Stratejik İş-birliği Konseyi Bakanlar Kurulu toplantısını gerçekleştirdi. Bu toplantının, Halep'te düzenlenen bölümünün, sonrasında, Türkiye tarafına geçilerek, Vize Muafiyet Antlaşması, Dış İşleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ve Suriye Dış İşleri Bakanı Velid Muallim tarafından imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre, her iki ülkenin pasaport sahibi olan vatandaşları, 180 gün içerisinde, 90 günü aşmaması koşulu ile vizeden muaf olacaklardır (Miş, 2010: 223-224).

Bütün bu karşılıklı görüşmelerin sonucunda Türk Dış Politikası yapımcılarının 2009 yılı göz önüne alındığında en fazla ilgi ve alakadar olunan ülkenin Suriye olduğu görülmektedir. Bu görüşmeler, bir anlamda, yeniden yapılandırılan bir Ortadoğu için

temel atma/ oluşturma niteliğindedir. Bu temel üzerinde Őekillenecek bir Ortadoğu, Ahmet Davutoğlu'nun terimiyle "barış havzası" olmalıydı. T¼rkiye ve Suriye politikalarını entegre etmekten öte, iki ÷lke halklarının da birlikte ve beraber hareket etme içg¼düsünü ortaya çıkarmanın gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu birlikteliğın sağlanması ile iki ÷lke arasında kurulan bu güçlü bağ uzun vade de bütün Ortadoğu'ya yayılması hedeflenmektedir. Bu da bölgenin bir yandan ekonomik kalkınmasını sağlayacak diğer taraftan ise kültürel entegrasyonunu (İnat ve Telci, 2011a: 145).

Yüksek Düzeyli Stratejik İş-birliği Konseyinin ikinci toplantısı, Başbakanlık düzeyinde, 20-21 Aralık 2010 tarihinde Ankara'da gerçekteşirilmiştir. Bu toplantıya, iki ÷lkeden 13'er bakanda eşlik etmiştir. Toplantıda, Dış İşleri Bakanı Davutoğlu, T¼rkiye ile Suriye arasındaki bu yakın iş-birliğinin, bölge ÷lkeleri için bir model olduğunu, eğer bu iki ÷lke, ortaklığın başarılarını devam ettirirse Ortadoğu'nun diğer ÷lkelerin de, bu yakınlaşmaya ortak olacağını ve Ortadoğu'da bu durumun yapıcı bir rolünün bulunacağını söylemektedir. Erdoğan, bu kısa zaman zarfında T¼rkiye ve Suriye'nin bugüne kadar yapmış oldukları antlaşmaların uygulanmasında, çok büyük ilerlemeler kaydedildiğinin altını çizmiştir. Ayrıca Başbakan Erdoğan, Asi nehri üzerine yapılacak olan Dostluk Barajı ve T¼rkiye'nin, Suriye'ye daha fazla elektrik ve su gönderimi konuları için ortak bir çalışma gurubunun da kurulduğunu dile getirmiştir. Vize muafiyeti sonrası, 2010 yılının ilk 10 ayında turizm amaçlı olarak, T¼rkiye'den Suriye'ye giden Türk vatandaşlarının sayısının 1,5 milyonu bulduğunu; Suriye'den T¼rkiye'ye ziyarete gelen Suriye vatandaşlarının sayısının da, yaklaşık bir milyon olduğunu belirtmiştir. Bu durumun, iki ÷lke turizm sektörüne önemli katkıları olmuştur (Yetim, 2011: 261).

2010 yılı, Suriye ile T¼rkiye arasındaki ekonomik ve kültürel ilişkilerin çok yoğun yaşandığı bir yıl olmasının yanı sıra, güvenlik konularında da Suriye ile ciddi ilişkilerin yaşandığı bir yıl olmuştur. Bunların en önemlisi, T¼rkiye'nin, PKK terör örgütü ile mücadelesinde, Suriye'nin desteğinin ne kadar önemli olduğudur. Suriye ile artan ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkilerin bir sonucu olarak Suriyeli yetkiler başta Devlet Başkanı Esad olmak üzere, T¼rkiye'nin, PKK terör örgütü ile mücadelesinde her türlü desteği vermeye hazır olduklarını, birçok platformda dile getirmişlerdir. Bunun sonucunda, Mayıs 2010 yılında, Suriye, PKK'lılara karşı Halep, Afrin ve Kamışlı

kentlerinde düzenlemiş olduğu operasyonlarda birçok teröristi etkisiz hale getirmiştir. Yine bu operasyonlardan iki ay sonra, hemen hemen aynı bölgede düzenlemiş olduğu bir başka operasyonda ise, 400 PKK'lı teröristi gözaltına almıştır. Suriye'nin yapmış olduğu bu operasyonlarda, Türk ve Suriye istihbaratları beraber çalışmış, Suriye'de bu dönemde PKK'ya ağır darbeler indirilmiştir. Buna ek olarak, Suriye özellikle İsrail'in Gazze ablukasına karşı ve Mavi Marmara olayında, Türkiye'ye tam destek vermiş ve bir ortak dış politika tavrı ortaya koymuştur (İnat ve Telci, 2011b: 105-106).

2010 yılının son aylarında, Tunus'ta ortaya çıkan toplumsal eylemler sonucunda, Arap coğrafyasındaki değişim ve dönüşüm, dünya medyası ve akademik çevreler tarafından Arap Baharı olarak isimlendirilmiştir (İkiz, 2015, 61). Olayların başlangıcı Tunuslu bir seyyar satıcının kendisini ateşe vermesidir. Ortaya çıkan gösteriler, bütün Kuzey Afrika ve Arap Yarımadasına sıçramıştır. 2011 yılı Mart Ayına gelindiğinde ise, bütün Arap dünyasını kapsayan bu olaylar, Suriye'de de ortaya çıkmaya başlamıştır (Erdağ, 2017: 325).

Türkiye-Suriye ilişkileri açısından, 2011 yılı, yeni bir kırılma noktasını beraberinde getirmiştir. 2011 yılına kadar olan süreçte, tarihinde hiç olmadığı kadar karşılıklı iyi ilişkiler içerisinde bulunan Türkiye ve Suriye, askeri, ekonomik, siyasi, kültürel ve daha birçok noktada ortak hareket eden ve iş-birliği içerisinde bulunan iki ülke olmuştur. 2011 yılı ise Arap Baharı ile birlikte, ikili ilişkilerin kademeli olarak gerildiği ve kopma noktasına geldiği bir zaman dilimi olmuştur.

2011 yılının Mart Ayında, Suriye'nin çeşitli bölgelerinde, halk protestoları meydana gelmiştir. Bu protestolar, genel olarak demokratik reform ve siyasi suçlardan dolayı hapisanede bulunan kişilerin serbest bırakılmasına yönelik olarak düzenlenmiştir. Bu gösteriler sırasında, Esad güçlerinin, insanların üzerine ateş açması, Deraa şehrinde meydana gelen gösterileri şiddet kullanarak bastırmaya çalışması, küresel çapta tepki ile karşılanmıştır. Esad yönetiminin göstericilere karşı uygulamış olduğu bu şiddet eylemleri karşısında, Türkiye de, tavrını kademeli olarak sertleştirmiştir (Miş, 2012: 264).

Suriye'deki bu gelişmeler karşısında Türkiye, Suriye halkının yapmış olduğu protestoları haklı görerek onların yanında bir tavır almıştır. Suriyeli muhataplarına halkın bu

isteklerine kulak verme çağrısında bulunarak bu süreçteki tavrını açık açık ifade etmiştir. Arap baharı sürecinde Türkiye son dönemde ortaya koymuş olduğu komşularla sıfır sorun politikasını değiştirmek durumunda kalmıştır. Çünkü Türkiye ülke politikası yerine bölge politikasına odaklanmıştır. Bunun sonucunda da Suriye ile daha öncesinde var olan eski problemler döneme tekrar geri dönmek zorunda kalmıştır (Arıdemir ve Turhan, 2013: 7).

Bu süreçte Türkiye bu duruma ilişkin adımlarını atarken bir taraf olarak sürece müdahil olmuştur. Bu halk protestoları boyunca hem dönemin Başbakanı Erdoğan, Dış İşleri Bakanı Davutoğlu hem de Cumhurbaşkanı Gül ilk olarak Mısırda başlayan daha sonrasında Libya ve Suriye’de devam eden protestolarda muhataplarına halklarının istemiş olduğu reformları yapma çağrısında bulunmuştur. Bu süreçte Ortadoğu Arap halkları arasında büyük ölçekli yankılar uyandıran bu ifadeler hem Türkiye açısından hem de Türk karar vericilerine karşı bir sempati uyandırmıştır. (Kibaroglu, 2011: 33).

Bu süreçte Türkiye, Suriye’ye gerçekleştirmesi gereken reformları defalarca telkin etmiştir. Bu dönemde Cumhurbaşkanı Gül, Başbakan Erdoğan, Dışişleri Bakanı Davutoğlu ve MİT Müsteşarı Hakan Fidan, Suriyeli muhatapları ile sürekli temas halinde bulunarak diplomatik olarak soruna çözüm bulmaya çalışmışlardır (İnat ve Telci: 2012, 231).

Türkiye sadece Suriye özelinde değil, genel olarak Arap Baharı sürecinde bütün sivil toplumun ve muhaliflerin daha fazla demokrasi ve daha fazla özgürlük istekleri karşısında her daim destekleyici konumda olmuştur. Ayrıca bölge devletlerini acil reformların hayata geçirilmesi konusunda devamlı surette uyarılarda bulunmuştur. Bu minvalde 9 Ağustos 2011 tarihinde dönemin Dış İşleri Bakanı Davutoğlu Suriye’ye giderek Türkiye’nin halka yönelik uygulanan şiddetin bir an önce son bulması ve reformların hayata geçirilmesi adına son uyarısını Şam yönetimine iletmiştir. Davutoğlu’nun Esad ile yapmış olduğu toplantı sırasında, Suriye güçlerinin sınıra yakın bir bölgede sivillere ve muhaliflere operasyon başlatması, esas itibari ile iplerin kopma noktasına geldiğinin bir göstergesi olarak okunmaktadır. Çünkü bir taraftan görüşmeler devam ederken, diğer taraftan sivillere ve muhaliflere karşı şiddetin artarak devam ediyor olması, Suriye’nin,

olayların diplomatik ve barışçıl yollarla çözümünden yana olmadığının açık bir göstergesidir (Erdağ, 2017: 327).

2011 yılında, Türkiye-Suriye ilişkileri açısından, Türkiye'nin bölgedeki sorunlara bakışı, Esad hükümetinin de içerisinde bulunduğu bir geçiş hükümeti ile sorunlara çözüm bulmak (Miş, 2013: 231) olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye bu tutumunu, 2011 yılının son zamanlarına kadar sürdürmüş ve soruna bu yönde çözüm üretmeye çalışmıştır. Bu süre içerisinde, Suriye hükümetinin, reformları gerçekleştirmesi ve yürürlüğe koyması için gerekli her türlü diplomatik yollara başvurmuş, fakat herhangi bir sonuç elde edememiştir. 2011 yılında, Türkiye'nin soruna bakışı, mevcut durum çerçevesinde, Suriye sorununun diplomatik yollarla çözülebileceği yönünde olmuştur. En azından, bu yönde güçlü bir inanca ve umuda sahip olmuştur.

İkili ilişkilerindeki dönüşüm, 2011 yılının Eylül ayında net olarak yaşanmıştır. Türkiye, Suriye'deki problemin, siyasi bir çatışma süreci olarak devam ettiği zaman zarfında, Esad yönetimiyle diplomatik görüşmeler gerçekleştirerek, bu siyasi problemin, askeri çatışma ortamına evrilmeden çözülmesini amaçlamıştır. Fakat Suriye yönetimi, silahlı olmayan ve sadece demokratik talepleri olan bu gruplara karşı şiddet kullanarak, protestoları, kanlı bir şekilde bastırmaya çalışmıştır. Bu durum, Türkiye'nin, Suriye meselesine olan yaklaşımını tamamen değiştirmiştir. Türkiye, artık çözüm yolu olarak, Esad yönetiminin devrilmesi için gerekli bütün siyasi desteğini açıkça ortaya koymuştur. (Yeşiltaş, 2018).

Türkiye Suriye'de yaşanan bu süreci, Suriye halkının demokrasi ve özgürlük hak talepleri olarak görmüştür. Bu dönemde ABD'nin seçimlerden dolayı çok fazla iç siyasete yönelmiş olması, Avrupa Birliği'nin ciddi bir ekonomik krizle boğuşuyor olma durumu, Rusya ve Çin'in bölgede bir anlamda yeni soğuk savaş benzeri politikalar ve çıkar merkezli olaylara bakışları dolayısıyla Suriye'de yaşanan olaylar gerektiği kadar uluslararası platformlardan ilgi görmemiştir. Fakat Türkiye her ne olursa olsun sonuna kadar çabalayarak Suriye'de yaşananları uluslararası platformlara taşımaya çalışan yegâne ülke olmuştur.

Suriye dış politikasının en genel çerçevesi ise, yaşananların, halkın demokratik (Miş, 2013: 232).

Suriye’ de devam eden çatışmaların şiddetlenmesi Türkiye’nin Birleşmiş Milletler ve Arap Birliği’nin bu duruma bir çözüm arayışlarını hızlandırmıştır. 23 Şubat 2012’de Koffi Annan Birleşmiş Milletler ve Arap Birliğinin temsilcisi olarak belirlenmiştir. Annan 27 Mart 2012 tarihinde hemen hemen bütün tarafların üzerinde uzlaşma sağladığı, Annan ve Esad’ında üzerinde uzlaştığı 6 Maddelik anlaşma komu oyuna duyurulmuştur. Anlaşmaya göre; geçiş hükümeti oluşturulacak ve bu geçiş hükümeti Kofi Annan ile müşterek yürütecek, ateşkes yapılacak ve ateşkes Birleşmiş Milletler tarafından denetlenecek, tutuklanarak hapse atılmış olan Suriyeliler serbest bırakılacak, çatışmaların olduğu bilgelere insani yardım sağlanacak, Batı basınına karşı uygulanan yasaklar kaldırılacak ve son olarak barış içerikli yapılan toplantı ve yürüyüşlere izin verilecek şeklinde 6 madde olarak belirlenmiştir. Bu süreç 12 Nisan 2012 tarihinden geçerli olmak üzere Suriye’nin tamamında bütün silahlı gruplar için geçerli olacaktır (Neçiyev, 2019: 836-37).

Annan Planı ile ilgili sürecin, Esad’ın sert politikaları sebebi ile çözümsüz kalması sonucu, Türkiye ve Arap Birliğinin inisiyatifi ile Suriye’nin dostları toplantısı, 24 Şubat’ta Tunus’ta gerçekleştirilmiştir. Toplantıya, 70’den fazla ülkenin temsilcileri katılmıştır. Bu toplantılarda, Suriye Ulusal Konseyi, Suriye’nin meşru temsilcisi olarak katılmıştır. Suriye’nin Dostları toplantısının ikincisi, 1 Nisan 2012 tarihinde İstanbul’da gerçekleştirilmiştir. İkinci toplantıya, hemen hemen tüm uluslararası örgütler kendi, temsilcilerini göndermiştir. Böylece; Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler, İslam İşbirliği Örgütü, Arap Birliği ve Afrika Birliği gibi birçok bölgesel ve uluslararası örgütlerden temsilcilerin katıldığı, geniş çaplı bir toplantı olmuştur. Toplantının sonunda alınan en önemli kararlar, Suriye muhalefetinin resmi muhatap olarak kabul edilmesi ve Annan Planı’nın bir an önce Esad yönetimi tarafından kabul edilmesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Miş, 2013: 233-235).

4.2. Suriye Üzerine Üretilen Söylemler

Türkiye ve Suriye ilişkileri, tarihsel olarak değerlendirildiğinde, 2000’li yılların başına kadar, zaman zaman çatışmalı olsa da genel olarak nötr bir politikanın varlığı dikkat çekmektedir. Her iki ülkenin de birbirlerine karşı, güvenlik odaklı dış politika izlediği görülmektedir. Türkiye ve Suriye arasındaki çatışmalı ilişki, tarihsel olarak

incelendiğinde, en önemli sebeplerden biri olarak Hatay sorunu karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, 1980'ler boyunca, iki ülke arasında uluslararası boyuta taşınan çok sayıda sınır aşan su meselesinin yaşandığı görülmektedir. 1990'lı yıllara gelindiğinde ise, PKK terör örgütüne yapılan yardımların iki ülke arasındaki dinamiği etkilediği görülmektedir. Türkiye'nin en önemli sorunlarından birini teşkil eden PKK'ya yapılan yardımlar iki ülke arasındaki ilişkilerin, hiçbir zaman arzu edilmeyen seviyelere düşmesine çok defa neden olmuştur.

Suriye'nin PKK terör örgütüne verdiği destek nedeniyle 23 Ocak 1996'da Türkiye'nin verdiği sert nota sonrasında, 1998 yılında Adana Protokolü imzalanmıştır. Bu protokol ile Türkiye'nin istekleri, Suriye tarafınca kabul edilmiş ve PKK'ya verilen destek kesilmiştir. Bu sürecin sonrasında, iki ülke arasındaki ilişkilerde yeni bir dönem için gerekli zemin hazırlanmıştır. 2000 yılına gelindiğinde, dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in; Suriye Başkanı Hafız Esad'ın cenaze törenine katılması ile bahsedilen yeni dönem resmen başlamıştır.

Türkiye'de AK Parti hükümetinin iktidara gelmesi ile değişen dış politika anlayışı, Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkileri farklı bir boyuta taşımıştır. Değişen dış politika anlayışı sayesinde, Suriye ile ilişkiler tarihinde hiç görülmemiş iş-birliği düzeyine, son 7-8 yıllık süreçte çıkmıştır. İki ülke, birçok konuda, uluslararası arenada birlikte hareket etme kararı almış ve hatta iki ülke arasında vize muafiyeti kabul edilmiştir.

İki ülke arasındaki iş-birliğine dayalı bu yeni politik ortam, Arap yarımadası ve Kuzey Afrika ülkelerinde ortaya çıkan Arap Baharının Suriye'ye sıçramasından etkilenmiştir. Bu süreçte Türkiye, Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad ile defalarca görüşerek, kendisinden gerekli reformları yapmasını talep etmiştir. Beşar Esad'ın bu telkinlere başlangıçta olumlu yanıt vermesine rağmen, reformlar bir türlü hayata geçirilememiş ve Suriye iç savaşı çıkmıştır. İç savaştan kaçan Suriyeli mültecilerin Türkiye'ye sığınması ile iki ülke arasındaki ilişkiler açısından yeni bir dönemin başladığı söylenebilir. Bu dönemde, Suriye ve Türkiye ilişkileri bozulmuş ve hatta tarihinde hiç olmadığı kadar çatışmalı bir duruma dönüşmüştür.

Türkiye – Suriye ilişkilerinde, yukarıda kabaca ifade edilen bu dönemlerde üretilen söylemler, çalışmanın bu bölümünde incelenmektedir. Bahsedilen dönemler içinde, Türk dış politikası karar vericilerinin Suriye üzerine ürettikleri söylemlere odaklanılmakta ve bu söylemlerin şekillenmesinde “kültür” olgusunun etkisi araştırılmaktadır. Yukarıdan anlaşılabilmesi gibi, Suriye üzerine üretilen söylemler -Kuzey Irak üzerine üretilen söylemlerde olduğu gibi-iki ana döneme ayrılarak ele alınmıştır. Bu dönemlerden ilki; 2009 – 2011 yılları arasını kapsayan ve iki ülke arasındaki ilişkilerin en iyi konumuna ulaştığı dönemdir. İkinci dönem ise; 2011 – 2012 yılları arasını kapsayan ve iki ülke arasındaki ilişkilerin bozulduğu ve çatışmalı bir hal aldığı dönemdir.

Çalışmanın bu bölümünde, bahsedilen bu dönemlerde, Türk dış politikası karar vericilerinin Suriye üzerine ürettiği söylemlerde kültür olgusu incelenmektedir. Bu inceleme kapsamında, kültür olgusu- Kuzey Irak üzerine üretilen söylemlerde olduğu gibi- dört ana kültürel kod olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha açık bir ifadeyle, etnik kimlik, dini kimlik, tarihsel miras ve tarihsel sorumluluk ile Nizam-ı Âlem anlayışı olarak karşımıza çıkan bu kültürel kodlar, 2009-2011 ve 2011-2012 yılları arasındaki söylemlerde incelenmiş ve Türk dış politikasındaki tesiri araştırılmıştır.

4.2.1. Türkiye-Suriye İlişkilerinde İş-birliği Dönemi (2009-2011)

Söylem 16:

“...Atasözlerimizde Halep vardır. Türkülerimizde Halep vardır. Şiirlerimizde Halep vardır. Halep şehrinde doğmuş, yetişmiş burada vefat etmiş çok sayıda sanatçımız, bestekârimız, yazarımız, iş adamımız, devlet adamlarımız vardır. Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Gazi'nin dedesi Süleyman Kayaalp'in mezarı Halep yakınlarında bulunuyor. Tarihimizdeki en büyük mimar, Mimar Sinan'ın inşa ettiği ilk cami olan Hüsrev Paşa Camisi Halep'tedir. Cumhuriyetimizin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, Birinci Dünya savaşı sırasında çeşitli defalar Halep'te bulunmuştur. Ünlü şairimiz Nabi, ünlü tarihçimiz Naima, ünlü yazarımız Refik Halit Karay, ünlü bestekârimız Sadi Hoşses ve sayamayacağım kadar değerli inşamız bu şehirde doğdular, yaşadılar, bu şehrin havasını teneffüs ettiler. Tüm dünyada tanınan sevgi ve hoş görü insanı Mevlana Celaaddin Rumi dahi bir süre burada Halep'teki

medreselerde eğitim gördü. Dünya tarihi ve kültürel noktada bu kadar ortak paydası çok az ülke vardır...” (Haber 7, 2009, 22 Temmuz).

Bu söylem, dönemin Başbakanı Erdoğan’ın, 22 Temmuz 2009’da Suriye’de yaptığı konuşmasından alıntılanmıştır. Tarihsel olarak değerlendirildiğinde, Türkiye ile Suriye dış politika kararlarının birbirlerine mesafeli olduğu görülmektedir. Ancak son dönemde hızlı bir şekilde gelişen karşılıklı dış politika hamleleri ile Türkiye ve Suriye arasında önemli düzeyde ilişki inşa edilmektedir. Başbakan Erdoğan söyleminde, iki ülke arasında kurulan ilişkilerin, daha ileri seviyeye taşınmasının gerekliliğinden bahsetmektedir. Bunu yaparken de kültürel unsur ve değerlere, söyleminde yer vermesi dikkat çekicidir.

Erdoğan, söyleminde genel itibari ile iki ülkenin ortak tarihini vurgulamaktadır. Türkiye ile Suriye arasındaki tarihi paylaşımların oldukça fazla olması, çeşitli örnekler üzerinden dile getirilmekte ve iki ülkenin aynı tarihi gerçekliklere sahip olmasından duyulan mutluluk dinleyicilere aktarılmaktadır.

Ayrıca söylemin devamı incelendiğinde iki ülke arasındaki ilişkinin emsalsizliğine dikkat çekilmektedir. Bu denli ortak tarihi ve kültürel değerlere sahip olan iki devlet, oldukça nadir rastlanılacak bir durum olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkide var olan paylaşımın nitelik ve derecesi, kurulan ilişkilerin daha da gelişerek devam ettirilmesini gerekli kılmaktadır.

Söylem 17:

Suriye, bizim Orta Doğu'ya açılan kapımız ve ikinci evimizdir. Türkiye de Suriye'nin Avrupa'ya açılan kapısı ve ikinci evidir' Bu da çok çok anlamlıydı. İnşallah bunu Şam ve Hicaz demir yoluyla devam ettiririz. Tarih, yeniden o beklenen heyecanı, bizlere ve gelecek nesillere yaşatacak. Atılan adımların sosyal, ticari, kültürel anlamda çok büyük önemi olduğu ortadadır.

7 yıl önce neredeydik, şimdi neredeyiz. 2 milyar dolarlık bir dış ticaret hacmine 2008 yılı sonuyla ulaştık, 3-4 yıl içinde biz bu rakamı 5 milyar dolara çıkaralım istiyorum. Bu irade her iki tarafta da var, bunu başarmamak için hiçbir sebep yok, bunu

başarabiliriz. Biz kendimize Suriye ve Türkiye olarak inanıyoruz... (Sabah, 2009, 23 Aralık).

2009 yılının son günlerinde, 23 Aralık tarihinde, dönemin Başbakanı Erdoğan'ın Suriye'ye gerçekleştirmiş olduğu ziyarette yaptığı konuşma, genel olarak Türkiye ve Suriye'nin konumlandığı coğrafyaya atıfta bulunmaktadır. İki ülkenin geçmişte yani Osmanlı döneminde paylaştıkları zenginlik ve heyecanı yeniden yaşayabilmeleri için gerekli adımların atıldığı ifade edilmektedir.

Söylem dikkatli şekilde incelendiğinde, ekonomik ilişkilerin devam ettirilmesi ve bu ilişkilerin daha da yükseltilmesi için; iki ülke arasındaki mevcut ortak değerlere ve paylaşılan ortak tarihe yapılan atıf dikkat çekmektedir. Ayrıca, tarihsel süreçte gelişen kültürel ve ekonomik birlikteliğin yanı sıra, Suriye, bugünkü konumu ile de oldukça önemli bir ülke konumundadır. Söylemde, "Türkiye'nin Orta Doğu'ya açılan kapısı" olarak ifade edilen Suriye, bu rolü ile sadece geçmişten getirilen bir değere sahip değildir. Aynı zamanda Türkiye'nin, kader ortaklığı kurduğu, geçmişte olduğu kadar, bugün de birlikteliğin sürdürüldüğü önemli bir ülkedir.

Bu doğrultuda, Başbakan Erdoğan'ın söyleminde, kültürel referans noktaları ile karşılaştığı söylenebilir. Ortak tarih; bugün iki ülke arasında gözlenen iyi ilişkilerin hem nedeni hem de devam ettiricisi olarak ifade edilmektedir.

Söylem 18:

"Asi Nehri üzerinde temelini atacağımız Dostluk Barajı, ülkelerimiz arasındaki dostluk, iş birliği ve güvenlik noktasında, en güzel göstergelerden birisini oluşturacaktır. Dostluk Barajı bölgede elektrik üretimini, aynı zamanda tarım alanlarının sulanmasını, bunun yanında taşkınlardan ovayı korumasını aynı zamanda gerekli sulama noktasındaki sıkıntıyı gidermesini sağlayacak olan, her iki taraf için önemli bir adım olacaktır. İki ülke halklarının refahına katkıda bulunacaktır." (Cumhuriyet, 2011, 6 Şubat).

Bu söylem, 6 Şubat 2011 tarihinde dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Suriye'ye yapmış olduğu ziyaret sonrasındaki açıklamalarından bir kesiti içermektedir. Erdoğan'ın bu söylemi; Türkiye ile Suriye arasında gelişen ilişkileri, kültürel ve ekonomik gelişmeleri yansıtmaktadır. Bahsedilen bu olumlu gelişmelerden en önemlisi; iki ülke halkını da doğrudan ilgilendiren Dostluk Barajıdır. Asi Nehrinin üzerinde planlanan Dostluk Barajı temel atma töreni; hem iki ülke refahına da sağlayacağı katkı hem de Türkiye - Suriye ilişkilerini ilerletmesi açısından önemli bir aşamadır. Dostluk Barajı iki ülke arasındaki güvenin, iş-birliğinin ve birlikte çalışma inisiyatifinin somut bir sonucu olarak değerlendirilir. Bunun yanı sıra iki ülke refahına, ortak çıkarlarına yönelik bir hamle olması ile dış politika kararlarında önemli bir gelişme olarak değerlendirilebilir.

4.2.2. Türkiye-Suriye İlişkilerinde Gerginlik ve Çatışma Dönemi (2011-2012)

Söylem 19:

" ...Suriye'de bir dağılmanın, bir parçalanmanın, bir mezhep çatışmasının doğmasına yönelik endişelerimiz var. Bunları da görmek, yaşamak istemiyoruz. Çünkü Suriye'nin durumu Libya'nın durumuna benzemez. Libya bizim için bir yerde belki bir dış politika analizi olarak değerlendirilebilir. Suriye ise öyle değil, adeta bizim için bir iç politika değerlendirmesi yapmamız gereken... Çünkü 850 kilometre sınırı olan, akrabalık bağlarının çok yoğun çok güçlü olduğu bir ülke konumunda. Temenni ederim ki bu sıkıntıyı Suriye süratle aşacaktır" (Sabah, 2011, 14 Mayıs).

Dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın, 14 Mayıs 2011 tarihli bu söylemi; Rize Valiliği ziyareti sırasında, gazetecilerin, Suriye'deki durumla ilgili soruları üzerine yaptığı açıklamaları içermektedir. Söylem incelendiğinde, ilk olarak Başbakan Erdoğan'ın fiziki sınıra atıfta bulunduğu ve Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkileri, iki ülke arasındaki sınırı oluşturan 850 kilometre üzerinden ele aldığı görülmektedir. Erdoğan'ın bu vurgusu, ilk bakışta ampirik göstergeler üzerinden açıklamalarda bulunan rasyonalizm ile ilişkilendirilebilir. Temelde devletlerin dış politika belirleme süreçlerinde, akılcı kararlar verdiklerini savunan rasyonalizme göre devletlerarasındaki sınır ilişkileri oldukça önemlidir. Buna göre, sınır komşuluklarının olup olmaması ile bu sınırların niceliksel büyüklükleri, devletlerin dış politika kararlarında önemli bir alan

kaplamaktadır. Bu nedenle, Erdoğan'ın bu söyleminde yer alan sınır vurgusu, rasyonalizmi akıllara getirmektedir.

Ancak söylem, bir bütün olarak ele alındığında, Erdoğan'ın, iki devlet arasındaki sınır uzunluğunu akrabalık üzerinden ele aldığı görülmektedir. Böylece, her ne kadar temel Uluslararası İlişkiler literatüründeki modern ulus-devlet davranışına işaret etse de, Türkiye'nin, kendi bölgesinde veya bölgesel olarak öncü olmaya çalıştığı bu yakın coğrafyada, düzenin sağlanma gerekliliğinin ön plana çıkarıldığından bahsedilebilir. Çok güçlü akrabalık bağlarının vurgulanması ise, hem nizam'ın sağlanma gerekliliği konusundaki haklılığa, hem de etnik kimliğin odağa alınması şeklinde değerlendirilebilmektedir. Çünkü söylemde aynı etnik kimliğe mensup toplulukların, bahsedilen 850 km'lik sınır tarafından ayrıldığına dikkat çekilmekte ve böylece Türkiye'nin, Suriye'deki problemin tarafı olduğu ifade edilmektedir.

Sonuç olarak, Başbakan'ın bu söyleminde, Suriye'deki problemin rasyonalite anlayışının gerektirdiği şekilde ele alınmayacağı, çünkü bu meselenin bir iç politika meselesi olarak değerlendirildiği görülmektedir. Son olarak, Suriye dış politikası üzerinde üretilen bu söylemde, etnik kimlik ve Nizam-ı Alem unsurları ve bu unsurların dış politika davranışları üzerindeki etkisi doğrudan görülmektedir.

Söylem: 20

"Biliyorsunuz Suriye bizim için en önemli dost ve kardeş, komşu bir ülkedir. Oradaki gelişmelere kayıtsız kalmamız mümkün değil. Sayın Başbakanımız Recep Tayyip Erdoğan da birçok vesileyle bunu vurguladılar. Suriye bizim için sıradan bir dış mesele değildir, olamaz." (AK Parti, 2011, 16 Haziran).

16 Haziran 2011 tarihli bu söylem; dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun, Hatay'ın Yayladağ ilçesi yakınlarında bekleyen Suriyelilere yönelik açıklamasından bir kesittir. Davutoğlu; Suriye'deki olaylardan kaçarak, Yayladağ yakınlarına gelen Suriyelilere, Türkiye ve Suriye halkının, sadece sınır komşusu olmadığını, aynı kültür ve kaderi paylaşan iki toplum olduğunu ifade etmiştir. Bu doğrultuda iki toplumun kültürel olarak birbirine yakınlığı, söylemin ana odağını oluşturmaktadır.

Bakan Davutoğlu, söylemin devamında, Suriye’de meydana gelen bu kriz durumuna, Türkiye’nin kayıtsız kalmasının imkânsız olduğunu belirtmektedir. Türkiye’nin, meselenin bir tarafı olarak davranma gerekliliği, söylemin devamında açıkça belirtilmektedir. Suriye meselesinin; -Başbakan Erdoğan’ın en başından beri söylediği gibi- bir dış politika meselesi olarak ele alınamayacağı, bunun çok daha ötesinde bir durum olduğu yinelenmektedir.

Bu vurgu, söylemlerde iki şekilde kendini göstermektedir. Bunlardan ilki; Suriye ile olan akrabalık ilişkileridir ki, bunu söylemlerde etnik kimliğe yapılan göndermeler aracılığı ile açıkça görmekteyiz. Ayrıca tarihsel olarak paylaşılan ortak mirasın korunma ve kollarına yönelik sorumluluk hissi, Suriye meselesine, sıradan bir dış politika meselesi olarak bakmayı engellemektedir. Bunun yerine, daha derin ve daha ayrıntılı şekilde bakılmasının gerekliliği ortaya konulmaktadır. İkinci olarak hem Başbakan hem de Dış İşleri Bakanının daha önceki söylemlerinde de belirtildiği gibi, Türkiye’nin değişen dış politika anlayışıdır. Yeni politika anlayışının en önemli özelliği; Türkiye’nin, bölgesel düzen kurucu aktör olma yolunda ortaya konulan inisiyatifidir.

Diğer yandan bahsedilen bu politika değişimi ve yeni politika anlayışında hâkim olan düstur, aslında pek de yeni değildir. Kültürel anlamda aşına olunan ve Türk kültürünün en önemli bileşenlerinden birisi olan Nizam-ı Alem anlayışı ile uyum içindedir. Tüm bu durum, bir arada değerlendirildiğinde, Dış İşleri Bakanı Ahmet Davutoğlu’nun, Başbakan Erdoğan’dan referansla, Suriye meselesinin Türkiye için herhangi bir dış politika meselesi olmadığını belirtmesi, anlaşılabilir bir durumdur. Sonuç olarak; Türk dış politika yapıcılarının, Suriye üzerine ürettiği bu söylemde, kültürün unsurlarından etnik kimlik ve Nizam-ı Alem vurguları net bir şekilde görölmektedir.

Söylem 21:

"Ama artık burada da sabrın son anlarına geldik ve bunun için de bu süreç içinde salı günü Dışişleri Bakanını Suriye'ye gönderiyorum. Kendileriyle orada gerekli olan görüşmeleri yapacaklar. Bu görüşmelerde mesajlarımız artık kendilerine kararlı bir şekilde iletilecektir. Bundan sonraki süreç verilecek cevaba ve uygulamaya göre şekillenecektir. Çünkü biz Suriye konusunu bir dış mesele olarak, bir dış sorun

olarak görmüyoruz. Suriye meselesi bizim bir iç meselemizdir. Çünkü bizim Suriye ile 850 kilometre sınırimız var, akrabalık, tarih, kültür bağlarımız var. Dolayısıyla burada olanlar, bitenler bizim asla seyirci kalmamıza fırsat vermez. Tam aksine oradaki sesleri duymak zorundayız, duyuyoruz ve tabii ki gereğini de yapmak durumundayız." (A Haber, 2011, 7 Eylül).

6 Ağustos 2011 tarihinde, Başbakan Erdoğan'ın Suriye meselesi üzerine yapmış olduğu açıklamalarda, tarih ve kültür bağlarına değinildiği görülmekte ve kültürün unsurlarından biri olan tarihsel miras ve sorumluluk unsuru dikkat çekmektedir. Etnik ve dini kimlik unsurlarını destekleyen akrabalık ilişkileri, yine oldukça önemli bir yer işgal etmektedir. Öyle ki, sadece 90 yıl önce çizilen bu sınır hattı ile iki ülke arasındaki aile ilişkilerinin birbirlerinden ayrıldığı ve ailelerin bir kısmının Türkiye tarafında, diğer kısmının ise Suriye tarafında kaldığı, çok defa dile getirilmiş bir gerçekliktir. Söylemde, son olarak Nizam-ı Alem unsuruna, yani olup bitenlere seyirci kalınmayacağına yönelik vurgu fark edilmektedir. 850 km'lik sınır komşuluğuna sahip olunan Suriye'de meydana gelen bu olayların, hiçbir şekilde tek düze bir dış politika sorunu ya da meselesi olarak görülemeyeceği, Başbakan Erdoğan tarafından dile getirilmiştir.

Böylece söylemde kültürel kodlar arasında yer alan; etnik kimlik, tarihsel sorumluluk ve Nizam-ı Alem unsurlarına açık ve net şekilde değinildiği görülmektedir. Bir önceki söylemde de ifade edildiği gibi, Türkiye ve Suriye arasındaki tarihsel ilişkiler, Başbakan Erdoğan tarafından ortaya konulmakta ve tüm bunların ışığında Suriye meselesine Türkiye'nin müdahil olma nedenleri ifade edilmektedir. Suriye meselesinin Türkiye için neden sıradan bir dış politika ya da dış politika meselesi olarak değerlendirilemeyeceği, bunun yerine bir iç politika meselesi gibi ele alınma gerekliliği, Başbakan'ın daha önceki söylemleri ile benzer şekilde burada da vurgulanmaktadır.

Ayrıca söylemin devamında belirtilen, Türkiye olarak Suriye hükümetinin devamlı olarak uyarıldığı, Dışişleri Bakanı'nın, Suriye'ye, olaya müdahil olmak üzere gönderildiği ve bölgedeki istikrarın korunma ve kollamasına yönelik çalışmaların yürütüldüğü, Nizam-ı Alem anlayışı açısından oldukça önemli noktalar. Daha önce de ifade edildiği gibi, Türkiye; özellikle Ortadoğu coğrafyasında, dış politika anlayışında ciddi bir farklılaşmaya giderek, bu bölgede düzen kurucu aktör haline gelmektedir. Diğer bir

deyişle Türkiye, bölgenin Nizam-ını sağlama, düzenini tesis etme gibi bir misyonu üstlenmek istemektedir. Buna ek olarak, Suriye’de devam eden bu olaylara diğer hiçbir bölge ülkesinin bu denli taraf olmayışı, Türkiye’nin bahsedilen bölgeyi nasıl sahiplendiğini ve nizamı sağlama isteğini daha somut şekilde ortaya koymaktadır.

Söylem 22:

“...Uluslararası toplumla yakın temas içindeyiz. Siz sormuş olduğunuz için Amerika Birleşik Devletleri’ni kastederek söylüyorum, birkaç gün içinde birçok Avrupalı ve Arap Dışişleri Bakanı ile de bu konuyu ele aldım. Yalnız şunu açık ve net bir şekilde söyleyeyim, biz sadece ve sadece Türkiye'nin mesajlarını ilettik... Suriye'nin Türkiye için herhangi bir ülke değil, Türkiye ile kader ve tarih ortaklığı olan "dost ve kardeş bir ülke, Suriye halkı ebediyen Türk halkının dostu ve kardeşi olacaktır. Dolayısıyla Suriye'nin kaderiyle ilgilenmek Türkiye için bir dostluk ve kardeşlik görevidir." (AK Parti, 2011, 9 Ağustos).

Dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu 9 Ağustos 2011 tarihli bu söylemi, Suriye ziyareti dönüşünde, Ankara’da düzenlediği basın toplantısında sarf etmiştir. Söylem incelendiğinde, Davutoğlu’nun, Suriye meselesini iki farklı açıdan değerlendirdiği görülmektedir. Bunlardan ilki; Suriye’deki sorunların çözümüne yönelik hamlelerdir. Diğer devletlerle, büyük güçlerle ve uluslararası örgütlerle ayrı ayrı yapılan görüşmeler, bölgenin sahiplenildiğini ve Türkiye’nin düzen kurucu aktör olarak ortaya çıktığını göstermektedir. Bu süreçte Türkiye’nin üstlendiği bu etkin rol, güçlü devlet ve uluslararası örgütler tarafından benimsenmiş, böylece, Türkiye konunun önemli bir muhatabı haline gelmiştir. Bahsedilen bu politik ortamda, bölgenin akıl ülkesi konumunda Türkiye’nin bulunduğu ve bu konunun gerekliliğini de, başarı ile yerine getirdiği söylenebilir.

Daha önceki söylemlerde sıklıkla rastlandığı gibi, Türk dış politika yapıcıları tarafından devamlı suretle bölgede düzen kurucu aktör olunmasına yapılan vurgu ile bu rolün uluslararası toplumda kabul görmüş olması, oldukça önemli bir dış politika hamlesidir. Ayrıca bahsedilen bu hamle, Türkiye’nin kültürel kodlarından biri olan Nizam-ı Alem anlayışı ile birebir örtüşmektedir. Böylece Türkiye’nin bahsedilen düzen kurucu akıl ülke

konumu; Nizam-ı Alem anlayışının Türk dış politikasında karşılık bulmuş hali olarak değerlendirilebilir.

Davutoğlu'nun değerlendirmesinin ikinci boyutu; Suriye meselesinin, bir dış politika meselesinden fazlası olarak görülmesi ile ilgilidir. Başbakan ve Dış İşleri Bakanı tarafından çokça dile getirildiği önceki söylemlerde görüldüğü üzere, Suriye'de yaşananlar, Türkiye açısından bir iç politika konusu gibi ele alınmaktadır. Bu durumun gerekçesi olarak, genellikle ortak tarih ve kader birliği kavramlarına atıfta bulunmaktadır. Türkiye'nin sessiz kalmasının imkansız, olaya müdahil olmasının ise bir zorunluluk olarak gündeme geldiğine dikkat çekilmektedir.

Kültürel olarak değerlendirildiğinde, Türkiye ve Suriye toplumlarının; etnik kimlik bağlamında akrabalık bağına ve dinsel kimlik bağlamında aynı dini inanışa sahip olmaları, ortak tarih ve kader birliğine yapılan vurgunun nedenidir. Bunun yanı sıra, tarihsel süreç içinde iki toplumun çok uzun yıllar birlikte yaşamış olması, yani coğrafi yakınlık, bu vurgunun bir diğer nedenidir. Tüm bu etkenler bir arada değerlendirildiğinde; Türkiye Cumhuriyeti dış politika karar vericileri olan Başbakan Erdoğan ve Dış İşleri Bakanı Davutoğlu'nun Suriye meselesi üzerine ortaya çıkan söylemlerinde, kültürel kodların, etnik kimlik, tarihsel miras ve sorumluluk ile özellikle de Nizam-ı Âlem vurgusu karşımıza çıkmaktadır.

Söylem 23:

...Türkiye'nin pozisyonu ilkesel bir pozisyonudur. Dost ve komşu Suriye'nin geleceği, Suriye halkının talepleri bizim için önemlidir. Yakından bunları takip edeceğiz. İnşallah Suriye'nin istikrar ve huzur içinde demokratik dönüşümünü tamamlayarak halkın iradesinin tecelli ettiği bir yapıya kavuşması için elimizden ne geliyorsa yapacağız." (AK Parti, 2011, 10Ağustos).

Bakan Davutoğlu'nun 10 Ağustos 2011 tarihinde yapmış olduğu bu açıklamada, Türk Dış Politikasında ortaya çıkan yeni dönem dış politika anlayışı kendini göstermektedir. Daha açık bir ifade ile, Türkiye'nin, bölgede üstlenmiş olduğu düzen kurucu aktör rolü bu söylemde doğrudan ortaya konulmaktadır. Suriye'de düzenin tamamen parçalandığı,

bölge için bir tehdit haline geldiği düşünülürken, Türkiye'nin üstlendiği bu rol, Suriye meselesindeki en önemli konulardan biri olarak değerlendirilebilir. Bakan Davutoğlu'nun belirttiği gibi; Suriye halkının can ve mal güvenliğinin kalmadığı bu kaotik ortamda, özelde Suriye'nin, genelde bölge düzeninin yeniden tesis edilme gerekliliği, üstlenilen rolün önemini tayin etmektedir.

Daha önceki söylemlerde de bahsedildiği üzere, Türkiye'nin Suriye meselesinde bu rolü üstlenmesinde, sadece bölgede Nizamı sağlama isteği etkili değildir. Aynı zamanda bölge ile kurulan tarihsel bağlar da, düzen kurucu rolünün üstlenilmesini gerektirmiştir. Bu hususlar birlikte değerlendirildiğinde, Bakan Davutoğlu'nun söylemi oldukça net bir anlamı içermektedir. Bölgede Nizamın sağlanması için gereken her şeyin Türkiye tarafından yapılacağı ve bununla da yetinilmeyip düzenin sürdürülmesine yönelik tüm tedbirlerin alınacağı açıkça ortaya konulmaktadır. Bu doğrultuda, Suriye meselesine bakıldığında, Nizam-ı Âlem fikriyatının, Türk Dış Politikasında çok önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir.

Söylem 24:

"Suriye'ye dışardan bir müdahale olmasını istemiyoruz ama aynı zamanda mübarek ramazan ayında sivil halka bu şekilde bir operasyon yürütülmesini de kesinlikle kabul etmiyoruz, etmeyeceğiz ve durması için her türlü tedbiri de almaya kararlıyız. Bu bizim için bir kardeşlik hukuku meselesi, Türkiye'nin istikrar ve huzurunu ilgilendiren bir meseledir...Bu coğrafyanın üstünde oturanlar bu coğrafyanın hakkını vermek zorundalar...Ama götürdüğümüz, taşıdığımız mesaj, yüreğimizde kurduğumuz rüya bizim rüyamızdır ve o da güçlü bir Türkiye öncülüğünde çevre bölgelere barış, huzur ve istikrar getirme rüyasıdır. Biz bu rüya ile büyüdük" (AK Parti, 2011, 16Ağustos).

16 Ağustos 2011 tarihinde, Konya Ticaret Odası, Konya Sanayi Odası ve Konya Ticaret Borsası tarafından düzenlenen geleneksel Konyalı bürokratlar iftarına katılarak bir konuşma yapan Bakan Davutoğlu, Suriye meselesini, yine iki farklı açıdan değerlendirmiştir.

Bunlardan ilki; Suriye’de yaşanan zulmün bir an önce durması için yapılması gereken çalışmalar ile bu çalışmaların, Suriye’nin iç işlerine dışarıdan müdahale olarak görülmemesi gerekliliğidir. Bu durumda sivil halkın, yine kendi toplumu tarafından zulme uğratılması etkilidir. Zulmün durdurulması için her ne gerekiyorsa yapılacağı, gerekli tüm müdahalelerde bulunulacağı ve bu müdahalelerin, yine Suriye halkı için yapılacağı, söylemde, dönemin Dış İşleri Bakanı tarafından belirtilmektedir. Başbakan ve Dış İşleri Bakanı’nın önceki söylemlerinde de görüldüğü gibi, yine bu söylemde de, Suriye meselesi, bir dış politika meselesi olmaktan çok, bir kardeşlik hukuku meselesi olarak tanımlanmaya devam etmektedir. Bunun sonucunda ise, Türkiye’nin olaya müdahil olma zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Durumun Türkiye için diğer ülkelere nazaran farklı olduğunu belirten Davutoğlu, dışardan biri olarak değil, adeta içeriden biri gibi konuya müdahil olduğunu belirtmektedir. Söylemde, bu açıklamaların, kardeşlik metaforu üzerinden şekillendirildiği, yani ortak tarih ve kader vurgusunun önemli bir yer tuttuğu görülmektedir.

Bakan Davutoğlu’nun vurguladığı bir diğer konu ise, tarihsel miras ve sorumluluk unsurudur. Açıklamaların bu kısmında, Davutoğlu, açıkça bu coğrafyaya karşı, Türkiye’nin sorumluluklarını ortaya koymaktadır. Bunun bir zorunluluk olduğunu altını çizmekte ve çok açık ve net şekilde Nizam-ı Âlem düşüncesine atıfta bulunmaktadır. Davutoğlu ayrıca karar verici sosyal çevrelerinin, Nizam-ı Âlem ülküsünde, ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Söyleminde Bakan Davutoğlu, kurulması gereken nizam durumunun bir rüya ve bu rüyanın, güçlü Türkiye öncülüğünde Suriye’de barış ve huzur ortamının tesisine yönelik olduğunu belirtmektedir. Söylemin sonunda “biz, bu rüya ile büyüdük” derken Davutoğlu; nizam ülküsünü, bir kültürel bileşen olarak ifade etmekte ve bu toplumun bireylerinde nasıl tecelli ettiğini ortaya koymaktadır. Bunun, hayal edilmiş duygusal bir tarihsellik içerisinde var olduğunu görmekteyiz. Sonuç olarak, dış politika davranışının, bu şekilde söyleme yansıtılması, bu meselenin rasyonel gerekçelerle değil, daha çok kültürel gerekçelerle ele alındığını ortaya koymaktadır.

Söylem 25:

“...Tüm bunlar Tunus'ta başladığında bir konferansta şunu söyledim, 'Bölgenin tüm liderlerinin bundan ders çıkarması gerekir. Bölgede üç farklı tipte liderlik var. Biri,

tarihin ruhunu ve değişimin gerekliliğini anlayan, bu değişime öncülük edenler. İkincisi, değişimin gerekliliğini kabul edenler ancak mevcut durumu devam ettirmek için zaman kazanmak isteyenler. Üçüncüsü ise, değişimi reddedenler. Aynı toplantıda, üçüncü kategorinin çok yakın bir zamanda yok olacağını söyledim. İkinci kategori de daha sonra yok olacak. Birinci kategoridekiler ise sadece ülkelerine değil, tarihe önderlik edecek. Bunun aynısını Nisan ayında Beşşar Esad'la görüştüğümüzde de söyledim. Ancak ne yazık ki, son sekiz ayki tecrübeden söyleyebilirim ki, reformlarda çok yavaş davrandı, operasyonlarda ise çok hızlı ve sert oldu. Bunu Şam'daki son görüşmemizde yine kendisine ilettim." (AK Parti, 2011, 26 Ağustos).

Dönemin Dışışleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun, bu söylemi, 26 Ağustos 2011 tarihinde İngiliz Times Gazetesine verdiği mülakattan bir kesittir. Suriye ve Beşşar Esad ile ilgili bu açıklamasında Davutoğlu, öncelikle bölgenin lider ülke ve düzen kurucu aktörü olarak, rolünün gerektirdiği şekilde, bölge ülkelerinin liderlik tiplerini analiz etmektedir. Burada bölgenin akil devleti, yani düzen kurucu devleti olarak Türkiye karşımıza çıkmaktadır. Bu süreçte hem bütün bölge ülkeleri hem de uluslararası camia adına görüşmelerin yapılması etkilidir.

Türkiye'nin üstlendiği bu rol ve sorumluluğun en önemli gerekçelerinden biri; Suriye'deki olaylardan en fazla etkilenen ülke konumudur. Bu gerçek; Suriye'den Türkiye'ye devam etmekte olan mülteci akını ile şekillenmekte ve Türkiye'yi konunun önemli bir muhatabı haline getirmektedir. Fakat farklı bir açıdan değerlendirildiğinde, hem mülteci akınının Türkiye istikametine doğru gerçekleşmesinde hem de Türkiye'nin açık kapı politikası izlemesinde, yine bölgenin sahiplenilmesi ve bölgede nizamın sağlanma isteği etkili olmaktadır. Bu ülkünün doğrultusunda Davutoğlu, Ortadoğu'daki tüm liderlere seslenmekte ve yönetim şekilleri ile liderlik tiplerini bir an önce değiştirmeleri gerektiğini belirtmektedir. Aksi halde diğer Ortadoğu ülkelerinde olduğu gibi, yok olup gideceklerdir.

Davutoğlu, bu söyleminde, özellikle Suriye'deki sorunlara değinerek Suriye Devlet Başkanı Beşşar Esad'ın göstermiş olduğu liderlik tipinin ne kadar tehlikeli olduğunun ve bir an önce değiştirilmesi gerektiğinin altını çizmektedir. Röportajın devamında, bu

sürecin tehlikelerinden dolayı, kendisinin uyarıldığı, fakat Suriye’de durumun iyileştirilmesi yönünde gerekli müdahalelerin yapılmadığı ortaya konulmaktadır. İfade edilen durum genel olarak, Türkiye’nin düzen kurucu aktör olarak bölge ülkeleri arasında ve özellikle de Suriye meselesinin çözümünde ortaya konulan inisiyatifi göstermektedir.

Sonuç olarak bu söylemde, Nizam-ı Âlem düşüncesi ile uygun şekilde, Türkiye’nin düzen kurucu aktör rolü karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultuda, Türk siyasi liderlerinden biri olarak dönemin Dış İşleri Bakanının, Suriye dış politikası üzerine ürettiği bu söylemde, kültürel etkiler görülmektedir.

Söylem 26:

“Ben burada açık net bir şey söyleyeyim, bakın biz ilkelerle hareket ederiz, belirleyici olan bu ilkelerdir. Yani sizinle biz dost, arkadaş, kardeş olabiliriz, ama eğer siz gerçekten demokrasiyle ilgili özgürlükleri, demokrasinin o belirleyici şartlarını çiğneyecek olursanız, hak ve özgürlüklere ters hareket edecek olursanız, o zaman benim o gönlümdeki yerinizi bir anda kaybedersiniz, buradaki gelişmeler de aynen böyle olmuştur. Bir yerde sabır sabır sabır sabır sabır ama artık sabır taşı çatladı.” (Anadolu Ajansı, 2011, 25 Eylül).

Bu söylem, 25 Eylül 2011 tarihinde, dönemin Başbakanı Erdoğan tarafından gazeteci Ferid Zekeriya ile yapmış olduğu görüşmede ifade edilmiştir. İlk bakışta, Suriye’deki olaylara ilişkin bu söylemde, Erdoğan’ın nizam olgusuna değindiği görülmektedir. Nizam olgusu en temel anlamıyla, adaletin tecelli bulunduğu düzenin adıdır. Bu doğrultuda değerlendirildiğinde, Başbakan Erdoğan; Suriye’de, hâlihazırda devam eden sürecin, adaletten yoksun olduğunu ve adalet ile demokrasinin olmadığı yerde, nizamın da sağlanamayacağını belirtmektedir. Bu nedenle Suriye Başkanı Beşar Esad ile aralarındaki ilişkinin niteliği ne olursa olsun; adalet ve nizamdan yoksun olması, kabul edilebilir görülmemektedir.

Söylemin devamında, zulüm ve adaletsizliği yaşatan her kim olursa olsun, Türkiye’yi karşısında bulacağı vurgulanmaktadır. Öyle ki, nizam olgusunun gerekleri, Başbakan tarafından olmazsa olmaz kabul edilmiş bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Nizam olgusunun gereklerinden kasıt ise; bulunulan bölgedeki devletlerin, toplumların özgürlük ve demokrasilerini kısıtlayamayacağı görüşüdür. Eğer bölge devletlerinin özgürlük ve demokrasileri kısıtlanırsa, o anda Türkiye'nin devreye gireceği ve bahsedilen toplumların yanında saf tutacağı açıkça beyan edilmektedir. Bu durum, nizam olgusunun, stratejik kültürün en temel ögesi olduğunu göstermektedir. Çünkü bulunulan coğrafyada nizamın sağlanamadığı durum; doğrudan tarihten gelen sorumluluğun yerine getirilmediği şeklinde yorumlanmaktadır. Bu bağlamda, nizam olgusu stratejik kültürün en temel ögesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Söylem 27:

"Önümüzdeki dönemde en etkin ve Suriye halkına zarar vermeyecek müeyyideleri uygulamaya kararlıyız" "Kimse bizden Suriye'deki bu insani trajediye sessiz kalmamızı beklemesin." (AK Parti, 2011, 25 Kasım).

Fas Dışişleri Bakanı Taib Fassi Fihri ile 15 Kasım 2011 tarihinde bir araya gelen dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, bu görüşmenin ardından yapmış olduğu açıklamada, Suriye'ye uygulanacak olan yaptırımlara yer vermiştir. Davutoğlu'nun bu açıklamasında, özellikle vurguladığı nokta, yaptırımların niteliğidir. Suriye halkını etkilemeyecek şekilde, sadece Suriye yönetiminin hedef alındığı söylemde açıkça fark edilmektedir.

Ahmet Davutoğlu, meydana gelen düzensizliğin ve bu düzensizliğin sonucunda ortaya çıkan insani trajedinin bir an önce son bulma gerekliliğini, söylemine yansıtılmaktadır. Bunu, bahsedilen gereklilik yolunda, Türkiye'nin, tüm muhtemel tedbirleri alacağını belirterek vurgulamaktadır.

Sonuç olarak, Davutoğlu'nun söyleminde, bölgede nizamın sağlanmasına yönelik Türkiye'nin her koşul ve şartta tarihten gelen sorumluluğuna uygun hareket edeceği belirtilmekte ve bu sorumluluğun gerektirdiği tüm yaptırımları uygulayacağı açıkça vurgulanmaktadır.

Söylem 28:

"Temennimiz Suriye yönetiminin... Bir an önce halkın meşru taleplerini tam olarak uygulamak olduğunu idrak etmesi, sivil halka yönelik şiddet ve baskı politikalarına son vermesidir. Türkiye bu zor dönemde Suriye halkının yanında kararlılıkla durmaya devam edecektir. Çünkü biz Suriye halkıyla birlikte ortak bir geleceği paylaştığımıza ve bu ortak geleceği birlikte inşa edeceğimize güçlü bir şekilde inanıyoruz. Suriye halkına girdikleri bu haklı mücadelede başarılar diliyoruz." (AK Parti, 2011, 30 Kasım).

30 Kasım 2011 tarihli bu söylem, dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun Suriye'ye uygulanması planlanan 9 maddelik yaptırım paketi açıklamasının ardından sarf edilmiştir. Davutoğlu tarafından ifade edilen söylem incelendiğinde; Nizam-ı Alem ve tarihsel miras unsurları üzerinden kültür olgusunun, Türk dış politikası üzerindeki etkisi fark edilmektedir. Söylemde yer verilen kavramlara bakıldığında, öncelikle bölgede düzenin sağlanmasına yönelik tavır alış dikkat çekmektedir. Suriye halkının haklı isteklerinin, yine Suriye yönetimi tarafından bir an evvel yerine getirilme tavsiyesi bu amacı doğrudan işaret etmektedir. Suriye halkının talepleri karşılanmadığı takdirde, Türkiye'nin, bu haklı davaya destek vereceği, açıkça belirtilmektedir. Ayrıca bu taleplere karşılık verirken, Türkiye'nin, sadece bir bölge ülkesi gibi davranmayacağı, taleplere karşılık verilmesini organize etmek için temenniden fazlasını yapacağı, hatta ne gerekiyorsa ve nasıl hareket edilmesi gerekiyorsa tam da o şekilde davranacağı ifade edilmektedir. Burada, Türkiye'nin dış politika kararı vericilerinin iki farklı kültürel kod kullandıkları görülmektedir. Bunlardan ilki, Nizam-ı Alem uygulaması olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölge düzen ve nizamının sağlanmasına yönelik; Türkiye'nin, akil ülke veya düzen kurucu aktör olarak gerekli telkinlerde bulunması ve eğer daha da ileri gidilirse, gerekli gördüğü bütün yaptırımları uygulayacağını taahhüt etmesi, Nizam-ı Alem uygulaması olarak gündeme gelmektedir. İkinci kültürel kod ise; ortak tarih ve ortak kader vurgusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Suriye ile Türkiye halklarının ortak bir tarihi yaşadıkları ve ortak bir kaderi paylaştıklarının altının çizilmesi, bu unsuru desteklemektedir. Bu doğrultuda, diğer birçok söylemde olduğu gibi, yine bu söylemde de, Suriye ile Türkiye halklarını birbirinden ayırmadan, bütün olarak ele alan bir politikanın karşımıza çıktığı söylenebilir. Yine aynı şekilde, daha önce çok defa

karşılaştığı gibi bu söylemde de Nizam-ı Âlem ve tarihsel miras ve sorumluluk bağlamında, Türk dış politika karar vericileri tarafından söylemlerin üretilmeye devam ettiği görülmektedir. Sonuç olarak, Suriye meselesindeki en önemli konuların başında; bölgedeki düzenin sağlanması ile bölge halkının, Türkiye ile olan tarihsel bağları gelmektedir.

Söylem 29:

"Suriye halkıyla sıfır problem peşindeyiz" , "Komşularımızla sıfır problem ilişkisi dediysek biz Suriye halkıyla sıfır problem peşindeyiz. Zalimlerle yan yana olmayız."
(AK Parti 2011, 5 Aralık).

Dönemin Dış İşleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun 5 Aralık 2011 tarihinde, Suriye konusunda yapmış olduğu bu kısa açıklamada, öncelikle komşularla sıfır sorun ilkesine açıklık getirildiği görülmektedir. Sıfır sorun ilkesi bağlamında Davutoğlu; zalim devletlerin yanında değil, her daim karşılarında olunacağını, söyleminde vurgulamaktadır. Bu durum, söylemin devamında açıkça anlaşılmaktadır. Dış İşleri Bakanı Davutoğlu; Türkiye tarafından güdülen sıfır sorun ilkesinin, esas olarak halklara yönelik olduğunu, çevrede olup bitenlere hiçbir şekilde kayıtsız kalınmayacağını, aksine gerektiği takdirde problemlere müdahil olunacağını, söyleminde belirtmektedir. Bu açıklama doğrultusunda, Türkiye tarafından devletlere değil, halklara yönelik işletilen sıfır sorun ilkesinin, doğrudan Nizam-ı Alem düşüncesi ile örtüştüğü görülmektedir.

Nizam-ı Alem düşüncesi ile uyumlu şekilde, bölge halkları ile uyum ve birlikteliğin sağlanması, Türkiye dış politikasında önemli bir amaçtır. Bu süreçte Türkiye, yakın coğrafyası olan Ortadoğu'da düzen kurucu aktör rolünü üstlenmeye çalışmaktadır. Düzen kurucu aktör modeli; hem AK Parti'nin Nizam-ı Âlem anlayışı, hem de Türk kültürünün ana unsurlarından bir tanesi olan, bulunduğu bölgede nizamın sağlanması düsturu ile birebir örtüşmektedir.

Söylem 30:

“...AGİT zirvesinde Rus meslektaşım ile dün görüştüm. Bugün de Amerikan ve Fransız dışişleri bakanlarıyla bu konuları ele aldık. Dolayısıyla BM Güvenlik Konseyi'nin neredeyse tüm daimi üyeleriyle bu konuyu ele alma fırsatım oldu. Tabii ki bu ülkeler farklı kanaatlere sahip. Biz bu ülkelerin kanaatlerinin ortak bir zeminde buluşmasına önem veriyoruz. Şu anda gündemde olan Arap Birliği'nin inisiyatifi ve Türkiye'nin buna verdiği destektir. Biz bölgesel sorunların önce bölge içinde çözülmesine ve bu konuda bütün çabaların tüketilmesine büyük önem veriyoruz. Bu çerçevede de çok ciddi ilerlemeler sağlandı. Bölgede gerek Arap Birliği olsun, gerek İslam Konferansı Teşkilatı'nda bu konular ele alındı ve Suriye yönetimine çok net mesajlar gönderildi." (Ak Parti, 7 Aralık 2011).

Dönemin Dışişleri Bakanı Davutoğlu, 7 Aralık'ta, NATO'nun daimi temsilciliğinde Türkiye'nin düzenlediği basın toplantısında, Suriye ile ilgili açıklamalar yapmıştır. Bakan Davutoğlu'nun açıklamaları incelendiğinde, Suriye meselesinin çözümüne yönelik Türkiye'nin, sadece bölgesel değil, uluslararası düzeyde katkı sağladığı ortaya çıkmaktadır. Türkiye, uluslararası platformda sürecin anlaşılması ve çözümünde önemli bir rol üstlenmektedir. Bu durum, Türkiye'nin, kendisini, bahsedilen statüde görmesinden ibaret değildir. Konuyla ilgili uluslararası toplantılarda Türkiye ile görüşülmesi, Suriye meselesinin çözümünde, karşılıklı olarak bu statüyü ve rolü desteklemektedir.

Bölgede düzenin sağlanması için, öncelikle bölgenin kendi dinamiklerinin işe koşulma gerekliliği Türkiye tarafından vurgulanmaktadır. Bu süreç, bir bölge unsuru olarak Türkiye'nin daha aktif bir politika izlemesi ve düzen kurucu aktör olarak daha fazla inisiyatif alması gerektiğini göstermektedir. Bu sürecin sonunda, bölge dinamikleri ile sorunun çözülemeyeceği anlaşıldığı takdirde, huzur ve barışın tesis edilebilmesi için hem bölgesel hem de uluslararası örgütlerin bir arada çalışabilmesi için gereken iklim yaratılmalıdır. Bahsedilen bu iklimin oluşturulması ve işletilmesinde ise, yine Türkiye'nin oldukça önemli bir rol üstlenmesi gerekmektedir. Çünkü, Türkiye, bu sorunun çözümünde, en büyük katkıyı vermesi gereken devlet konumundadır.

Bölge; Türkiye için, coğrafi olduğu kadar, kültürel bir alanı da işaret etmektedir. Bu doğrultuda, söylem, bir bütün olarak incelendiğinde, Türkiye'nin bölgedeki amaçları daha net şekilde anlaşılmaktadır. Söylemin sonunda, Türkiye'nin bölgedeki etkinliğinin artırılmasına yönelik gayesine yer verildiği görülmektedir. Ayrıca bu gayeye yönelik dış politika hedefi, yani nizamın sağlanması noktasında, bölgesel ve uluslararası aktörlerce tanınan bir güç haline geldiği ifade bulunmaktadır. Bu durum, en azından Suriye meselesi özelinde kültürel kodların işlevsel olduğu bir dış politika anlayışının benimsendiğini göstermektedir.

Söylem 31:

"Türkiye'nin insani trajedinin yaşandığı tüm ülkelere yardım etmek gibi bir devlet geleneğine sahiptir. "İnsani trajedi yaşayan kardeşlerimize ister Balkanlardan, ister Kafkaslardan, ister Ortadoğu'dan olsun, hangi komşumuzdan gelirse gelsin, her zaman kucak açtık. Bu Bosna savaşında böyle oldu. Irak'ta Saddam'ın baskısından kaçan Kürt kardeşlerimizde böyle oldu. Bugün Suriye için de aynı şey geçerlidir."
(T24, 2012, 4 Şubat).

Dönemin Dış İşleri Bakanı Davutoğlu, 4 Şubat 2012 tarihli bu konuşmasını, Almanya'nın Münih şehrinde düzenlenen güvenlik zirvesinde yapmıştır. Davutoğlu, söyleminde, Suriye'de yaşanan trajedi nedeniyle savaştan kaçan Suriyeliler için çağrıda bulunmakta ve Türkiye'nin devlet geleneği hakkında ifadeler yer vermektedir. Türkiye'nin devlet geleneği için, komşu devletlerde yaşanan olaylar karşısında sergilenen politika örnekleri hatırlatılmaktadır.

Türkiye'nin böyle bir geleneğe sahip olmasının, belli başlı sebepleri bulunmaktadır. Devlet geleneğinde Nizam ve adalet olgularına yüklenen anlam kavramsal çerçevede değinildiği üzere- bunlardan biridir. Nizam ve adalet kavramları, hem Türkler hem de Müslümanlar için birincil konumda bulunan ve yaşamsal görülen değerlerdir. Bunun neticesinde bugüne kadar kurulan Türk devletlerin tamamında, nizam ve adalet, en önemli iki kavram olagelmıştır. Bu doğrultuda, tarih boyunca, Türk devletleri, bulunduğu bölge içerisinde, nizamı, yani düzeni sağlama ile adalet dağıtma gibi bir misyonu üstlenmişlerdir. Bakan Davutoğlu'nun söyleminde bahsetmekte olduğu devlet geleneği,

tam bu duruma işaret etmektedir. Ayrıca bugün komşularımız olan bütün bu devletlerin tamamı, bizim mirasının sahibi olduğumuz imparatorluk bakiyesi devletlerdir. Bundan dolayı, bu devletlerin halkları ile kültürel ve tarihsel bağlar her daim canlı kalmaktadır. Çünkü yüzyıllar boyunca birlikte yaşamış toplulukların kader birliği yapmasından daha doğal bir durum bulunmamaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'nin Suriye meselesi karşısındaki tutumu, Bakan Davutoğlu'nun söyleminde yer verdiği gibi, geçmişte Bosna savaşından kaçan Bosnalılar, Saddam rejimi Irak'ından kaçan Kürtler için uygulanan dış politikası ile benzerdir. Geçmişte olduğu gibi, Türkiye, komşu halklar için sığınacak güvenli bir liman olmaya, bugün de Suriyeliler için devam etmektedir.

Yukarıda da bahsedildiği üzere, bu durum, kültürel kodlar üzerinden değerlendirildiğinde; Nizam-ı Âlem düşüncesi ile tarihsel sorumluluk ve tarihsel miras unsurları karşımıza çıkmaktadır. Bu unsurlar ise, Türkiye'ye ve onun siyasi karar vericilerine yüklenen sorumluluk ve görevler olarak değerlendirilebilir. Tüm bu durumlar bir arada değerlendirildiğinde, sonuç olarak, bu bölgeler ile ilgili herhangi bir dış politika kararı verilirken, tüm bu gerekçelerin göz önünde bulundurulduğu açıkça görülmektedir.

Söylem 32:

"...Şu anda Kilis tarafındaki hazırlıklarımız bitmek üzere. Buradaki hazırlıklarımız bittiği anda da Hatay'daki çadır kenti konteyner kente taşımak suretiyle, gerek ibadethaneleri gerek okulları gerekse sosyal donatı alanlarıyla, daha önce hac konaklama merkezi olarak kullanılan bu merkezi ilk etapta 20 bin kişilik ufak bir şehir oluşturuyoruz...İstanbul Zirvesi'nde Arap Ligi ve BM bir araya geliyoruz. Orada bu işi, çok geniş çaplı ama çok daha sonuca yönelik bir zirve olarak toplantı yapmayı planlıyoruz... Bu çalışmayla birlikte inanıyorum ki İstanbul Zirvesi geleceğe yönelik çok daha farklı neticeleri oluşturacaktır." (Beyaz Gazete, 2012, 16 Mart).

Dönemin Başbakanı Erdoğan'ın 16 Mart 2012 tarihli bu söyleminde, Suriye'deki olaylar ve Kilis'te yapılması planlanan Konteyner kent üzerine açıklamaları yer almaktadır. Söylemde ifade bulan hususlar, genel olarak iki başlık altında değerlendirilebilmektedir. Bunlardan ilki; Suriye'den Türkiye'ye doğru yaşanan göç dalgasının geldiği boyutların

ortaya konulmasıdır. İkinci olarak ise; Suriye'nin Dostları Toplantısının ikincisinin İstanbul'da kapsamlı şekilde yapılması ile ilgilidir.

İlk durum, yani Suriye'den gelen göç dalgası dikkate alındığında, yerleşim yeri konusu dikkat çekmektedir. Türkiye'ye sığınan Suriyelilerin, artık çadır kentlerde değil daha kalıcı ve konforlu olan konteyner kentlere yerleştirilmesi, bu meselenin özünü oluşturmaktadır. Erdoğan'ın söylemde belirttiği şekilde konteyner kentler; sadece barınma imkanı sunan merkezler değildir. Bunun yanı sıra, bireylerin ibadet etmelerini, eğitim görmelerini, sosyal faaliyetlere katılmalarına olanak tanıyan yeni bir şehir formu taşımaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'ye sığınan Suriyelilerin rahat etmeleri durumu, söylemde odağa yerleştirilen konulardan ilkinin oluşturmaktadır.

Yaşanan göç dalgası karşısında Türkiye, açık kapı politikası izlemiş, ayrıca Türkiye'ye sığınan tüm Suriyelilerin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik sorumluluk almış ve bu sorumluluklarını yerine getirmeye azami gayret etmiştir. Bu tavır alış, Türkiye'nin bölgedeki, Nizam-ı Âlem düşüncesi ve tarihi ve kültürel anlamdaki sorumluluğu ile ilişkili olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü; bulunulan bölgede nizam-ı sağlama isteği, kaçınılmaz olarak yerine getirilmesi gereken sorumlulukları doğurmaktadır.

Bir diğer konu ise; gerçekleştirilen Suriye Halkının Dostları toplantısının hem tek tek ülkeler bağlamında hem de uluslararası organizasyonların katılımı ile Türkiye'nin ev sahipliğinde gerçekleştirilmesidir. Bu toplantının, Türkiye'nin ev sahipliğinde gerçekleştirilmesi, bir yandan bölgesel sahiplenmeyi göstermekte ve sorunun en önemli tarafının Türkiye olduğu mesajını tüm dünyaya iletmektedir. Diğer yandan bölgedeki nizamın sağlanmasında, hem tarihsel hem de kültürel olarak sorumluluk alındığını göstermektedir.

Söylem 33:

...Suriye'de, halkın taleplerini gözeten, parlamenter ve anayasal sisteme dayanan, özgürlükleri genişleten bir reform süreci, derhal başlatılmalıdır. Muhalefetin talepleri dikkate alınmalıdır... Suriye'de olup bitene kayıtsız kalmamız mümkün değil. Sınırın her iki yanında, birbirleriyle çok yakın akrabalık bağları bulunan

Türkiye ve Suriye vatandaşları yaşıyor. Sadece sınır bölgesinde değil; buradan Halep'e, Şam'a, Dera'ya kadar, tüm bu bölgede akrabalarımız ve kardeşlerimiz yaşıyor. Nitekim, bu sınır, çok eski tarihlerde değil, bundan yaklaşık sadece 90 yıl önce çizilmiş bir sınırdır. Yani Türkler ile Suriyeliler, tarihin çok uzun süreçlerinde bir arada yaşamış, topraklarını birlikte savunmuş, ortak bir kültürü, ortak bir medeniyeti, birlikte inşa etmiş milletlerdir.” (Haber 7, 2012, 7 Mayıs).

6 Mayıs 2012 tarihli bu söylem, Kilis'te Suriyelilerin kaldığı geçici barınma merkezi ziyareti sırasında, dönemin Başbakan'ı Tayyip Erdoğan tarafından sarf edilmiştir. Bu söylem, genel itibari ile iki bölümden oluşmaktadır. Söylemin ilk kısmında, bölgenin akıl ülkesi ve düzen kurucu aktörü olarak Başbakan Erdoğan'ın; Suriye'de yaşanan trajediye dikkat çektiği, burada yapılması gerekenleri sıraladığı ve Suriye hükümetini ivedilikle gerekli reformları hayata geçirmeye davet ettiği görülmektedir. Erdoğan'ın açıklamasının bu kısmında, Nizam-ı Âlem düşüncesi üzerinden ortaya konulan, bölgenin, bir an önce düzene kavuşması için yapılması gerekenler sıralanmaktadır. Sürecin bu şekilde yönetilmesi ise; Türkiye'nin bölgedeki ağırlığını ortaya koymaktadır.

Söylemin ikinci bölümü ise, tamamen kültürel ve duygusal mesajlarla dolu bir konuşma olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bölümde, kültür olgusunun, söylemi, kendi etki alanına aldığı görülmekte ve iki ülke toplumlarının birbirleri ile aynı kültür ve kaderi paylaştıklarına değinilmektedir. Burada Başbakan Erdoğan'ın, Suriye'deki bu duruma neden kayıtsız kalınamayacağını, bu tanımlara başvurarak açıklamaya çalıştığı görülmektedir. Önceki söylemlerde değinildiği gibi, Suriye meselesinin bir dış politika meselesinden daha çok, iç politika meselesi gibi görülme sebeplerinden birisi; iki ülke toplumları arasındaki akrabalık ilişkileridir. Bu ilişki bağlamında ortaya çıkan kültürel ve tarihsel sorumluluk, Suriye meselesinin, bir dış politika meselesinden fazlası olmasını beraberinde getirmektedir. Etnik ve dini kimlik üzerinden akrabalık ilişkileri ve tarihsel miras üzerinden tarih ve kader birliği bu durumda önemli etkenlerdir. Benzer şekilde, Türkiye ve Suriye arasındaki sınırın, sadece siyasi bir sınır olduğu ve bu sınırın, kesinlikle toplumlar arasında bir sınır oluşturamayacağı üzerinde durulmaktadır. Bu durum, akraba topluluklar üzerinden etnik kimlik, yani Türk kimliği vurgusuna ve tarihsel mirasa - beraber yaşamış ve bir medeniyet oluşturmuş toplumlar olmaları bakımından- atıfta bulunmaktadır.

Bir bütün olarak değerlendirildiğinde, söylemin ilk bölümde, modern ulus devlet davranışları çerçevesinde rasyonel açıklamalar görülse de, genel olarak Nizam-ı Âlem düşüncesi üzerinden yapılandığı fark edilmektedir. Söylemin ikinci bölümü ise, tamamen etnik kimlik ile tarihsel miras ve sorumluluk kodlarının etkisi altındadır. Bu bağlamda, bu kısmın duygusal açıklamalar olduğu söylenebilir. Sonuç olarak, söylemin tamamı dikkate alındığında, dış politika davranışlarında kültürel kodların etkili olduğu görülmekte ve bu söylem de, bu durumun en açık kanıtlarından biri olarak karşımızda durmaktadır.

Söylem 34:

"Onlar bizim kardeşlerimiz, dostlarımız. 910 kilometre sınır dedim, ama aynı zamanda aramızda akrabalık bağlarımız var. Özellikle Halep, Hatay-Antakya sınırındaki ilçelerde oturanlarla yakın akrabalık bağları var. Bu şekilde bir sorumluluğun içerisinde olduğumuzu herkesin bilmesi lazım." (Haberler, 2012, 7 Mayıs).

Dönemin Başbakanı Tayyip Erdoğan'ın, 7 Mayıs 2012 tarihli bu söylemi, Suriye'deki olaylara ve Türkiye'nin bu duruma ilişkin tutumuna yönelik sorular üzerine ifade edilmiştir. Önceki söylemlerde görüldüğü gibi, Başbakan Erdoğan, bu söyleminde de, iki ülke arasındaki akrabalık ilişkilerine ve tarihsel bağlara dikkat çekmektedir. Konuşmasında, Suriye ve Türkiye arasındaki 910 km'lik sınıra dikkat çekmekte ve bu sınırın her iki tarafındaki toplulukların birbirleri ile akraba olduklarının altını çizmektedir. Bu nedenle herhangi bir durumda, Türkiye'nin Suriye'deki durum karşısında sorumluluklarının olduğunu ve bunun, herkes tarafından bilinmesi gerektiğini ifade etmektedir. Ayrıca hem bölge ülkelerinin hem de uluslararası toplumun, Türkiye'nin Suriye meselesine bakışının, bu açıdan değerlendirilmesi gerektiğini söylemektedir.

Ek olarak, Başbakan Erdoğan, daha önceki söylemlerinde defalarca tekrarladığı şekliyle, Suriye meselelerinin, Türkiye için bir dış politika probleminden fazlasını ifade ettiğini, hatta bir iç politika sorunu gibi değerlendirildiğini, söyleminde açıkça belirtmektedir.

Akrabalık ilişkileri ve tarihsel bağların bu denli yoğun olduğu Suriye meselesinde, kültürel kodların etkili olduğu görülmektedir. Ancak bu durum, Türk dış politika karar vericilerinin söylemlerinde görüldüğü şekliyle, rasyonel gerçeklikler ve buna bağlı kararlara ek olarak kültürel kodların da işe koşulduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, dönemin Başbakanı Tayyip Erdoğan'ın söyleminde, özellikle etnik kimlik ile tarihsel miras ve sorumluluk kavramlarının başat rol oynadığı görülmektedir.

4.3. Söylem Analizlerinin Genel Değerlendirmesi

Türk Dış Politikası karar vericilerinin 2009-2012 yılları arasında Suriye üzerine ürettiği söylemler, Blanche, Durrheim ve Kelly'nin (2006) modellediği kültür, amaçlar ve bağlamların dikkate alındığı üç boyutlu söylem analizi sonuçları doğrultusunda bir bütün olarak değerlendirildiğinde bazı hususlar dikkat çekmektedir. İlk olarak, Suriye sorununun henüz ortaya çıkmadığı, iki devlet yani Türkiye ve Suriye arasındaki ekonomik ve kültürel iş-birliğinin hat safhaya ulaştığı 2009-2011 arasındaki dönemde, Türk siyasi liderleri tarafından üretilen söylemlerde, kültürel unsurlar önemli bir alan kaplamaktadır. Bu dönemde, söylemlerde yansımaları bulan kültürel unsurlar irdelendiğinde, en yoğun düzeyde tarihsel miras ve tarihsel sorumluluklar olduğu dikkat çekici bir noktadır. Ayrıca, çok fazla olmamakla birlikte, kardeşlik ve akrabalık gibi etnik kültürü işaret eden ifadeler söylemlerde rastlanmaktadır. Fakat bu ifadeler, ortak tarihi geçmiş ve sorumluluklar ile karşılaştırıldığında, çok daha az belirgindir ve ikili ilişkilerin seyrinde daha az tesire sahip görünmektedir.

Bu doğrultuda, Suriye ve Türkiye arasındaki ilişkilerin yükseldiği dönemde, Türk dış politika karar vericilerinin söylemlerinde, kültürel unsurlara rastlanılmaktadır. Ek olarak, kültürün unsurlarından sıklıkla ortak tarihsel miras ve tarihsel sorumluluk unsurlarına atıfta bulunulduğu, bu denli yoğun olmasa da etnik kültür olgusuna de zaman zaman değinildiği görülmektedir.

Ancak Suriye meselesinin ortaya çıktığı ve iki devlet arasındaki ilişkilerin çatışmalı bir yapıya büründüğü 2011-2012 arasındaki döneme gelindiğinde sosyopolitik ortamın yani söylemlerin üretildikleri bağlamın değiştiği görülmektedir. Bu dönemde de Türk dış politikası karar vericilerinin söylemlerinde kültürel unsurlar belirgin olmaya devam

etmektedir. Fakat önceki dönemden farklı olarak bu dönemde, başvurulan kültürel unsurlar değişmektedir. Bu dönemde ön plana çıkan kültürel unsurlar; Nizam-ı Âlem düşüncesi ile tarihsel miras ve sorumluluk kavramları etrafında organize edilmektedir. Bu unsurlar ile yakın temas içinde, bölgenin sahiplenilme durumu Türk siyasi liderlerinin söylemlerinde sıklıkla odağa alınmaktadır.

Ayrıca, Türkiye-Suriye ilişkilerinin çatışmalı bir nitelik kazandığı 2011 sonrası dönemde -Nizam-ı Âlem ve tarihsel miras ve sorumluluk unsurları kadar yoğun olmasa da- akrabalık olgusu etrafında şekillenen etnik kimlik vurgusuna rastlanılmaktadır. Bu durum, doğrudan AK Parti dönemi dış politikasına damga vuran “düzen kurucu aktör” modeli ile ilişkili şekilde değerlendirilebilir. Öyle ki, düzen kurucu aktör modeli sadece bir dış politika seçimi değil, aynı zamanda kültürel bir unsurdur. Çünkü belirli bir bölgede düzen kurucu aktör olabilmek, bu alanda, gerekli tarihi ve kültürel bağlara sahip olunmasını zorunlu kılmakta ve bir önkoşul olarak gündeme gelmektedir. Ayrıca bahsedilen bağlara sahip olduğu hususunda, diğerlerinin, yani dış politikanın muhatabı olacak karşı tarafların ikna olması gerekmektedir. Ancak, bu iki durum gerçekleştiğinde, düzen kurucu aktör olarak dış politika süreci tanımlanabilir ve bu rol ve sorumluluğun icra edilmesi mümkün hale gelebilir.

Nitekim Türkiye dış politikasında düzen kurucu aktör statüsü; Suriye meselesi öncesinde Suriye-İsrail görüşmelerinde etkin bir rolün oynanması ile, ardından Lübnan ve Suriye arasındaki problemlerin aşılmasında sergilediği çabalar ile ve son olarak Ortadoğu’da İsrail-Filistin sorununda göstermiş olduğu politik tutum ile elde edilmiştir. Tüm bu tavır alışların ardından, Türkiye, dış politika sürecinde, kendini düzen kurucu aktör olarak tanımlamaktadır.

Sonuç olarak üç boyutlu söylem analizi modeli çerçevesinde 2009-2012 yılları arasında üretilen dış politika söylemleri irdelendiğinde değişen bağlam ve amaçlar doğrultusunda başvurulan kültür unsurlarının değiştiği ancak her koşulda Türk dış politikası karar vericilerinin söylemlerinde kültürün etkili olmaya devam ettiği görülmektedir.

SONUÇ

Kültür çalışmaları, Uluslararası İlişkiler literatüründe nispeten yeni bir alandır. Önceleri alan yazında, kültüre ve kültürün etkisine değinen pek fazla çalışmaya rastlanılmazken, 1990'lı yıllarda siyasi sistemde yaşanan değişimin de etkisiyle, kültür olgusu, Uluslararası İlişkiler literatüründe görünür hale gelmiştir. Bu değişimin yaşanmasında, Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ile iki kutuplu dünya düzeninin bitmesi, yani politik sistemin kendisi belirleyici olmuştur. Öyle ki, siyasi arenada yaşanan bu değişim ile makro açıklama ve teorilere duyulan ihtiyaç azalmış, mikro ölçekli ve özel durumların anlaşılması önem kazanmıştır. Küresel sorunların yanı sıra, bölgesel konular, siyasette önem kazanmış ve bu konuların anlaşılma ve anlamlandırılmasında geleneksel yaklaşımlar yetersiz kalmıştır. Bu nedenle sorunlar, mevcut perspektifler ile önceden kestirilememiş ve yeni Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika alanında farklı bir yaklaşıma duyulan ihtiyaç ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak, 1945-1990 yılları arasında hâkim olan Rasyonel bakış açısı ve Realizm, Liberalizm gibi teorik açıklamalara ek olarak, kültürün ve kültürel unsurların da literatüre dâhil edildiği yeni bir dönem başlamıştır.

Rasyonel bakışla, Soğuk Savaş döneminin barışçıl sonu ve küresel siyasetteki dönüşümün açıklanamaması, Uluslararası İlişkiler literatüründe, kültür olgusunun dikkate alınmasını beraberinde getirerek alan yazındaki değişimin itici gücünü oluşturmuştur (Hudson, 1997: 2). Yaşanacak en büyük bölünme ve çatışmaların medeniyet anlayışları ve medeniyetleri birbirinden ayıran kültürel farklılıkların etrafında gerçekleşeceğine duyulan inanç, kültür olgusunun incelenme gerekliliğini beraberinde getirmiştir (Huntington, 1993: 25). Böylece Dış Politika ve Uluslararası İlişkiler alanında, çıkarların maksimize edilme amacını anlama ve anlamlandırma amacı ile Realizm, Liberalizm gibi geleneksel kuramsal yaklaşımların açıklamalarına, İnşa Kuramı eklenmiştir (Lane ve Erisson, 2005: 2).

Yukarıda da ifade edildiği gibi, uluslararası İlişkilerde, kültür ve dış politika ilişkisi, bu bağlamda ortaya çıkan nispeten yeni bir çalışma alanıdır. Kültürün incelenmesine ve anlamlandırılmasına olanak tanınması açısından, İnşa Kuramının da alan literatürüne dâhil olması, bu yeni çalışma alanı ile bağlantılı değerlendirilebilir. Bu anlatılanlar

çerçevesinde, Türk dış politikası davranışlarında, kültürün etkisinin incelendiği bu çalışma kaleme alınmıştır.

Türk dış politikasında kültürün etkisi, zorunlu olarak kültür olgusunun kendisine ve Türk kültürünün karakteristik özelliklerine odaklanmayı gerektirmektedir. Üzerinde en fazla uzlaşmanın sağlandığı Taylor'un⁵ kültür tanımlaması, çalışmanın inceleme nesnesini teşkil eden kültür olgusunun ele alınışında önemli bir çerçeve sağlamaktadır. Türk kültürü ise; devletin kutsallığı, nizam, siyasi iktidar, cihan hakimiyeti, kültürel ve dini hoşgörü, adalet anlayışı, bağımsızlık ve din unsurlarını içeren daha spesifik bir alanı işaret etmektedir. Ancak Türk dış politikasında kültürün etkisi incelenirken dikkate alınması gereken bir diğer önemli husus, 2002 yılından beri iktidarda bulunan AK Parti'nin Medeniyet anlayışıdır. AK Parti'nin Medeniyet anlayışı; Muhafazakâr Demokrasi, Nizam-ı Âlem ve İmparatorluk Mirası ile İslam Medeniyeti anlayışları üzerine temellenmekte ve bu üç unsur, Türk dış politikalarının şekillenmesini etkilemektedir. Türk Kültürü ve AK Parti Medeniyet anlayışları birlikte ele alındığında kuşkusuz yüzyıllardır var olan Türk kültürünün, bugünkü Türk siyasetinde nasıl ele alındığı konusu daha açık hale gelmektedir.

Yine de kültür olgusu, doğası gereği, muğlak sınırlara sahiptir ve bu durum kültürel etkilerin nerede başlayıp nerede bittiğini tespit etmeyi güçleştirmektedir. Bu nedenle çalışmanın amacıyla uyumlu ve daha belirgin hale getirilen ve hem Türk kültürünü hem de AK Parti Medeniyet anlayışını temsil eden ortak kültür unsurlarına yer verilmiştir. Etnik kimlik, din, tarihsel miras ve sorumluluk ile Nizam-ı Âlem olarak belirlenen bu dört unsur, genel bir kültür modellemesini değil, karar vericilerin söylemlerindeki etkileri araştırılan dört kültürel faktör olarak tespit edilmiştir.

Türk dış politikası kararlarının özü/esası/detayları, toplum ya da kamuoyunun dikkatine sunulmamaktadır. Bu durum, en azından kısa vadede dış politika sonuçlarının araştırmacılar tarafından incelenmesini neredeyse imkânsız kılar. Bu kısıtlılığın da etkisiyle Türk Dış Politikası davranışlarının incelenmesi gerçekleştirilmiş ve

---

⁵ Taylor'a göre kültür; "bir toplumun üyesi olarak insanın elde ettiği bilgi, inanç, sanat, ahlak, hukuk, gelenek ile diğer yetenek ve alışkanlıklarını kapsayan karmaşık bir bütündür (Turhan, 2006: 37).

davranışların en açık görüldüğü karar verici söylemleri bu amaçla analiz edilmiştir. Söylemlerin analiz sürecinde Blanche, Durrheim ve Kelly (2006: 330-337) tarafından modellenen üç boyutlu söylem analizi tekniğinden yararlanılmıştır. Bu doğrultuda, Türk Dış Politikası karar vericilerinin söylemlerinde, yukarıda bahsedilen Türk Kültürü ve AK Parti'nin Medeniyet anlayışını temsil eden ortak kültür unsurları yani; etnik kimlik, Nizam-ı Alem, tarihsel miras ve sorumluluk ile din unsurları, üç boyutu teşkil eden kültürel, amaçsal ve bağlamsal boyutlar etrafında araştırılmıştır. Söylemler analiz edilirken, Onuf'un (2002: 236) İnşa kuramı ve O'nun, "söylemek, yapmaktır" düsturu, en uygun teorik dayanağı sağlamaktadır. Söylem analizleri, Türk dış politikasında hali hazırda vuku bulmuş, zamansal ve mekânsal açıdan birbiri ile ilişkili olmayan iki ayrı inceleme nesnesi, yani iki bağımsız örnek olay üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bu iki örnek olay; Türk dış politikası karar vericilerinin, Kuzey Irak Meselesi ve Suriye İç Savaşı üzerine ürettiği söylemler seçilmiştir.

İlk olarak, 2005 - 2008 yılları arasında, Türk Dış Politikası karar vericilerinin, Kuzey Irak Meselesi üzerine ifade ettiği söylemler ele alınmıştır. Söylemler incelendiğinde, öncelikle 2005 ile 2007 yılının Kasım ayına kadar olan dönemde, sürecin çatışma ile karakterize edilmesi dikkat çekmektedir. Siyasi gerginliğin hâkim olduğu bu dönemin söylemlerinde kültürün etkisi açıkça görünmektedir. Ancak bu etki; var olan çatışmalı ilişkinin daha da şiddetlenmesine ve yeni çatışma alanlarının gündeme getirilmesine yöneliktir. Çatışmalı dönemlerde kültürün söylemler içerisinde daha belirgin olmasının sebebinin Kline'in (2004) *The Culture Gone Global: Family Values and Shape of U.S. Foreign policy* adlı çalışmasında ortaya koymuş olduğu kültürün etkisi ile yan yana düşünülebilir. Bu anlamda Kline kültür için, iç ve dış politikanın meşrulaştırmak amacıyla hükümetlerin yönelmiş olduğu unsurlardan bir tanesidir demektir. Bu anlamda Türkiye'nin Kuzey Irak politikasında hükümetin çatışmalı dönemi meşrulaştırmak adına kültür unsurlarını daha fazla ve etkin olarak söylemlerde kullanmış olabileceği düşünülmektedir.

Bu dönemde Türk dış politikası karar vericilerinin söylemlerinde, Türk Kültürü ile AK Parti'nin Medeniyet anlayışının ortak unsurlarını teşkil eden kültürel kodlara sıklıkla rastlanmaktadır. Bu kodlar arasında etnik kimlik ön plana çıkmakta ve bunu, etnik miras ve tarihsel sorumluluk unsuru izlemektedir. Etnik kimliğe yapılan vurgu, söylemlerde

kendisini Kerkük'teki Türkmen nüfusu ile ilişkili olarak göstermektedir. Tarihsel miras ve sorumluluk vurgusu ise; temelde iki ayrı şekilde söylemlerde ifade bulunmaktadır. Bunlardan ilki; "Musul vilayetinin, Misak-ı Milli sınırları içinde kalması ile geçmişten gelen hak ve yetkilere sahip olduğu" düşüncesidir. İkinci olarak ise, "(Iraklı) Türkmen nüfusuna yönelik hissedilen tarihi sorumluluk" şeklinde, söylemlerde kendini göstermektedir.

5 Kasım 2007 tarihinde yaşanan siyasi gelişme ile birlikte, Türk dış politikası karar vericilerinin Kuzey Irak meselesine yönelik söylemlerinde, genel bir karakter değişiminin yaşandığı görülmektedir. Çünkü bu tarihten itibaren, Türkiye ile Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi arasındaki çatışmalı ilişki, yerini iş-birliği dönemine bırakmış ve bu politik ortam, söylemlerde yansımaları bulmuştur. Bu dönemin söylemleri incelendiğinde, yine kültürel kodların etkili olduğu görülmektedir. Türk Kültürü ve AK Parti'nin Medeniyet anlayışına ait ortak kültür unsurlarını işaret eden dört kültürel koddan Etnik Kimlik ve Tarihsel Miras ve Sorumluluk unsurlarının, bu dönemde sıklıkla söylemlerde vurgulandığı görülmektedir. Buna karşın Nizam-ı Âlem ve din olgusu söylemlerde gözlemlenmemiştir. Bunun en önemli sebebinin bölgede dini inançların mezhepsel farklılıklar göstermesi bu anlamda da birleştirici bir unsur olmayacağından dolayı kullanılmamış olabilir. Nizam-ı âlem ve düzen kurucu aktör olma rolünün de aynı endişelerle barış dönemini tehdit edebileceği ve bir hiyerarşi yaratabileceği endişesi ile söylemlerde yer bulmamıştır. Çünkü çatışma döneminden farklı olarak, bu dönemde, etnik kimlik ve tarihsel miras ve sorumluluk kodları, çatışma yaratmak için değil, uzlaşmanın perçinlenmesi amacıyla dile getirilmiştir.

Kuzey Irak meselesi üzerine üretilen söylemler, genel itibari ile değerlendirildiğinde, Türk Dış Politikası karar vericilerin söylemlerinde hem çatışma hem de uzlaşma dönemlerinde etnik kimlik ile tarihsel miras ve sorumluluk unsurlarına sıklıkla yer verilirken; Nizam-ı Alem ve din unsurlarının, belirgin olmadığı dikkat çekmektedir. Bu değerlendirme, aynı kültür unsurlarının farklı ilişki dönemlerinde farklı amaçlara hizmet edebileceğini göstermektedir. Ayrıca, genel itibari ile çatışma döneminde Türk dış politikası karar vericilerinin söylemlerinde kültürün etkisi daha fazla hissedilirken, iş-birliği döneminde ise, etkinin azaldığı görülmektedir. Bu değerlendirmeler/tespitler bir

arada değerlendirildiğinde, tüm kültür unsurlarının aynı derecede kullanılmadığı ya da Türk Dış Politikası davranışlarına kültürel unsurların aynı şekilde tesir etmediği görülmektedir. Ayrıca başvurulan kültür unsurlarının düzeylerinin de ilişki dönemlerine göre farklılık gösterdiği, Türkiye ve Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi arasında çatışmalı ilişkilerin hâkim olduğu dönemde, kültürel unsurlarının daha fazla işe koşulurken, aynı kültür unsurlarının iş-birliği döneminde daha az etkin olduğu dikkat çekmektedir. Bu durum daha öncede belirtildiği gibi Türk Dış Politikasında kültürün unsurlarından etnik kimlik ve tarihsel miras ve tarihsel sorumluluk unsurlarının meşrulaştırıcı bir araç olarak kullanılmasından kaynaklanabilmektedir. Çünkü bu iki kültürel unsurun Türkiye Cumhuriyeti tarihinde çok önemli bir yeri vardır ve tarihin her döneminde bu iki unsur ön plana çıkmıştır. Bunlardan ilki Kerkük ve statüsü diğeri ise orada yaşayan etnik olarak aynı kökenden gelen Iraklı Türkmenlerdir. Din unsuruna gelindiğinde ise Brenda Shaffer'in "The Limits of Culture: Islam and Foreign Policy" isimli eserinde ortaya koymuş olduğu kültürel unsurların -ki bunun içerisinde din unsurunun en önemli unsur olduğunu iddia etmektedir- maddi çıkarlar ile çakıştığı takdirde maddi çıkarların her daim üstün geldiğini ortaya koyması önemli bir teorik dayanak oluşturmaktadır. Bu çalışmadan hareketle din unsuru diğer kültürel unsurlarla karşılaştırıldığı zaman rasyonel tercihlerin din unsuruna nazaran daha etkin olduğu ortaya çıkmaktadır. Yine diğer kültürel unsurların barış döneminde çatışma dönemine nazaran çok daha az belirgi olmasını da yine Brenda Shaffer'in çalışmasına referansla açıklamak mümkün gözükmemektedir. Brenda Shaffer soğuk savaş sonrası dönemde temel olarak ülkelerin dış politikalarının belirlenmesinde rasyonel yaklaşımların kültüre nazaran daha etkin olduğunu ortaya koymaktadır. Sonuç olarak Kuzey Irak ile 2007 sonrası başlayan iş-birliği süreci içinde kültürel unsurlardan çok rasyonel unsurların etkili olduğu söylenebilir.

Tüm bu sonuç ve bulgular doğrultusunda Türkiye ve Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetimi arasındaki sosyopolitik ortamı işaret eden bağlam ve ilişkilerin niteliği ile bağlantılı şekilde değişen amaçların dönem söylemlerini etkilediği görülmektedir. Ancak kültür; değişen amaç ve bağlamlar doğrultusunda yönünü değiştirirse de Türk dış politikası karar vericileri söylemlerinde etkili olmaya devam etmektedir.

Çalışma kapsamında incelenen ikinci örnek olay; Türk Dış Politikası karar vericilerinin Suriye iç savaşı üzerine ürettikleri söylemlerdir. Bu kapsamda, 2009-2012 yılları arasında ifade edilen söylemler değerlendirilmiştir. Söylemler incelendiğinde, ilk olarak 2009-2011 yılları arasındaki dönemin iş-birliği ile karakterize olduğu görülmektedir. 2011 yılından itibaren ise, iki devlet arasındaki ilişkiler, çatışmalı bir hal almıştır. Türkiye ve Suriye arasındaki ilişki niteliğinde yaşanan bu dönüşüm farklı bağlamların etkili olduğu söylemlerin analiz edilmesine olanak sağlamıştır.

Türkiye ile Suriye arasındaki ekonomik ve kültürel ortaklıkların ağırlıkta olduğu 2011 öncesinin siyasi karakteri, Türk dış politikası karar vericilerinin söylemlerinde yansımaları açıkça bulmaktadır. Bu dönemde Türk dış politikası karar vericilerinin söylemlerinde, Türk Kültürü ve AK Parti'nin Medeniyet anlayışının ortak unsurlarını teşkil eden kültürel kodlara rastlanmaktadır. Bu kodlar arasında en fazla başvurulan kültürel unsur tarihsel miras ve sorumluluktur. Tarihsel miras ve sorumluluk vurgusu; söylemlerde, kendisini, “ortak tarihin paylaşılması ve paylaşılan bu ortak tarihin birlikteliği gerektirmesi” şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu dönemde etkili olan bir diğer ortak kültür unsuru ise, etnik kültürdür. Etnik kültür, tarihsel miras ve sorumluluk ile karşılaştırıldığında oldukça kısıtlı bir etkiye sahiptir. Suriye meselesinin kendisi Türkiye'nin Suriye'de bulunan Türkmen etnik unsurlarına karşı bir sorun değil daha büyük geniş çaplı bir sorun olmasında dolayı etnik kültür Suriye söylemlerinde daha az görünür olmaktadır. Örneğin Kuzey Irak söylemlerinde problemin kendisi (Iraklı) Türkmenlere karşı yapılan ve/veya yapılmakta olan eylemlere karşıdır. Fakat Suriye'de durum daha farklıdır ve genel bir iç savaş durumu bulunmaktadır. Bu sebeple söylemlerde etnik kültüre atıf yapmaktan daha çok tarihsel miras ve tarihsel sorumluluk üzerinden söylemlerin üretildiği gözlemlenmektedir. Ancak yine de kardeşlik, akrabalık gibi kavramlar üzerinden Türk dış politikası karar vericilerinin söylemlerinde kendisini göstermektedir.

Suriye sorununun ortaya çıktığı 2011 yılına gelindiğinde, iki devlet arasındaki siyasi ilişkilerin yön değiştirdiği görülmektedir. Bu değişim, doğrudan Türk dış politikası karar vericilerinin söylemlerinde fark edilmektedir. İş-birliği temelinde yapılan siyasi ilişkiler bu dönemde yerini çatışmalı bir sürece bırakmıştır.

Çatışma döneminde, Türk Kültürü ve AK Parti'nin Medeniyet anlayışı ortak kültür unsurlarını işaret eden dört kültürel koddan, Nizam-ı Âlem ve Tarihsel Miras ve Sorumluluk unsurları, bu dönemde daha belirgindir. Türk dış politikası karar vericilerinin söylemlerinde; Nizam-ı Âlem vurgusu, bölgede düzenin kurulması için sorumluluk üstlenilmesi ve bu doğrultuda elden gelenin yapılacağı ifade edilmesi şeklinde kendini göstermektedir. Düzen kurucu aktör olabilmek, belirli bir bölgeye ilişkin tarihi ve kültürel bağlara sahip olmayı gerektirdiği için, sadece bir dış politika seçimi değil, aynı zamanda kültürel unsur olarak değerlendirilmektedir. Tarihsel miras ve sorumluluk unsuru ise, genellikle “bölgenin tarihi gerekçeler ile sahiplenildiği” şeklinde, söylemlerde yansımaları bulmaktadır.

Sonuç olarak, Suriye iç savaşı üzerine üretilen söylemler, genel itibari ile değerlendirildiğinde hem çatışma hem de uzlaşma dönemi Türk dış politikası davranışlarında, kültürün etkili olduğu görülmektedir. Her iki ilişki döneminde de kültür unsurlarına, karşılıklı ilişkilerin güçlendirilmesi ve bölgede düzenin sağlanması amacıyla başvurulduğu görülmektedir. Blanche, Durrheim ve Kelly'nin (2006) modellemesi dikkate alındığında söylemlerin üretildiği bağlamlar değişirken amaçların birbirinden farklılaşmaması dikkat çekmektedir. Farklı ilişki niteliklerine ait karar verici söylemlerinde kültür aynı amaçlarla kullanılmaya devam edilmektedir. Bu amaç belirtildiği gibi bölgede ilişkilerin ve istikrarın güçlendirilmesidir. Ekonomik gerekçelerin fazlaca etkin olduğu iş-birliği döneminde etkili olan kültür unsurları genel olarak ortak tarih ve akrabalık ilişkileri gibi unsurlar üzerinden yapılırken, çatışma dönemine gelindiğinde Türkiye'nin bölgedeki istikrarsızlığa karşı düzen kurucu bir aktör olarak ortaya çıktığını görmekteyiz. Bu düzen kurucu aktör yani Nizam-Âlem anlayışı rolü tarihsel miras ve tarihsel sorumluluk unsuru üzerine inşa edilmektedir. İş-birliği dönemi hem Türkiye hem de Suriye için kazan kazan ilişkisi içinde ortak kültürel unsurların ortaya çıkarıldığı herkesin durumdan memnun olduğu bir dönemi işaret etmektedir. Suriye'de başlayan olaylarla beraber Türkiye'nin Arap Baharı karşısındaki tutumu Türkiye-Suriye ilişkilerin de büyük bir kırılmaya sebep olmuştur. Bu durum da sosyo-politik ortamın, dış politika davranışını etkileyen kültür unsurlarını değiştirebileceğini ya da etkilerini yükseltip azaltabileceğini göstermektedir.

Kuzey Irak meselesi ve Suriye iç savaşı için üretilen söylemlerin analizleri birlikte değerlendirildiğinde, her ne kadar iki örnek olay arasında bir karşılaştırma amacı güdülmese de çeşitli benzerlik ve farklılıklar görülmektedir. Benzerliklerden ilki; Türk dış politikasında kültürün, her iki örnek olay için de etkili olmasıdır. Bu bulgu, söylemlerin üretildikleri kültürel boyutun önemini ortaya koymaktadır. Bu etkinin -farklı şekillerde olsa da hem çatışma hem de iş-birliği dönemlerinde devam etmesi yine çalışmanın önemli tespitleri arasındadır. Ayrıca Türk dış politikasında genel olarak tarihsel miras ve sorumluluk, etnik kültür ve Nizam-ı Alem unsurlarının belirleyici bir rol üstlenmesi, her iki örnek olayın ortak tespitleri arasında yer almaktadır. İki dış politika olayı arasındaki bir diğer benzer nokta ise; din unsurunun etkisinin yok denecek kadar az olmasıdır. Din unsurunun iki örnek olayda da etkisinin çok az olmasının iki önemli sebebi olabilir. İlk olarak Brenda Shaffer'in yapmış The Limits of Culture: Islam and Foreign Policy çalışmasında ortaya çıkan sonuçlar; ona göre din dış politikayı etkileyen kültürel bir unsur olarak düşünüldüğünün aksine etkili olmadığı ortaya koymaktadır. Sahaffer, Orta Asya Türk devletleri üzerine yapmış olduğu bu çalışmada özellikle maddi çıkarlar söz konusu olduğunda dış politikada İslam kimliğinin etkili olmadığına işaret etmektedir. Bu çalışmamda da aynı şekilde maddi çıkarlar söz konusu olduğu zaman diğer unsurların yanında din unsurunun daha az etkili olduğu düşünülebilir. İkinci olarak ise özellikle Suriye iç savaşı örnek olayında din üzerinde söylemlerin çok fazla olmaması liderlerin özellikle kaçındıkları bir durum olabilir. Çünkü her ne kadar hem Suriye hem de Türkiye Müslüman iki ülke olarak karşımıza çıksa da hali hazırda Suriye'de yönetimi elinde bulunduran Esad ve yönetimi ve Türkiye farklı mezhepsel inanışlara sahip iki ülkedir. Bu açıdan bakıldığı zaman dinin bir çatışma unsuru olarak kullanılması çok tehlikeli bir durumu ortaya çıkarabilir. Bu anlayış din unsuru söylemlerde tercih edilmeme sebebi olabilir.

Öte yandan Türk dış politikası davranışlarında örnek olaylar özelinde farklılaşan bazı sonuçlar da dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki, etkili olan kültür unsurlarının, siyasi ilişkilerin niteliğine göre değişip değişmemesi meselesidir. Kuzey Irak meselesi üzerine üretilen söylemlerde, aynı kültür unsurlarının hem çatışma ve hem de iş-birliği dönemlerinde etkili olduğu görülmesi ne rağmen iş-birliği döneminde etkinin daha az olduğunu görmekteyiz. Yani çatışma döneminde kültürel unsurlar çok daha etkili

gözükürken, iş-birliği döneminde kültürel unsurlar dışındaki maddi unsurların daha etkili olduğu gözlemlenmektedir. Suriye iç savaşı üzerine üretilen söylemlerde, başat rol oynayan kültür unsurlarının, iş-birliği ve çatışma dönemlerinde farklılaştığı tespit edilmiştir. Suriye üzerine üretilen söylemlerde barış döneminde ortak tarih ve akrabalık bağları daha çok hali hazırda devam eden ekonomik ilişkilerin daha iyi bir seviyeye getirilmesi ve devam eden bu sürecin desteklenmesi amacıyla kullanıldığı gözlemlenmektedir. Çatışma dönemine gelindiği zaman ise; Nizam-ı âlem veya Türkiye'nin bölgedeki düzen kurucu aktör rolünü üstlenmeye çalıştığı görülmekte ve bu anlamda ortaya çıkan söylemlerde daha çok çatışmayı artırıcı, Türkiye'nin bölgedeki tarihsel miras ve sorumluluğuna dikkat çeken ifadelerin etkin olduğu görülmektedir. Bu anlamda her iki örnek olay içinde ortak olan gösterge; iş-birliği döneminde kültürel unsurların daha çok maddi çıkarları maksimize etmek için kullanılmasıdır. Yani, kültürel unsurlar söylemler içerisinde başat rol oynamayıp daha çok destekleyici olarak karşımıza çıkmaktadır. Ortaya çıkan bu sonuçlar özellikle iş-birliği döneminde her iki örnek olay içinde geçerli olan kültürel unsurların daha az etkin olma durumu; literatürdeki önemli çalışmalardan bir tanesi olarak karşımıza çıkan Shaffer' da maddi çıkarlar – ekonomik ve güvenlik konularında ortaklık- söz konusu olduğu zaman kültürel unsurların etkin olmayacağını Sovyetler Birliği'nin dağılması sonucu ortaya çıkan Orta Asya Türk Devletlerinin dış politikaları üzerine yapmış olduğu “Limits of Culture” çalışması sonuçları ile büyük oranda benzerlik göstermektedir. Çünkü Shaffer'ın çalışması çatışmalı dönemler için değil daha çok barış dönemlerinde kültürün dış politika üzerindeki etkisine odaklanmaktadır. Shaffer; maddi çıkarlar söz konusu olduğunda kültürel unsurların her daim ikinci planda kaldığını ifade etmektedir.

Sonuç olarak, Türk dış politikası davranışlarında farklı şekillerde olsa da kültür etkilidir. Bunun temel nedeni, dış politikaların, siyasi liderler ile bağlantılı şekillenmesi ve siyasi liderlerin de belirli bir kültürel gerçekliğe doğan ve o kültür içinde toplumsallaşan bireyler olmalarıdır. Bu gerçeklik üç boyutlu söylem analizi modelinde kültürel boyuta tekabül etmekte ve analiz sonuçlarında kültürel boyutun dış politika davranışlarında etkili olduğu görülmektedir. Türk dış politikası karar vericilerinin söylemlerinde yansımaları bulan bu kültürel zemin, kendisini sıklıkla tarihsel miras ve sorumluluk, etnik kimlik ve Nizam-ı Âlem unsurları ile göstermektedir. Hem Türk kültürü hem de AK Parti'nin

Medeniyet anlayışının ortak kültür unsurlarından biri olan din ise, beklendiği ölçüde bu örnek olaylar üzerinde etkili olmamaktadır.

Çalışmanın uygulama kısmından elde edilen bu sonuçlar, ilgili literatür ile karşılaştırıldığında, bazı önemli noktalar dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki; kültür ve Dış Politika ilişkisine odaklanan literatür incelendiğinde, devletlerin dış politika davranışlarında kültürün etkili olduğu, ancak bu etkinin temel değil, tamamlayıcı bir nitelik sergilemesidir. Yani dış politikada kültür tek başına etkili değil ve dış politikayı tek başına yönlendirme gücüne sahip değildir. Literatürde bu durum, dış politika kararları incelenirken, rasyonel tercihlerin yanı sıra, kültürel tercihlerin de hesaba katılmasını gerekli kılmaktadır. Bu konuda literatürde en önemli çalışmalardan bir tanesi olan 1997 yılında alanın önemli yazarlarından Valerie Hudson'un editörlüğünde çıkmış olan Culture and Foreign Policy isimli çalışmada karşımıza çıkmaktadır. Özellikle kitabın Hudson tarafından kaleme alınmış olan ilk makalesi "Culture and Foreign Policy Developing a Research Agenda" isimli makalesinde kültürün tek başına dış politika da etkin olamayacağını bugün hala rasyonel yaklaşım egemen olduğunu ve dış politika yönlendiren bu rasyonel yaklaşımlar olduğunu ortaya koymaktadır. Fakat Hudson daha öncede belirttiği üzere rasyonel yaklaşımlar dış politika çalışmalarında kültür olgusunu hesaba katmaya ihtiyacı olduğunu belirtmektedir. Çünkü Soğuk savaşın sona ermesiyle beraber sadece maddi unsurlar değil maddi olmayan kültür gibi unsurlarında dış politika olaylarında araştırılırken hesaba katılması gerektiğini öne sürmektedir. Bu anlamda Hudson dış politika çalışmalarında kültürün diğer yaklaşımların yanı sıra tamamlayıcı bir unsur olarak dış politika çalışmalarına dahil edilmesi gerekliliğini savunur. Aynı kitapta bir diğer makale ise Marijke Breunning'in kaleme almış olduğu "Culture, History, Role: Belgian and Dutch Axioms and Foreign Assistance Policy" isimli çalışmasında Belçika ve Hollanda'nın benzer dış politika olayları karşısında ülkelerin vermiş oldukları dış politika tepkilerini içerik analizi yöntemi ile çalışmış ve belli sonuçlara ulaşmıştır. Bu sonuçlar genel olarak dış politikanın şekillenmesinde kültür göz ardı edilmemesi gerektiğini dış politikada rasyonel tercihlerin önemli olduğunu fakat bunun yanı sıra kültür olgusunun da ülkelerin kararlarında etkili olduğunu savunmaktadır. Bu sonuca Hollanda ve Belçika'nın benzer dış politika tepkilerinin de ortaya çıkan farklıları örnek göstermektedir. Çünkü Berguing bu iki ülke için, ikisi de küçük batı Avrupa ülkesi,

görece refah durumları yüksek ve birbirlerine yakın olmalarına rağmen benzer dış politika olaylarında tepkilerindeki farklılığına işaret etmekte ve bunu bu iki ülkenin farklı kültüre sahip olmalarına bağlamaktadır. Literatürdeki bir diğer önemli çalışma ise 2013 yılında yayımlanan Howard Wiarda'nın "Culture and Foreign Policy The Neglected Factor in International Relations" isimli çalışmasıdır. Wiarda çalışmasında dış politika çalışmalarında kültür olgusuna yeterince dikkat edilmediği için dış politika kararlarında zaman zaman hataların yapıldığını vurgulamaktadır. Wiarda çalışmasında dünyayı çok geniş kültür havzalarına ayırarak çalışmıştır. Bu anlamda kültür tanımlamasında bir anlamda Samuel Huntington'un medeniyetler çatışması tezine atıfta bulunmaktadır. Wiarda çalışmasına konu olan başlıca kültür alanlarını ise, Avrupa, Rusya, Asya (Doğu Asya) ve Latin Amerika olarak sıralamaktadır. Wiarda çalışmasının sp-onucunda varmış olduğu sonuçlardan birisi kültürün dış politika çalışmalarında diğer bütün yaklaşımların yanında değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Wiarda aksi takdirde yapılan çalışmaların eksik olacağını ve bugün ülkelerin dış politikalarında yapmış olduğu birçok yanlışın dış politika çalışmalarında kültürün görmezden gelinmesi olarak ifade etmektedir.

Literatürden elde edilen bu sonuçlar, çalışmanın örnek olayları tarafından da desteklenmektedir. Öyle ki hem Kuzey Irak meselesi hem de Suriye iç savaşı karşısında üretilen söylemlerin, devletin iç siyasi ve sosyo-politik ortamından etkilendiği ve nitelik/biçim değiştirdiği görülmektedir. Bu tespit, kültürün, Türk dış politika davranışlarının belirlenmesinde, başat değil, tamamlayıcı bir rol üstlendiğini destekler niteliktedir. Siyasi ilişkinin niteliğine göre, kültür unsurlarının ve bu unsurların hangi motivasyonla kullanıldığının değişkenlik göstermesi, bu önemli benzerliği ortaya koymaktadır.

Bir diğer önemli husus ise, kültür olgusunun önemli bileşenlerinden biri olan din unsuru ile ilgilidir. İlgili Uluslararası İlişkiler literatürü incelendiğinde, dış politikada etkili kültür unsurları arasında dinin yer almadığı fark edilmektedir. Bu durum, çalışmanın tespitleri ile uyumluluk gösterir. Türk Kültürü ile AK Parti'nin Medeniyet anlayışının ortak kültür unsurları arasında yer alan din unsurunun hem Kuzey Irak hem de Suriye

meseleleri üzerine sarf edilen siyasi lider söylemlerinde belirgin olmaması, bu çalışmanın tespitleri ile literatür arasındaki benzerliği teşkil etmektedir.

Bir başka önemli nokta, kültürel farklılıklar ile ilgilidir. Kültür ve dış politika ilişkisine odaklanan literatürde, kültürel farklılıkların dış politika kararlarının şekillenmesinde etkili olduğuna değinilmektedir. Bu literatür sonucu ile çalışmanın bulguları uyumludur. Çünkü, Türk Dış Politikası davranışları, Kuzey Irak Meselesi ve Suriye iç savaşı karşısında birbirinden farklılık göstermektedir. Aynı iktidar döneminde gözlenen bu farklı dış politika davranışları kültürel farklılıkların Dış Politika davranışlarının şekillenmesinde etkili olduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

- A Haber. (2011, 7 Eylül). Erdoğan sabrın sonuna geldik. Erişim adresi: <http://www.ahaber.com.tr/dunya/2011/08/07/erdogan-sabrin-sonuna-geldik>, Erişim tarihi: 28.06.2012.
- Adefuye, A. (1993). Culture and foreign policy: A Nigerian example. Laos: Nigerian Institute of International Affairs.
- AK Parti (2005, 1 Şubat). AK Parti Grup Başkanı ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın grup konuşması. Erişim Adresi: http://www.akparti.org.tr/tbmm/tbmmgrup/2005_02_01%20grup%20konusmasi.doc, Erişim tarihi: 14.06.2015.
- AK Parti (2011, 10 Ağustos). Hamada Tankların geri çekildiği teyit edildi. Erişim adresi: <http://www.akparti.org.tr/site/haberler/hamada-tanklarin-geri-cekildigi-teyit-edildi/11613>, Erişim tarihi: 28.06.2012.
- AK Parti (2011, 16 Ağustos). Asırlardır gelen kardeşlik kültürü öldürülemez. Erişim adresi: <http://www.akparti.org.tr/site/haberler/asirlardir-gelen-kardeslik-kulturu-oldurulemeyecek/11846>, Erişim tarihi: 28.06.2012.
- AK Parti (2011, 16 Haziran). Davutoğlu Suriye sınırında. Erişim adresi: <http://www.akparti.org.tr/site/haberler/davutolu-suriye-snrnda/9352>, Erişim tarihi: 28.06.2012.
- AK Parti (2011, 25 Kasım). Suriye son şansını değerlendirmede. Erişim adresi: <http://www.akparti.org.tr/site/haberler/suriye-son-sansini-degerlendirmede/15939>, Erişim tarihi: 28.06.2012.
- AK Parti (2011, 26 Ağustos). Suriye'de baskıcı bir rejime müsamaha gösteremeyiz. Erişim adresi: <http://www.akparti.org.tr/site/haberler/suriyede-baskici-bir-yaklacima-musamaha-gosteremeyiz/12193>, Erişim tarihi: 28.06.2012.
- AK Parti (2011, 30 Kasım). Suriye'ye 9 maddelik yardım paketini açıkladı. Erişim adresi: <http://www.akparti.org.tr/site/haberler/suriyeye-9-maddelik-yaptirim-paketini-acikladi/16648>, Erişim tarihi: 28.06.2012.
- AK Parti (2011, 9 Ağustos). Biz sadece Türkiye'nin mesajlarını ilettik. Erişim adresi: <http://www.akparti.org.tr/site/haberler/biz-sadece-turkiyenin-mesajlarini-ilettik/11593>, Erişim tarihi: 28.06.2012.
- AK Parti, (2011, 5 Aralık). Suriye halkıyla sıfır problem peşindeyiz. Erişim adresi: <http://www.akparti.org.tr/site/haberler/suriye-halkiyla-sifir-problem-pesindeyiz/16905>, Erişim tarihi: 30.07.2012.
- AK Parti, (2011, 7 Aralık). Bakan Davutoğlu Clinton ve Juppe ile görüştü. Erişim adresi: <http://www.akparti.org.tr/site/haberler/bakan-davutoglu-clinton-ve-juppe-ile-gorustu/17057>, Erişim tarihi: 30.07.2012.

- Akdoğan, Y. (2003). Muhafazakâr demokrasi. İstanbul: AK Parti.
- Aksoy, E. (2013). Toplum ve kültür. İ. Çapanoğlu ve H. Beşirli (Ed.). *Sosyolojiye Giriş* (s. 63-88) içinde. Ankara: Grafiker yayınları.
- Al-Rodhan, N. (2015). Strategic culture and pragmatic national interest. Erişim adresi: <https://www.globalpolicyjournal.com/blog/22/07/2015/strategic-culture-and-pragmatic-national-interest>, Erişim tarihi: 06.02.2019.
- Alden, C. ve Aron, A. (2017). Foreign policy analysis new approaches. New York: Routledge.
- Aman, F. (2012). Bronislaw Malinowski'nin kültür teorisi. T.C. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 21(1), s. 135-151.
- Amman, T. ve Aslantürk, Z. (2012). Sosyoloji: Giriş kavramlar, kurumlar süreçler teoriler. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Anadolu Ajansı (2011, 25 Eylül). Sabır taşı çatladı. Erişim adresi: <http://aa.com.tr/tr/politika/sabir-tasi-catladi-/411177?amp=1>, Erişim tarihi: 24.09.2017.
- Andreatta, S. ve Ferraro, G. (2013). Elements of culture: An applied perspective. USA Belmont: Wadsworth: Cengage Learning.
- Ardıç, N. (2014). Modernite, kimlik, siyaset: Ahmet Davutoğlu'nun medeniyet söylemi. B. Duran, T. Köse, A. Okumuş (Der.). *Stratejik Zihniyet Kuramdan Eyleme Ahmet Davutoğlu ve Stratejik Derinlik* (ss. 47-87) içinde. İstanbul: Küre Yayınları.
- Arıdemir, H. ve Turhan, A. (2013). "Arap Baharı" kapsamında Türkiye-Suriye ilişkilerinde yaşanan sürekliliğin değerlendirilmesi. V. Can, K. Şahin, M., K. Uçar (Ed.). *11. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi / 10 Haziran – 16 Haziran* (ss. 845-852). Kırgızistan Celalabad.
- Arkonacı, S. (2012). Sosyal psikolojide insanları anlamak: Deneysel ve eleştirel yaklaşımlar. Ankara: Nobel.
- Arslan, A. (2004). Medyanın birey, toplum ve kültür üzerine etkileri, *Journal of Human Sciences*, 1(1), ss. 1- 12 .
- Aslan, A. (2017). Türk dış politikasını anlamak için kavramsal bir çerçeve: Otonomi arayışı. K. İnät, A. Aslan ve B. Duran (Ed.). *AK Parti'nin 15 yılı: Dış politika* (ss. 14-40) içinde. Ankara: Seta.
- Aykan, M., B. (1999). The Turkish- Syrian Crisis of October 1998: A Turkish View. *Middle East Policy*, 6(4), s. 174-191.
- Balcı, A. (2018). Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler ve Uygulamalar. İstanbul: Alfa Yayınları.

- Banarjee, S. (1997). The cultural logic of national identity formation: Contending discourses in late colonial India. V. M. Hudson (Ed.). *Culture and Foreign Policy* (ss. 27-44) içinde. Boulder: Lynne Rienner.
- Barth, F. (1969). Introduction. F. Barth (Ed.). *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Social Difference* (ss.9-38) içinde. Boston: Little, Brown and Company.
- Başer, S. (1990). Kutadgu Bilig'de kut ve töre. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Bedirhan, Y. (2009). İslam öncesi Türk tarihi ve kültürü. Konya: Eğitim Kitapevi.
- Benek, S. (2016). Türkiye Suriye ilişkilerinin sosyal coğrafya açısından tarihsel arka planı. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 15(1), s. 171-192.
- Beneton, P. (1991). Muhafazakârlık. C. Akalın (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Berger, P. ve Luckmann, T. (2008). Gerçekliğin sosyal inşası. V., S. Ögütte (Çev.). İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Berger, P. (1966). Identity as a problem in the sociology of knowledge. *European Journal of Sociology*, 7(1), s. 105-115.
- Beyaz Gazete. (2012, 16 Mart). Başbakan Erdoğan: "Bütün durumun değerlendirmesini yapıyoruz". Erişim adresi: <http://beyazgazete.com/haber/2012/3/16/basbakan-erdogan-butun-durumun-degerlendirmesini-yapiyoruz-1093152.html>, Erişim tarihi: 30.07.2012.
- Bila, F. (2007). Ankara'da Irak savaşları. İstanbul: Güncel Yayıncılık.
- Bilton, T. ve ark. (2008). Sosyoloji. K. İnal (Çev.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Blanche, T., M., Durrheim, K. ve Kelly, K. (2006). First steps in qualitative data analysis. T. M. Blanche, K. Durrheim ve D. Painter (Ed.). *Research in practice: Applied methods for the social sciences* (ss.320-345) içinde. Cape Town: University of Cape Town Press.
- Booth, K. (2005). Strategic culture: Validity and validation. *Oxford Journal on Good Governance*, 2(1), s.25-28.
- Bora, T. (1997). Muhafazakârlığın değişimi ve Türk muhafazakârlığının bazı yol izleri. *Toplum ve Bilim*, 74(6), s.6-31.
- Bölükbaşı, Ş., S. (1997). "Siyasal Kültür" ün kavramlaştırılmasında karşılaşılan bazı güçlükler, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2 (2), s. 244-266.
- Breuning, M. (1997). Culture, history, role: Belgian and Dutch axioms and foreign policy. V. M. Hudson (Ed.). *Culture and Foreign Policy* (ss.99-123) içinde. Boulder: Lynne Rienner.

- Breunning, M. (2007). Foreign policy analysis: A comparative introduction. New York: Palgrave Macmillan.
- British Broadcasting Corporation Turkish [BBC Turkish]. (2005, 26 Ekim). Bush'un son konuğu Barzani. Erişim adresi: http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2005/10/printable/051026_bushbarzani.shtml, Erişim tarihi: 21.04.2017.
- Burke, E. (1993). Reflection on the revolution in France. Oxford: Oxford University Press.
- Burr, V. (2012). Sosyal inşacılık. S., A. Arkonaç (Çev.). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Cable News Network Turkish [CNN Türk] (2008, 19 Kasım). Irak'la önemli noktalara gelindi. Erişim adresi: <https://www.cnnturk.com/2008/turkiye/11/19/irakla.onemli.noktalara.gelindi/501288.0/index.html>, Erişim tarihi: 16.02.2018.
- Candan, A., B. ve Özbay, C. (2018). Giriş: Antropoloji ve Kültür. A. B. Candan ve C. Özbay (Haz.). *Kültür Denen Şey* (s. 9-30) içinde. İstanbul: Metis Yayınları.
- Cockerham, W. (1995). The Global Society: An introduction to sociology. New York: RR. Donnelly and Sons Company.
- Cuche, D. (2013). Sosyal Bilimlerde Kültür Kavramı. T. Arnas (Çev.). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Cumhuriyet Gazetesi (2011, 6 Şubat). Erdoğan ve Esad Mısır'ı görüştü. Erişim Adresi: http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/219508/Erdogan_ve_Esad_Misir_i_gorustu_.html, Erişim tarihi: 16.02.2018.
- Çakmak, C. (2016). Turkish–Syrian relations in the wake of the Syrian conflict: back to securitization?. *Cambridge Review of International Affairs*, 29(2), s. 695-717. doi: 10.1080/09557571.2015.1117922.
- Çandarlıoğlu, G. (2013). İslam öncesi Türk tarihi ve kültürü. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Çiğdem, A. (1997). Muhafazakârlık üzerine. *Toplum ve Bilim*, 74. s. 32-51.
- Davutoğlu, A. (1997). Medeniyetlerin ben-idraki. *Dîvân: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, 1. ss. 1-53.
- Davutoğlu, A. (2008). Turkey's foreign policy vision: An assesment of 2007. *Insight Turkey*, 10(1), s.77-96.
- Davutoğlu, A. (2011). Stratejik derinlik: Türkiye'nin uluslararası konumu (74. Baskı). Küre Yayınları: İstanbul.

- Davutoğlu, A. (2014). Teoriden pratiğe - Türk dış politikası üzerine konuşmalar. Küre Yayınları: İstanbul.
- Davutoğlu, A. (2018). Medeniyet dönüşümü: Uluslararası düzen bunalımı ve İşlam dünyası. Küre Yayınları: İstanbul.
- Dellios, R. (1997). How may the world be at peace? Idealism as realism in Chinese strategic culture. V. M. Hudson (Ed.). *Culture and Foreign Policy* (ss. 201-230) içinde. Boulder: Lynne Rienner.
- Dikici, M. (2005). Türklerde devlet. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Dolye, M., W. (2016). Liberalizm ve dış politika. S. Smith, A. Hadfield ve T. Dunne (Ed.). *Dış politika: Teoriler, aktörler, örnek olaylar* (Çev. N. Uslu). (s. 54-77) içinde. İstanbul: Uluslararası İşşkiler Kütüphanesi.
- Doruk, . (2010). Ak Parti döneminde Türkiye'nin Kuzey Irak politikası: Gerginlikten uzlaşmaya. Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Doycheva, M. (2016). Çok kültürlülük (Çev. T. Akıncılar Onmuş). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dubiel, H. (1998). Yeni muhafazakârlık nedir? (Çev. E. zbek). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Duman, F. (2010). Edmund Burke'te muhafazakarlığın liberal temelleri: Rasyonalizm, sosyal teori ve siyaset. *Liberal Düşünce*, 15(57-58), s.95-124.
- Duran, B. (2009). Türk dış politikası olgunlaşıyor mu?. K. İnat, M. Ataman ve B. Duran (Ed.). *Ortadoğu yillığı 2008* (ss. 385-402) içinde. İstanbul: Küre Yayınları.
- Duran, H. (2012). Adana Protokolü sonrası Türkiye-Suriye ilişkileri. K. İnat, B. Yıldırım, F. Aydın ve M. Ataman (Ed.). *Ortadoğu Yillığı 2011* (ss. 501-518) içinde. İstanbul: Açılım Kitap.
- Duran, B. (2018). AK Parti'nin ideolojik dönüşümünün kodları. N. Miş ve A. Aslan (Ed.). *AK Parti'nin 15 yılı: Siyaset* (ss. 47-75) içinde. Ankara: Seta.
- Durkheim, E. (2005). Dini hayatın ilkel biçimleri (Çev. F. Aydın). İstanbul: Ataç Yayınları.
- Durmuş, İ. (2008). Eski Türk devletlerinin oluşumunun temel unsurları. *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 1(2), ss. 25-45.
- Ebel R. H., Taras, R. ve Cochrane, J., D. (1991). Political culture and foreign policy in Latin America: Case studies from the Circum-Caribbean. Albany: State University of New York Press.

- Edles, L., D. (2006). Uygulamalı kültürel sosyoloji (Çev. C. Atay). İstanbul: Babil Yayınları.
- Efegil, E. ve Açık, F. (2012). Günümüz Türk dış politikasında Türk kültürünün etkisi. (E. Efegil ve R. Kalaycı (Ed.). *Dış Politika Teorileri Bağlamında Türk Dış Politikasının Analizi* (s. 621-638) (Cilt 1) içinde. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Efegil, E. (2012). Dış politika ders notları. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ekiz, O., N. ve ark. (1986). Kaşgarlı Mahmut ve Divan-ı Lügat-İt Türk. İstanbul: Toker Yayınları.
- Elias, N. (2017). Uygarlık süreci (Cilt 1), (Çev. E. Ateşman). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Eliot, T., S. (1981). Kültür üzerine düşünceler (Çev. S. Kantarcıoğlu). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Elliott, R. (1996). Discourse analysis: Exploring action, function and conflict in social texts. *Marketing Intelligence & Planning*, 6(14), s.65-68.
- Erdağ, R. (2017). Normalleşmeden gerilim ve çatışmaya: Türkiye-Suriye İlişkileri. K. İnat, A. Aslan, B. Duran (Ed.). *AK Partinin 15 Yılı: Dış Politika*, (ss. 317-335) içinde. Ankara: Seta Yayınları.
- Erdoğan, R., T. (2004). Uluslararası muhafazakârlık ve demokrasi sempozyumu açılış konuşması, *AK Parti Yayınları*, s.7-17.
- Ergin, M. (2016). Orhun Abideleri. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Erhan, Ç. (2010). Türk dış politikası'nın güncel sorunları. Ankara: İmaj Yayınevi.
- Eriksen, T., H. (2009). Küçük yerler derin meseleler: Sosyal ve kültürel antropoloji (Çev. A. Erkan Koca). Ankara: Birleşik Yayınevi.
- Erkal, M. (1998). Sosyoloji (ToplumBilim). İstanbul: Der Yayınları.
- Erler, Ö. (2007). Yeni muhafazakârlık, AKP ve 'muhafazakâr demokrat' kimliği. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 10. s.126-132.
- Feng, H. (2017). Cultural influences on foreign policy. *Oxford Encyclopedia of Politics*. Online Publication, DOI: 10.1093/acrefore/9780190228637.013.404.
- Fischer, M. (2006). Culture and foreign politics. B. Shaffer (Ed.). *The Limits of Culture: Islam and Foreign Policy*, (ss. 27-65) içinde. London: The MIT Press.
- Fitcher, J. (1996). Sosyoloji nedir? (Çev. N. Çelebi). Ankara: Atilla Kitapevi.
- Geertz, C. (1973). The interpretation of culture selected essays. New York: Basic Books, Inc.

- Gelekçi, C. (2003). Küreselleşme ve milli kültür. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış doktora tezi.
- Genç, R. (2002). Karahanlı devlet teşkilatı. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Giddens, A. (1996). Beyond left and right: The Future of Radical Politics. Cambridge: Polity Press.
- Gögebakan, Y. (2010). Türk kültüründeki hoşgörü anlayışının tarihsel ve kültürel kaynakları ve bu anlayışın kültür varlıklarına yansımaları. *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(2), s. 201-223.
- Gökçe, O. (1998). Milli kültür ve küreselleşme. B. Yediyıldız, M., Ç. Özdemir ve F. Unan (Yay. Haz.). *Milli Kültürler ve Küreselleşme Prof. Dr. Erol Güngör'ün Hatırasına* (ss. 285-291) içinde. Konya: Türk Yurdu Yayınları.
- Gray, S., C. (1984). Comparative Strategic Culture. Parameters, *Journal of the U.S: Army War College*, 14(4), s. 26-33.
- Gül, A. (2008, 7 Mart). Irak Cumhurbaşkanı Celal Talabani onuruna verdikleri akşam yemeğinde yaptıkları konuşma. Erişim adresi: <http://www.abdullahgul.gen.tr/konusmalar/371/56474/irak-cumhurbaskani-celal-talabani-onuruna-verdikleri-aksam-yemeginde-yaptiklari-konusma.html>, Erişim tarihi: 21.04.2017.
- Haber 7. (2007, 9 Ocak). Kerkük Yukarı Karabağ olmayacak. Erişim adresi: <https://www.haber7.com/siyaset/haber/210315-kerkuk-yukari-karabag-olmayacak>, Erişim tarihi: 21.04.2017.
- Haber 7. (2009, 22 Temmuz). Başbakan Erdoğan'a Suriye'de sevgi seli. Erişim adresi: <https://www.haber7.com/siyaset/haber/422170-basbakan-erdogana-suriyede-sevgi-seli>, Erişim tarihi: 16.02.2018.
- Haber 7. (2012, 7 Mayıs). Erdoğan: Suriye için umutlarımız tükeniyor. Erişim adresi: <https://www.haber7.com/siyaset/haber/877485-erdogan-suriye-icin-umutlarimiz-tukeniyor>, Erişim tarihi: 30.07.2012.
- Haberler. (2012, 7 Mayıs). Erdoğan-Jansa ortak basın toplantısı. Erişim adresi: <https://www.haberler.com/erdogan-jansa-ortak-basin-toplantisi-3-3598272-haberi/>, Erişim tarihi: 30.07.2012.
- Hassan, Ü. (2015). Eski Türk toplumu üzerine incelemeler. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Haviland, W. A., Prins, H., Walrath, D. ve McBride, B. (2008). Kültürel antropoloji (Çev. İ. D. Erguvan Sarıoğlu). İstanbul: Kaktüs Yayınları.
- Hill, C. (2003). The changing policy of foreign policy. New York: Palgrave MacMillan.
- Houghton, D. P. (2007). Reinvigorating the study of foreign policy decision making: toward a constructivist approach. *Foreign Policy Analysis*, 3(1), s. 24-45.

- Hudson, V., M. (1997). Culture and foreign policy: Developing a research agenda. V. M. Hudson (Ed.). *Culture and Foreign Policy* (ss. 1-24) içinde. Boulder: Lynne Rienner.
- Hudson, V., M. (2005). Foreign policy analysis: Actor-specific theory and the ground of international relations. *Foreign Policy Analysis*, 1(1), s. 1-30.
- Hudson V., M. (2007). Foreign policy analysis: Classic and contemporary theory. Lanham: Rowman and Littlefield.
- Hudson, V., M. (2008). The history and evaluation of foreign policy analysis. (Ed), S. Smith, A. Hadfield ve T. Dunne (Ed.). *Foreign Policy: Theories, Actors, Cases* (ss. 13-34) içinde. London: Oxford University Press.
- Huntington, S., P. (1993). The Clash of Civilizations?. *Foreign Affairs*, 72(3), s.22- 49.
- Hürriyet Gazetesi. (2003, 29 Ağustos). ABD: Türk askeriyle çalışmak istiyoruz. Erişim adresi: <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/08/29/336513.asp>, Erişim tarihi: 21.04. 2017.
- Hürriyet Gazetesi. (2003, 7 Kasım). Hükümet Irak'a asker göndermeyecek. Erişim adresi: <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/11/07/368261.asp>, Erişim tarihi: 21.04.2017.
- International Crisis Group [ICS]. (2008). Turkey and Iraqi Kurds: Conflict or cooperation? (Middle East Report N°81). Erişim adresi: https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/213029211AA24AE7C1257500004BF1BB-Full_Report.pdf, Erişim tarihi: 21. 04. 2017.
- Ish-Shalom, P. (2007-2008). “The civilization of clashes”: Misapplying the Democratic Peace in the Middle East. *Political Science Quarterly*, 122(4), s. 533-554.
- İkiz, A., S. (2015). Arap Baharının kelebek etkisi Batı dünyasında beklenen değişimler. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 35. s. 54-75.
- İnalcık, H. (1993). The Middle East and the Balkans under the Ottoman Empire. Indiana: Indiana University Press.
- İnat, K. ve Telci, İ., N. (2011a). Türkiye'nin İran, İsrail/Filistin ve Suriye Politikası 2009. B. Duran, K. İnat ve M. Ataman (Ed.). *Türk Dış Politikası Yıllığı 2009* (ss. 93-159) içinde. Ankara: Seta Yayınları.
- İnat, K. ve Telci, İ., N. (2011b). Türkiye'nin İran, İsrail ve Suriye Politikası 2010. B. Duran, K. İnat, ve M. Özcan (Ed.). *Türk Dış Politikası Yıllığı 2010*, (ss. 67-136) içinde. Ankara: Seta Yayınları.
- İnat, K. ve Telci, İ., N. (2012). Türkiye'nin İran, Suriye, İsrail ve Lübnan politikası 2011. B. Duran, K. İnat ve A., R. Usul (Ed.). *Türk Dış Politikası Yıllığı 2011* (ss. 205-264) içinde. Ankara: Seta Yayınları.

- Johnston, A., I. (1995). Thinking about strategic culture. *International Security*, 19(4), s. 32-64.
- Kafesoğlu, İ. (2010). Türk milli kültürü. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Kangas, R. (2006). Domestic politics, bureaucratic strategies, and culture. B. Shaffer (Ed.). *The Limits of Culture: Islam and Foreign Policy* (ss. 193-218) içinde. Cambridge, Massachusetts London, England: The MIT Press.
- Kant, I. (1960). Edebi barış üzerine felsefi deneme. (Çev. Y. Abadan ve S., L. Meray). Anklara: Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Kaplan, M. (2005). Şiir tahlilleri 2. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Karboo, J., Lantis, J., S. ve Beasley, K., R. (2012). The Analysis of Foreign Policy in Comparative Perspective. R. K. Beasley, J. Kaarbo, J. S. Lantis ve M. T. Snarr (Ed.). *Foreign Policy in Comparative Perspective: Domestic and International Influences on State Behavior* (ss. 1-26) içinde. Washington, DC: CQPress.
- Kardaş, T. ve Erdağ, R. (2013). Türk dış politikası ve stratejik kültür. B. Duran, K. İnat ve U. Ulutaş (Ed.). *Türk Dış Politikası Yıllığı 2012* (ss. 65-90) içinde. İstanbul: Seta Yayınları.
- Katzman, K. (2009). Iraq: post-Saddam governance and security. Erişim adresi: <https://fas.org/sgp/crs/mideast/RL31339.pdf>, Erişim tarihi: 21.04.2017.
- Kesgin, B. (2011). Foreign policy analysis. J. T. Ishiyama ve M. Breuning (Ed.). *21st century political science: A reference handbook* (ss. 336-343) içinde. London: Sage Publications.
- Keskintaş, O. (2017). Adalet, ahlak ve nizam: Osmanlı siyasetnameleri. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kibaroğlu, M. (2011). Arap Baharı ve Türkiye, *Adam Akademi*, 2. s. 26-36.
- Kline, S. (2004). The culture war gone global: 'Family values' and the shape of US foreign policy. *International Relations*, 18(4), s. 453-466. Doi: <https://doi.org/10.1177/0047117804048489>.
- Koca, S. (2014). Eski Türklerde devlet geleneği ve teşkilatı. *Türkler* (Cilt III) içinde. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Kolasi, K. (2018). Uluslararası ilişkilerde sosyal ontoloji kavrayışının meta-teorik eleştirisi. *Uluslararası İlişkiler*, 1(59), s. 3-18.
- Kona, G., G. (2011). Bir Başka Suriye Analizi: Ne Babası Ne de Oğlu. Erişim adresi: <https://www.turkishnews.com/2011/08/26/bir-baska-suriye-analizi-ne-babasi-ne-de-oglu/>, Erişim Tarihi: 17.06.2019.
- Krober, A., L. ve Kluckhohn, C. (1952). Culture. New York: Vintage Books.

- Küçük, M. (2009). Uluslararası ilişkiler kuramında 'konstrüktivist dönüşü' anlamak. *Ege Akademik Bakış*, 9(2), s. 771-795.
- Lane, J. ve Erisson, S. (2005). *Culture and Politics: A Comparative Approach*. London: Ashgate Publishing Limited.
- Lantis, J., S. (2009). Strategic culture: From clausewitz to constructivism. J.,L. Johnson, K., M. Kartchner ve J., A. Larsen (Ed.). *Strategic Culture and Weapons of Mass Destruction: Culturally Based Insights Into Comparative National Security Policymaking* (ss. 33-55) içinde. New York: Palgrave Macmillan.
- Lemert, C. (2006). Ethnicity and Ethnic Groups. B., S. Turner (Ed.). *The Cambridge Dictionary of Sociology* (ss. 174-175) içinde. Cambridge: Cambridge University Press.
- Malinowski, B. (1992). Bilimsel bir kültür teorisi (Çev. H. Portakal). İstanbul: Kabalcı
- Malinowski, B. (1990). İnsan ve kültür (Çev. F. Gümüş). Ankara: V Yayınları.
- Marshall, G. (2009). Sosyoloji sözlüğü (Çev. O. Akınhay ve D. Kömürçü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mercan M., H. (2010). Beşar Esad dönemi Suriye dış politikası'nda süreklilik ve değişim. *Akademik Orta Doğu*, 4(2), s.103-118.
- Mert, N. (1997). Sağ-sol siyaset ayrımı ve yeni muhafazakarlık. *Toplumbilim Dergisi*, 7. s.55-61.
- Milli Güvenlik Kurulu [MGK] (2005). 25 Şubat 2005 tarihli toplantı. Erişim adresi: <https://www.mgk.gov.tr/index.php/25-subat-2005-tarihli-toplanti>, Erişim tarihi: 21. 04. 2017.
- Milliyet Gazetesi. (2005, 1 Şubat). Gül: Irak'taki akrabalarımızın huzur içerisinde olmalarını isteriz. Erişim adresi: <http://www.milliyet.com.tr/2005/02/01/son/sonsiy01.html>, Erişim tarihi: 14.06.2015.
- Miner, B. (1996). *The concise conservative encyclopedia*. New York: Free Press.
- Miş, N. (2006). Suriye 2005. K. İnat ve A. Balcı (Ed.). *Ortadoğu Yıllığı 2005* (ss. 220-243) içinde. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Miş, N. (2009). Suriye 2008. K. İnat, M. Ataman ve B. Duran (Ed.). *Ortadoğu Yıllığı 2008* (ss. 237-277). İstanbul: Küre Yayınları.
- Miş, N. (2010). Suriye 2009. K. İnat ve B. Duran (Ed.). *Ortadoğu Yıllığı 2009* (ss. 210-257). İstanbul: Küre yayınları.
- Miş, N. (2012). Suriye 2011. K. İnat, B. Yıldırım, F. Aydın ve M. Ataman (Ed.). *Ortadoğu Yıllığı 2011* (ss. 257-300). İstanbul: Açılım Kitap.

- Miş, N. (2013). Suriye 2012. K. İnat ve M. Ataman (Ed.). *Ortadoğu Yıllığı 2012* (ss. 217-253) içinde. İstanbul: Açılım Kitap.
- Mulhall, S. ve Swift, A. (1996). *Liberals and communitarians*. Oxford: Blackwell.
- Neçiyev, E. (2019). Cenevre'den Soçi'ye "Suriye" Problemine Çözüm Arayışları. *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 5(3), s. 835- 850.
- Neuman, W. L. (2010). Toplumsal araştırma yöntemleri: Nitel ve nicel yaklaşımlar (Cilt 1), (Çev. S. Özge). İstanbul: Yayın Odası.
- Niyazi, M. (1993). Türk devlet felsefesi. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Ogburn, W. (1964). *On culture and Social Change*. Chicago: The university of Chicago Press.
- Oktav, Ö., Z. (2010). Çok boyutlu Türk dış politikasına bir örnek: Türkiye-İrak-Bölgesel Kürt Yönetimi arasında gelişen ilişkiler ve nedenler. *Ortadoğu Etütleri*, 2(2), s. 53-74.
- Onuf, G. N. (1994). The constitution of international society. *The European Journal of International Law*, 5(1), s.1-19.
- Onuf, G., N. (1998). Constructivism: A user's manual. V. Kubalkova, G., N. Onuf ve P. Kovert (Ed.). *International Relations in a Constructed World* (ss. 58-78) içinde. New York: M. E. Sharpe.
- Onuf, G., N. (2001). Speaking policy. V. Kubalkova (Ed.). *Foreign Policy in a Consturacted World* (ss. 77-98) içinde. London: Routledge.
- Onuf, G., N. (2002). Worlds of our making: The strange career of constructivism in international relations. D. J. Puchala (Ed.). *Visions of International Relations* (ss. 127-131) içinde. Columbia: University of South Carolina Press.
- Ögel, B. (2016). Türklerde devlet anlayışı. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Öğür, B., Baykal, Z. ve Balcı, A. (2014). Kuzey Irak - Türkiye ilişkileri: PKK, güvenlik ve işbirliği. *Ortadoğu Araştırmalar Merkezi (ORMER)*, Rapor No: 2014/01. Ankara.
- Öz, M. (1999). Klasik dönem Osmanlı siyasi düşüncesi: Tarihi temeller ve ana ilkeler. *İslami Araştırmalar Dergisi*, 12(1), s. 27-33.
- Öz, M. (2008). Tarih Perspektifinden Türk Kimliği Üzerine Bazı Düşünceler. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi (Prof. Dr. Cihat Özönder Anısına 1)*, 8. s. 219-226.
- Özdağ, Ü. (2008). PKK terörü neden bitmedi, nasıl biter? Ankara: Kripto Yayınevi.

- Özipek, B., B. (2011). Çatışmadan işbirliğine: Türkiye ve Iraklı Kürtler. B. Duran, K. İnat ve M. Özcan (Ed.). *Türk Dış Politikası Yıllığı 2010* (ss. 579-596) içinde. Ankara: Seta Yayınları.
- Özkul, O. (2013). Kültür ve küreselleşme. İstanbul: Açılım Kitap.
- Özkul, O. (2015). Türk kimliğini oluşturan ortak kültürel değerler. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 4(8), ss. 166-185.
- Özönder, C. (2001). Takdim, küreselleşme tartışmalarında terör boyutu. *Kök Araştırmalar Dergisi*, 3(2), s. 1-3.
- Parker, I. (1999). Discourse: Definitions and contradictions. *Philosophical Psychology*, 3(2), s.187-204.
- Parker, I. (2002). Against Wittgenstein: Materialist reflections on language in psychology. İ. Parker (Ed.). *Critical Discursive Psychology* (ss. 85-107) içinde. New York: Palgrave Macmillan.
- Polama, M. (1993). Çağdaş sosyoloji kuramları (Çev. H. Erbaş). Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Potter, W., J. (1996). An analysis of thinking and research about qualitative methods. Lawrence: Erlbaum Associates.
- Potter, W., J. ve Wetherel, M. (1987). Discourse and social psychology: Beyond attitudes and behaviour. London: Sage Publications.
- Riutort, P. (2017). Sosyolojiye giriş dersleri (Çev. E., C. Gürcan). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Rosenthal, E. (1996). Ortaçağ'da İslam siyaset düşüncesi (Çev. A. Çaksu). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Sabah Gazetesi. (2009, 23 Aralık). Suriye ikinci evimizdir. Erişim adresi: https://www.sabah.com.tr/gundem/2009/12/23/suriye_ikinci_, Erişim tarihi: 16.02.2017.
- Sabah Gazetesi. (2011, 14 Mayıs). Erdoğan Esad'ı uyardı. Erişim adresi: <http://www.sabah.com.tr/Gundem/2011/05/14/erdogan-esad-uyardi>, Erişim tarihi: 24.09.2017.
- Salık, N. (2011). Beşar Esad dönemi suriye dış politikasında pragmatizm ve Türkiye-Suriye ilişkilerinin geleceği. *Ortadoğu Analiz*, 3(35), s. 20-32.
- Sampson M., W. III (1987). Cultural influences on foreign policy. C., F. Hermann, C., W. Kegley ve J. Rosenau (Ed.). *New Directions in the Study of Foreign Policy* (ss. 384-405) içinde. Boston: Allen and Unwin.

- Semin, A. (2011). Türkiye'nin Irak politikası ışığında Kuzey Irak açılımı. *Bilge Strateji*, 3(5), s. 179-205.
- Shaffer, B. (2006). Introduction: The Limits of Culture, B. Shaffer, (Ed.). *The Limits of Culture: Islam and Foreign Policy*, (ss. 1-26) içinde. London: The MIT Press.
- Sinkaya, B. (2011). Geçmişten günümüze Türkiye'nin Ortadoğu politikası ve Batı etkisi. *Adam Akademi*, 1. s. 79-100.
- AK Parti (2015). 4. Olağan büyük kongre: 2023 siyasi vizyonu. Ankara: Tanıtım Medya Başkanlığı.
- Smith, A. (1994). Milli kimlik (Çev. B., S. Şener). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Smith, S. (1987). Foreign policy analysis and international relations. *Millenium: Journal of International Studies* 16(2), s. 345-348.
- Snyder, L., J. (1977). The Soviet Strategic Culture: Implications for Nuclear Options. *Rand R-2154-AF*. Santa Monica: Rand Cooperation.
- Sorokin, P., A. (1994). Çağdaş sosyoloji kuramları (Cilt II), (Çev. M., R. Öymen). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Sözen, E. (2017). Söylem: belirsizlik, mübadele, bilgi, güç ve refleksivite. İstanbul: Profil Kitap.
- Star Gazetesi. (2007, 1 Ağustos). Kerkük referandumu erteleniyor mu?. Erişim adresi: https://m.star.com.tr/yazar/Kerkuk_referandumu_erteleniyor_mu-yazi-520651/, Erişim tarihi: 21.04. 2016.
- T24. (2012, 4 Şubat). Umut ederim Suriye halkı bu acıları daha fazla çekmez. Erişim adresi: https://t24.com.tr/haber/34umut-ederim-suriye-halki-bu-acilari-daha-fazla-cekmez34-munih-aa,195804_ Erişim tarihi: 30.07.2012.
- Tayfur M., F. (1994). Main approaches to the study of foreign policy: A Review. *METU Studies Development*, 21(1), s. 113-141.
- Tekin, Ü. (2004). AK Parti'ni muhafazakar demokrat kimliği. Ankara: Orient Yayınları
- Turan, O. (2014) Türk cihan hâkimiyeti mefkûresi tarihi. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Turhan M. (2006). Kültür değişimleri. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Turner, B. (2006). Dictionary of sociology: Cambridge: Cambridge University Press.
- Tür, Ö. (2011). Economic relations with the Middle East under the AKP trade, business community and reintegration with neighboring zones. *Turkish Studies*, 12(4), s. 589-602.
- Türkiye Bülteni (Haziran 2005). Dış temaslar Varşova: 3. Avrupa Zirvesi, 3(25), s.14-15.

- Türkiye Bülteni (Ekim 2006). Türk Dünyası Kurultay’da buluştu, 4(41), s.10-13.
- Türkiye Bülteni (Kasım 2006). Başbakan Erdoğan Washington’da, 4(42), s.8.
- Türkiye Bülteni (Şubat 2007a). Irak’ı seyreden ülke olmayacağız. 5(45), s. 15.
- Türkiye Bülteni (Şubat 2007b). Türkiye merkez ülkedir. 5(45), s. 23.
- Türkiye Bülteni (Aralık 2007). Türkiye şaha kalkıyor, 5(51), s. 40-41.
- Türkiye Bülteni (Temmuz-Ağustos 2008). Türk- Arap Ekonomik Forumu: Sorunlarımız da Çözümlerimiz de Ortak, 6(56), s. 56-57.
- Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı. (B.T.) Türkiye Suriye siyasi ilişkileri. Erişim adresi: <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-suriye-siyasi-ilikileri-.tr.mfa>, Erişim tarihi: 16.12.2018.
- Uluslararası Konuşmalar. (B.T.). R. Tayyip Erdoğan uluslararası konferans ve katılım konuşmaları 2. Erişim adresi: <https://www.akparti.org.tr/media/272225/uluslararasi-konusmalar2-cilt.pdf>, Erişim tarihi: 15.09 2017.
- Uzgel, İ. (2013). ABD ve NATO’yla İlişkiler. B. Oran (Ed.). *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından bugüne olgular, belgeler, yorumlar* (Cilt III: 2001-2012), (ss. 249-336) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Vasquez, A., J. (1996). Classics of international relations. New Jersey: Prentice Hall.
- Vatan Gazetesi. (2007, 9 Nisan). Barzani bu sözlerin altında kalır! Erişim adresi: <http://www.gazetevatan.com/barzani-bu-sozlerin-altinda-kalir--115514-gundem/> Erişim tarihi: 21.04.2017.
- Vincent, A. (1992). Modern political ideologies. Oxford: Blackwell.
- Viotti P., R. ve Kauppi, V., M. (1999). International Relations Theory: Realizm, Pluralism, Globalism. Needham Heights: Ally & Bacon.
- Wallace, R. ve Wolf, A. (2004). Çağdaş sosyoloji teorileri (Çev. L. Elburuz ve M., R. Ayas). İzmir: Punto Yayıncılık.
- Weber, M. (1978). Economy and society: An interperetive of sociology. Reprinted. Berkley: University of California Press.
- Wendt A. (2012). Uluslararası siyasetin sosyal teorisi (Çev. H. Sarı Etem ve S. G. İhlamur Öner). İstanbul: Küre Yayınları.
- Wendt, A., E. (2013). Anarşi devletler ne anlıyorsa odur: Güç politikalarının sosyal inşası. *Uluslararası İlişkiler*, 10 (39), s. 3-43.

- Wiarda, H. (2013). Culture and foreign policy: The neglected factor in international relations. Farnham: Ashgate.
- Wodak, R. ve Meyer, M. (2009). "Critical discourse analysis: History, agenda, theory and methodology. R. Wodak ve M. Meyer (Ed.). *Methods of Critical Discourse Analysis*. (ss. 1-33) içinde. London: Sage Publication.
- Yavuz, M., H. (2001). Değişen Türk kimliği ve dış politika: Neo-Osmanlıcılığın yükselişi. Ş., H. Çalış, İ. Dağı ve R. Gözen (Ed.). *Türkiye'nin Dış Politika Gündemi: Kimlik, Demokrasi, Güvenlik* (ss.35-63) içinde. Ankara: Liberte Yayınları.
- Yenişafak Gazetesi. (2005, 1 Şubat). Gül: Kerkük'te çatışma olursa Türkiye seyirci kalmaz. Erişim adresi: <https://www.yenisafak.com/gundem/gul-kerkukte-catisma-olursa-seyirci-kalmayiz-2714134>, Erişim tarihi: 14.06.2015.
- Yenişafak Gazetesi. (2007, 7 Nisan). Barzani'den Türkiye'ye ağır tehdit. Erişim adresi: <https://www.yenisafak.com/dunya/barzaniden-turkiyeye-agir-tehdit-39314>, Erişim tarihi: 21.04.2017.
- Yeşiltaş, A. ve Balcı, A. (2011). AK Parti dönemi Türk dış politikası sözlüğü: Kavramsal bir harita. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2. s. 9-35.
- Yeşiltaş, M. (2018). Suriye krizi ve Türkiye. *Kriter Dergi* 3(30), Erişim adresi: <https://kriterdergi.com/dis-politika/suriye-krizi-ve-turkiye>, Erişim tarihi: 02.10.2019.
- Yetim, M. (2011). Suriye 2010. K. İnat, M. Ataman (Ed.). *Ortadoğu Yıllığı 2010* (ss. 253-286) içinde. İstanbul: Açılım Kitap.
- Yetkin, M. (2004). Tezkere-Irak krizinin gerçek öyküsü. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Zehfuss, M. (2002). Constructivisms in international relations. Edinburgh: Cambridge University Press.
- Zurovchak, J. (1997). Cultural influence on foreign policy decisionmaking: Czech and Slovak foreign policy organizations. V. M. Hudson (Ed.). *Culture and Foreign Policy* (ss. 125-166) içinde. Boulder: Lynne Rienner.

ÖZGEÇMİŞ

Murat Bayar; ilkokul, ortaokul ve lise öğrenimini Amasya’da tamamladıktan sonra 1998 yılında üniversite eğitimi için Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ne gitmiştir. Doğu Akdeniz Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü’nde lisans eğitimini tamamladıktan sonra Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı’nda yüksek lisans eğitimine devam etmiştir. Ardından, 2011 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında doktora eğitimine başlamıştır.

